

ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ НАУКИ І ОСВІТИ ХОВА
ПІВНІЧНО-СХІДНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР НАН УКРАЇНИ І МОН УКРАЇНИ
СОЦІОЛОГІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ КОНСОРЦІУМ
ХАРКІВСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
ХАРКІВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«НАРОДНА УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ»

**Інтелектуальний потенціал суспільства
в умовах перманентних соціальних змін:
шляхи збереження й розвитку**

(ДР № 0117U005126)

МАТЕРІАЛИ
ХХІІ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**УНІВЕРСИТЕТСЬКІ СПІЛЬНОТИ
ТА ЇХ РОЛЬ В УМОВАХ ДИФУЗНОСТІ
СУЧАСНОЇ ОСВІТИ**

Харків
9 лютого 2024 р.

Редакційна колегія:

Астахова К. В.	д-р іст. наук (голов. ред.)
Астахова В. І.	д-р іст. наук
Зверко Т. В.	канд. соціол. наук
Іванова О. А.	канд. екон. наук
Михайлова Л. В.	канд. філол. наук
Михайльова К. Г.	д-р соціол. наук
Чибісова Н. Г.	канд. філософ. наук
Яременко О. Л.	д-р екон. наук

Індексується Міжнародною наукометричною базою даних Index Copernicus

У89 **Університетські** спільноти та їх роль в умовах дифузності сучасної освіти : матеріали ХХІІ Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 9 лют. 2024 р. / Ін-т вищої освіти НАПН України, Харк. гуманітарний ун-т «Нар. укр. акад.» [та ін. ; редкол.: К. В. Астахова (голов. ред.) та ін.]. – Харків: Вид-во НУА, 2024. – 216 с. – (Інтелектуальний потенціал суспільства в умовах перманентних соціальних змін: шляхи збереження й розвитку).

Збірник містить матеріали ХХІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Університетські спільноти та їх роль в умовах дифузності сучасної освіти» (9 лютого 2024 року, Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»).

Тези присвячено проблемам формування нових та трансформації традиційних університетських спільнот, аналізу ризиків, які виникають для них в сучасних умовах.

Особливу увагу приділено викликам, що виникли для університетів України через повномасштабну воєнну агресію РФ.

УДК 378.4.017

UNIVERSITY OF HIGHER EDUCATION OF NAAS OF UKRAINE
DEPARTMENT OF SCIENCE AND EDUCATION KhrMA
NORTH-EASTERN RESEARCH CENTRE OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF UKRAINE AND MOS of UKRAINE
SOCIOLOGICAL ASSOCIATION OF UKRAINE
KHARKIV UNIVERSITY CONSORTIUM
KHARKIV ACADEMY OF CONTINUING EDUCATION
MUNICIPAL INSTITUTION “KHARKIV HUMANITARIAN AND PEDAGOGICAL ACADEMY”
OF THE KHARKIV REGIONAL COUNCIL
KHARKIV UNIVERSITY OF HUMANITIES “PEOPLE’S UKRAINIAN ACADEMY”

**Intellectual Potential of Society in the Context
of Permanent Social Changes:
Ways of Retaining and Development**

(ДІП № 0117U005126)

PROCEEDINGS
OF THE ANNUAL XXII INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

**UNIVERSITY COMMUNITIES AND THEIR ROLE
UNDER CONDITION OF DIFFUSENESS
OF MODERN EDUCATION**

**Kharkiv
9 February 2024**

Editorial board:

Astakhova K. V.	Dr.Sc. (History) (editor in chief)
Astakhova V. I.	Dr.Sc. (History)
Zverko T. V.	Ph.D. (Sociology)
Ivanova O. À.	Ph.D. (Economics)
Mykchilova L. V.	Ph.D. (Philology)
Mykhaylyova K. G.	Dr.Sc. (Sociology)
Chybisova N. G.	Ph.D. (Philosophy)
Yaremenko O. L.	Dr. Sc. (Economics)

Copernicus Indexed

University communities and their role under condition of diffuseness of modern education : the Proceedings of the XXII International Scientific and Practical Conference, Kharkiv, 9 th February 2024 / Institute of Higher Education of the National Acad. of Educational Sciences of Ukraine, Kharkiv Univ. of Humanities “People’s Ukrainian Acad.” [et al. ; editorial board.: K. V. Astakhova (ed. in chief) et al.]. – Kharkiv : PUA Publ., 2024. – 216 p. – (Intellectual Potential of Society in the Context of Permanent Social Changes: Ways of Retaining and Development).

The proceedings of the XXII International Scientific and Practical Conference “University communities and their role under condition of diffuseness of modern education” held on 9 February 2024, at Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy” include a variety of articles on the issues of formation of new and transformation of traditional university communities, the analysis of risks that arise for them in modern conditions.

Special attention is paid to the challenges that Ukrainian universities face due to the full-scale military aggression of the russian federation.

UDC 378.4.017

ДИСКУСІЯ

К.В. Астахова, О.Л. Сидоренко

КОРПОРАТИВНА ПОЛІТИКА ТА КОРПОРАТИВНА РОБОТА СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ: ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ВНУТРІШНІХ СТЕЙКХОЛДЕРІВ

Світ сучасного Університету переживає не найкращі часи. Це твердження вже є аксіомою. Але проблеми університетів на різних континентах і в різних країнах суттєво відрізняються.

«Університетських» проблем дуже багато: фінансові, організаційні, кадрові, управлінські, змістовні та ін. Відповідно і літератури з питань ризиків та викликів для світу Університету навіть і перелічити важко. Дослідження різних аспектів розвитку сучасної вищої освіти з'являються сьогодні із такою швидкістю, що відслідкувати їх в режимі реального часу вже практично нереально.

Безумовно, є наукові видання, автори, наукові школи, публікації яких пропустити неможливо, бо саме вони утворюють рівень дослідження того чи іншого аспекту життя сучасного університету, університетської спільноти. Серед них зарубіжні фахівці – Ф. Альтбах [1], Д. Бок [2], Х. де Вит [3], Е. Дельбанко [4], Б. Р. Кларк [5], У. Кларк [6], С. Колліні [7], М. Кроу [8], М. Ниссбаум [9], Г. Розовскі [10]. Поміж вітчизняних дослідників, помітну групу складають вчені Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія», які представляють наукову школу із вивчення різних аспектів розвитку сучасної освіти та систематично публікують результати власних розвідок [11].

Події, які вразили та перевернули сучасність – йдеться про війну проти України, суттєво вплинули на освітнє поле, особливо в країнах, які отримали численні потоки вимушених мігрантів, та, зі зрозумілих причин, в самій Україні, де світ Університету розколовся на окремі сегменти, відповідно до ситуацій, в яких опинилися ті чи інші навчальні заклади.

Всі університети зазнали змін, але частина через те, що вони розташовані на більш – менш спокійних територіях, трансформувалися помірно, поступово. Інша частина вимушено припинила свою діяльність, бо була зруйнована чи опинилася під тимчасовою окупацією.

Так чи інакше, але вища школа України вимушено складає сьогодні окрему групу навчальних закладів, функціонування яких практично за всіма параметрами відрізняється від всіх інших. Основні вектори її розвитку співпадають із світовими, але умови, в яких забезпечується освітній процес, кардинально інші. Що вже казати про внутрішній поділ університетів відповідно від міста знаходження.

Не буде відкриттям твердження, що світ Університету дуже різноманітний, кожна освітня система має власні відмінності та особливості. Більш того, практично кожен університет – це окрема корпоративна культура, окремі традиції, правила та поведінкові моделі, установки, переваги. І якщо такі університети піклуються про майбутнє, про виконання власної місії, то вони намагаються розвивати і зміцнювати саме свої переваги, досягнення, позитивні відмінності, які складають «обличчя» закладу, основу його авторитету та іміджу.

В умовах, в яких опинилися університети країни, всі ці напрацювання та відмінності піддаються випробуванням. Вони можуть зберегтися, при цьому, безумовно, трансформуючись під впливом обставин, а можуть зникнути, не витримавши перенавантаження. І від цього багато в чому залежать перспективи розвитку вітчизняної системи вищої освіти в цілому: чи зможе вона подолати перешкоди та відновитися, розвиватися як рівноправна частина світової, європейською освітньої спільноти.

Інакше кажучи, перспективи університетської освіти України залежать від багатьох та багатьох факторів. І серед них провідний, здається – міцність позицій, антикрихіткість кожного конкретного університету, його здатність до адаптації, перетворення відповідно вимогам часу, стійкість.

Відаючи належне можливостям і ролі освітньої системи в цілому, значенню політичної волі держави та ін. факторів, слід зазначити, що кожен конкретний університет має притаманні йому лише практики, корпоративні напрацювання, управлінські моделі. Саме вони, у сукупності, можуть надати ідеї, приклади, успішні підходи до вирішення питань, які в умовах війни, руйнувань та втрат орієнтирів здаються нерозв'язними.

Такі «точки зростання» можуть, здається, представляти інтерес для сучасних наукових досліджень та пілотних розвідок. Вони – своєрідна основа проривних технологій і нетрадиційних рішень, що вкрай необхідні системі вищої освіти країни, яка перебуває в умовах вимушених змін та – вкотре – неволюційних перетворень.

Вже перші місяці війни показали – один із нових викликів для корпоративної культури українського Університету - швидка втрата звичних каналів комунікації, традиційних форм спілкування між спільнотами, перш за все між викладачами і студентами та всередині цих груп. Практично водночас виявилися розірваними не тільки традиційні, а навіть і ті онлайн канали, що були напрацьовані у пандемічні часи.

Значна кількість учасників освітнього процесу вимушено евакуювалася із небезпечних зон, за межі університетських міст і, навіть, країни. За різними даними за кордон виїхало від п'яти до семи мільйонів громадян, ще більша частина отримала статус внутрішньо переміщених осіб. Зміна місця проживання, втрата житла, документів, засобів зв'язку, постійна відсутність безпеки – все це на початку війни не дозволило навчальним закладам вирішувати питання організації якісного освітнього процесу, як найменше, у східній та південній Україні.

Практично всі університети зазнали втрат, в тому числі і руйнувань матеріально-технічної бази. Але у травні-квітні 2022 року університетське життя поступово стало відновлюватися. Безумовно, у різних регіонах алгоритми «повернення до життя» суттєво відрізнялися. Але практично для всіх виявилось, що одним із найважливіших напрямків корпоративної політики та корпоративної роботи вищів стає відновлення комунікації між основними стейкхолдерами та всередині спільнот.

Описаних та проаналізованих практик вирішення цих проблем, зі зрозумілих причин, поки немає. Досвід окремих, перш за все, харківських університетів, напрацювання ХГУ «НУА» свідчать, що відносно якісний освітній процес вдавалося відновити там, де були вирішені питання:

- налагодження зворотнього зв'язку зі студентами;
- забезпечення більш-менш гнучкої корпоративної політики відносно викладачів та співробітників, які знаходилися за межами міст, де були розташовані університети;
- відновлення внутрішньої комунікації та інформування всіх учасників освітнього процесу;
- започаткування «змішаного» формату навчання (дистанційного, консультативного, за індивідуальними планами та ін.). Все це дозволило поновити освітній процес. Але проблеми повноцінної комунікації університетських спільнот поки не вирішені.

Кожна група стейкхолдерів має власні канали комунікації. Як правило, вони дуже обмежені. «Університетське життя» виявилось розірваним на маленькі групи та навіть підгрупи. Якісне інформування, доведення рішень та завдань, організацію дискусій, підтримка лояльності за таких умов неможливі. Онлайн практично «растягує» кожна із груп подалі одна від одної. Брак інформації, перш за все, офіційної та виваженої, призводить до перекирвлення корпоративних підходів та вимог, породжує напруженість та конфлікти. В умовах постійного стресу, відсутності звичних уявлень про перспективи, багатомісячного незакриття базової потреби людини у безпеці та інших негативних аспектів напруженість в середині спільнот помітно зростає.

Згуба можливостей для реального діалогу як між викладачами та студентами, так і всередині цих груп суттєво знижують ефективність навчання. Більш того, брак системної

комунікації між всіма групами стейкхолдерів, перш за все між управлінською командою та науково-педагогічними кадрами, стимулює появу спрощених оцінок та позицій, примітивізацію університетського життя.

Пандемія і війна практично повністю ліквідували традиційні університетські професійні, громадські, студентські, творчі об'єднання та організації. Якими б слабкими вони не були в попередні часи, але частково питання комунікації, підтримки та спрямування соціальної активності вони все ж вирішували. На рівні гіпотези слід визнати, як наслідок, відбувається своєрідна деградація культури академічних стосунків, системи сприйняття та трансляції правил академічного етосу.

Спрощення, у більшості випадків, призводить до появи в університетських спільнотах ідеологем «вони/ми», зростання напруженості, знервованості, невпевненості. Проблема комунікації спільнот, розуміння людьми один одного, об'єднання зусиль навколо вирішень болючих питань збереження та розвитку університетів, таким чином, тільки загострюються.

Втрата значної кількості провідних науковців та викладачів, «вихід» з університетів частини авторитетної професури та здібної молоді – проблема не нова і не виключно вітчизняна. Але війна в Україні перетворила її на одну з найбільш болісних та загрозливих.

Загибель членів університетських спільнот на фронті, затягування війни та ін. ситуацію непорозумінь, спрощень та знервованості тільки ще більше загострюють.

В такій ситуації корпоративна політика та робота університетів повинні бути спрямовані на подолання проблем, про які йдеться на пошук інструментів, що дозволили б хоча б частково компенсувати протиріччя та конфлікти, знайти шляхи збереження викладацьких та студентських спільнот, відновлення їх та – дуже важливо – повернення до країни та власних *Alma mater*.

Корпоративна політика вищів, якщо її традиційно розглядати як систему взаємин між спільнотами (йдеться про внутрішніх стейкхолдерів), потребує кардинальних змін. Управлінські команди, як правило, це усвідомлюють дуже добре. Але як забезпечити ці зміни в умовах тотальної розірваності спільнот – питання поки без відповідей. Скоріше за все, нажаль, кожен університет, відповідно до власних традицій, ресурсів та можливостей, ситуації в яких опинився, буде шукати шляхи на власний розсуд. Інституції, що набули якості антикрихкості у попередні періоди, зберегли академічні команди та дієздатні управлінські структури, скоріше за все, зможуть «утримати на поверхні» власні університети, побудувати перспективи. При цьому слід враховувати: система вищої освіти країни в цілому – поки що – знаходиться у досить небезпечному стані. І суспільству це треба доводити.

Список бібліографічних посилань

1. Altbach, Ph G. (2016). *Global Perspectives on Higher Education*. Baltimore: JHU Press, 332 p.
2. Bok, D. (2003). *Universities in the Marketplace: The Commercialization of Higher Education*. Princeton University Press, 256 p.
3. Wit, H. de, Altbach, Ph. G. (2023). International Higher Education for the Future: Major Crises and Post-Pandemic Challenges. *Change: The Magazine of Higher Learning*, [online] 55 (1). Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00091383.2023.2151799?scroll=top&needAccess=true> [Accessed 21 Sept. 2023]; Wit, H. de, Jones, E. (2022). A New View of Internationalization: From a Western, Competitive Paradigm to a Global Cooperative Strategy. *Journal of Higher Education Policy And Leadership Studies*, [online] 3 (1), pp. 142–152. DOI:10.52547/johepal.3.1.142 [Accessed 21 Sept. 2023].
4. Delbanco, A. (2012). *College: What it was, is, and should be*. Princeton University Press, 240 p.
5. Clark, B. R. (1983). *The higher education system: Academic Organization in Cross-National Perspective*. Berkeley, 315 p.
6. Clark, W. (2006). *Academic Charisma and the Origins of the Research University*. Chicago; London: The University of Chicago Press, 662 p.

7. Collini, S. (2012). *What Are Universities For?* London: Penguin Books, 210 p.
8. Crow, M. M., Dabars, W. B. (2015). *Designing the New American University*. Baltimore: JHU Press, 360 p.
9. Nussbaum, M. C. (2016). *Not for profit why democracy needs the humanities*. Princeton University Press, 192 p.
10. Rosovsky, H. (1991). *The University: An Owner's Manual*. NY: W. W. Norton & Company, 309 p.
11. ХГУ «НУА», (2022). *Академическая среда второй половины XX века: харьковский контекст* [online]. Харьков: Изд-во НУА, 304 с. Available at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/1888> [Accessed 23 Oct. 2023]; (2020). *Высшая школа Харьковщины: 80-е годы XX – начало XXI века (воспоминания, интервью, документы)* [online]. Харьков: Изд-во НУА, 542 с. Available at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/2071> [Accessed 23 Oct. 2023]; (2022). *Генеалогічний конкурс «Історія моєї сім'ї»: аналіз соціально-культурних можливостей* [online]. Харків: Вид-во НУА, 130 с. Available at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/2332> [Accessed 23 Oct. 2023]; (2023). *Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»*, [online] т. 29. Available at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/2504> [Accessed 23 Oct. 2023].

References

1. Altbach, Ph G. (2016). *Global Perspectives on Higher Education*. Baltimore: JHU Press, 332 p.
2. Bok, D. (2003). *Universities in the Marketplace: The Commercialization of Higher Education*. Princeton University Press, 256 p.
3. Wit, H. de, Altbach, Ph. G. (2023). International Higher Education for the Future: Major Crises and Post-Pandemic Challenges. *Change: The Magazine of Higher Learning*, [online] 55 (1). Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00091383.2023.2151799?scroll=top&needAccess=true> [Accessed 21 Sept. 2023]; Wit, H. de, Jones, E. (2022). A New View of Internationalization: From a Western, Competitive Paradigm to a Global Cooperative Strategy. *Journal of Higher Education Policy And Leadership Studies*, [online] 3 (1), pp. 142–152. DOI:10.52547/johepal.3.1.142 [Accessed 21 Sept. 2023].
4. Delbanco, A. (2012). *College: What it was, is, and should be*. Princeton University Press, 240 p.
5. Clark, B. R. (1983). *The higher education system: Academic Organization in Cross-National Perspective*. Berkeley, 315 p.
6. Clark, W. (2006). *Academic Charisma and the Origins of the Research University*. Chicago; London: The University of Chicago Press, 662 p.
7. Collini, S. (2012). *What Are Universities For?* London: Penguin Books, 210 p.
8. Crow, M. M., Dabars, W. B. (2015). *Designing the New American University*. Baltimore: JHU Press, 360 p.
9. Nussbaum, M. C. (2016). *Not for profit why democracy needs the humanities*. Princeton University Press, 192 p.
10. Rosovsky, H. (1991). *The University: An Owner's Manual*. NY: W. W. Norton & Company, 309 p.
11. KhHU «PUA», (2022). *Akademicheskaya sreda vtoroy poloviny KHKH veka: khar'kovskiy kontekst* [Academic environment of the second half of the twentieth century: Kharkov context] [online]. Kharkov: NUA Publishing House, 304 p. Available at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/1888> [Accessed 23 Oct. 2023]; (2020). *Vysshaya shkola Khar'kovshchiny: 80-ye gody KHKH – nachalo KHKH veka (vospominaniya, interv'y, dokumenty)* [Higher school of the Kharkov region: the 80s of the 20th century - the beginning of the 21st century (memories, interviews, documents)] [online]. Kharkov: NUA Publishing House, 542 p. Available at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/2071> [Accessed 23 Oct. 2023]; (2022). *Genealogichniy konkurs «Istoriya toki sht'n»: analiz*

sotsnal'no-kul'turnikh mozhlivostey [Genealogical competition «The History of My Family»: analysis of socio-cultural possibilities] [online]. Kharkiv: PUA, 130 p. Available at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/2332> [Accessed 23 Oct. 2023]; (2023). *Vchenn zapiski Kharkivs'kogo gumanitarnogo universitetu «Narodna ukrains'ka akademnya»* [Research bulletin of Kharkiv University of Humanities «People's Ukrainian Academy»], [online] vol. 29. Available at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/2504> [Accessed 23 Oct. 2023].

Астахова Катерина Вікторівна. Корпоративна політика та корпоративна робота сучасного університету: особливості взаємодії внутрішніх стейкхолдерів.

Роздуми автора присвячено питанням вимушеної трансформації корпоративної політики та корпоративної роботи університетів України (перш за все, провідного освітнього центру – Харкова) в умовах воєнного стану, масової міграції основних учасників освітнього процесу та розриву традиційних форм міжуніверситетської комунікації.

Наголошується на тому, що світ університету в Україні через повномасштабну воєнну агресію, розколовся, як найменш, на три групи, що відрізняються місцем знаходження університетів на тій чи іншій території.

Автор вважає, що збереження та подальший розвиток вищої освіти України багато в чому залежать від спроможності самих університетів трансформувати корпоративну політику, роботу, культуру, відповідно до ситуації та вимог часу.

Така позиція зовсім не виключає роль та вплив держави, політичних еліт на процеси збереження та розвитку університетського сектору освіти. Якісна освіта – це зона відповідальності сукупних сил: суспільства, держави, навчальних закладів. В ситуації, що склалася в Україні, важко підрахувати хто і на скільки «більше чи менше» відповідає. Головне в іншому: можливість втратити сучасну університетську освіту, її рівень та надбання реально існує. Зберегти та вивести університети на рівень, що дозволить забезпечити потреби людини, суспільства, держави можна при наявності двостороннього руху: університети трансформують власну корпоративну культуру, політику, управлінські моделі. Держава ж забезпечує умови для відповідних трансформацій.

Ключові слова: корпоративна культура, трансформація університету, воєнні виклики, взаємодія спільнот, комунікація.

Astakhova Katheryna. Corporate Policy and Corporate Work of the Modern University: Peculiarities of the Cooperation of the Internal Stakeholders.

The author focuses the attention on the issues connected with the compelled transformation of corporate policy and corporate work of the universities in Ukraine (first of all the leading educational center of Ukraine – Kharkiv) during the war period, mass migration of the main participants of the educational process and the break of traditional forms of communication between universities.

It is stressed, that university world in Ukraine because of full-scale military aggression is divided in at least three groups and that depends upon the location of the university in this or that region.

The author believes, that preserving and further development of the higher education in Ukraine much depends upon the capability of the universities to transform corporate policy, work, culture according to the current situation. This position also suggests the role and influence of the state, political elites on the process of maintaining and development of the university education sector.

Quality education is the sphere of responsibility of the united efforts of the society, state, educational institutions. In the current situation in Ukraine it is hard to say whose responsibility is greater. The main point is the possibility to loose modern university education exists, its level and everything, that has been achieved. To preserve universities and to put them on the level, that will allow to meet the needs of the person, society, state is possible only with the bilateral movement. Universities transform their corporate culture, policy, administrative patterns and the state provides the conditions for corresponding transformations

Key words: corporate culture, university transformation, war period challenges, community interaction, communication.

В. І. Астахова

МУЗЕЙ ІСТОРІЇ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ОДНА З КЛЮЧОВИХ ЛАНОК ФОРМУВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ СПІЛЬНОТ

Музей, як багатофункціональний інститут соціальної пам'яті, є одним із ключових факторів системи соціального відтворення, який об'єднує історичність і нові тенденції епохи, чим дозволяє зробити значний крок від функції трансляції до функції комунікації.

На жаль, музеєзнавство і досі не стало в нашій країні самостійним науковим напрямком. В науковій та науково-популярній літературі небагато знайдеться публікацій, присвячених музейній справі, функціональним характеристикам музеїв, їхній класифікації, місцю та ролі в рішенні завдань, які стоять перед суспільством. Це в повній мірі стосується музеїв закладів вищої освіти (ЗВО), в першу чергу, звичайно, музеїв історії цих закладів.

Спроби розробки наукової концепції створення музеїв нового типу, розкриття окремих функціональних характеристик та ролі музеїв ЗВО в сучасному світі, звичайно, мають місце [див. 1–14], але стан сучасного соціуму як в Україні так і в світі в цілому наполегливо вимагає більшої уваги науковців до проблем соціального значення музеїв, в тому числі тих, які створюються в навчальних закладах, бо саме тут відбувається становлення світогляду молодої людини, гартується її громадянська позиція, її відношення до історії своєї країни, своєї малої батьківщини, родини, до людей, які її оточують через музейні можливості найефективніше формується оцінка минулого, сучасного та майбутнього.

Особлива роль в цьому плані належить музеям історії навчальних закладів, які дозволяють зрозуміти процеси розвитку освіти, науки та культури, становлення духовного світу кожного та всіх разом. Саме з цього напрямку наукові дослідження (історичні, соціологічні, психолого-педагогічні та ін.) ведуться в нашій країні вкрай недостатньо, а питання про роль та можливості музеїв у формуванні взаємодії університетських спільнот в науковій літературі практично зовсім не досліджене, так само, до речі, як і питання про роль та місце університетської спільноти в забезпеченні постійного оновлення та зростання якості освіти та науки взагалі.

В той же час є всі підстави стверджувати, що єдність викладацького складу, студентів та учнів, співробітників, батьків та інших учасників університетської спільноти, єдність їх інтересів та цілей, шляхів досягнення мети та реалізації місії відіграють вирішальну роль в діяльності навчального закладу по формуванню гідних громадян суспільства. І саме музей історії освітнього закладу своїми засобами спроможний системно впливати на формування такої єдності, на консолідацію всіх елементів спільноти, на постійне укріплення корпоративної культури даної організації. При чому забезпечення взаємодії цих елементів відбувається як по горизонталі так і по вертикалі [7, с. 60–68] як спеціалізований науково-дослідний заклад, що досліджує досягнення та поступовий розвиток в науковій сфері, музей доводить до відома своїх відвідувачів чого можна досягти спільними зусиллями, тобто об'єктивно сприяє становленню їхніх спільних інтересів, баченню цілей та перспектив подальшого розвитку.

В якості приклада можна привести публікацію унікального видання, підготовленого університетською спільнотою ХГУ «НУА» на підставі документів та матеріалів музеїв історії Харківських закладів вищої освіти. Мається на увазі наукова збірка нарисів-біографій ректорів Харківських ВЗО з часу виникнення закладу і до початку XXI століття. Таке видання було підготоване в Україні вперше. Матеріали збиралися протягом трьох років спільними зусиллями всієї спільноти Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» з допомогою університетських музеїв історії майже всіх ЗВО міста.

Книга «Служіння Вітчизні та обов'язку». Нариси про життя та діяльність ректорів харківських вищих навчальних закладів (1805–2004)» обсяг майже 800 сторінок вийшла з друку восени 2004 р. [10]. Авторами цієї роботи стали 139 працівників лише ХГУ «НУА». Але в 2003 році

була видана колективна робота «Невичерпне джерело духовності». Нариси про діяльність музеїв історії вищих навчальних закладів м. Харкова», яка дозволила залучити до роботи над створенням ректорських портретів співробітників музеїв історії майже всіх Харківських ЗВО. Це звичайно сприяло формуванню спільноти музейних працівників і призвело кінець кінцем до створення Асоціації університетських історичних музеїв міста [8].

Специфічною функцією вузівських музеїв історії в справі консолідації спільноти своїх навчальних закладів можна вважати також безпосередню участь учасників навчально-виховного процесу в комплектуванні музейних фондів та особливо в формуванні експозицій, створенні виставок та музейних кімнат як філій основного музею (наприклад, музейна кімната Т. Г. Шевченка, створена в 2001 році кафедрою українознавства НУА). Музей має унікальну можливість підбирати, зберігати, систематизувати та поширювати культурно-освітній простір ЗВО. Він відтворює динаміку системи освіти і виховання в навчальних закладах протягом багатьох років. Унікальність їхньої діяльності наочно проявляється в накопиченні традицій, спадкоємності, безперервності освітнього процесу. Тобто роботою в системі, яка спроможна формувати духовні цінності людини як традиційні так і інноваційні [13, с. 148–149].

Ефективність роботи музею і оцінюється саме з цих позицій: з одного боку рівнем системності та науковості в роботі по збиранню та обробці матеріалів, що надходять до фондів музею, а з другого – якістю інформації, що доводиться до відвідувачів, її актуальністю, правдивістю, доступністю, естетичністю оформлення, сучасністю технічного та технологічного забезпечення [див. 4].

Сутність і майбутнє музею в значній мірі складає процес безпосереднього спілкування з людьми. Це визначило затвердження нового підходу до цього процесу, коли в епіцентрі музейної діяльності вбачають не предмети та артефакти виставлені в експозицію, а людину – відвідувача, який прийшов до музею з метою спілкування з музейними експонатами. І цього відвідувача треба переконати, дати йому розуміння того, що системна робота, згуртованість колективу, єдність та довіра проміж людей, їхня взаємодія неодмінно забезпечать високі досягнення.

Таким чином, функціональна характеристика музею будується на двоєдиному показнику: з одного боку збирання, збереження та систематизація цінностей, які повсякчасно надходять до фондів музею, формуючи культурно-освітнє середовище навчального закладу, а з другого боку це трансляція інформації, яку має в своєму розпорядженні музей, її аналіз та тлумачення з метою формування світоглядних принципів особистості в конкретний період часу, що звичайно в повній мірі стимулює формування єдності, взаєморозуміння та взаємодії всієї університетської спільноти, забезпечує ту теплу, дружню атмосферу, в якій хочеться жити, працювати, домагатися нових звершень.

Список бібліографічних посилань

1. Андрющенко, В. П. (2019). Глобальні тренди розвитку освіти XXI століття. *Вища освіта України*, 3, с. 5–14.
2. Астахова, Е. В. (2006). *Кадровый корпус высшей школы Украины: метаморфозы развития*. Харьков: Изд-во НУА, 188 с.
3. Бех, І. Д. (2003). *Виховання особистості*. Київ: Либідь, кн. 2. Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні заходи, 344 с.
4. Ковальчук, Є. М. (2012). Музей у сучасному світі: розробка наукової концепції. *Волинський музейний вісник*, вип. 3, с. 12–22.
5. Мартем'янова, Н. С. (2017). Музейна педагогіка в організації культурно-освітньої діяльності музею. *Вісник Харківської державної Академії культури*, вип. 139.
6. Мастеница, Е. Н. (2000). Музейная среда и формирование человека культуры. В: *Эстетическое развитие ребенка в музейной среде и современные образовательные технологии*. С. 51–53.

7. Астахова, В. И. и др. (2012). *Музейная педагогика в действии*. Харьков: Изд. НУА, кн. 2. Роль вузовских музеев в формировании и развитии культурно-образовательной среды, 79 с.
8. Астахова, В. И. (ред.). (2003). *Невичерпне джерело духовності. Нариси про діяльність музеїв історії вищих навчальних закладів м. Харкова*. Харків, 140 с.
9. Астахова, В. И. (сост.). (2003). *Символика и традиции Народной украинской академии*. Харьков, Изд-во НУА, 37 с.
10. Астахова, В. И. (ред.). (2003). *Служение отечеству и долгу. Очерки о жизнедеятельности ректоров Харьковских вузов (1805–2004)*. Харьков: Фолио, 797 с.
11. Сотнікова, О. М. (2011). Музей в інформаційному суспільстві: комунікативні ідеї сьогодення. У: *Комунікаційний підхід у музейній справі як відповідь на потреби соціуму*. Харків.
12. Филипчук, Н. О. (2017). Просвітницькі функції музейної педагогіки в Україні. У: *Вища освіта України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору*. Київ: Гнозис, вип. 21, т. III (77).
13. Чибисова, Н. Г. (2020). Культурно-образовательная среда частного учебного заведения как фактор формирования личности. *Вчені записки ХГУ «НУА»*, т. XXV, с. 144–153.
14. Астахова, К. В., Коваленко, Н. П. (2023). Науково-дослідні розвідки музейного комплексу ХГУ «НУА» під час воєнного стану. У: *Музейна педагогіка в науковому світі*. Варшава.

References

1. Andryushchenko, V. P. (2019). Global trends in the development of education of the 21st century. *Higher Education of Ukraine*, 3, pp. 5–14.
2. Astakhova, E. V. (2006). *The personnel corps of the higher school of Ukraine: metamorphoses of development*. Kharkov: NUA, 188 p.
3. Beh, I. D. (2003). *Personality education*. Kyiv: Lybid, book 2. Personal-oriented approach: scientific and practical measures, 344 p.
4. Kovalchuk, E. M. (2012). Museum in the modern world: development of a scientific concept. *Volyn museum bulletin*, vol. 3, pp. 12–22.
5. Martemyanova, N. S. (2017). Museum pedagogy in the organization of cultural and educational activities of the museum. *Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture*, iss. 139.
6. Mastenitsa, E. N. (2000). Museum environment and the formation of human culture. In: *Aesthetic development of a child in a museum environment and modern educational technologies*. Pp. 51–53.
7. Astakhova, V. I. et al (2012). *Museum pedagogy in action*. Kharkiv: Izd. NUA, book 2. The role of university museums in the formation and development of the cultural and educational environment, 79 p.
8. Astakhova, V. I. (ed.). (2003). *An inexhaustible source of spirituality. Essays on the activities of history museums of higher educational institutions in Kharkiv*. Kharkiv, 140 p.
9. Astakhova, V. I. (ed.). (2003). *Symbolism and traditions of the People's Ukrainian Academy*. Kharkiv, Izd-vo NUA, 37 p.
10. Astakhova, V. I. (ed.). (2003). *Service to the fatherland and duty. Essays on the life activity of the rectors of Kharkiv universities (1805–2004)*. Kharkiv: Folio, 797 p.
11. Sotnikova, O. M. (2011). The museum in the information society: communicative ideas of today. In: *Communication approach in museum work as a response to the needs of society*. Kharkiv.
12. Filipchuk, N. O. (2017). Educational functions of museum pedagogy in Ukraine. In: *Higher education of Ukraine in the context of integration into the European educational space*. Kyiv: Gnosis, iss. 21, vol. III (77).
13. Chibysova, N. G. (2020). The cultural and educational environment of a private educational institution as a factor in personality formation. *Scientific bulletin of KhHU «PUA»*, vol. XXV, pp. 144–153.
14. Astakhova, K. V., Kovalenko, N. P. (2023). Research explorations of the museum complex of KhHU «PUA» during martial law. In: *Museum pedagogy in the scientific world*. Warsaw.

Астахова Валентина Ілларіонівна. Музей історії освітнього закладу як одна з ключових ланок формування взаємодії університетських спільнот.

Актуальність запропонованої теми визначається сучасною ситуацією в Україні, коли в зв'язку з воєнним станом, нестабільністю та відсутністю чітких перспектив подальшої життєдіяльності, відбуваються складні, часом непередбачені соціальні економічні, політичні зміни, коли руйнуються роками створювані колективні відносини, корпоративна культура, весь склад життя людей.

В статті на підставі конкретних, стверджувальних прикладів робляться два базових висновки. По-перше, про необхідність розробки наукової концепції створення та розвитку музеїв нового типу, які за своїм соціальним призначенням повинні не тільки популяризувати досягнення культурно-освітнього середовища, але й забезпечувати його оновлення, домагатися залучення громадян до надбань національної та світової культури, сприяти консолідації людей та їхніх спільнот. Це в першу чергу стосується університетських музеїв, бо саме в навчальних закладах відбувається ефективний процес формування духовності народу.

По-друге, в роботі йдеться про необмежені можливості реалізації комунікативної функції музеїв історії навчальних закладів, підкреслюється, що саме ці музеї спроможні найбільш ефективно формувати чітке та правдиве уявлення студентства та учнівської молоді про історію становлення та розвитку в Україні освіти, науки та культури, а це наочно сприяє консолідації, створенню та зміцненню університетської спільноти, яка включає в себе не лише тих, хто вчиться і хто вчить, але широке коло випускників, батьків, стейкхолдерів, абітурієнтів тощо.

Ключові слова: музей, університетська спільнота, комунікативна функція університетських музеїв, корпоративна культура, культурно-освітнє середовище.

Astakhova Valentyna. The Museum of history of the educational institution as one of the elements of forming co-operation of the university communities.

The actual value of the topic is defined by the present situation in Ukraine, as because of the war, total instability and the absence of some perspectives of the further life, complicated and sometimes unpredictable social, economic and political changes take place.

It is the period, when people's relations and their lives, that have been created for years are ruined.

In the article on the basis of some examples two main conclusions are made.

Firstly, it is about the necessity of working out the scientific concept of creating and development of the museums of a new type, and they must have their social role, and it is not just to make the achievements of the cultural and educational space popular, but also to guarantee its renewing and also one of their functions should be the involvement of more and more citizens in the process of getting more information about the national and world culture, it must promote consolidation.

Secondly, in the paper it is stressed, that the possibilities of the realization of communicative functions of museums of history of educational institutions are beyond any limits.

It is also mentioned, that exactly these museums can form clear and true idea for students and schoolchildren about the history of creating and development of the educational system in Ukraine in the most effective way. And that really promotes consolidation, creating the university community, that includes not only the people, who study and teach, but also a great number of graduates, parents, stakeholders, enrollees and others.

Key words: museum university community, communicative function of university museums, corporate culture, cultural and educational space.

ВЗАЄМОДІЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ СУСПІЛЬСТВ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Освітні реформи, що супроводжують українську систему освіти усі роки незалежності, до початку третього десятиліття XXI століття призвели до значного ускладнення завдань, пов'язаних із правовим регулюванням освітніх правовідносин, причому не лише щодо відносин, пов'язаних з наданням освітніх послуг навчальними закладами як багатостороннього соціального, економічного та правового процесу. Загалом існуючий механізм правового регулювання освітньою діяльністю не повною мірою відповідає запитам суспільства та держави, які визначили освіту як державний пріоритет, що забезпечує інноваційний, соціально-економічний та культурний розвиток суспільства [1, п. 1, ст. 5]. Маючи на меті збереження та примноження позитивного досвіду попередніх поколінь, освітня сфера потребує адекватного сучасним тенденціям правового регулювання, що безпосередньо пов'язане з необхідністю систематизації чинного освітнього законодавства, про що ми неодноразово згадували раніше [2, с. 22-32].

При цьому існуючі в даний час організаційні структури, форми управління та взаємодії між державою, суспільством, органами управління вищою освітою, вишами та учнями зазнають значних змін. Тому для прийняття оптимальних рішень в освітній галузі, забезпечення відповідного ринковим відносинам державно-правового регулювання освітніх відносин, а також для вирішення існуючих проблем і нововведень, що виникають в освітній діяльності, пов'язаних з комерціалізацією та диверсифікацією освіти, проблемами фінансування та державного контролю її якості тощо, необхідно, насамперед, удосконалення механізму правової регламентації та управління освітніми відносинами між вузом та його стейкхолдерами, до яких насамперед належать учні та їхні батьки, а також випускники, вузівська спільнота та загалом усі сфери життя суспільства, зацікавлені у високоякісному результаті освітньої діяльності.

В основу реалізації цих процесів має бути покладено розуміння нового наповнення змісту освіти і, перш за все, вищої, що виступає як соціальна, економічна, правова категорія як у міжнародному співтоваристві, так і у світлі змін, які відбуваються у країні.

Як відомо, об'єктивною передумовою виникнення освітніх відносин є той факт, що освіта є не лише особистим соціальним благом, а й суспільною необхідністю. Причому на відміну від просвіти, що має на меті поширення знань, освіта виступає двоєдиним процесом виховання та навчання людей, де під вихованням розуміється процес впливу на розвиток учня з метою формування його моральних та фізичних якостей, а під навчанням – отримання як загальних відомостей та пізнань, так і конкретних, професійних компетенцій, що є динамічною характеристикою знань, навичок та умінь, необхідних для вирішення практичних завдань [3, с. 39].

У свою чергу, освітні правовідносини є переважно тристоронніми. Його учасниками одночасно виступають освітній заклад, особи, які навчаються та науково-педагогічні працівники. Лише за безпосередньої та одночасної участі всіх цих суб'єктів можливе виникнення та дія освітніх відносин. Четвертий учасник цих відносин – батьки чи інші законні представники учнів – не є самостійним суб'єктом у цьому відношенні і бере участь у ньому остільки, оскільки самі учні виявляються ще нездатними сформулювати і висловити свою дійсну волю.

При цьому в останні два десятиліття викликом світовій вищій школі стала поява в освітньому середовищі нових гравців у вигляді корпоративних університетів, які виявилися більш ефективними та мобільними щодо реагування на освітні запити різних груп суспільства. Ці нові гравці мають зростаючу зацікавленість у розширенні контактів із системою освіти, особливо з вищою школою. До них безумовно, окрім згаданих батьків, можна і потрібно віднести роботодавців, випускників, державні структури, ЗМІ тощо. Очевидно, взаємодія з ними потребує

певного регулювання, хоча яким чином і на яких засадах питання залишається відкритим, а вирішення зазначених проблем потребує нових підходів. При цьому питання взаємовідносин з батьками студентів, взаємодії з випускниками чи спонсорами потребують якнайшвидшого вирішення і, можливо, навіть певного правового регулювання, не віддавая ці питання на розсуд самих суб'єктів.

Як відомо, сучасний заклад вищої освіти є великою та складною освітньою системою, що включає не лише підготовку фахівців певного напрямку, а й наукові дослідження, підготовку та перепідготовку кадрів вищої кваліфікації, певну комерційну діяльність та цілу низку інших напрямів, що реалізуються у певному контексті. Тому виші у сполученості як з регіональними, так і з державними соціально-економічними структурами повинні значно впливати на розвиток суспільства за цілою низкою основних аспектів: соціального, економічного, культурного [4, с. 45].

Безумовно вирішальне значення для навчальних закладів у забезпеченні їх додатковими знаннями, що ґрунтуються на практиці, а також обробці отриманих даних від бізнес-спільноти для подальшого вивчення та дослідження має співробітництво університетських спільнот із реальним сектором економіки. У свою чергу ця взаємодія з університетами має вирішальне значення для організації спільних науково-дослідних проєктів, розробки нових науково обґрунтованих рішень для бізнесу в цілому. Звісно, з метою розробки нових виробництв, методів, технологій у цій взаємодії мають бути зацікавлені обидві сторони.

Однак, як зазначають окремі автори [5, с. 114], університет у сучасній Україні за рідкісним винятком – це найчастіше:

- навчальний, а не науково-навчальний центр зразка індустріально розвинених країн (Європа, Америка, Південно-Східна Азія);
- орієнтований на випуск фахівців порівняно широкого профілю, які не готові до самостійної роботи в промисловості/бізнесі одразу «через парту» та потребують додаткової підготовки на підприємствах;
- наука та викладання – різні «спеціалізації» за високої завантаженості співробітників університетів навчальним процесом;
- у багатьох закладах фактично відсутні підрозділи, що виконують розробки на замовлення підприємств, установ та бізнес-структур;
- більшість курсових та дипломних проєктів не прив'язані до реальних проєктів, які виконуються за промисловими технологіями або для реального сектора економіки і т. ін.

Причому перелічені та інші проблеми, з якими стикаються сьогодні університетські спільноти, суттєво посилилися у зв'язку із запровадженням воєнного стану в країні, що, природно, не наблизило їх вирішення. Однак, незважаючи на колосальний обсяг труднощів, з якими зіткнулася вітчизняна система освіти, зміни, що відбуваються в ній на сучасному етапі, за своїм обсягом і характером настільки суттєві, що вимагають не окремих поправок у відповідне законодавство, а системного оновлення всього механізму правового регулювання відносин у цій сфері.

При цьому результати роботи з оптимізації правового регулювання освітніх відносин в значній мірі залежать від стану державної політики в галузі освіти, яка охоплює весь комплекс заходів, які вживають державні органи щодо освіти як соціального інституту. Вивчення даної проблематики має значення як для теорії держави і права, методології правового регулювання освітньої діяльності, що об'єднує різні за своєю суттю відносини, так і для практичної роботи університетських співтовариств, органів управління освітньої діяльністю та всіх зацікавлених осіб у вирішенні завдань модернізації вітчизняної системи освіти. Для цього гостро необхідно повернутись до розгляду ідеї комплексного правового регулювання освітньої діяльності шляхом систематизації всього масиву освітнього законодавства, яка має базуватися на конституційно-правових та адміністративно-правових нормах, що регламентують статус усіх учасників освітніх відносин з обов'язковою допоміжною роллю цивільно-правових норм.

Список бібліографічних посилань

1. Rada.gov.ua, (2017). *Про освіту* [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [Accessed 29 June 2023].
2. Астахов, В. В. (2023). Про перспективи безперервної освіти в умовах кризи сучасних освітніх систем крізь призму освітнього законодавства (на прикладі НУА). *Вчені записки ХГУ «Народна українська академія»*, [online] т. 29. Available at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/2504> [Accessed 23 May 2023].
3. Астахов, В. (2014). *Образовательное законодательство Украины: проблемы и перспективы*. Saarbrücken: Lap Lambert Academic Publishing, 89 с.
4. Астахов, В. В. (2017). К вопросу о правовых основах партнерского взаимодействия в высшей школе. В: *Взаимодействие образовательных учреждений со стейкхолдерами: влечение времени*. Харьков: Изд-во НУА, 308 с.
5. Литвинов, В.В., Харченко, В.С. (2015). Опыт взаимодействия университетов и промышленности в сфере трансфера ИТ-технологий в Западной Европе. *Математичні машини і системи*, 1.

References

1. Rada.gov.ua, (2014). *Pro vyshchu osvitu* [On Higher Education]. [online]. Kyiv, Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [Accessed 29 June 2023].
2. Astakhov, V. V. (2023). O perspektivakh nepreryvnogo obrazovaniya v usloviyakh krizisa sovremnykh obrazovatel'nykh sistem skvoz' prizmu obrazovatel'nogo zakonodatel'stva (na primere NUA). *Uchenyye zapiski Khar'kovskogo gumanitarnogo universiteta «Narodnaya ukrainskaya akademiya»*, [online] vol. 29. Available at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/2504> [Accessed 23 May 2023].
3. Astakhov, V. (2014). *Obrazovatel'noye zakonodatel'stvo Ukrainy: problemy i perspektivy*. Saarbrücken: Lap Lambert Academic Publishing, 89 p.
4. Astakhov, V. V. (2017). K voprosu o pravovykh osnovakh partnerskogo vzaimodeystviya v vysshey shkole. In: *Vzaimodeystviye obrazovatel'nykh uchrezhdeniy so steykholderami: veleniye vremeni*. Khar'kov: Izd-vo NUA, 308 p.
5. Litvinov, V.V., Kharchenko, V.S. (2015). Опыт vzaimodeystviya universitetov i promyshlennosti transfera IT-tehnologiy v Zapadnoy Yevrope. *Matematicheskiye mashiny i sistemy*, 1.

Астахов Віктор Вікторович. Взаємодія університетських суспільств: правовий аспект.

Існуючі в даний час механізми, організаційні структури, форми управління та взаємодії між державою, суспільством, органами управління вищою освітою, вишами та учнями зазнають значних змін. Тому для прийняття оптимальних рішень в освітній галузі, забезпечення відповідного ринковим відносинам державно-правового регулювання освітніх відносин, а також для вирішення існуючих проблем і нововведень, що виникають в освітній діяльності, пов'язаних з комерціалізацією та диверсифікацією освіти, проблемами фінансування та державного контролю її якості тощо, необхідно, насамперед, удосконалення механізму правової регламентації та управління освітніми відносинами між вузом та його стейкхолдерами, до яких насамперед належать учні та їхні батьки, а також випускники, вузівська спільнота та загалом усі сфери життя суспільства, зацікавлені у високоякісному результаті освітньої діяльності. В основу реалізації цих процесів має бути покладено розуміння нового наповнення змісту освіти і, перш за все, вищої, що виступає як соціальна, економічна, правова категорія як у міжнародному співтоваристві, так і у світлі змін, які відбуваються у країні.

Ключові слова: освітнє законодавство; систематизація законодавства про освіту; нормативно-правове регулювання освітньої діяльності.

Astakhov Victor. Interaction of University Societies: Legal Aspect.

Currently existing mechanisms, organizational structures, forms of management and interaction between the state, society, higher education management bodies, universities and students are undergoing significant changes. Therefore, in order to make optimal decisions in the field of education, to ensure state-legal regulation of educational relations in accordance with market relations, as well as to solve existing problems and innovations arising in educational activities related to the commercialization and diversification of education, problems of financing and state control of its quality, etc., it is necessary, first of all, to improve the mechanism of legal regulation and management of educational relations between the university and its stakeholders, which primarily include students and their parents, as well as graduates, the university community and, in general, all spheres of society, interested in a high-quality result of educational activities. The basis of the implementation of these processes should be the understanding of the new content of education and, above all, higher education, which acts as a social, economic, and legal category both in the international community and in the light of changes taking place in the country.

Key words: educational legislation; systematization of legislation on education; normative and legal regulation of educational activity.

К. В. Батаєва, Л. Г. Сокурянська, О. С. Голіков, А. Б. Артеменко

ПРОЄКТНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ-СТУДЕНТІВ У ЗАХІДНИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ

В сучасних українських університетах можна спостерігати зміни в студентській спільноті, в якій з'являються нові соціальні актори, вразливі групи студентів, до яких належать й ветерани бойових дій. Зазначимо, що студентів-ветеранів відрізняють такі особливості: певна вікова різниця порівняно з іншими студентами; вступ до вищого навчального закладу з певною часовою затримкою (після повернення з лав армії); наявність утриманців (подружжя, дітей), яких необхідно забезпечувати; суміщення роботи (служби в армії) з навчанням і, як наслідок, неможливість повноцінного долучення до освітнього процесу; бойовий (часто травматичний) досвід; можлива інвалідність та/або різні психологічні розлади; проблеми з трансформацією мілітарної ідентичності в цивільну [1–5]. Студенти-ветерани, як правило, мають множинні проблеми з соціальною адаптацією до освітнього середовища, з академічною успішністю (оскільки їхні шкільні навички довгий час не використовувалися), з встановленням контактів з іншими студентами (які вступили до університету відразу ж після закінчення школи, мають кращу навчальну підготовку та менший життєвий досвід). Тому в сучасних українських університетах актуальною стає розробка проєктів з фасилітації академічної адаптації ветеранів-студентів до академічного середовища.

Метою нашої публікації є визначення проєктних засад соціальної підтримки ветеранів-студентів в українських університетах. Для реалізації цієї мети нами було здійснено аналіз сучасних наукових, у тому числі соціологічних, напрацювань західних дослідників з проблематики соціальної адаптації ветеранів-студентів до освітнього середовища.

У західній соціології освіти значну увагу приділяють розробці концепції «дружного щодо ветеранів» навчального закладу, «чутливого» до їхніх проблем. Як підкреслюють К. Перські та Д. Олівер, «дружні» університети, які підготовлені для задоволення потреб ветеранів та публічно транслують ідею їхньої соціальної підтримки, стають привабливими для ветеранів, що може сприяти поліпшенню їхніх навчальних показників і зниженню ризику передчасного відрахування [1, р. 117]. Розглянемо основні методологічні тези західних теоретиків щодо фасилітації соціальної адаптації студентів-ветеранів. У працях К. Перські, Д. Олівера, Л. Зінгера, А. Коена, М. Бічборда та інших [1; 2; 6] представлено концепцію когортного навчання ветеранів, метою якого є створення автономних груп (або когорт) студентів-ветеранів. Когорти ветеранів –

це спільноти акторів зі схожим життєвим досвідом і спільними соціокультурними особливостями, що сформувалися в процесі вторинної соціалізації в армії. Перевагами таких навчальних когорт ветеранів є, по-перше, їхній смисловий зв'язок із феноменом бойової команди (групи одностайців, братів по духу), в яких ветерани можуть відчутти особистісну захищеність і знайти підтримку в навчальних/життєвих проблемах; по-друге, їхня відокремленість від груп звичайних студентів, з якими у ветеранів можуть виникати комунікативні проблеми (приміром, за відгуками американських ветеранів, їм складно перебувати в групах зі звичайними студентами, які не мають бойового досвіду та соціально зрілих життєвих поглядів, які можуть несерйозно ставитися до навчання та віддавати перевагу розмовам про «дівчат/юнаків, комп'ютерні ігри й розваги», – темам, які для ветеранів (багато з яких вже мають сім'ї та дітей) здаються «порожніми» [1; 2; 4; 7]).

У деяких дослідженнях, навпаки, проєкт когортного навчання ветеранів піддається критиці, оскільки такий навчальний формат може законсервувати ідентифікацію ветеранів із військовою спільнотою, загальмувати процес трансформації мілітарної ідентичності в цивільну, що може негативно позначитися на їхній соціальній адаптації та академічній успішності. Як вважають Д. Діраміо, К. Джарвіс, М. Бічборд, Д. Лі, С. Адкісон, Л. Френсіс, А. Краус, І. Салтіель, С. Руссо, згуртованість когорт ветеранів-студентів може мати своїм негативним ефектом схильність до ізоляції та сприйняття інших студентів, адміністрації та викладачів як «чужих», яких можна ігнорувати [3, р. 12; 6, р. 856; 8, р. 13; 9, р. 61].

Вважається, що когортне навчання може бути ефективним на підготовчому етапі до вступу до ЗВО, коли групи ветеранів займаються з викладачами з метою відновлення навчальних навичок, втрачених/ослаблених під час служби в армії. Після ж вступу до університету ветеранам-студентам важливо інтегруватися у звичайні навчальні групи, щоб прискорити процес транзиту з мілітарного до цивільного поля [3, р. 45]. Сприятливі умови завершенню транзиту може розробка навчальних програм для ветеранів, сфокусованих на проблемах вибору спеціальності/професії, вивченні психологічних аспектів міжособистісного та ділового спілкування, розвиненні стресостійкості тощо.

В американських проєктах соціальної інтеграції ветеранів-студентів велике значення надають створенню студентських ресурсних центрів для ветеранів, де вони можуть зустрітися для спільного відпочинку, вирішення повсякденних/навчальних проблем, отримання необхідної інформації про академічну кар'єру, занять з репетиторами тощо [2; 8, р. 12]. Як підкреслює Д. Маківіч, в університетських ветеранських центрах бажано створити психологічні консультаційні служби з метою надання допомоги в лікуванні посттравматичного стресового розладу (ПТСР) і таких його наслідків, як депресія, неспокій, суїцидальні настрої, проблеми з пам'яттю та концентрацією уваги [10]. Ч. Вілер вважає за необхідне введення у вишах посади «консультантів ветеранів» [4], обов'язком яких є наставництво студентів-ветеранів, допомога з облаштуванням у гуртожитку, освоєнням навчальних курсів та встановленням контактів з однокурсниками, викладачами та адміністрацією університету. Вважається, що кращими консультантами можуть бути колишні військовослужбовці, які добре обізнані щодо проблем ветеранів, можуть дати їм практичні поради щодо адаптації до університетського середовища. Консультанти (як, втім, й викладачі та студенти) повинні бути обізнані щодо проблем постмілітарного транзиту ветеранів і особливостей взаємодії з ними [7]. Необізнаність викладачів, студентів і консультантів щодо специфіки поведінки та світосприйняття ветеранів, неповажне ставлення до їхнього бойового досвіду може стати причиною дистанціювання ветеранів, а в крайньому випадку – їхнє відрахування з університету [2; 4].

Важливим аспектом програм лояльності ветеранів є розробка онлайн-сторінок служб підтримки на вебсайтах навчального закладу, які мають бути доступними й помітними, завданням яких є надання студентам-ветеранам актуальної інформації про пільги та кар'єрні можливості в академічному середовищі. Вищі навчальні заклади повинні надати ветеранам можливість дистанційного електронного навчання, яке стає особливо актуальним для ветеранів з інвалідністю та ветеранів, які перебувають на дійсній службі в армії.

Вивчення спеціальної літератури з обраної проблематики дозволило нам сформулювати пропозиції щодо проєкту соціальної підтримки ветеранів в українських університетах, що включають такі рекомендації: 1) запровадження у вишах посади консультанта ветеранів з навчальних питань; 2) проведення інформаційної роботи з викладачами, адміністрацією та студентами вишів з метою формування сенситивності до особливостей навчання ветеранів-студентів; 3) організація підготовчих курсів для ветеранів з метою фасилітації їхнього транзиту в академічне поле; 5) розробка дистанційних курсів для студентів-ветеранів; 6) створення інформаційної онлайн-сторінки для ветеранів на вебсайті навчального закладу; 7) залучення студентів-ветеранів до різноманітних навчальних та соціальних проєктів з метою формування академічної лояльності [11; 12].

Освітній простір може бути використаний з метою сприяння транзиту ветеранів з мілітарного до цивільного поля за умови відсутності їхньої сегрегації, тобто за умови, що студенти-ветерани не будуть відокремлені від інших студентів як особлива соціальна група, що, швидше за все, є соціальним запитом як з боку студентів-ветеранів, так і з боку більш широких громадських структур і контекстів; система взаємодії з цією групою студентів та її підтримки повинна будуватися на партнерських, інтегруючих, інклюзивних принципах як на рівні дискурсу (тобто дискурсивного не-відокремлення цієї групи), так і на рівні практик, що цілком узгоджується з логікою і досвідом найбільш успішних моделей (ре)інтеграції та інклюзії соціальних груп.

Маємо підкреслити, що деякі українські виші, до прикладу Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, вже мають певний досвід роботи зі студентами-ветеранами, зокрема з ветеранами АТО/ООС. Автори цієї публікації здійснили чимало соціологічних досліджень серед цієї категорії студентів, деякі результати яких представлені у їхніх публікаціях (див.: [11, 12]). Невипадково саме в Каразінському університеті в серпні 2023 року було відкрито Центр ветеранського розвитку. Цей структурний підрозділ ХНУ ім. В. Н. Каразіна здійснює велику роботу з організації та проведення різноманітних профорієнтаційних заходів для ветеранів війни, захисників та захисниць України, а також членів їхніх родин; надає освітні послуги у встановлених обсягах, відповідно до сертифікованих освітніх програм у цьому виші; забезпечує соціально-психологічний супровід та правову допомогу ветеранам російсько-української війни та їхнім сім'ям; проводить координаційну роботу щодо реалізації навчальних програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації ветеранів війни та членів їхніх сімей тощо. На наш погляд, напрямки діяльності цього Центру багато в чому відповідають проєктним засадам соціальної підтримки ветеранів-студентів та мають застосовуватися в роботі з даною категорією студентів в інших українських університетах.

References

1. Persky, K. R., Oliver, D. E. (2010). Veterans Coming Home to the Community College: Linking Research to Practice. *Community College Journal of Research and Practice*, 35(1–2), pp. 111–120.
2. Zinger, L., Cohen, A. (2010). Veterans Returning from War into the Classroom: How Can Colleges Be Better Prepared to Meet Their Needs. *Contemporary Issues in Education Research*, 3(1), pp. 39–51.
3. DiRamio, D., Jarvis, K. (2011). Veterans in Higher Education: when Johnny and Jane Come Marching to Campus. *ASHE Higher Education Report*, [online] 37(3). Available at: <https://doi/10.1002/aehe.3703> [Accessed 20 Dec. 2023]
4. Wheeler, H. A. (2012). Veterans' transitions to community college: A case study. *Community College Journal of Research and Practice*, 36, pp. 775–792.
5. Hunter-Johnson, Y. (2018). Promoting Veterans in Higher Education: Motivation and Adjustments to Their Learning Environments. *International Research Journal of Curriculum and Pedagogy*, 4(1), pp. 66–79.
6. Beachboard, M. R., Beachboard, J. C., Li, W. And Adkison, S. R. (2011). Cohorts and Relatedness: Self-determination Theory as an Explanation of How Learning Communities Affect Educational Outcomes. *Research in Higher Education*, 52, pp. 853–874.

7. Campbell, E. (2016). *Veteran Student Success: An Evaluation of Veteran Students' Perceptions of a Cohort Learning Model* [online]. Available at: https://ir.library.oregonstate.edu/concern/graduate_thesis_or_dissertations/n009w6581 [Accessed 20 Dec. 2023]

8. Francis, L. C., Kraus, A. (2012). Developing a Student Veteran Center: The Confluence of Academic and Military Cultures. *About Campus*, 17(4), pp. 11–14.

9. Saltiel, I. M., Russo, C. S. (2001). *Cohort Programming and Learning: Improving Educational Experiences for Adult Learners*. Malabar, FL: Krieger.

10. Mackiewicz, D. H. (2018). *An Exploration of Student Veterans' Transitions from the Military to a Two-Year Community College and Their Perceptions of Support Services and Veteran Programs* [online]. Available at: <https://repository.library.northeastern.edu/files/neu:cj82r877n> [Accessed 20 Dec. 2023]

11. Sokurianska, L., Bataeva, E. and Bakirov, V. (2019). Ukrainian veterans in higher education: military identity and educational practices. *The Ideology and Politics Journal*, 2(13), pp. 167–184.

12. Sokurianska, L., Bataeva, E., and Golikov, A. (2021) Social support for integration practices of Ukrainian veterans in higher education. *Ukrainian Society*, 2, pp. 95–106.

Батаєва Катерина Вікторівна, Сокурянська Людмила Георгіївна, Голіков Олександр Сергійович, Артеменко Анна Броніславівна. Проектні засади соціальної підтримки ветеранів-студентів у західних та українських університетах.

У публікації надано аналіз сучасної спеціальної літератури з проблематики соціальної адаптації ветеранів-студентів до освітнього середовища та представлено проект соціальної підтримки ветеранів в українських університетах. Розглянуто переваги та недоліки проекту когортного навчання ветеранів, метою якого є створення автономних груп (або когорт) студентів-ветеранів. Акцентовано, що в західних проектах соціальної інтеграції ветеранів-студентів велике значення надають створенню студентських ресурсних центрів для ветеранів. Підкреслено, що важливим аспектом програм лояльності ветеранів є розробка онлайн-сторінок служб підтримки на веб-сайтах навчального закладу, завданням яких є надання студентам-ветеранам актуальної інформації про пільги і кар'єрні можливості в академічному середовищі. Запропоновано проект соціальної підтримки ветеранів в українських університетах. Зроблено висновок, що освітній простір в українських університетах може бути використаний з метою сприяння транзиту ветеранів з мілітарного до цивільного поля за умови відсутності їхньої сегрегації.

Ключові слова: ветерани-студенти, когорти, соціальна підтримка, соціальна адаптація, освітнє середовище, проект.

Bataeva Ekaterina, Sokurianska Lyudmila, Golikov Alexander, Artemenko Anna Bronislavivna. Project Principles of Social Support for Student Veterans in Western and Ukrainian Universities.

The article analyzes the current special literature on the topic of social adaptation of student veterans to the educational environment and presents a project of social support for veterans in Ukrainian universities. The advantages and disadvantages of the veterans' cohort training project, which aims to create autonomous groups (or cohorts) of student veterans, are considered. It is emphasized that Western projects for the social integration of student veterans attach great importance to the creation of student resource centers for veterans. It is stressed that an important aspect of veterans' loyalty programs is the development of online support pages on the websites of educational institutions, aimed at providing student veterans with up-to-date information on benefits and career opportunities in the academic environment. A project of social support for veterans at Ukrainian universities is proposed. It is concluded that the educational space in Ukrainian universities can be used to facilitate the transition of veterans from the military to the civilian field, provided that they are not segregated.

Key words: student veterans, cohorts, social support, social adaptation, educational environment, project.

С. В. Березна, О. І. Башкір

РОЛЬ РАДИ МОЛОДИХ УЧЕНИХ У КОНСОЛІДАЦІЇ НАУКОВОЇ РОБОТИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Рада молодих учених є частиною громадського самоврядування закладу вищої освіти, створеною з метою сприяння організації наукової діяльності здобувачів вищої освіти всіх рівнів та молодих науковців, їхньому особистому та професійному зростанню; вирішення загальних проблем, пов'язаних із професійною діяльністю молодих науковців і захисту соціальних інтересів молодих учених та здобувачів освіти.

У роботі РМУ беруть участь, відповідно до Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» (ред. від 3.09.2023 р.), учені віком до 35 років, які мають вищу освіти не нижче другого (магістерського) рівня, або вчені віком до 40 років, які мають науковий ступінь доктора наук або навчаються в докторантурі вишу [1]. Тому зазвичай до членів ради молодих учених вишів входять аспіранти та молоді вчені до 35 (40) років. Інколи до РМУ може входити студентська наукова спільнота.

Наукова робота молодих учених здійснюється за такими напрямками:

- 1) публікація результатів наукових досліджень;
- 2) діяльність наукових гуртків, дослідних лабораторій;
- 3) організація та участь у наукових конференціях, круглих столах, семінарах, майстер-класах та тренінгах;
- 4) профорієнтаційна робота серед студентів, сприяння їхній участі в програмах академічної мобільності та міжнародної співпраці;
- 5) участь у міжнародних, загальноукраїнських, міжрегіональних та регіональних конкурсах та олімпіадах.

Простежимо зазначені вгорі напрями роботи ради молодих учених на прикладі Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди за 2023 рік. У роботі ради задіяна секція студентського наукового товариства, аспірантів і молодих учених відповідно до вікових ознак згідно із законодавством. У цілому за 2023 рік 48,2 % здобувачів першого та другого рівнів вищої освіти задіяно в науково-дослідницькій роботі. Ці дані демонструють незначне падіння результату науково-дослідницької роботи з приходом пандемії та стабілізацію показників під час воєнного стану відповідно з початком пандемії, та покращення даних упродовж двох років війни.

Не дивлячись на воєнні дії на території України та на те, що університет перебуває у прифронтовому місті, а багато здобувачів вищої освіти тимчасово змінили своє місце проживання, публікаційна активність здобувачів першого та другого рівнів вищої освіти залишається на високому рівні.

Важливою ланкою організації наукової роботи здобувачів вищої освіти є студентські наукові гуртки як необхідний крок для формування майбутніх педагогів, науковців. При кафедрах університету у 2023 р. діяв 51 студентський науковий гурток, функціонування яких здійснюється відповідно до Положення про діяльність студентського наукового гуртка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди [2]. Загалом до роботи у студентських наукових гуртках у 2023 р. залучено 891 здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів, що становить 24,68 % від загального контингенту.

Моніторинг публікаційної активності здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти та молодих учених університету демонструє, що в 2023 році найбільша кількість публікацій належить аспірантам та молодим ученим фізико-математичного факультету (196 публікації загальним обсягом 85,69 друк. аркушів). Високі показники публікацій аспірантів та молодих учених має також факультет історії і права (181 публікація загальним обсягом 65,67 друк. аркушів)

та факультет природничої, спеціальної і здоров'язбережувальної освіти (134 публікації загальним обсягом 23,46 друк. аркушів). Середні показники – в українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка (70 публікацій загальним обсягом 21,27 друк. аркушів) та факультету соціальних і поведінкових наук (54 публікації загальним обсягом 15,34 друк. аркушів).

Такий показник публікаційної активності аспірантів та молодих учених, як кількість публікацій у періодичних виданнях, що індексуються у базах даних (Web of Science, Scopus, Index Copernicus), дещо знизився порівняно з минулим 2022 роком і значно знизився за час війни. І тут ми можемо говорити про освітні втрати і в науковій роботі молодих учених, що потребує ретельної роботи та аналізу з боку членів ради молодих учених та наукової спільноти ЗВО, більшої активізації наукової діяльності, її популяризації та профорієнтації в цілому.

У ході дослідження варто зазначити про співпрацю РМУ з різними освітніми та науковими установами. Так, активна робота рад молодих учених при Харківській обласній військовій адміністрації та Міністерстві освіти та науки України сприяють залученню колективів рад молодих учених ЗВО до різних видів роботи. Це і численні заходи, присвячені Міжнародному Дню науки та Всеукраїнському дню науки, проекти від урядової організації «Офіс підтримки вченого», засідання Спільноти рад молодих учених тощо.

Отже, будучи консультативно-дорадчим органом вишів, рада молодих учених сприяє популяризації різних наукових стипендій та грантів. Зокрема, в ХНПУ імені Г.С. Сковороди молоді вчені отримують стипендії Президента України, Академічні стипендії імені Героїв Небесної Сотні, Стипендії фонду імені Віктора Пінчука, Премії посла КНР за особливі успіхи у вивченні китайської мови тощо. Активна профорієнтаційна робота створює умови для створення нових наукових гуртків при кафедрах ЗВО, залучення до наукової діяльності здобувачів вищої освіти, участі в Всеукраїнських конкурсах студентських наукових робіт з галузей знань та спеціальностей, у міському конкурсі «Молода людина року» тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Верховна Рада України, (2016). *Про наукову та науково-технічну діяльність* [online] Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> [Accessed 19 Dec. 2023].

2. ХНПУ, (2020). *Положення про діяльність студентського наукового гуртка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди* [online]. Available at: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Pro_diyalnist_naykovogo_gyrtka.pdf [Accessed 19 Dec. 2023].

References

1. Rada.gov.ua, (2016). *Pro naukovu ta naukovo-tekhnichnu diialnist»* [On Scientific and Scientific-Technical Activities] [online] Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> [Accessed 19 Dec. 2023].

2. ХНПУ, (2020). *Polozhennia pro diialnist studentskoho naukovooho hurtka Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody* [Regulations on the Activities of the Student Scientific Club of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University] [online]. Available at: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Pro_diyalnist_naykovogo_gyrtka.pdf [Accessed 19 Dec. 2023].

Бережна Світлана Вікторівна, Башкір Ольга Іванівна. Роль ради молодих учених у консолідації наукової роботи закладу вищої освіти.

Перед представниками будь-якої сфери діяльності в Україні у зв'язку з пандемією та військовим станом постали серйозні виклики. Це стосується і наукової сфери, особливо діяльності рад молодих учених закладів вищої освіти. У публікації на прикладі Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди представлені деякі результати науково-дослідницької діяльності ради молодих учених та студентського наукового товариства. Представлено напрями роботи РМУ (публікація результатів наукових досліджень; діяльність наукових гуртків, дослідних лабораторій; організація та участь у наукових конференціях, круглих

столах, семінарах, майстер-класах та тренінгах; профорієнтаційна робота серед студентів, сприяння їхній участі в програмах академічної мобільності та міжнародної співпраці; участь у міжнародних, загальноукраїнських, міжрегіональних та регіональних конкурсах та олімпіадах).

З'ясовано, що через соціальну невизначеність та невпевненість молоді вчені опинилися в роздумах стосовно своєї наукової кар'єри, цінності науки як такої в країні, яка воює. Здобувачі всіх рівнів вищої освіти, з одного боку, активізували свою освітню роботу через загострене почуття громадянської відповідальності, а з другого, – спостерігаються певні освітні втрати, які є викликами для наукової спільноти як окремих ЗВО, так і країни в цілому.

Ключові слова: наука, молоді вчені, рада, заклад вищої освіти.

Berezhna Svitlana, Bashkir Olga. The Role of Council of Young Scientists in the Consolidation of Scientific Work at Higher Education Institution.

Representatives across various sectors in Ukraine have faced significant challenges due to the pandemic and the state of war. This concerns the scientific sphere, especially the activities of the councils of young scientists in institutions of higher education. The publication, using the example of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, presents some results of the research activities of the council of young scientists and the student scientific society. The work directions of the Council of Young Scientists are presented (publication of research results; activities of scientific clubs and research laboratories; organization and participation in scientific conferences, round tables, seminars, workshops, and training sessions; career guidance among students, promoting their participation in academic mobility programs and international cooperation; participation in international, nationwide, interregional, and regional competitions).

It has been determined that due to social uncertainty and insecurity, young scientists find themselves contemplating their scientific careers and the value of science in a country at war. Individuals pursuing education at all levels of higher education, on the one hand, have intensified their educational activities due to a heightened sense of civic responsibility. On the other hand, some educational losses are also observed, which pose challenges for the scientific community, both at higher education institutions and for the country in general.

Key words: science, young scientists, council, higher education institution.

Т. М. Берест, Г. В. Купрікова, О. А. Шумейко

НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ: ПРОБЛЕМА ДОТРИМАННЯ МОВНИХ НОРМ

В умовах сьогодення завдання формування й удосконалення навичок україномовної наукової комунікації визначають однаковою мірою як політичні процеси в країні, так і соціальна значущість та відповідальність науки як сфери людської діяльності. Стаття 22 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» визначає державну мову як мову публікації наукових видань; виконання дисертацій, авторефератів та відгуків опонентів; публічного захисту дисертацій та наукових досягнень; як мову публічних наукових заходів. Згідно зі статтею 9 цього ж закону, педагогічні, науково-педагогічні й наукові працівники зобов'язані володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків. Стаття 48 Закону України «Про вищу освіту» визначає державну мову як мову освітнього процесу в закладах вищої освіти. Відповідно до листа МОН № 1/16742-23 від 27.10.23 «Про застосування державної мови у сфері освіти року», на сьогодні дійсно важливим є утвердження української мови як інтегратора нашого суспільства та як елемента національної безпеки. Таким чином, маємо достатнє обґрунтування актуальності проблем, порушених у нашій роботі.

Залишаючи поза увагою питання про, наприклад, доречність експресії та образності мови науки чи про змістовність та точність, ми зосередимо увагу на дотриманні норм літературної мови та норм наукового стилю у науковій комунікації.

Обізнаність із культурою усного та писемного наукового мовлення є передумовою оптимальної мовної поведінки в україномовному науковому дискурсі та визначає мовну особистість наукового й науково-педагогічного працівника. Підґрунтям ефективної наукової та науково-навчальної комунікації поряд із забезпеченням її змістовності, точності, логічності, є й володіння теоретичними засадами літературної мови, дотримання вимог усного та писемного наукового мовлення, а також вироблення навичок самоконтролю за дотриманням загально-мовних та стильових норм при складанні, написанні, редагуванні та перекладі наукових текстів, а також – при обговоренні результатів досліджень.

Пропонуємо коротко оглянути головні проблеми у використанні мовних засобів наукового стилю за рівнями літературної мови.

Лексика та фразеологія. На цьому рівні мовні особливості наукового стилю визначають загальноновживані слова, загальнонаукова лексика й терміни. Головними вимогами є вживання слів у прямих значеннях, однозначність термінів (принаймні в межах однієї терміносистеми), уникання синонімії. Найбільшою проблемою з дотриманням мовних норм на цьому рівні є наявність суржикових одиниць, зумовлена білінгвізмом (*ціль, діло, рішення задачі, задача роботи, багаточисленний, тези, протиріччя, нервую ('хвилююся'), у першу чергу* тощо). Для уникнення суржику маємо уважно стежити за мовленням, звіртатися в разі потреби зі словниками й зважати на найбільш поширені суржикові одиниці, на цілі переліки яких останнім часом можна натрапити навіть у соціальних мережах. Дотичною до нормативного вживання термінів є питання їх орфографії – тут слід звернути увагу на подвоєння приголосних в іншомовних словах, написання голосних та м'якого знака й апострофа [4]. При перекладі й редагуванні наукових текстів слід також зважати на паронімію (не сплутувати значень близькозвучних слів, розрізняти міжмовні омоніми: зумовлювати й обумовлювати, запитання й питання). Важливо також уникати плеоназму (поєднання близькозначних слів типу реальна дійсність, перспективний на майбутнє).

Фразеологія наукової мови або виступає в ролі термінів, або покликана організовувати повідомлення, визначаючи логічні зв'язки між його частинами (*як показало дослідження, на основі отриманих даних* тощо). Друга група більше підвладна порушенню мовних норм, бо переважно не є інтернаціональною за походженням (на відміну від багатьох термінів), з одного боку, а з іншого – це сталі сполуки, притаманні певній мові, які в інших мовах мають відповідники, а тому їх калькування є неприпустимим (неправильно: *широко поширений, широко розповсюджений, підводити підсумки*).

Морфологія. Особливості наукового стилю української мови на цьому рівні полягають, з одного боку, у деякій вибірковості використання притаманних літературній мові граматичних форм, а з іншого – у необхідності відмови від використання ненормативних форм, що виникли внаслідок впливу інших мов. Щодо вибірковості використання, то слід нагадати, що, наприклад, із двох наявних граматичних форм ступенів порівняння прикметників та прислівників чи майбутнього часу дієслів недоконаного виду науковий стиль віддасть перевагу аналітичним формам (*не складніший, а більш складний, не вищий, а більш високий; не аналізуватиме, а буде аналізувати, не викладатимемо, а будемо викладати*) як простішим для утворення. Не використовуємо в науковому дискурсі збірних числівників та збірних іменників, позначених відтінком розмовності, займенників *я, ти*, форм дієслів 1-ї та 2-ї особи однини (*виконую, пишеш*), не часто вживаємо умовний та наказовий способи дієслів тощо. Значна кількість порушень мовних норм у науковому стилі трапляється через неврахування граматичних особливостей саме української мови. Тут слід нагадати про:

- неправильне визначення роду іменників (наприклад, *рукопис, ступінь, степень, підпис* належать до чоловічого роду);
- поширені помилки в утворенні ступенів порівняння (*самий ефективний, найбільш актуальніший, цей дослід важливіше попереднього*);
- порушення норм у відмінюванні іменників (*ступеню, відсотку* – у Р.в.; по документам,

по підрахункам – у М.в.; твори Тараса Шевченка, Івана Франко – відмінювання чоловічих прізвищ на –о та приголосний);

- неправильні відмінкові форми числівників (*семидесятий, шестидесяти, тисячу дев'яностий рік; п'ятистами* тощо), а також помилки в сполученні з іменниками (*три директора, три цілих і сім десятих кілометрів, півтора процентів* тощо);

- помилкове використання займенників *другий, любий, котрий, їх* (присвійного), *один і той же* тощо; під час комп'ютерного перекладу слід звертати увагу на співвідносність займенників із іменниками (наприклад, замість слів зі збірним значенням на кшталт *делегація, група, спільнота* не можна використовувати займенник *вони*);

- зловживання прийменником *ПО*: *по вівторках, по справах, по завданню* тощо.

Синтаксис наукового мовлення також має низку особливостей, проте вони здебільшого не пов'язані зі специфікою саме української мови, хоча й слід звернути увагу, наприклад, на особливості дієслівного керування (*опанувати що, оволодіти чим, дякувати кому* тощо). Здебільшого порушення синтаксичних мовних норм у науковому стилі спостерігаємо на прикладі занадто довгих речень; неправильного використання дієприслівникових зворотів (*проаналізувавши..., зроблено висновки*); помилок в організації рядів однорідних членів речення та використанні при них сполучників (наприклад, *не тальки..., але й ...*) тощо.

При усному спілкуванні, при публічних виступах науковець і викладач має звернути увагу на правила української вимови (правильна вимова окремих звуків, асиміляція голосних та приголосних звуків за певних умов, нормативне наголошення слів тощо).

Усі означені особливості усного й писемного наукового мовлення потребують пильної уваги з боку мовців, постійного контролю за власним мовленням, консультацій зі спеціалістами-філологами. На сьогодні існує значна кількість джерел для вивчення мови, удосконалення власної культури мовлення, зокрема й наукового (онлайн-курси, підручники, словники, тематичні підбірки матеріалу з лексики та граматики, метою яких є швидка допомога в подоланні мовних помилок), у поєднанні із бажанням науковця бути спостережливим і критичним щодо власного мовлення названі вище джерела гарантують опанування державної мови, зняття психологічних бар'єрів для користування нею в професійній сфері.

Список бібліографічних посилань

1. Rada.gov.ua (2019). *Про забезпечення функціонування української мови як державної* [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> [Accessed 20 Dec. 2023].

2. Rada.gov.ua (2014). *Про вищу освіту* [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18?find=1&text=%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0#Text> [Accessed 20 Dec. 2023].

3. Osvita.ua (2023). *Про застосування державної мови у сфері освіти* [online]. Київ, Україна. Available at: <https://osvita.ua/legislation/other/65639/> [Accessed 20 Dec. 2023].

4. Mon.gov.ua (2019). *Український правопис* [online]. Київ, Україна. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/%202019.pdf> [Accessed 20 Dec. 2023].

5. Rozum.org.ua (2019). *Антисуржик. Словник «українського» суржика* [online]. Available at: <http://rozum.org.ua/index.php?a=index&d=19> [Accessed 20 Dec. 2023].

References

1. Rada.gov.ua (2019). *Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi* [online]. Kyiv, Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> [Accessed 20 Dec. 2023].

2. Rada.gov.ua (2014). *Pro vyshchu osvitu* [online]. Kyiv, Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18?find=1&text=%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0#Text> [Accessed 20 Dec. 2023].

3. Osvita.ua (2023). *Pro zastosuvannia derzhavnoi movy u sferi osvity* [online]. Kyiv, Ukraine. Available at: <https://osvita.ua/legislation/other/65639/> [Accessed 20 Dec. 2023].

4. Mon.gov.ua (2019). *Ukrainskyi pravopys* [online]. Kyiv, Ukraina. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/%202019.pdf> [Accessed 20 Dec. 2023].

5. Rozum.org.ua (2019). *Antysurzhyk. Slovnyk «ukrainskoho» surzhyka* [online]. Available at: <http://rozum.org.ua/index.php?a=index&d=19> [Accessed 20 Dec. 2023].

Берест Тетяна Миколаївна, Купрікова Галина Віталіївна, Шумейко Олена Анатоліївна. Наукова комунікація: проблема дотримання мовних норм.

В умовах сьогодення завдання формування й удосконалення навичок україномовної наукової комунікації визначають однаковою мірою як політичні процеси в країні, так і соціальна значущість та відповідальність науки як сфери людської діяльності. Обізнаність із культурою усного та писемного наукового мовлення є передумовою оптимальної мовної поведінки в україномовному науковому дискурсі та визначає мовну особистість наукового й науково-педагогічного працівника.

Підґрунтям ефективної наукової та науково-навчальної комунікації поряд із забезпеченням її змістовності, точності, логічності, є й володіння теоретичними засадами літературної мови, дотримання вимог усного та писемного наукового мовлення, а також вироблення навичок самоконтролю за дотриманням загальномовних та стильових норм при складанні, написанні, редагуванні та перекладі наукових текстів, а також – при обговоренні результатів досліджень.

Увагу зосереджено на дотриманні норм літературної мови та норм наукового стилю у науковій комунікації, розглянуто найбільш актуальні для наукового стилю випадки порушення мовних норм.

Ключові слова: мовна норма, стильова норма, науковий стиль.

Berest Tetiana, Kuprykova Halina, Shumeyko Olena. Scientific communication: the issue of adherence to language norms.

In today's context, the task of forming and improving Ukrainian-language scientific communication skills is determined equally by political processes in the country and the social significance and responsibility of science as a sphere of human activity. Familiarity with the culture of oral and written scientific language is a prerequisite for optimal language behavior in Ukrainian-language scientific discourse, defining the linguistic personality of a scientific and scientific-educational worker.

The principles of effective scientific and scientific-primary communication require a number of guarantees: locality, accuracy, and logic, as well as mastery of the theoretical principles of literary language, adherence to the requirements of oral and written scientific language, and the development of self-control skills for adhering to general and stylistic norms in the composition, writing, editing, and translation of scientific texts, as well as in the discussion of research results.

Attention is focused on adhering to norms of literary language and norms of scientific style in scientific communication, with consideration of the most relevant cases of language norm violations in scientific style.

Key words: language norm, stylistic norm, scientific style.

Т. Ф. Бочарникова

**НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ В СУЧАСНОМУ
ОСВІТНЬОМУ КОНТЕКСТІ**

Сучасне українське освітнє середовище в реаліях воєнного часу зазнає значних змін: змінюються підходи до процесу навчання, комунікації, рефлексії, сприйняття інформації всіма учасниками освітнього процесу.

З огляду на те, що активні воєнні дії на нашій території ведуться у східній і південній її частинах, маємо певну дифузність умов освітнього процесу у різних регіонах: навчання відбувається онлайн, офлайн і у змішаному форматах. Тобто, немає чітких перспектив розуміння

того, коли всі ми зможемо повернутися до звичного формату роботи, професійної активності, живого спілкування з колегами, студентами і учнями.

Окрім того, освітянське середовище зіштовхнулося з певними викликами: пошкодження і руйнування закладів вищої освіти; забезпечення безпеки учасників освітнього процесу; забезпечення доступу до навчання в умовах можливих віялових відключень електроенергії; різниця у часі; якість інтернет зв'язку; технічні можливості викладачів і студентів; обов'язкова цифрова грамотності всіх учасників освітнього процесу; зниження загальної кількості студентів і абітурієнтів, які планують продовжити навчання в Україні тощо.

Виклики, які постали перед освітянами, суттєво вплинули на якість навчання іноземних мов, а також підштовхнули до пошуків найбільш ефективних форм передачі знань студентам. Онлайн навчання надало можливостей для доступу до освіти без часових обмежень та без прив'язки до територіального місцезнаходження його учасників, оскільки багато викладачів і студентів знаходилися і продовжують знаходитися поза межами рідних міст, в більш безпечних регіонах України, або ж за кордоном. Реалії сьогодення показали, що знання іноземних мов, уміння оперативного включатися у процес іншомовної комунікації значно полегшили випускникам і студентам факультетів іноземних мов процес адаптації у іншомовному середовищі, спростили пошук місця проживання і працевлаштування тим із них, які були вимушені шукати прихисток за кордоном. Відповідно, можемо дійти висновку, що поряд із здобуттям академічних знань і професійних навичок, дуже важливим є формування практичних мовних навичок, які необхідні для фасилітації адаптації у зазначених умовах.

Вважаємо за необхідне визначити поняття «навчання мови» і «вивчення мови», оскільки процес вивчення іноземної мови передбачає взаємодію саме цих понять. *Навчання іноземних мов* розуміємо як спеціально організовану взаємодію викладача і студента з метою передачі, засвоєння і відтворення іншомовного комунікативного досвіду. *Вивчення іноземних мов* трактуємо як свідомий процес засвоєння і відтворення мовних явищ іншомовної комунікації. Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що процес вивчення іноземних мов має обопільний характер.

Відтак, постають цілком логічні питання:

- яким чином забезпечити ефективність цього процесу в умовах дифузності системи освіти?
- як зберегти якість викладання і засвоєння знань?
- який вплив мають сучасні формати викладацько-студентської взаємодії на реалізацію цілей навчання?

Тож спробуємо відповісти на них.

Ефективність процесу навчання і вивчення іноземних мов повністю залежить від методів і форм роботи, які обирає конкретний викладач для конкретної взаємодії зі студентами на заняттях. Маємо на увазі специфіку кожної дисципліни та її можливу аспектизацію (фонетика, усна практика, граматики, аналітичне читання, домашнє читання, практика перекладу та ін.). На нашу думку, найбільш ефективним методом навчання іноземних мов є комунікативний (свідомо-практичний) метод. Основними його формами є активна комунікативна взаємодія викладача і студентів, що передбачає вивчення і обговорення тем, проблем і подій, які відповідають рівню володіння іноземною мовою; квазіпрофесійна діяльність студентів, яка передбачає моделювання різних ситуацій реальної іншомовної взаємодії, ділові та рольові ігри тощо. Власний досвід роботи у форматах офлайн/онлайн дозволив дійти висновку, що, за умови правильного підбору форм взаємодії на заняттях з іноземної мови, ці формати можна вважати однаково ефективними. До прикладу, платформа Zoom може повністю забезпечити ефект присутності на «живому» занятті в аудиторії: є можливість працювати з дошкою, функціонал якої забезпечує велика панель інструментів; можна включати демонстрацію екрана, що дозволяє користуватися навчальними матеріалами (підручниками, аудіо файлами, відео тощо); для роботи у парах, або в міні-групах є можливість перекладу студентів у окремі сесійні зали, що дозволяє викладачеві здійснювати

контроль засвоєння певних вмінь і навичок. Проте існують і недоліки роботи з подібними платформами, з-поміж яких виділяємо неможливість перевірки самостійності виконання контролю знань у письмовій формі. Тому, окрім письмових форм контролю, активно практикуємо додаткові усні.

Якість викладання і засвоєння знань, на нашу думку, може підтримуватися на відповідному рівні за умови, коли і викладач, і студент зберігають мотивацію до забезпечення освітнього процесу. А це – високий рівень двосторонньої взаємодії. Для викладачів – це активний пошук цікавих інформативних ресурсів, а для студентів – бажання засвоювати відповідні знання. Викладачі, так само як і студенти, навчаються роботі з різними цифровими інструментами, освоюють тонкощі роботи на різних платформах, проходять курси підвищення кваліфікації. Все це робиться для того, щоб процес навчання не зупинявся, ставав цікавішим та інформативнішим. Завдяки доступу до різних онлайн інструментів розширилися і можливості вивчення іноземних мов: є можливість створювати тести, інтерактивні завдання, працювати з подкастами, знаходити безліч онлайн-ресурсів для забезпечення багатогранності у системі вивчення іноземних мов (від їх фонетичних особливостей до граматичних тонкощів). Існує цілий ряд безкоштовних ресурсів для вивчення іспанської мови, які чудово себе зарекомендували для самостійного закріплення отриманих знань. Так, україномовний ресурс QUETAL, окрім пояснення граматичних явищ, сталих висловів та фразеологізмів, цікавих інтерв'ю з українцями, що вивчають іспанську, пропонує своїм підписникам дізнатися цікаві факти про життя в Іспанії та країнах Латинської Америки. Курс CENTRO DE LORCA, у якому поєднуються елементи теленовели, інтерактивне навчання, а також коментарі та поради дикторів, допомагає ознайомитися з відмінностями вимови у різних іспаномовних країнах, адже серед акторів та ведучих є носії мови з Аргентини, Мексики, Венесуели та Іспанії. На YouTube-каналі AGENCIA ELE у кожному уроці стисло описується певна побутова або соціальна тема, подаються відповідні граматичні конструкції та нова лексика. Початківці мають можливість увімкнути субтитри іспанською. Іспаномовний портал VER-TAAL стане у пригоді тим, хто хоче поповнити словниковий запас, вивчити нові граматичні конструкції, а також познайомитися з культурою Іспанії та країн Латинської Америки. Сайт пропонує вправи, що базуються на популярних рекламних роликах, кінотрейлерах [2].

Отже, який вплив мають сучасні формати викладацько-студентської взаємодії на реалізацію цілей навчання? Проектом державного освітнього стандарту виділяються чотири типи цілей навчання іноземних мов: практичні, виховні, розвиваючі й освітні. У рамках досліджуваної проблеми виділяємо практичну мету основним результатом взаємодії викладача і студентів, і розуміємо її як формування у студентів мовленнєвої компетенції у чотирьох видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні і письмі) та мовних компетенцій (фонетичної, лексичної, граматичної, графічної). Проте, деякі дослідники виділяють суттєві зміни у цій взаємодії: зниження діалогічності спілкування; зниження можливості контролю діяльності студентів; самі якісні інтернет-платформи не можуть забезпечити безпосередність взаємодії між викладачами і студентами (через проблеми з мережею, небажанням студентів включати камери та ін.) тощо [1; 3].

Отже, можемо дійти висновку, що навчання іншомовного спілкування в сучасному освітньому контексті має суттєві особливості, розширюється інструментарій для забезпечення його ефективності, відбувається активний пошук шляхів удосконалення форм викладацько-студентської взаємодії.

Список бібліографічних посилань

1. Джеджера, О.В., Юрчук, О.І. (2020). Особливості переживання суб'єктивного емоційного стану здобувачами вищої освіти під час дистанційного навчання в умовах пандемії covid-19. *Психологія: реальність і перспективи*, [online] 15. Available at: <http://repository.rshu.edu.ua/id/eprint/4681/> [Accessed 14 November 2023].

2. Рибалко, Є. (2019). *Безкоштовні ресурси для вивчення іспанської за комп'ютером* [online]. Available at: <https://osvita.ua/languages/63601/> [Accessed 11.12.2023].

3. Штихно, Л. В. (2016). Дистанційне навчання як перспективний напрям розвитку сучасної освіти. *Молодий вчений*, [online] 6. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_6_123 [Accessed 18 November 2023].

References

1. Dzhedzhera, O.V., Yurchuk, O.I.(2020). Osoblyvosti perezhyvannia subiektyvnoho emotsiinoho stanu zdobuvachamy vyshchoi osvity pid chas dystantsiinoho navchannia v umovakh pandemii covid-19 [The peculiarities of the experience of the subjective emotional state will become increasingly clear to workers during the hour of remote learning in the minds of the covid-19 pandemic]. *Psykhologhiia: realnist i perspektyvy* [Psychology: reality and prospects], [online] 15. Available at: <http://repository.rshu.edu.ua/id/eprint/4681/> [Accessed 14 November 2023]

2. Rybalko, Je. (2019). *Bezkoshtovni resursy dlja vyvchennja ispanskoji za komp'juterom* [online]. Available at: <https://osvita.ua/languages/63601/> [Accessed 11.12.2023].

3. Shtykno, L. V. (2016). Dystantsiine navchannia yak perspektyvnyi napriam rozvytku suchasnoi osvity [Distance learning as a perspective direction of modern education development]. *Molodyi vchenyi* [A young scientist], [online] 6. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_6_123 [Accessed 18 November 2023].

Бочарникова Тетяна Федорівна. Навчання іншомовного спілкування в сучасному освітньому контексті.

Тези присвячено питанням навчання іншомовного спілкування в сучасному освітньому контексті. Українське освітнє середовище в реаліях воєнного часу зіштовхнулося з певною дифузністю умов освітнього процесу у різних регіонах: навчання відбувається онлайн, офлайн і у змішаному форматі. Освітня більшість регіонів України відчувають серйозні виклики, які суттєво вплинули на якість навчання іноземних мов, а також підштовхнули до пошуків найбільш ефективних форм передачі знань студентам. *Навчання іноземних мов* розуміємо як спеціально організовану взаємодію викладача і студента з метою передачі, засвоєння і відтворення іншомовного комунікативного досвіду. *Вивчення іноземних мов* трактуємо як свідомий процес засвоєння і відтворення мовних явищ іншомовної комунікації.

Досвід роботи у форматах офлайн/онлайн дозволив дійти висновку, що, за умови правильного підбору форм взаємодії на заняттях з іноземної мови, ці формати можна вважати однаково ефективними. Онлайн інструменти дозволяють створювати тести, інтерактивні завдання, працювати з подкастами, знаходити безліч онлайн-ресурсів для забезпечення багатогранності у системі вивчення іноземних мов. Проте, виділяємо і суттєві зміни викладацько-студентської взаємодії у досягненні цілей навчання: зниження діалогічності спілкування; зниження можливості контролю діяльності студентів; самі якісні інтернет-платформи не можуть забезпечити безпосередність взаємодії між викладачами і студентами (через проблеми з мережею, небажанням студентів включати камери та ін.) тощо.

Ключові слова: навчання іноземних мов, вивчення іноземних мов, форми взаємодії, формати викладацько-студентської взаємодії, якість викладання.

Bocharynkova Tetiana. The Teaching of Foreign Language Communication in the Modern Educational Setting.

This article is devoted to the issues of teaching foreign language communication in the modern educational setting. In the realities of wartime, the Ukrainian educational environment has faced a certain diffusion of educational conditions in different regions: education is conducted online, offline and in mixed formats. Professors and teachers in most regions of Ukraine are confronting serious challenges that have significantly affected the quality of teaching foreign languages and have also made them search for the most efficient ways to provide knowledge to students. The teaching of foreign languages is defined as a systematically

structured interaction between a teacher and a student with the aim of conveying, acquiring and using foreign language communication experience. Learning foreign languages is defined as a conscious process of acquiring and processing the linguistic aspects of foreign language communication.

Having worked in offline/online formats, we have come to the conclusion that, provided that these formats can be considered equally effective, as long as the methods of interaction in foreign language classes are properly selected. Using online tools, it is possible to create tests, interactive tasks, work with podcasts, and find various online resources to ensure versatility in the foreign language learning system. However, there are also significant changes in teacher-student interaction in achieving learning goals, such as a decrease in dialogic communication; a decrease in the ability to control students' activities; even high-quality online platforms cannot ensure that teachers and students interact directly (due to network problems, students' unwillingness to turn on cameras, etc.)

Keywords: teaching foreign languages, learning foreign languages, forms of interaction, formats of teacher-student interaction, quality of teaching.

Wioleta Bryniewicz

CZYNNIKI DETERMINUJĄCE PROCES UMIEJDZYNARODOWIENIA UCZELNI WYŻSZEJ

Procesy globalizacji, tempo przemian społecznych a także procesy bezpośrednio związane ze szkolnictwem wyższym (na przykład: komercjalizacja uczelni, wzrost znaczenia rankingów ośrodków akademickich, procesy demograficzne) wymuszają zmiany w procesie edukacji. Problem umiędzynarodowienia uczelni nabiera coraz większego znaczenia. Szkoły wyższe stoją wobec konieczności ciągłego dostosowywania się do wymagań otoczenia. Podejmowane są działania takie jak: prowadzenie badań interdyscyplinarnych, międzynarodowych, następuje wymiana kadry naukowej i studentów. Tego typu działania stają się coraz bardziej powszechne, przyczyniają się do osiągnięć związanych z upowszechnianiem wiedzy czy też podnoszeniem poziomu edukacji. Umiędzynarodowienie można traktować jako jeden z ważnych obszarów funkcjonowania uczelni. Na zróżnicowanie umiędzynarodowienia uczelni (efektywność i jakość tego procesu) mają wpływ czynniki poza uczelnią (zewnętrzne) jak i czynniki tkwiące w środowisku akademickim. Główne uwarunkowania zewnętrzne to zróżnicowany poziom gospodarczy kraju, przynależność lub brak przynależności do Unii Europejskiej, system polityczny, regulacje formalno – prawne dotyczące szkolnictwa wyższego, postęp technologiczny. Z kolei czynniki wewnętrzne odnoszą się do organizacji uczelni, kultury akademickiej (w której odzwierciedlają się postawy i zachowania społeczności akademickiej) oraz strategii uczelni (określenie celów i działań uczelni w kierunku umiędzynarodowienia). Niemniej jednak, istotną determinantą jest percepcja umiędzynarodowienia wśród pracowników dydaktycznych i administracyjnych uczelni oraz studentów. Kluczowym krokiem jest poziom świadomości procesu umiędzynarodowienia, który przekłada się na motywację i zaangażowanie całej społeczności akademickiej w ten proces.

DETERMINANTS OF THE INTERNATIONALISATION PROCESS OF A HIGHER EDUCATION INSTITUTION

The processes of globalisation, the pace of social change as well as processes directly related to higher education (for example: commercialisation of universities, increasing importance of rankings of academic centres, demographic processes) are forcing changes in the education process. The problem of the internationalisation of universities is becoming increasingly important. Higher education institutions are faced with the need to constantly adapt to the requirements of the environment. Activities such as interdisciplinary and international research are being undertaken, and exchanges of academic staff and students are taking place. Such activities are becoming more and more common, contributing to achievements related to the dissemination of knowledge or raising the level of education. Internationalisation can be regarded as one of

the important areas of a university's operation. The differentiation of internationalisation of university (the effectiveness and quality of this process) is influenced by factors outside the university (external) as well as factors inherent in the academic environment. The main external factors are the differentiated economic level of the country, membership or non-membership of the European Union, the political system, formal and legal regulations concerning higher education, technological progress. Internal factors, on the other hand, refer to the organisation of the university, the academic culture (in which the attitudes and behaviour of the academic community are reflected) and the university's strategy (the definition of the university's goals and activities towards internationalisation). Nevertheless, an important determinant is the perception of internationalisation among the university's teaching and administrative staff and students. A key step is the level of awareness of the internationalisation process, which translates into the motivations and involvement of the entire academic community in the process.

Бриневич Віолета. Детермінанти процесу інтернаціоналізації закладу вищої освіти.

У тезах позначено актуальні прояви інтернаціоналізації у вищій освіті, які здійснюються під впливом глобалізації. Показано, що інтернаціоналізація впливає на організацію освітнього процесу, стимулює нові дослідницькі стратегії, академічну мобільність. Приділено увагу зовнішнім та внутрішнім факторам, які сприяють інтернаціоналізації та заважають їй. До перших віднесено економічний рівень розвитку країни, приналежність до ЄС, політичні чинники тощо. Ключовими внутрішніми факторами визначено стратегію університетів та ставлення до інтернаціоналізації з боку викладацького складу. Позначено також важливість аспекту поінформованості академічної спільноти про різні аспекти інтернаціоналізації освіти.

Ключові слова: інтернаціоналізація вищої освіти, стратегія університетів, фактори інтернаціоналізації вищої освіти.

Bryniewicz Wioleta. Determinants of the internationalisation process of a higher education institution.

The theses indicate current manifestations of internationalization in higher education, which are carried out under the influence of globalization. It is shown that internationalization affects the organization of the educational process, stimulates new research strategies, academic mobility. Attention is paid to external and internal factors that promote and hinder internationalization. The first include the economic level of the country's development, membership in the EU, political factors, etc. The key internal factors are the strategy of the universities and the attitude to internationalization on the part of the teaching staff. The importance of the aspect of awareness of the academic community about various aspects of the internationalization of education is also indicated.

Key words: internationalization of higher education, university strategy, factors of internationalization of higher education.

К. Ю. Величко

**СИМБІОЗ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ: ОСНОВА ДЛЯ СТВОРЕННЯ
СУЧАСНИХ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНИХ ПРОГРАМ НА ОСНОВІ
ДУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ**

Сучасне глобальне перетворення світу відзначається потужним впливом постіндустріальної економіки на всі аспекти життя, зокрема на ринок праці, який потребує висококваліфікованих спеціалістів та ставить нові завдання перед системою освіти. Головною метою сучасної університетської освіти є надання якісної освіти через розвиток потенціалу здобувачів, зосереджуючись на розвитку їх унікальних здібностей. Сьогодні ринок праці вимагає від фахівців не просто наявність диплома, але й здатність вирішувати конкретні професійні завдання. У зв'язку з цим університети все більше акцентуються на практичному наповненню

освітньо-професійних програм, поєднуючи теоретичні знання з реальною роботою на підприємствах. Саме ця тенденція призвела до впровадження та активного розвитку дуальної моделі освіти.

Дослідження теоретичних аспектів та практичної реалізації дуальної освіти, з урахуванням міжнародного досвіду, займаються такі науковці, як Абашкін Н.В., Кравченко О.Л., Амеліна С.М., Довгенько Я.О., Яременко Л.І., Яременко Ю.В., Кримчак Л. В. Марценюк, О. В. Груздева та ін.

Дуальна форма навчання є симбіозом теоретичної освіти та одночасної практичної роботи. Цей підхід дозволяє здобувачам отримувати необхідний практичний досвід під час навчання, а системне впровадження теоретичних знань у практику сприяє розвитку не лише теоретичних та практичних навичок, а й критичного мислення, формування власних поглядів на виробничі процеси. Найбільш відомою є дуальна система освіти, що функціонує у Німеччині, де існує чотири типи дуальної освіти: дуальні програми освіти з інтегрованим навчанням (Ausbildungsintegrierende duale Studiengänge); дуальні освітні програми з інтегруванням практик (Praxisintegrierende duale Studiengänge); професійно-інтегровані програми освіти (Berufsintegrierende duale Studiengänge); індивідуальне професійне навчання (Berufsbegleitende duale Studiengänge) [1].

Вцілому, забезпечення високої якості підготовки кваліфікованих кадрів є ключовим чинником економічного розвитку Німеччини і часто визнається науковою спільнотою як ілюстративний приклад системної дуальної освіти. Освітня політика Німеччини акцентується на отриманні спеціалізованої освіти та підтримці високого професійного рівня (розвиток «м'яких навичок») впродовж всього періоду праці громадян [2, с. 107-112].

Дуальна модель частіше застосовується для технічних та виробничих спеціальностей. У багатьох країнах, де дуальна модель є поширеною, основний акцент робиться на практичній підготовці та навичках, які є ключовими для спеціальностей у сферах техніки, механіки, інженерії та інших технічних галузях [3]. У цьому контексті дуальна модель освіти дозволяє одержати не лише теоретичні знання, але і реальний досвід на робочому місці [4, с. 27-31], що полегшує подальше працевлаштування. В Україні з 2017 року Міністерством освіти і науки впроваджується система дуальної освіти. На рівні університетів це реалізується шляхом включення до освітньо-професійних програм спеціальностей посиленої практичної підготовки та передбачає тісний зв'язок із роботодавцями. Так, КПІ ім. І. Сікорського разом з компанією «Прогрестех-Україна» впровадили проект підготовки магістрів. «Прогрестех-Україна» залучає здобувачів у якості учасників проектних груп, які виконують завдання для світових гігантів авіаційної індустрії. Такий формат вже розповсюдився на бакалаврський рівень та інші національні університети, такі Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», НАУ, Національний технічний університет «ХПІ» та ін. [3].

Більше того, провідний український аутсорсер SoftServe спільно з трьома українськими університетами (КНУ імені Т. Шевченка, НТУ «ХПІ» та Національний технічний університет «Дніпровська політехніка») впровадив програми навчання в сфері ІТ з використанням дуальної моделі.

Однак існують приклади впровадження дуальної моделі в національному університетському середовищі не тільки в сфері технічної освіти. Компанія Ernst & Young, що спеціалізується на консалтингу, сприяє підготовці фахівців у галузі фінансів та реалізує спільну програму в КНУ ім. Т. Шевченка (ОПП «Бізнес-консалтинг»). Фахівці компанії проводять заняття (вибірковий блок за напрямом бізнес-консалтингу: фінансовий консалтинг, аудит, податковий консалтинг), а здобувачі безпосередньо мають можливість отримати робоче місце у відділах аудиту, консалтингу та податково-юридичного обслуговування під час навчання.

У такий спосіб освітньо-професійні програми спеціальностей активно адаптуються до вимог роботодавців та акцентуються на потреби сучасного ринку праці, постійно оновлюючи свій зміст та структуру.

Безумовно, потрібно визначити і недоліки дуальної моделі.

По-перше, це ускладнення, що пов'язані із розробкою навчальної документації, правових принципів впровадження дуальної моделі, тому що немає єдиного стандарту та єдиного відсотку співвідношення практичної та теоретичною складової в програмах та навчальних планах спеціальностей. Складнощі є і з методикою оцінювання результатів навчання за такими програмами, вона може бути різною за різними курсами та програмами. Важливим при включенні дуальної моделі є менторство, тобто наявність у межах освітньо-професійної програми конкретної особи - досвідченої та кваліфікованої, що надає підтримку та поради здобувачам, здатна ділитися своїм досвідом та знаннями, направляти здобувача на шляху професійного та особистісного розвитку. При чому таких осіб може бути декілька на одній ОПП, або одна, що відповідає за усю програму. Потрібно розуміти, що від ментора залежить не лише виконання плану навчання, а й якість та ефективність цього напрямку в університеті в цілому.

По-друге, потенційні роботодавці часто не бачать у здобувачах своїх майбутніх працівників. Роботодавець вважає, що рівень підготовки є нижчим за необхідний для його підприємства. У багатьох випадках, нажаль, так і є: знання та навички, які отримує здобувач, не відповідають або частково відповідають тому, що потрібно на конкретній роботі. У зв'язку з цим і повинні переглядатися та актуалізуватися освітньо-професійні програми. Зазвичай їх оновлення відбувається щороку. Також участь роботодавця у дуальній моделі потребуватиме від нього додаткових фінансових витрат, які необхідні для забезпечення та супроводження реалізації проекту.

По-третє, неготовність самих здобувачів до конкретної професійної роботи. Здобувачі можуть не бачити себе у професії, оскільки обирали спеціальність не дуже свідомо та мають сумнів. В результаті виникає нестача кваліфікованих спеціалістів (тобто є випускники за спеціальністю, але не має закриття потреби ринку праці за цією складовою), що свідчить про значну проблему профорієнтаційної роботи. Саме тому, більшість роботодавців найчастіше співпрацюють із здобувачами другого (магістерського) рівня навчання, вважаючи їх більш вмотивованими. Також деякі роботодавці наголошують на необхідності відпрацювання на підприємстві для тих здобувачів, які навчалися за дуальною моделлю, що може бути ускладненням для останніх.

Незважаючи на перелічені недоліки, дуальна модель освіти є перспективною та надає можливість покращення якості освіти через реалізацію професійно-орієнтованих програм. Тому доцільно виділити наступні чинники дуальної моделі в контексті оновлення освітньо-професійних програм:

освітньо-професійні програми формуються з урахуванням потреб роботодавців, розглядаючи їх як стейкхолдерів, та включають корегування навчальних планів, графіків навчального процесу, наповнення робочих програм дисциплін, впровадження методики оцінювання, призначення менторів та ін.;

здобувачі набувають знання, що будуть застосовані у реальній роботі, забезпечуючи відповідність їх кваліфікації професійним стандартам. Це дозволяє подолати розрив між теорією та практикою, суттєво покращуючи освітньо-професійні програми конкретних спеціальностей;

здобувачі отримують реальні професійні компетенції безпосередньо в робочому середовищі за допомогою ефективних технологій, вони здобувають практичний досвід та виконують конкретні завдання, готуючись до майбутньої виробничої діяльності. Співвідношення практичної та теоретичної складової при цьому висвітлюється в освітньо-професійній програмі;

в процесі роботи на підприємстві здобувачі знайомляться з принципами корпоративної культури, яка визначає етичні норми, принципи та цінності, що є фундаментальними для функціонування організації. Це сприяє більш глибокій інтеграції в робоче оточення та допомагає формуванню позитивних взаємин в колективі. Цей фактор віддзеркалюється у фахових компетенціях освітньо-професійної програми та програмних результатах навчання;

помилки в підборі персоналу значно зменшуються завдяки роботі здобувачів на підприємстві (в процесі роботи є можливість виявити сильні та слабкі сторони здобувачів,

оцінити їх рівень підготовки та ін.), що є своєрідним фідбеком роботодавця та надає можливість виправити помилки та корегувати наповнення конкретних дисциплін, тренінгів, програм практик та ін. з метою покращення освітньо-професійної програми;

втрати підприємства на кадровий рекрутинг значно зменшуються, оскільки більшість випускників таких освітньо-професійних програм залишається на підприємстві, уникає потреба звертатися до кадрових агенцій та служб зайнятості для пошуку фахівців. Даний фактор можна вказати як перевагу впровадження дуальної моделі освітньо-професійних програм спеціальностей.

Список бібліографічних посилань

1. Абашкіна, Н.В. (1998). Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині: монографія. Київ: Вища школа, 207 с.
2. Амеліна, С.М. (2010). Особливості дуальної системи вищої професійної освіти у навчальних закладах Німеччини. *Проблеми трудової і професійної підготовки*, Вип. 15, с. 107–112.
3. Кравченко, О. (2021). Деякі аспекти історичного розвитку дуальної освіти у Європі. *Молодий вчений*, 8 (84), с. 27-31. doi: 10.32839/2304-5809/2020-8-84-6.
4. Довгенко, Я., Яременко, Л., Яременко, Ю. (2021). Впровадження дуальної освіти у виші: переваги та ризики. *Економіка та суспільство*, 28. doi: 10.32782/2524-0072/2021-28-29.
5. Кримчак, Л.Ю. (2019). Система дуальної освіти як умова якісної підготовки конкурентоспроможних професіоналів до ринку праці в Україні. *Інноваційна педагогіка*, с. 83-85. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part_2/20.pdf [Accessed 20 Dec. 2023].

References

1. Abashkina, N. V. (1998). *Pryncypy rozvytku profesijnoji osvity v Nimechchyni*. [Principles of development of vocational education in Germany]: monohrafija. Kiev : Vyshha shkola, 207 p.
2. Amelina, S. M. (2010). *Osoblyvosti dualjnoji systemy vyshhoji profesijnoji osvity u navchalnykh zakladakh Nimechchyny*. [Features of the dual system of higher professional education in educational institutions in Germany]. *Problemy trudovoji i profesijnoji pidghotovky*, vol. 15, pp. 107–112.
3. Kravchenko, O. (2021). *Deiaki aspekty istorychnoho rozvytku dualnoi osvity u Evropi* [Some aspects of the historical development of dual education in Europe]. *Young scientist*, 8 (84), p. 27-31. doi: 10.32839/2304-5809/2020-8-84-6.
4. Dovgenko, Ya., Yaremenko, L., Yaremenko, Yu. (2021). *Vprovadzhenia dualnoi osvity u vyshi: perevahy ta ryzyky*. [Implementation of dual education in higher education: advantages and risks]. *Economy and society*, 28 doi: 10.32782/2524-0072/2021-28-29.
5. Krymchak, L. Ju. (2019). *Dual education system as a condition for qualitative preparation of competitive professionals in the labor market in Ukraine*. [Systema dualjnoji osvity jak umova jakisnoji pidghotovky konkurentospromozhnykh profesionaliv do rynku praci v Ukraini]. *Innovative pedagogy*, p.83-85. [Available at: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part_2/20.pdf [Accessed 16 Dec. 2023].

Величко Катерина Юріївна. Симбіоз теорії та практики: основа для створення сучасних освітньо-професійних програм на основі дуальної моделі.

Висвітлено актуальне питання розвитку дуальної моделі освіти на рівні університетів як симбіозу теорії та практики та специфіка формування освітньо-професійних програм спеціальностей на основі цієї моделі. Розглянуто практику впровадження дуальної моделі в національному університетському просторі та зазначено, що дуальна модель частіше реалізується на технічних спеціальностях, що підтверджується і міжнародним досвідом, але є ефективні приклади і на фінансово-економічних спеціальностях. Наведено приклади реалізації успішних проектів дуальної моделі, таких як співпраця КПІ ім. І. Сікорського з компанією «Прогрестех-Україна» та спільні програми навчання SoftServe з українськими університетами у сфері ІТ. Наголошено, що несприятливі моменти при впровадженні дуальних моделей в освітньо-професійних програмах університетів пов'язані із складнощами організації навчального процесу,

також відмічаються проблеми у взаємодії роботодавців із здобувачами, які можуть не завжди відповідають очікуванням один одного. Визначена важливість менторства при реалізації освітньо-професійних програми на основі дуальної моделі.

Зроблено висновок, що дуальна модель є перспективним напрямком в сучасній освітній парадигмі, суттєво покращує якість освіти шляхом реалізації професійно-орієнтованих програм спеціальностей.

Ключові слова: освіта, дуальна модель, професійно-орієнтоване навчання, освітні інновації, сучасні освітньо-професійні програми, освітній сектор.

Velychko Kateryna. Symbiosis of Theory and Practice: Basis for Creation of Educational Vocational Programs Based on the Dual Model.

The topical issue of the development of a dual model of education at the university level as a symbiosis of theory and practice and the peculiarities of the formation of educational and professional programs of specialties based on this model were highlighted. The practice of implementing the dual model in the national university space was considered and it was noted that the dual model is more often implemented in technical specialties, which is also confirmed by international experience, but there are effective examples in financial and economic specialties as well. The article gives examples of the implementation of successful projects of the dual model, such as the cooperation of I. Sikorsky KPI with the company “Progresstech-Ukraine” and joint training programs of SoftServe with Ukrainian universities in the field of IT. It was emphasized that unfavorable moments in the implementation of dual models in the educational and professional programs of universities are associated with complications in the organization of the educational process, as well as problems in the interaction of employers with applicants who may not always meet each other’s expectations. The importance of mentoring in the implementation of educational and professional programs based on the dual model was determined.

It was concluded that the dual model is a promising direction in the modern educational paradigm, significantly improving the quality of education through the implementation of professionally oriented educational and professional programs.

Key words: education, dual model, vocationally oriented training, educational innovations, modern educational and vocational programs, educational sector.

László Vértesy, Qendresa Kukaj

MICRO-CREDENTIALS: NAVIGATING NEW FRONTIERS FOR SKILL ACQUISITION AND LIFELONG LEARNING

Micro-credentials represent a dynamic and innovative approach to skill acquisition and lifelong learning, offering individuals the opportunity to acquire targeted skills and knowledge in a flexible and efficient manner. These credentials, also known as digital badges or nanodegrees, have gained prominence in recent years due to the rapidly evolving nature of the workforce and the increasing demand for continuous upskilling and reskilling.

The European Union defines micro-credentials as “the record of the learning outcomes that a learner has acquired following a small volume of learning. These learning outcomes will have been assessed against transparent and clearly defined criteria. They may be stand-alone or combined into larger credentials. They are underpinned by quality assurance following agreed standards in the relevant sector or area of activity” (Council of the European Union, 2022). The same definition is suggested by UNESCO as well (Oliver, Towards a common definition of micro-credentials, 2022).

It can be considered that micro-credentials seek to fill gaps in the current practice of awarding credentials beyond that of degrees, something that has been accelerated to the greatest extent by adult learning and the need for continuous adaptation of the workforce to changes in demands for skill (Selvaratnam & Sanke, 2020).¹

¹ <https://search.informit.org/doi/epdf/10.3316/informit.961591765882718>

There are several models of micro-credentials and they range from postgraduate short-courses, postgraduate courses build-up, undergraduate accredited courses, to undergraduate un-accredited courses (Selvaratnam & Sanke, 2020).

Micro-credentials are designed to address specific skills or competencies, allowing learners to focus on acquiring the precise knowledge they need without the time commitment of a traditional degree program. They cater to the demands of a rapidly changing job market, where specific skills can become outdated quickly, necessitating a more agile and targeted approach to learning. Foster a culture of lifelong learning, encouraging individuals to continuously seek new knowledge and skills throughout their careers. They provide a flexible and accessible platform for individuals to acquire specific skills at their own pace, enabling them to adapt to changing job requirements and advance their professional trajectories.

Micro-credentials are often delivered through online platforms, making them accessible to a global audience. This flexibility enables individuals to learn at their own pace, fitting education into their existing schedules and lifestyles. Learners can choose from a variety of formats, such as short courses, webinars, or interactive modules, allowing them to customize their learning experience. Many micro-credential programs are designed to be stackable, meaning that learners can build upon their existing credentials to create a more comprehensive skill set or work towards a larger qualification if they choose to pursue further education.

Certificates earned through micro-credentials provide tangible proof of skills and accomplishments. Employers are increasingly recognizing the value of these credentials as they seek candidates with specific, up-to-date competencies. While national agencies are making efforts in regulating the landscape of micro-credentials.

In 2022 the Council of European Union adopted the Recommendation on European Approach to micro-credentials for lifelong learning and employability with the aim of enabling individuals to acquire and update the necessary skills for the labour market, to support the micro-credentials providers in enhancing the quality of their learning offerings, and to foster inclusiveness, access and equal opportunities. (Council of the European Union, 2022) Beside the recommendation, the Erasmus+ Program of the European Commission has introduced a policy experimentation funding scheme dedicated to micro-credentials, through which it aims to “support reforms and policy impact in Member States and/or third countries associated to the Programme in the implementation of the Council Recommendation of 16 June 2022 on a European approach to micro-credentials for lifelong learning and employability” (Erasmus+ Programme (ERASMUS), 2023). The funding scheme focuses on the micro-credentials eco-systems and micro-credentials for the digital and green transitions.

Similarly, a review of the Australian Qualifications Framework recommended the recognition of micro-credentials (Selvaratnam & Sanke, 2020) and later the federal government was urged to increase funding and universities to partner with industry (Bean and Dawkins 2021). While in the United States as of 2020, Hunt et al. 9 states were exploring the use of micro-credential in Each Students Succeeds Act (ESSA) Plans and educators’ continuous improvement, due to their many perceived benefits such as personalization possibilities, competency, flexibility, cost efficiency, and collaboration (Hunt, Carter, Zhang, & Yang, 2020).

Other countries such as UK, New Zealand, and South Africa have also adopted national qualifications frameworks related to micro-credentials (McGreal & Olcott, A strategic Reset: Micro-credentials for higher education leaders, 2022).

In the dynamic and rapidly evolving job market, individuals need to constantly adapt and acquire new skills to stay competitive. Traditional education systems, often structured around lengthy degree programs, struggle to keep pace with the ever-changing demands of the workplace. Micro-credentials fill this gap by providing a more agile and adaptable approach to skill development. Micro-credentials encourage a culture of lifelong learning, where individuals continuously update their skills throughout their careers. Professionals can use micro-credentials strategically to enhance their resumes, differentiate themselves in the job market, and stay competitive in their respective fields. Micro-credentials often involve collaboration between educational institutions, industry leaders, and technology providers. This collaboration ensures that the content is relevant, up-to-date, and aligned with the needs of the workforce. Micro-credentials focus on imparting practical skills and knowledge that are directly applicable in the workplace. They often involve hands-on

learning, projects, and real-world applications, preparing individuals for immediate use of their newly acquired competencies. This focus on practical skills aligns with the increasing demand for skilled workers who can seamlessly transition into new roles.

The growing skills gap between employers' needs and the skills of job seekers is a pressing concern for businesses and economies worldwide. Micro-credentials offer a cost-effective and efficient way to bridge this gap by providing individuals with the specific skills that employers are seeking. By acquiring micro-credentials, individuals can enhance their employability, making them more attractive candidates for job openings.

Micro-credentials have the potential to expand access to higher education and skills development opportunities, particularly for those who have been historically underrepresented in traditional academic settings. Their flexibility and affordability make them more appealing to individuals with varying schedules, commitments, and financial constraints.

McGreal et al. argue that micro-credentials can contribute to addressing social justice issues such as maldistribution, cultural misrecognition, and political misrepresentation through cost savings, recognition of different forms of knowledge that are valued in different cultures, and through providing students with more decision power on what and where they want to learn. (McGreal, Mackintosh, Cox, & Olcott, 2022).

Despite micro-credentials benefits, challenges such as standardization, quality assurance, and the potential for credential oversaturation exist. It is crucial to address these concerns to maintain the credibility and effectiveness of micro-credentials. While micro-credentials offer numerous benefits, there are challenges that need to be addressed to ensure their continued growth and effectiveness. Standardization, quality assurance, and recognition across different institutions and employers are crucial for ensuring the credibility and value of micro-credentials. Additionally, creating a common framework for awarding and recognizing micro-credentials could enhance their portability and facilitate lifelong learning pathways. Needs for staff training for development and teaching of micro-credential courses because and the need to include them in employment agreements (Pollard & Vincent, 2022). As well as lack of incentives for academic staff in relation to promotion and tenure (McGreal & Olcott, A strategic Reset: Micro-credentials for higher education leaders, 2022).

As they are yet in a very early development phase, their efficacy and efficiency in workers' upskilling still need to be assessed and weighed against potential unintended consequences (Oliver, 2022). While currently there is a lack of documented data demonstrating market need (McGreal & Olcott, A strategic Reset: Micro-credentials for higher education leaders, 2022) and their outcomes and benefits (Oliver, Making micro-credentials work for learners, employers and providers, 2019), cooperation between higher education providers, national institutions or regulators, and the industry is crucial for the successful implementation of micro-credentials and for ensuring that they are employability driven (Ahmat, Bashir, Razali, & Kasolang, 2021). Moreover, higher education institutions' leader should put a greater focus on micro-credentials as a way of expanding their student recruitment opportunities and remaining competitive.

References

1. Ahmat, N., Bashir, M., Razali, A. R. and Kasolang, S. (2021). Micro-Credentials in higher Education Institutions: Challenge and Opportunities. *Asian Journal of University Education (AJUE)*, 17(3).
2. Council of the European Union, (2022). *Proposal for a council recommendation on a European approach to micro-credentials for lifelong learning and employability*. Brussels.
3. Erasmus+, (2023). Funding and Tenders Portal [online]. Available at: <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/opportunities/topic-details/erasmus-edu-2024-pol-exp-micro-cred?tenders=false&programmePeriod=2021%20-%202027&frameworkProgramme=43353764&pageNumber=3> [Accessed 11.09.2023].
4. Hunt, T., Carter, R., Zhang, L. and Yang, S. (2020). Micro-credentials: the potential of personalized professional development. *Development and Learning in Organizations*.
5. McGreal, R., Olcott, D. J. (2022). A strategic Reset: Micro-credentials for higher education leaders. *Smart Learning Environments*, 9(9).

6. McGreal, R., Mackintosh, W., Cox, G. and Olcott, D. J. (2022). Bridging the Gap: Micro-credentials for Development. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, pp. 23(3), 1–16.
7. Oliver, B. (2019). *Making micro-credentials work for learners, employers and providers*. Deakin University.
8. Oliver, B. (2022). *Towards a common definition of micro-credentials*. Paris: UNESCO.
9. Pollard, V., Vincent, A. (2022). Micro credentials: a postdigital counternarrative. *Postdigital Science and Education*, 4, pp. 843–859.
10. Selvaratnam, R. M., Sanke, M. D. (2020). An integrative literature review of the implementation of micro-credentials in higher education: Implications for practice in Australasia. *The Journal of Teaching and Learning for Graduate Employability*, 12(1), pp. 1–17.

Вертеши Лазло, Кукай Кендреса. Мікроатестації: перехід до нових горизонтів в опануванні навичок і навчанні протягом усього життя.

Проаналізовано переваги, виклики та особливості валідації мікроатестації як нового напрямку опанування навичок в освіті. Розглянуто законодавство ЄС щодо особливостей упровадження мікроатестації. Визначено особливості імплементації мікроатестації в Європейському Союзі.

Ключові слова: мікроатестація, положення ЄС, підвищення кваліфікації.

Vürtesy Lószly, Kukaj Qendresa. Micro-credentials: navigating new frontiers for skill acquisition and lifelong learning.

The advantages, challenges and features of the validation of micro-credentials as a new direction of mastering skills in education are analyzed. The EU legislation on the peculiarities of the implementation of micro-credentials is analyzed. Specific features of the implementation of micro-credentials in the European Union are determined.

Key words: micro-credential, EU regulations, upskilling.

О. Л. Войно-Данчишина

ДОРΟΣЛІ СЛУХАЧІ І КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА УНІВЕРСИТЕТУ

Останні кілька років стали складним випробуванням для всього нашого суспільства та вищих навчальних закладів у тому числі. Однак і в такі непрості періоди перед університетами постає питання не просто виживання, а й потреби в постановці нових стратегічних завдань і навіть розвитку. Це можна здійснити лише в тому випадку, якщо ці завдання поділяються не лише керівництвом, а й усіма членами освітнього співтовариства: співробітниками, викладачами, студентами. А у випадку з Народною українською академією – ще школярами, батьками та вчителями Ліцею НУА. Щодо навчального закладу, корпоративна культура включає більше, ніж в інших організаціях питання духовного та матеріального життя всього співтовариства [2]. Це відображається в домінуючих моральних нормах і цінностях, які закріплені в традиціях, освітніх методиках, власній символіці, сукупності переконань і результатів, що досягаються. Така багаторівневість створює величезний потенціал для збереження та розвитку корпоративної культури вишу.

Специфічною особливістю корпоративної культури університету є те, що вона має динамічного носія, у ролі якого виступають не стільки викладачі та співробітники, а головним чином студенти, склад яких постійно змінюється. На відміну від студентів, які здобувають першу вищу освіту, слухачі факультету післядипломної освіти більш короткий термін перебувають у навчальному закладі, вони є активними носіями чужої корпоративної культури своїх підприємств та фірм, не відразу адаптуються до норм та принципів діяльності вузу. Однак їх позитивна особливість у порівнянні з тими, хто отримує першу вищу освіту в тому, що вони

дорослі люди, яких не потрібно навчати багатьом елементарним життєвим і професійним правилам. Але все ж таки потрібні певні зусилля та бажання як з боку самих студентів щодо включення до життєвого простору університету, так і участі в цьому процесі викладачів та співробітників. Тому процес адаптації дорослих слухачів до університетського середовища, формування світогляду та ідентифікація себе з вузом проходять складніше, але водночас є більш цікавим та перспективним.

Навчання за програмами післядипломної освіти має власну специфіку. Дорослі слухачі за основними своїми характеристиками помітно відрізняються від тих, хто здобуває свою першу вищу освіту. Вони найбільш мотивовані до навчання, чітко бачать сферу застосування отриманих знань, націлені переважно на якість знань, що набувають, ніж на отриману оцінку. Дорослі слухачі мають певний професійний та життєвий досвід і з цієї позиції вони оцінюють отриману інформацію. Вони досить критично ставляться до спроб керівництва ними чи тиску них. [1].

Цілком іншу роль відіграє і викладач, який заходить в аудиторію до дорослих слухачів. Він є основним виробником, зберігачем та транслятором соціокультурних цінностей. Тут уже не звичний лектор, а так званий модератор, який, будучи і організатором і психологом, залучає слухачів до активної роботи на основі діалогу та особистісного підходу [3]. Спільна діяльність дозволяє зняти суперечність між формальною корпоративною культурою та реальною. Вирішення цього завдання багато в чому визначається готовністю викладацького колективу брати участь у процесі формування світогляду дорослої студентської аудиторії.

Саме через викладачів та факультетське керівництво у Народній українській академії здійснюється процес знайомства дорослих студентів із традиціями, правилами та нормами поведінки. Студенти залучаються до університетських заходів, у яких найчастіше беруть участь усі академічні освітні структури від ліцею до аспірантури. Завдяки сприйняттю академічних цінностей виникає довіра до рівня освіти та до академії в цілому і нерідко члени родин слухачів приходять на навчання до НУА, надаються рекомендації друзям та знайомим. Чим позитивнішим буде сприйняття основних характеристик корпоративної культури вузу, тим вищою буде мотивація до навчання, тим ефективнішою буде робота викладачів в аудиторії та якість здобутої освіти.

У Народній українській академії багато років приділяється велика увага контактам із випускниками. Це один із основних елементів корпоративної культури університету і, отже, важливий момент формування іміджу та розвитку внутрішньої культури. В останні роки все активніше залучаються до цієї сфери випускники, які здобули другу вищу освіту. Ці відносини розвиваються на взаємовигідній основі та є результатом ухвалення корпоративної культури академії, проявом почуття гордості за приналежність до НУА.

Адаптація студентів факультету післядипломної освіти до правил корпоративної культури університету сприяє ідентифікації їх із вузом, є чинником формування їхнього світогляду. Адже університетам, які є найстарішими соціальними інститутами, завжди вдавалось зберегти унікальну корпоративну культуру та пережити багато радикальних змін у суспільстві.

Список бібліографічних посилань

1. Войно-Данчишина, О. Л. (2014). Післядипломна освіта в освітній системі України: особливості та перспективи. У: *Приоритети розвитку сучасного образования: теория, методология, практика*. Харків: ХГУ «НУА», с. 187–192

2. Мороз, В. М., Мороз, М. В. та Лааманен, Р. В. (2014). *Корпоративна культура вищого навчального закладу: зміст, дефініції та особливості прояву* [online]. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/199400112.pdf> [Accessed 20 Jan. 2024];

3. Чикуров, О. (2006). *Освіта дорослих: навіщо та як?* [online]. Available at: http://www.znanie.org/journal/n3_06/Chikurov.html [Accessed 15 Jan. 2024]

References

1. Voino-Danchyshyna, O. L. (2014). Pisladyplomna osvita v osvittinii systemi Ukrainy: osoblyvosti ta perspektyvy. [Postgraduate education in the educational system of Ukraine: features and prospects.

International scientific-practical conf]. In: *Priorities for the development of modern education: theory, methodology, practice*. Kharkiv: PUA «NUA», pp. 187–192;

2. Moroz, V. M., Moroz, M. V. and Laamanen, R. V. (2014). *Korporatyvna kultura vyshchoho navchalnoho zakladu: zmist, definitsii ta osoblyvosti proiavu* [Corporate culture is of great importance: meaning, definitions and particularities of manifestation] [online]. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/199400112.pdf> [Accessed 20 Jan. 2024];

3. Chikurov, O. (2006). *Osvita doroslykh: navishcho ta yak?* [Adult education: why and how?] [online]. Available at: http://www.znanie.org/jornal/n3_06/Chikurov.html [Accessed 15 Jan. 2024].

Войно-Данчишина Ольга Леонідівна. Дорослі слухачі і корпоративна культура університету.

У статті аналізується ситуація, що склалася на сучасному етапі у сфері освіти, пов'язана з війною та серйозними соціальними змінами. Вищі навчальні заклади опинились у складному становищі, попри яке їм потрібно виживати, ставити стратегічні задачі та розвиватись. Ефективно зробити це можна лише спираючись на викладацький та студентський колектив, який повною мірою підтримує місію університету. Автор аналізує роль корпоративної культури вищого навчального закладу (з урахування досвіду Народної української академії), її сприйняття такою групою студентів, як слухачі програм післядипломної освіти, їх особливості. У статті розглядається процес сприйняття ними корпоративної культури, адаптації дорослих студентів, що сприяє ідентифікації їх із вузом та стає чинником формування їхнього світогляду.

Ключові слова: освіта дорослих, післядипломна освіта, корпоративна культура університету, дорослі студенти.

Voyno-Danchyshyna Olha Leonidovna. Adult students and the corporate culture of the university.

The article analyzes the current situation in the field of education related to the war and serious social changes. Higher education institutions found themselves in a difficult situation, despite which they need to survive, set strategic goals and develop. This can be done effectively only by relying on the teaching and student staff, which fully supports the mission of the university. The author analyzes the role of the corporate culture of a higher educational institution (taking into account the experience of the People's Ukrainian Academy), its perception by such a group of students as students of postgraduate education programs, their peculiarities. The article examines the process of their perception of corporate culture, adaptation of adult students, which contributes to their identification with the university and becomes a factor in the formation of their worldview.

Key words: adult education, postgraduate education, university corporate culture, adult students.

Н. П. Гога

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ТА ЕМОЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Психологічна підтримка та комплексні заходи із забезпечення емоційної безпеки громадян України в умовах повномасштабного воєнного вторгнення є одним із пріоритетних напрямків соціальної політики. Але система психологічної підтримки суб'єктів освітнього процесу на всіх рівнях проходить дуже динамічний розвиток, починаючи з 2014 року з появою першої хвилі внутрішньо переміщених осіб з Донецької та Луганської областей. Другим поштовхом для розвитку став 2020 рік, пов'язаний із переходом української освітньої системи в онлайн-формат, підвищенням рівня загального стресу та особистісної тривожності, але й також розробкою методичних інструментів психологічної допомоги. 2022 рік вивів на новий рівень потреби в психологічній підтримці, але з опорою на вже розроблені матеріали [1].

Ще одним кроком став презентований 16 березня 2023 року пріоритетний проєкт Міністерства освіти і науки України у сфері психічного здоров'я, який сфокусував увагу на формування компетентностей щодо превенції, збереження психічного здоров'я [2].

Метою проєкту є розбудова системи забезпечення психічного здоров'я в сфері освіти під час військового стану та після його завершення на всіх рівнях освіти, а також формування навичок стресостійкості учасників освітнього процесу, вмінь діяти в надзвичайних та кризових ситуаціях, використання компетентнісних прийомів психологічної самодопомоги, формування у здобувачів освіти життєвих навичок, необхідних для подолання повсякденних труднощів тощо.

Передбачаються зміни, як у цілому на рівні держави [2]: 1. Підвищення рівня психологічної культури та стресостійкості українців; 2. Зменшення тиску на галузь охорони здоров'я та соціальні служби; 3. Задоволення необхідних суспільних потреб щодо збереження психічного здоров'я; 4. Збільшення продуктивності праці українців; 5. Позитивний вплив на міжнародний імідж держави. А також зміни на рівні населення: 1. Обізнаність педагогічних працівників та здобувачів освіти, як діяти в надзвичайних та кризових ситуаціях; 2. Уміння допомогти собі самому та іншим; 3. Покращення психологічного клімату в освітньому середовищі, якісний психологічний супровід освітнього процесу; 4. Задоволення життям, піклування про фізичне, психічне та соціальне здоров'я; 5. Свідомий вибір здорового способу життя; 6. Формування позитивного мислення українців та подолання психологічних травм.

Для поглиблення розуміння актуальності означених вище кроків звернімося до результатів дослідження психоемоційного стану суб'єктів освітнього процесу, проведеного освітньою фундацією GoGlobal у 2023 р. [3]. Було опитано 4460 осіб (освітяни від 24 років із шести прикордонних та прифронтових територій). За результатами опитування, можна виявити основні особливості здійснення освітнього процесу в сучасних умовах: 1. Відсутність емоційної стабільності, підвищений рівень тривожності, спустошення вчителів та викладачів, зважаючи на можливу загальну та локальну небезпеку. 2. Зміни в емоційному та інтелектуальному стані учнів (зниження мотивації, погіршення когнітивних процесів, підвищений рівень стомлення); 3. Зростання навантаження на підготовку до занять, зважаючи на постійний режим онлайн. Всі ці фактори свідчать про постійну актуальність набуття навичок первинної психологічної допомоги та самодопомоги, в тому числі й у профілактиці професійного вигорання [4, 5].

В розрізі отриманих дослідниками даних цікавим є той факт, що 54% педагогів визнають у себе його ознаки, одночасно 70% опитаних указують на цю проблему у колег. Тільки 28% визначили необхідність роботи психолога з учнями, але готові самі педагоги, окрім прямих професійних обов'язків, брати на себе ще й функції психологічної підтримки.

Спираючись на сучасні соціально-психологічні практики в освітній сфері та дані досліджень, слід звернути увагу на те, що гальмує процес забезпечення психічного здоров'я у сфері освіти під час військового стану та після його завершення. Одним із найбільш очевидних наслідків для учнів та студентів є ознаки когнітивного стресу (підвищена збудливість, перепади настрою, зниження уваги, пам'яті, мислення тощо). Постає і не менш значуща проблема невідповідності змістовних знань формальному класу або навіть курсу навчання, що впливає на загальний освітній рівень та зменшує можливість конкурування в конкурсах та олімпіадах не тільки в міжнародному або європейському форматі, але й загальноукраїнському, зважаючи на формат навчання та загальну ситуацію безпеки.

Проведений нами аналіз доводить, що система психологічної підтримки та забезпечення емоційної безпеки повинна впроваджуватися на всіх рівнях: державному — за рахунок розробки державних та суспільних програм; регіональному — з урахуванням поточної ситуації безпеки, можливості організації навчального процесу; місцевому — з перспективою організації груп взаємопідтримки для різних категорій. Важливим є обізнаність та доступність онлайн-курсів, методичних розробок та практичних матеріалів, які можуть бути використані в освітньому процесі кожним вчителем або викладачем.

Список бібліографічних посилань

1. Mon.gov.ua, (2023). *Пріоритети МОН: психологічна підтримка учасників освітнього процесу на всіх рівнях* [online]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/prioriteti-mon-psiologichna-pidtrimka-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-na-vsikh-rivnyah> [Accessed 21 December 2023].
2. Богданов, С., Залеська, О. (укл.). (2018). *Психосоціальна підтримка в кризовій ситуації*. Київ: Пульсари, 76 с.
3. Коваль, О. (2023). 87% українських учителів потребують більше часу на відновлення: результати опитування. [online] *У: Освіторія*. Available at: <https://osvitoria.media/experience/87-ukrayinskyh-uchyteliv-potrebuyut-bilshe-chasu-na-vidnovlennya-rezultaty-opytuvannya/> [Accessed 18 December 2023].
4. Коваль, О. (2023). Освіта в умовах війни: як змінилися вчителі та учні за минулий рік? [online]. *У: Освіторія*. Available at: <https://osvitoria.media/experience/osvita-v-umovah-vijny-yak-zminylysya-vchyteli-ta-uchni-za-mynulyj-rik/> [Accessed 15 December 2023].
5. Панка, В. (ред). (2022). *Науково-методичні основи психологічного супроводу діяльності вчителя в умовах реформування освіти (діагностика і корекція)*. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи НАПН України, 92 с.

References

1. Mon.gov.ua, (2023). *Priorytety MON: psykholohichna pidtrymka uchasnykiv osvithnoho protsesu na vsikh rivnyakh* [Priorities of the Ministry of Education and Culture: psychological support of participants in the educational process at all levels] [online]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/prioriteti-mon-psiologichna-pidtrimka-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-na-vsikh-rivnyah> [Accessed 21 December 2023].
2. Bohdanov, S., Zaleska, O. (eds.). (2018). *Psykhosotsialna pidtrymka v kryzoviy sytuatsiyi* [Psychosocial support in a crisis situation]. Kyiv: Pulsary, 76 p.
3. Koval, O. (2023). 87% ukrayinskykh uchyteliv potrebuyut bilnshe chasu na vidnovlennya: rezultaty opytuvannya [87% of Ukrainian teachers need more time to recover: survey results]. [online] In: *Osvitoria*. Available at: <https://osvitoria.media/experience/87-ukrayinskyh-uchyteliv-potrebuyut-bilshe-chasu-na-vidnovlennya-rezultaty-opytuvannya/> [Accessed 18 December 2023].
4. Koval, O. (2023). *Osvita v umovakh viyny: yak zminylysya vchyteli ta uchni za mynulyy rik?* [Education in conditions of war: how have teachers and students changed over the past year?]. [online] In: *Osvitoria*. Available at: <https://osvitoria.media/experience/osvita-v-umovah-vijny-yak-zminylysya-vchyteli-ta-uchni-za-mynulyj-rik/> [Accessed 15 December 2023].
5. Panca, V. (ed.). (2022). *Naukovo-metodychni osnovy psykholohichnoho suprovodu diyalnosti vchytelya v umovakh reformuvannya osvity (diahnostyka i korektsiya)* [Scientific and methodical bases of psychological support of teacher activity in conditions of education reform (diagnosis and correction)]. Kyiv: UNMC of Practical Psychology and Social Work of the National Academy of Sciences of Ukraine, 92 p.

Гога Наталія Павлівна. Особливості психологічної підтримки та емоційної безпеки суб'єктів освітнього процесу в сучасних умовах.

У статті визначено особливості розбудови системи забезпечення психічного здоров'я у сфері освіти під час військового стану та після його завершення на всіх рівнях освіти, а також формування навичок стресостійкості суб'єктів освітнього процесу.

Перераховано зміни, які передбачаються як на рівні держави (зменшення тиску на галузь охорони здоров'я та соціальні служби; задоволення необхідних суспільних потреб щодо збереження психічного здоров'я; підвищення рівня психологічної культури та стресостійкості українців тощо), так і на рівні населення (покращення психологічного клімату в освітньому середовищі, якісний психологічний супровід освітнього процесу; обізнаність педагогічних працівників та здобувачів освіти, як діяти в надзвичайних та кризових ситуаціях; формування позитивного мислення українців та подолання психологічних травм тощо).

Проаналізовано динаміку змін психоемоційного стану суб'єктів освітнього процесу, яка впливає на якість його впровадження. Представлено методики роботи щодо стабілізації та покращення психоемоційного стану, набуття навичок першої психологічної допомоги іншим та самопомоги в довготривалому форматі.

Ключові слова: психологічна підтримка, ментальне здоров'я, психоемоційний стан, суб'єкти освітнього процесу, стресостійкість.

Hoha Nataliia. Features of Psychological Support and Emotional Safety of the Subjects of the Educational Process under Modern Conditions.

Peculiarities of developing a system of mental health care in the field of education at all levels of education under martial law and after its termination, as well as the formation of stress-resistance skills of participants in the educational process have been considered in the paper.

The changes both at the state level (reducing pressure on the healthcare sector and social services; meeting crucial social needs for mental health; increasing the level of psychological culture and stress resistance of Ukrainians, etc. have been distinguished.

The dynamics of changes in the psycho-emotional state of the subjects of the educational process that affects the quality of its implementation has been analyzed in the article. Methods of stabilization and improvement of psycho-emotional state, acquisition of first psychological aid skills to others and self-care in a long-term format have been presented.

Key words: psychological support, mental health, psycho-emotional state, subjects of the educational process, stress resistance.

Г. О. Дорошенко, Л. Л. Калініченко, Г. О. Сукрушева

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГРОМАДСЬКОЇ СВІДОМОСТІ НА ЗАСАДАХ ESG-МЕНЕДЖМЕНТУ

Сталий розвиток в останні десятиріччя стає провідним трендом світової економіки. У розвинутих країнах культивується зацікавленість споживачів та широкої громадськості не тільки до фінансової та податкової спроможності підприємств, що розташовані на території громад, а й до корпоративної етичності, якості продуктів та сервісів, соціальної відповідальності бізнесу. Суспільство у стабільних країнах формує підвищений соціальний запит на стійкий розвиток, розробку корпоративних та муніципальних стратегій ефективного управління для досягнення Цілей сталого розвитку. Відповідні тенденції спостерігалися і в Україні до початку війни, що відобразилися в Національних цілях сталого розвитку (Указ Президента України №722/2019 [1]), та поступово інтегрувалися у соціальну та економічну державну політику на період до 2030 року.

Повномасштабна війна, що розв'язана Росією, завдає масштабних руйнувань, екологічних лих, формує нові види соціально-економічних проблем та поглиблює вже наявні, особливо це стосується південно-східних регіонів. Наприклад, станом на кінець 2023 року на Харківщині зруйновано 477 шкіл, більше ніж 3 900 км доріг, 148 лікарень, 9,578 млн кв.м. житлових площ [2].

Така ситуація не лише не знизилася актуальності вимог і потреб виконання Цілей сталого розвитку, а, навпаки, підкреслила їхню актуальність. «Повномасштабна війна стала наступним чинником, який підняв питання ESG на ще вищий щабель пріоритетів. Гуманітарна катастрофа через вторгнення загострила увагу на соціальному аспекті (літера S). Воєнний стан в Україні змусив бізнеси переглянути і знайти нові управлінські підходи (літера G), і більше того, почати ухвалювати рішення, значною мірою враховуючи етичні аспекти. Екологічна шкода, якої нині зазнає Україна, додатково довела, що війна є визнаною екологічною катастрофою (літера E). Тому не дивно, що війна не тільки не відсунула тему ESG на задній план, а навпаки – суттєво підштовхнула до обов'язкового врахування ESG-міркувань у вирішенні чи не усіх питань

діяльності кожного окремого бізнесу та країни в цілому» [3]. А також з урахуванням особливостей та умов розвитку вітчизняної економіки залежно від віддаленості від лінії фронту ESG-фактори повинні активно аналізуватися громадами.

Ці аспекти потребують ретельного аналізу та оцінки з боку будь-якої громади та передбачають відповідну адаптацію механізмів та інструментів реалізації принципів сталого розвитку на її території. Як правило, інтеграція принципів сталого розвитку в діяльність громади торкається стратегії розвитку, механізмів її реалізації, управління ризиками, роботи із стейкхолдерами, розкриття інформації.

Українське суспільство відчуває необхідність трансформації не лише бізнесу, але й громадської свідомості на засадах ESG та Цілей сталого розвитку. Проте підґрунтям такої трансформації є розуміння, сприйняття та розділення ключових ідей цих концепцій більшістю та проактивний підхід до їхнього впровадження в основні процеси, враховуючи екологічну, соціальну, корпоративну відповідальність перед прийдешніми поколіннями.

Згідно з Глобальним договором ООН, найбільша складність, з якою стикаються компанії у просуванні роботи, пов'язаної з Цілями сталого розвитку, це «низька поінформованість громадськості (55,3%)» [3], що дозволяє припустити, що звичайним споживачам необхідно підвищити поінформованість про ці цілі, методи їхнього досягнення та значення ESG-факторів та принципів.

Багато компаній впроваджують заходи з адаптації кращої світової практики щодо оцінки впливу соціальних, екологічних та управлінських впливів на оточення. Наприклад, корпорація KERNEL в Україні оголосила дотримання деяких принципів сталого розвитку та ESG, впроваджуючи гнучкі системи управління, що забезпечують децентралізацію та швидкість ухвалення рішень; ефективне управління природними ресурсами; адаптацію та підтримку співробітників; інвестування у розвиток соціального капіталу. Також корпорація реалізує проекти з декарбонізації та розвитку біоенергетики, зокрема виробництва біометану [4].

При цьому іноземні компанії активно фінансують ESG-напрямок та розробляють нові продукти, які дозволяють інтегрувати ESG-рішення в політику організації – таким чином, щоб знизити негативний вплив, який здійснюють на екологічну та соціальну сферу. Щоб подолати серйозну кліматичну кризу, світ має досягти вуглецевої нейтральності. Участь корпорацій має важливе значення для досягнення вуглецевої нейтральності, і для цього необхідно керівництво ESG. Для управління ESG компанії потрібні додаткові зусилля та витрати. Якщо управління ESG компанії сприяє стійкому зростанню компанії, компанія буде готова витратити зусилля, час і гроші. В умовах загострення кліматичної кризи 136 країн світу, включаючи США, ЄС, Китай, Японію, Німеччину та Корею оголосили про вуглецеву нейтральність до 2050 року, і уряд та регіональна влада кожної країни вимагають впровадження ESG шляхом формування відповідних законів та правил.

Ще десять років тому прихильність ESG-принципам розглядалася інвесторами як додатковий фактор для прийняття рішення щодо фінансування, зараз управління на основі ESG-факторів стає ключовою стратегією сталого зростання компаній, що базується на прихильності стейкхолдерів та впливає на вибір бренду споживачами. Саме тому необхідно ставити та вирішувати питання ознайомлення широких верств громадськості з ESG-факторами, їх оцінкою та відповідним чином формувати запит на соціально-екологічно відповідальну поведінку компаній, впровадження найефективніших моделей управління. Такий запит та можливість його задоволення буде формувати додаткову цінність для компаній і зустрічний рух корпорації та громади один до одного.

Однак виконання ESG-ініціатив може стати серйозним викликом для багатьох, особливо з урахуванням величезних збитків, що нанесла війна вітчизняному бізнесу. Деякі суб'єкти господарювання поки що не занурені в ESG-тематику, а якісь намагаються сфокусуватися на тих напрямках, що здатні принести прибуток у короткостроковій перспективі. Зростає ймовірність того, що бізнес, який постраждав від повномасштабного вторгнення, може позбавитись пріоритету реалізації дорогої екологічної або соціально-стійкої політики, що різко знизить шанси

національного відновлення відповідно до Цілей сталого розвитку. Перебудова економіки та бізнесу на засадах ESG-менеджменту потребує підтримки держави та громад, вироблення збалансованої політики, створення ефективних бізнес-стимулів, широкого висвітлення позитивної практики впровадження таких ініціатив. Проте зусилля бізнесу щодо забезпечення соціальної та екологічної відповідальності та більшої прозорості щодо своєї стійкості в умовах нестабільного, невизначеного, складного та неоднозначного середовища, окупляться. Оскільки відповідальні підприємства, діяльність яких підтримується прихильністю споживачів, громади та інших стейкхолдерів, менш схильні до систематичних ризиків.

Відповідно заклади вищої освіти повинні активно брати на себе роль амбасадорів з формування у широких верств населення запита на здійснення підприємствами діяльності на засадах ESG-менеджменту.

Список бібліографічних посилань

1. Президент України, (2019). *Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року* [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> [Accessed 30 Dec. 2023].
2. *План відновлення України* (2023). [online]. Available at: <https://recovery.gov.ua/> [Accessed 30 Dec. 2023].
3. *UN Global Compact* (2016). [online]. Available at: <https://unglobalcompact.org/> [Accessed 30 Dec. 2023].
4. Серєда, С. (2023). *Кому і навіщо потрібна ESG-звітність під час війни. як слідування принципам ESG може допомогти в повоєнній відбудові країни* [online]. Available at: <https://mind.ua/publications/20257249-komu-i-navishcho-potribna-esg-zvitnist-pid-chas-vijni> [Accessed 30 Dec. 2023].

References

1. Prezident of Ukraine, (2019). *Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku* [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> [Accessed 30 Dec. 2023].
2. *Plan vidnovlennia Ukrainy* (2023) [online]. Available at: <https://recovery.gov.ua/> [Accessed 30 Dec. 2023].
3. *UN Global Compact* (2016). [online]. Available at: <https://unglobalcompact.org/> [Accessed 30 Dec. 2023].
4. Sereda, S. (2023). *Komu i navishcho potribna ESG-zvitnist pid chas viiny. yak sliduvannia pryntsyptom ESG mozhe dopomohty v poviennii vidbudovi krainy* [online]. Available at: <https://mind.ua/publications/20257249-komu-i-navishcho-potribna-esg-zvitnist-pid-chas-vijni> [Accessed 30 Dec. 2023].

Дорошенко Ганна Олександрівна, Калініченко Людмила Леонідівна, Сукрушева Ганна Олегівна. Трансформація громадської свідомості на засадах ESG-менеджменту.

Заклади вищої освіти повинні активно брати на себе роль амбасадорів з формування у широких верств населення запита на здійснення підприємствами діяльності на засадах ESG-менеджменту. Оскільки виконання ESG-ініціатив може стати серйозним викликом для багатьох підприємств, особливо з урахуванням величезних збитків, що нанесла війна. Деякі суб'єкти господарювання поки що не занурені в ESG-тематику, а якісь намагаються сфокусуватися на тих напрямках, що здатні принести прибуток у короткостроковій перспективі. Зростає ймовірність того, що бізнес, який постраждав від повномасштабного вторгнення, може позбавитись пріоритету реалізації дорогої екологічної або соціально-стійкої політики, що різко знизить шанси національного відновлення відповідно до Цілей сталого розвитку. Перебудова економіки та бізнесу на засадах ESG-менеджменту потребує підтримки держави та громад, вироблення збалансованої політики, створення ефективних бізнес-стимулів, широкого висвітлення позитивної практики впровадження таких ініціатив. Проте зусилля бізнесу щодо забезпечення соціальної та екологічної відповідальності та більшої прозорості щодо своєї стійкості в умовах нестабільного, невизначеного, складного та неоднозначного середовища, окупляться.

Ключові слова: ESG-менеджменту, бізнес, громада, соціальний запит.

Doroshenko Ganna, Kalinichenko Lyudmila, Sukrusheva Ganna. Transformation of Country Visitability at the Challenge of ESG Management.

It is our responsibility to actively take on the role of ambassadors for the formation of a wide range of the population in the field of activity in support of ESG management. The fallout from the collapse of ESG initiatives could be a serious wake-up call for wealthy businesses, especially in light of the huge cash flows that the war has caused. Some government entities have not yet been integrated into ESG topics, but are trying to focus on those areas that can bring profit to short-term prospects. There is growing likelihood that businesses that have suffered from large-scale invasion may prioritize the implementation of expensive environmental or socially sustainable policies, which will sharply reduce the chances of a national update is consistent with the goals of the current development. The transition of the economy and business to ESG management will require support from governments and communities, the development of balanced policies, the creation of effective business incentives, and the widespread identification of positive practices in the promotion of such initiatives. In the interest of business, ensuring social and environmental sustainability and greater insight for its persistence in the minds of an unstable, unimportant, complex and ambiguous environment will pay off.

Key words: ESG management, business, community, social welfare.

Ю. В. Єременко

**ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА
УНІВЕРСИТЕТІВ ТА НАУКОВИХ ЛІЦЕЇВ У РОБОТІ
З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ**

У всіх країнах робота з обдарованими дітьми і талановитою молоддю вважається одним з ключових напрямів у сфері освіти і молодіжної політики, адже її метою є збереження генофонду країни, формування майбутньої високопрофесійної еліти у різних областях інтелектуальної й творчої діяльності.

Завдання держави полягає в тому, щоб створити можливості і всі умови для самореалізації обдарованої молоді настільки, наскільки це можливо. І тим самим забезпечити приплив в економіку, науку, культуру високоінтелектуальних сил, таких необхідних для того, щоб Україна динамічно розвивалася і щоб вона стала одним з лідерів в глобальній конкуренції, що безпосередньо позитивно вплине на соціальний стан держави.

Про необхідність підтримки та захисту обдарованої молоді наголошено в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про державну підтримку обдарованої молоді», Указах Президента, зокрема «Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді» [1] та інших нормативно-правових актах, які змістовно узгоджуються зі світовими трендами щодо обдарованих дітей [2].

Вирішення цих завдань можливо завдяки різним напрямам роботи. Перш за все, це – інституційно-організаційний напрямок. В його рамках мова йде про створення особливих структурних елементів у системі освіти, які б реалізовували спеціальні стратегії, програми щодо обдарованих учнів. При цьому мова йде не стільки про утворення нових закладів, а про використання потенціалу тих, що існують.

Сьогодні, відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту», крім класичних типів закладів (початкова школа, гімназія, ліцей), здобуття загальної середньої освіти також забезпечують наукові ліцеї. Їхня головна відмінність у тому, що вони, згідно з «Положенням про науковий ліцей», затвердженим у 2019 році і змінами 2021 року, залучають та готують учнівську молодь до наукової й науково-технічної діяльності.

За даними МОН, станом на початок 2021–2022 навчального року в Україні було всього 19 наукових ліцеїв. Щоб отримати статус наукового, заклади мають відповідати низці критеріїв,

як-от мати укладений не менш як на три роки договір (угоду, меморандум) про співпрацю у сфері науки із закладом вищої освіти або науковою установою (та/або бути заснованим закладом вищої освіти); мати в складі працівників осіб із науковими ступеннями, ученими званнями або почесними званнями «народний», «заслужений» тощо. Положенням визначено і особливості управління таким закладом.

Другий напрям – змістовне забезпечення розвитку обдарованих учнів. У цьому напрямку заклади освіти, зокрема наукові ліцеї, мають можливість формувати класи (групи) з поглибленим вивченням окремих предметів; використовувати завдання та проводити дослідження високого рівня складності (олімпіадні, турнірні, проєктно-конкурсні тощо); поєднувати навчання з участю та/або підготовкою учнів до наукової діяльності. Все це надає можливість розвивати потенціал обдарованих учнів. Але ця складова передбачає і змістовну інтеграцію з університетською освітою, що є певним викликом для сучасних університетів.

У науковому ліцеї до освітнього процесу долучаються досвідчені освітяни, серед яких заслужені вчителі, кандидати наук, науковці, викладачі закладів вищої освіти. І це, на нашу думку, ще одна складова успішного вирішення завдань щодо розвитку та підтримки обдарованих учнів. І тут потенціал університетів є також важливим: це не просто залучення яскравих викладачів, це подолання формальних меж між ланками освіти, посилення їх відкритості. Бо викладач університету, залучений до різних форм роботи з обдарованими учнями, крім знань, несе певні зміни в принципі взаємодії з учнями; підготовку до університетських вимог до навчання, комунікації тощо. І це позитивно відбивається в тому числі і на трансформації університетської освіти, яка стає такою, що краще розуміє тих, хто до неї інтегрується. Такий досвід вже давно існує в освітньому просторі України (наприклад, Народна українська академія), але у наукових ліцеях він має бути системним.

Важливим сьогодні є вивчення досвіду, який існує в Україні щодо наукових ліцеїв. Наприклад, комунальний заклад «Харківський фізико-математичний науковий ліцей № 27 Харківської міської ради» є правонаступником Харківського фізико-математичного ліцею № 27 та являє собою неперервну освітню вертикаль, яка включає в себе підготовче відділення для учнів початкових класів, 5-9 класи з поглибленим вивченням математики і фізики та профільні 10–11 класи.

Заклад освіти проводить освітню діяльність, спрямовану на залучення та підготовку учнівської молоді до наукової і науково-технічної діяльності. Заклад освіти одночасно з освітою наукового спрямування забезпечує здобуття базової середньої освіти та повної загальної середньої освіти.

Усі учнівські дослідження, тези виступів друкуються в наукових виданнях як ліцею, так і вишів. Тобто учні вчать аргументувати свої думки, втілювати їх на практиці, виступати й обстоювати власні погляди, писати наукові роботи й це дуже необхідні навички для навчання у вишах та подальшої роботи у сфері науки.

Загалом наукові ліцеї важливі для української освіти, адже вони формують класи майбутніх сучасних технологів, інженерів, науковців інших напрямів із новим баченням змісту науки. Для їх розвитку потрібна й зацікавленість у співпраці закладів вищої освіти. Відповідно важливою є готовність усіх суб'єктів освітньої системи формувати спільні стратегії розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства через роботу з обдарованими учнями та талановитою молоддю.

Список бібліографічних посилань

1. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» (2021). [online]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> [дата звернення: 15.11.2023]; Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді: Указ Президента України від 30 вересня 2010 р. № 927/2010. *Відомості Верховної Ради України*. [online]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/927/2010#Text> [дата звернення: 15.11.2023].

2. Інформаційний сайт Всесвітньої ради сприяння освіті обдарованих та талановитих дітей (World Council for Gifted and Talented Children – WCGTC) [online]. Режим доступу: <https://www.world-gifted.org/> [Accessed 15.11.2023]

References

1. Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady molodizhnoi polityky» [Law of Ukraine “On Basic Principles of Youth Policy”] [online]. Available at: <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/zakon-ukrajiny/stattya-osoblivosti-pidtrimki-obdarovanoji-410586.html> [Accessed : 15.11.2023]; Pro zakhody shchodo rozvytku systemy vyjavlennia ta pidtrymky obdarovanykh i talanovytykh diite ta molodi [About measures for the development of the system of expression and support of gifted and talented young people]: Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 30 veresnia 2010 r. № 927/2010. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Verkhovna Rada of Ukraine information] [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/927/2010#Text> [Accessed 15.11.2023].

2. Informatsiinyi sait Vsesvitnoi rady spriyannia osviti obdarovanykh ta talanovytykh ditei [Information site of the World Council for the Promotion of Education of Gifted and Talented Children]. (World Council for Gifted and Talented Children – WCGTC) [online]. Available at: <https://www.world-gifted.org/> [Accessed 15.11.2023]

Єременко Юлія Вікторівна. Потенціал соціального партнерства університетів та наукових ліцеїв у роботі з обдарованими учнями.

Матеріал присвячено проблемі взаємодії університетів та наукових ліцеїв як осередків роботи з обдарованими учнями. Закцентовано увагу на тому, що обдаровані учні та талановита молодь складають один з сегментів сучасного різноманітного освітнього простору. Тому йому приділено певну увагу на рівні держави та міжнародного співробітництва. Зосереджено увагу на трьох основних складових розвитку цього напрямку: організаційному, змістовному, кадровому. Показано, що наукові ліцеї – структури, які мають можливості створювати високоінтелектуальне освітнє середовище, відповідним чином наповнювати освітній процес та залучати до викладання висококваліфіковані кадри, у тому числі з університетів. Розкрито досвід функціонування такого ліцею на прикладі комунальний заклад «Харківський фізико-математичний науковий ліцей № 27 Харківської міської ради». Показано можливі завдання ліцеїв та університетів у напрямку такої взаємодії.

Ключові слова: науковий ліцей, університет, обдаровані учні, взаємодія.

Yeremenko Yuliya Viktorivna. Potential of Social Partnership of Universities and Scientific Lyceums in Working with Gifted Students.

The material is devoted to the problem of interaction between universities and scientific lyceums as centers of work with gifted students. Attention is focused on the fact that gifted students and talented youth are one of the segments of the modern diverse educational space. Therefore, it is given a certain attention at the level of the state and international cooperation. Attention is focused on the three main components of the development of this direction: organizational, content, and personnel. It is shown that scientific lyceums are structures that have the ability to create a highly intellectual educational environment, to fill the educational process accordingly, and to attract to teach highly qualified personnel, including from universities. The experience of the functioning of such lyceum is disclosed using the example of the Communal institution “Kharkiv Physical and Mathematical Scientific Lyceum No. 27 of the Kharkiv City Council”. Possible tasks of lyceums and universities in the direction of such interaction are shown.

Key words: scientific lyceum, university, gifted students, interaction.

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА ПСИХОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ ПЕРСОНАЛУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Пандемія 2020 року та сучасні реалії життя українського суспільства докорінно та назавжди змінила умови на робочому місці, та робота вдома перетворилася з випадкової практики на повсякденну реальність. Організації по всьому світу були змушені відправити своїх співробітників в свої домашні офіси практично за одну ніч.

Цифровізація швидко узвичаїлася, і деякі компанії думали, що вони зможуть охопити її, як тільки придбають достатню кількість ноутбуків та ліцензій користувача Zoom. Невдовзі вони зрозуміли, що це був лише перший крок на довгому шляху і що пандемія створила безліч більш складних проблем.

Одна з таких проблем, наймовірніша за часів, що передували пандемії, була розкрита в дослідженні, проведеному американською дослідною та консалтинговою фірмою Gallup. Дослідження Геллапа показало, що 48% співробітників США хочуть змінити роботу. Опитування в Словенії, швидше за все, дасть аналогічні результати, а це означає, що велика частина вашою робочої сили активно шукає нові можливості. Нажаль, швидкого вирішення цієї проблеми не існує, і, безумовно, буде потрібно набагато більше, чим заміна Skype для бізнесу на Teams.

В умовах цифрової трансформації психологічна безпека стає ще актуальнішою проблемою. З одного боку, використання нових технологій може посилити почуття безпеки, наприклад, за рахунок можливості швидкого зв'язку та виклику допомоги у разі небезпечної ситуації. З іншого боку, цифрові технології можуть стати джерелом загрози для психологічної безпеки.

В умовах цифрової трансформації та впровадження нових технологій, різні шари товариства, покоління, професійні групи все частіше стикаються з впливом різноманітних загроз. З одного боку, гостро стоїть необхідність активізації процесів цифровізації, які дозволяють скоротити терміни виконання роботи, підвищити продуктивність праці та скоротити рутинність багатьох операцій. З іншої сторони, виявився і ряд проблем, пов'язаних з технічною неготовністю персоналу до впровадження нових тенденцій, підвищенням напруженості в суспільстві через загрози скорочення робочих місць, страхом та внутрішньою невпевненістю співробітників. На цьому тлі актуальності набуває питання підтримки психологічної безпеки персоналу для збереження оптимальної життєдіяльності та успішного виконання професійної діяльності, у тому числі у закладі вищої освіти.

У сучасних умовах цифрова трансформація вищої освіти є неминучою. З кожним днем впроваджуються нові цифрові технології, які потребують особливої уваги викладачів вищої школи та занурення у цифрове освітнє середовище. При цьому при впровадженні нових технологій працівники освітніх організацій часто стикаються з інформаційно-психологічним впливом [2].

Розглянемо детальніше, які переваги несе процес цифровізації освіти, і які саме загрози впливають на психологічну безпеку професорсько-викладацького складу. Очевидними перевагами впровадження цифрових технологій в освітній процес є: економія робочого часу викладачів та навчального часу студентів, зручність електронних платформ та ресурсів для зберігання великих обсягів інформації, підвищення мобільності та доступності освіти, зменшення витрат на виготовлення та придбання паперових носіїв.

Як психологічні загрози для безпеки викладачів вищої школи за умов цифровізації можуть виступати різні чинники мікро- та макросередовища, у тому числі глобальні економічні та соціальні ризики: поляризація зайнятості, цифрове безробіття, зниження оплати праці, цифровий розрив між поколіннями [3]. Впровадження нових інструментів дозволяє підвищити ефективність поточних процесів, покращити якість та скоротити час виконання роботи, позбутися рутинних операцій. Подібна трансформація може підвищувати напругу в суспільстві, бути причиною конфліктів професійних груп, нагадуючи про ймовірне скорочення кількості

робочих місць. При впровадженні нових технологій ми часто стикаємося з інформаційно-психологічним впливом. Далеко не всі працівники розуміють, що від них потрібно. Особливо це стосується людей передпенсійного віку, яким важко засвоювати нові програми та зовсім не хочеться цим займатися.

Однією з основних проблем є загроза конфіденційності та захисту персональних даних. У зв'язку з поширенням інтернету та цифрових технологій зростає ризик витоку конфіденційної інформації, що може привести до порушення психологічної безпеки людини.

Крім того, в цифровому світі існує ризик негативного впливу соціальних мереж та інших онлайн-платформ на психологічний стан людини. Наприклад, постійне порівняння себе з іншими, недолік уваги з боку оточуючих, негативні коментарі та ін. можуть викликати тривожність, депресію та інші проблеми та значно вплинути на зайнятість літнього населення.

Експерти кажуть, що основною причиною невдоволення співробітників є відсутність психологічної безпеки на робочому місці. У команді з високою психологічною безпекою колеги можуть спокійно пропонувати нові ідеї, коментувати, ставити питання та висловлювати незгоди, будучи впевненими, що ніхто в команді не буде бентежити або карати когось ще. Дослідження показують, що велика частина всіх співробітників не бажають висловлюватися та казати свою думку, коли помічають помилку або мають пропозицію щодо покращення.

Висока психологічна безпека підтримує допитливість та підвищує інноваційність. Окремі особи та команди повинні вірити, що команда безпечна для них, щоб вони могли ризикувати, експериментувати та шукати способи покращити бізнес-операції та розробляти нові цифрові продукти. Простіше кажучи, члени команди повинні відчувати себе достатньо впевнено, щоб насмілитися кинути виклик існуючим проблемам. Якщо вони цього не зроблять, вони погодяться на передбачувані чи знайомі завдання. Звісно, така командна атмосфера точно не буде генерувати потрібну кількість сміливих ідей та пропозицій, необхідних для ефективної цифрової трансформації.

Виходячи з вищесказаного можливо виділити загрози цифрової трансформації для психологічної безпеки персоналу у закладах вищої освіти (рис. 1.).

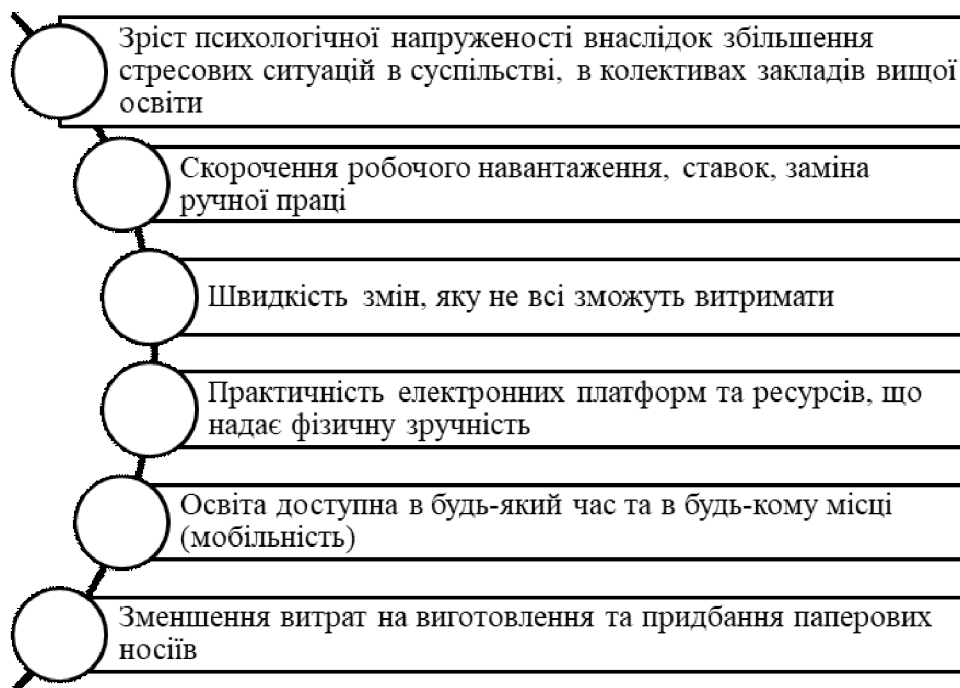

Рис. 1. Загрози цифрової трансформації для психологічної безпеки персоналу у закладах вищої освіти. Джерело: складено автором

Психологічна безпека тісно пов'язана зі здатністю компанії створювати зміни та ступенем, в якому навколишнє середовище дозволяє йти на ризик, протистояти жорстоким фактам, та кидати виклик новим впровадженням та технологіям. Будь-яка організація, культура якої схильна до загроз лякає персонал, поставить під загрозу свою здатність бути гнучкою та інноваційною. Здатність компанії створити безпечне середовище для співробітників, коли вони намагаються реалізувати нововведення, може бути порушена, якщо їх почуття впевненості, командна робота та процес досягнення результатів розходяться.

Важливу роль діяльності будь-якої організації відіграють правильні комунікативні зв'язки, що склалися. Як правило, вони повністю складаються з тісно пов'язаних взаємин людей. Результат цієї взаємодії впливає на психологічну безпеку всієї організації, від фундаменту якої, в свою чергу, повністю залежить цифрова трансформація. Саме тому робота кожного співробітника є невід'ємною частиною успішної трансформації.

Безпечне в психологічному плані робоче середовище є найважливішою умовою соціально-психологічного благополуччя особи. Створення психологічно безпечного робочого місця сприятиме підвищенню рівня добробуту працівників, що призведе до зростання ефективності праці.

Довіра відіграє важливу роль у процесі впровадження цифрової трансформації. Без неї члени команди бояться ризикувати, що гальмує інновації. Схильні перекладати рішення на інших, сповільнюючи хід подій, та відбиваючи тим самим бажання сприймати нове, вчитися.

Висока результативність в команді просто неможлива без психологічної безпеки, а команда без психологічної безпеки ніколи не розкриє весь свій потенціал. Психологічна безпека є результатом практики, поведінки, взаємодії та сталості у часі.

Дуже багато залежить і від керівників. Керівники повинні подавати приклад, звертаючи увагу на вразливість співробітників, бути відкритими та доступними зі своїми безпосередніми підлеглими, а також демонструвати, що не знати будь-яких моментів – це нормально, адже все знати неможливо, водночас прагнучи власного розвитку та навчання.

Для мотивації та стимулювання співробітників до навчання вводять систему заохочення та винагороди. У цій справі важливий зворотний зв'язок. Співробітники, які беруть на себе виважені ризики та готові ділитися своїми ідеями, будуть ефективніше сприяти успішній цифровій трансформації. Якщо культура навчання не вітає помилок, щоб вчитися на практиці, то в команді буде неможливо реалізувати бажані інновації. Навчання, це те, що відбувається за допомогою колективної допомоги в групі та служить засобом згуртування й дозволяє краще керувати командою. Власне, від рівня психологічної безпеки багато в чому буде залежати, як ця незадоволеність та страх змін буде матеріалізуватися в реальне життя, чи побачимо ми зріст частки співробітників, шукаючих нову роботу, або зріст частки співробітників, які співпрацюють та сприяють друг другові, чи вийде створити нову цифрову реальність компанії.

Отже, для підтримки психологічної безпеки в умовах цифрової трансформації необхідно дотримуватися запобіжних заходів при роботі з персональними даними та інформацією, усвідомлено відноситися до своєї активності у соціальних мережах та інших онлайн-платформах. Важливо звертати увагу на свій психологічний стан та вчасно звертатися за допомогою, якщо виникли проблеми.

References

1. Kretschmer, Tobias; Khashabi, Pooyan (August 2020). Digital Transformation and Organization Design: An Integrated Approach. *California Management Review*. 62 (4): 86–104. (Retrieved 2024-01-10.)
2. Psychological Safety: The History, Renaissance, and Future of an Interpersonal Construct / *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior* / Volume 1, 2014, Edmondson, pp. 23-43. (Retrieved 2024-01-10.)
3. Sujan, M.A., Huang, H., & Biggerstaff, D. (2019). Trust and psychological safety as facilitators of resilient health care. In *Working Across Boundaries* (pp. 125-136). (Retrieved 2024-01-10.)

Заднепровська Ганна Ігорівна. Вплив цифрової трансформації на психологічну безпеку персоналу закладу вищої освіти.

Роботу присвячено проблемі цифрової трансформації освіти та її впливу на психологічну безпеку персоналу закладу вищої освіти. Окреслено проблеми та перспективи цифровізації освітнього процесу, які передбачають трансформацію змісту, методів та організаційних форм навчання з метою забезпечення якості та доступності освіти, посилення індивідуалізації та диференціації навчання. Визначено загрози цифрової трансформації для психологічної безпеки персоналу у закладах вищої освіти. Визначено, що важливу роль на психологічний стан персоналу відіграють відносини у колективі та з керівництвом. Комфортні умови праці спонукають персонал закладу вищої освіти до підвищення результативності своєї праці.

Ключові слова: трансформація, трансформація освіти, психологічна напруга, цифровізація, трансформація суспільства, психологічна безпека.

Zadneprovska Ganna. The Effect of Digital Transformation on the Psychological Safety of the Staff of a Higher Education Institution.

The work is devoted to the problem of the digital transformation of education and its impact on the psychological safety of the staff of a higher education institution. The problems and prospects of the digitalization of the educational process are outlined, which involve the transformation of the content, methods and organizational forms of education in order to ensure the quality and accessibility of education, strengthening the individualization and differentiation of education. Threats of digital transformation for the psychological safety of personnel in higher education institutions have been identified. It was determined that relationships in the team and with management play an important role in the psychological state of the staff. Comfortable working conditions encourage the staff of a higher education institution to increase the effectiveness of their work.

Key words: transformation, transformation of education, psychological stress, digitalization, transformation of society, psychological safety.

Л. Д. Зеленська, С. О. Сєряков, М. С. Красновський

**СТУДЕНТСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ЯК КЛЮЧОВА СПІЛЬНОТА
З РОЗВИТКУ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ
ОСВІТИ ФАКУЛЬТЕТУ ІСТОРІЇ І ПРАВА ХНПУ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ**

Важливою складовою інтеграції вітчизняної вищої школи до освітнього простору Європейського Союзу є демократизація і автономізація різних форм діяльності здобувачів освіти (в т.ч. їх науково-дослідної активності). У цьому аспекті важлива роль належить Студентському науковому товариству (СНТ) – добровільному об'єднанню здобувачів вищої освіти, яке ставить за мету формування молодого покоління науковців.

Діяльність цієї самоврядної студентської організації у ХНПУ імені Г.С. Сковороди ґрунтується на чинній законодавчій базі. Зокрема, йдеться про Конституцію України (ст. 54) [1], Закон України про вищу освіту від 01.07.2014 № 1556-VII (у редакції від 10.12.2023) (ст. 26, 40, 41) [2], Положення про організацію наукової, науково-технічної діяльності у вищих навчальних закладах III та IV рівнів акредитації (п. 6.4.) [3], Статут Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (ст. 1, 3 Розділу 3; ст. 12.2 Розділу 12) [4], Типове положення про студентське наукове товариство факультету [5].

Метою даної статті є аналіз ролі Студентського наукового товариства у житті сучасних університетських спільнот в Україні (на прикладі діяльності СНТ факультету історії і права Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди).

Факультет історії і права ХНПУ імені Г.С. Сковороди є порівняно новим структурним підрозділом Університету, який утворився 1 липня 2022 р. внаслідок об'єднання історичного

і юридичного факультетів. 5 жовтня 2022 р. відбулися установчі збори СНТ факультету, на яких було ухвалено рішення про створення цього добровільного об'єднання студентів, обрано керівний склад (Голову, Заступника Голови, Секретаря і голів комітетів), сформульовано ключові цілі й напрями діяльності.

Діяльність СНТ факультету історії і права регламентується Типовим положенням про студентське наукове товариство факультету, затвердженим в ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Структура СНТ охоплює декілька постійно діючих комітетів (а саме – з організації науково-дослідницької роботи, з організації студентських наукових заходів, міжнародної співпраці і академічної мобільності та медійний) [5, п. 7.2.2]. У межах першого із них на факультеті історії і права діє також підкомітет з академічної доброчесності (його поява зумовлена великою суспільною значущістю цього питання) [6]. Кожен член СНТ (станом на 01.12.2023 року 35 осіб) входить до складу принаймні одного комітету. Робота всіх структурних підрозділів СНТ побудована на принципах командної роботи, синергії зусиль, урахування індивідуальних ініціатив кожного.

Велика увага при цьому приділяється залученню до активної роботи в СНТ здобувачів вищої освіти першого року навчання, які завдяки такій стратегії скоріше адаптуються в новому для себе студентському середовищі і стають органічною ланкою великої сквородинівської родини. Важливу роль у цій справі відіграє комітет з організації студентських наукових заходів. Зокрема, в першому семестрі 2023/2024 н.р. його зусиллями було проведено два наукові заходи, важливу роль в організації яких відіграли саме студенти-першокурсники факультету історії і права (Дільдора-Крістіна Захарченко, Олександра Степанова, Анна Сміян, Анастасія Макаренко). Зокрема, йдеться про Наукову студентсько-учнівську конференцію «XXII Козацькі читання» (13 жовтня 2023 р.), Круглий стіл, присвячений Міжнародному дню боротьби за скасування рабства (5 грудня 2023 р.). З-поміж інших безперечних здобутків цього комітету СНТ факультету варто згадати підготовку і проведення Конкурсу есе «Формування і головні етапи розвитку української державності: роль внутрішніх та зовнішніх чинників» (3-27 квітня 2023 р.). Наголосимо, що це перший науковий захід на факультеті, ініційований і проведений членами СНТ самостійно, без інтелектуального впливу і прямої організаційної допомоги з боку викладацького складу. Зокрема, члени комітету з організації студентських наукових заходів самостійно розробили умови конкурсу і критерії оцінювання есе, поширили інформацію про захід серед студентського загалу, здійснили необхідні підготовчі заходи і, разом із науково-педагогічними працівниками, взяли участь у роботі конкурсного журі.

Представники СНТ активно долучалися й до інших наукових заходів, які було проведено на факультеті історії і права за період з жовтня 2022 р. до грудня 2023 р. Зокрема, йдеться про гостьові лекції (проф. Лариси Якубової, проф. Марека Міколайчика, проф. Романа Томашевського, проф. Магдалени Новак), IV Міжнародну науково-методичну конференцію «Сходознавство. Актуальність та перспективи», Всеукраїнську наукову конференцію «Науково-освітянська еліта та формування інтелектуального потенціалу української нації» та ін.

Увага комітету з організації науково-дослідницької роботи сконцентрована насамперед на діяльності студентських наукових гуртків (з етнічної історії України, історіографічного, з трудового права та ін.). Активні учасники СНТ не лише готують доповіді і беруть участь в їх обговоренні, але й допомагають науково-педагогічним працівникам в організації самих засідань.

В умовах інформаційного суспільства вкрай важливим стає вміння презентувати свою діяльність з використанням соціальних мереж, відеохостингу You-Tube й інших атрибутів Інтернет простору. Важливість медіапідтримки діяльності університетських спільнот, зокрема студентських, є не лише елементом здорового глузду, але й формальною вимогою у випадку більшості процедур, тісно пов'язаних із функціонуванням університетів (зокрема, йдеться про складання звітів з науково-дослідної діяльності, затвердження освітніх програм тощо). Цілком логічним і доцільним в контексті вищезазначеного видається функціонування медійного комітету СНТ. З одного боку, це дозволяє молодому поколінню науковців набути необхідний досвід для

майбутньої участі в академічному житті, яке важко нині уявити без медіапідтримки. З іншого боку, діяльність медійного комітету дозволяє досягати важливих цілей *his et nunc*, висвітлюючи події наукового життя факультету (і не лише його студентського сегменту). Члени медійного комітету СНТ факультету вміють не лише створити візуальну концепцію заходу, зробити макет його плакату і підібрати доречні ілюстрації, але й поглиблюють свої навички комунікації, зокрема в соцмережах (напередодні кожної події готується її анонс, а по завершенні подається прес-реліз). Набуті при цьому риторичні і мовленнєві вміння є вкрай важливими і затребуваними в контексті вимог, які висуваються до майбутнього вчителя, викладача, науковця.

Зусиллями цього комітету було зроблено чимало для брендингу СНТ і поширення інформації про його діяльність в широкому інформаційному просторі. Зокрема, розроблено герб СНТ і культовий стиль оформлення дописів СНТ факультету історії і права (у бардово-синіх кольорах). Створено сторінки в соціальних мережах (Facebook, Instagram), які нині мають вже понад 100 підписників [7, 8]. Цікавою ідеєю медійного комітету стала рубрика «Цей день в історії», яка перетворилася на регулярну складову інформаційного контенту Товариства. Активна медійна діяльність СНТ факультету привертає увагу студентського загалу до наукової діяльності, сприяє включенню до неї більш широких кіл здобувачів вищої освіти.

В умовах глобалізованого світу годі сподіватися на те, що можна жити ізольовано від інших академічних спільнот. Саме на подолання цих штучних перешкод і спрямована діяльність комітету з міжнародної співпраці і академічної мобільності. Комітет формують студенти, які мають в запліччі досвід стажування за різними програмами в закордонних закладах вищої освіти: Університеті імені Адама Міцкевича в Познані, Євангелічному університеті в Нюрнберзі та ін. [9]. Представники цього комітету регулярно проводять вебінари, влаштовують інші інформаційні заходи, покликані роз'яснити студентам юридичні, організаційні, побутові та інші аспекти участі у програмах академічної мобільності. В майбутньому комітет планує налагодити стійкі зв'язки зі СНТ чи їх аналогами в закордонних університетах (у цілях зростання академічної мобільності, проведення спільних заходів, реалізації міжнародних молодіжних проєктів тощо).

Важливою складовою життя університетських спільнот є дотримання принципів академічної доброчесності. Лише на такій етичній платформі можна спорудити міцну будівлю української науки, яка зможе інтегруватися до академічного простору ЄС. Підкомітет з питань академічної доброчесності СНТ факультету історії і права приділяє значну увагу роз'яснювальній роботі зі студентами, проводячи різноманітні інформаційні заходи. Зокрема, 16 травня 2023 року відбувся онлайн-вебінар «Як уникнути плагіату, або що таке академічна доброчесність», а 9 листопада 2023 р. – конкурс плакатів на тему «Академічна доброчесність очима здобувачів».

Підсумовуючи, варто зазначити, що Студентське наукове товариство є важливою ланкою студентського самоврядування і наукової інфраструктури факультету історії і права ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Надання СНТ максимально можливої самостійності та автономії створило сприятливі умови для студентської ініціативи, дозволило здобувачам вищої освіти отримати необхідний організаційний досвід, навички командної роботи, реалізувати власні цікаві ідеї, перетворити наукові дослідження на більш привабливий і затребуваний вид діяльності. Результатом цього є зростання наукової активності студентів (збільшення переліку й різновидів заходів; кількості залучених до них молодих вчених; поява цікавих проєктів міжінституціональної співпраці). Зазначене вище дозволяє дійти висновку, що СНТ (як інституція загалом і добровільне об'єднання студентів факультету історії і права зокрема) дійсно є тією ключовою спільнотою, яка здатна активно сприяти мотивації здобувачів вищої освіти до науково-дослідної діяльності й розвитку науки в цілому, формувати імідж ЗВО, популяризувати, завдяки результатам своєї діяльності, спеціальності факультету на широкий загал в медіа-просторі.

Список бібліографічних посилань

1. Верховна Рада України, (2019). *Конституція України* [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [Accessed 18 Dec. 2023].

2. Верховна Рада України, (2014). *Про вищу освіту* [online]. Київ, Україна. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [Accessed 18 Dec. 2023].
3. МОНУ, (2006). *Положення про організацію наукової, науково-технічної діяльності у вищих навчальних закладах III та IV рівнів акредитації* [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1197-06#Text> [Accessed 18 Dec. 2023].
4. ХНПУ, (2017). *Статут Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди* [online]. Available at: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Statut_30.08.2017.pdf [Accessed 18 Dec. 2023].
5. Типове положення про студентське наукове товариство факультету. [online] У: *Нормативна документація Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. Available at: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Pol/Typove_polozhennia_snt.pdf [Accessed 18 Dec. 2023].
6. Структура Студентського наукового товариства факультету історії і права Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. [online] У: *Наукова діяльність факультету історії і права*. Available at: <http://hnpu.edu.ua/uk/division/naukova-diyalnist-fakultetu-istoriyi-i-prava> [Accessed 18 Dec. 2023].
7. *Студентське наукове товариство факультету історії і права ХНПУ імені Г.С. Сковороди* [online]. Available at: <https://www.facebook.com/groups/273462361205997> [Accessed 18 Dec. 2023].
8. *Студентське наукове товариство факультету історії і права Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди* [online]. Available at: https://www.instagram.com/sss_history_and_law_sss?igshid=YzVkODRmOTdmMw== [Accessed 18 Dec. 2023].
9. *Наукова діяльність факультету історії і права* [online]. Available at: <http://hnpu.edu.ua/uk/division/naukova-diyalnist-fakultetu-istoriyi-i-prava> [Accessed 18 Dec. 2023].

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine, (2019). *Constitution of Ukraine* [online]. Kyiv, Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [Accessed 18 Dec. 2023].
2. Verkhovna Rada of Ukraine, (2014). *About higher education* [online]. Kyiv, Ukraine. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [Accessed 18 Dec. 2023].
3. MONU, (2006). *Regulations on the organization of scientific, scientific and technical activities in higher educational institutions of III and IV levels of accreditation* [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1197-06#Text> [Accessed 18 Dec. 2023].
4. KhNPU, (2017). *Charter of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University* [online]. Available at: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Statut_30.08.2017.pdf [Accessed 18 Dec. 2023].
5. Standard provision on the student scientific society of the faculty. [online] In: *Normative documentation of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University*. Available at: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Pol/Typove_polozhennia_snt.pdf [Accessed 18 Dec. 2023].
6. Structure of the Student Scientific Society of the Faculty of History and Law of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University [online] In: *Scientific activities of the Faculty of History and Law*. Available at: <http://hnpu.edu.ua/uk/division/naukova-diyalnist-fakultetu-istoriyi-i-prava> [Accessed 18 Dec. 2023].
7. *Student Scientific Society of the Faculty of History and Law of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University* [online]. Available at: <https://www.facebook.com/groups/273462361205997> [Accessed 18 Dec. 2023].
8. *Student Scientific Society of the Faculty of History and Law of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University* [online]. Available at: https://www.instagram.com/sss_history_and_law_sss?igshid=YzVkODRmOTdmMw== [Accessed 18 Dec. 2023].

9. *Scientific activity of the Faculty of History and Law* [online]. Available at: <http://hnpu.edu.ua/uk/division/naukova-diyalnist-fakultetu-istoriyi-i-prava> [Accessed 18 Dec. 2023].

Зеленська Людмила Дмитрівна, Серяков Сергій Олегович, Красновський Микита Сергійович. Студентське наукове товариство як ключова спільнота з розвитку науково-дослідної діяльності здобувачів вищої освіти факультету історії і права ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

У статті актуалізується питання ролі Студентського наукового товариства у житті українських університетських спільнот на сучасному етапі. Це питання розглядається на прикладі діяльності СНТ факультету історії і права Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Зокрема, висвітлюються принципи функціонування цієї самоврядної організації, його структура і головні форми активності.

Чимало уваги приділяється аналізу досвіду діяльності постійних комітетів Студентського наукового товариства і конкретним заходам, які були здійснені зусиллями їх представників впродовж 2022-2023 рр. Зокрема, йдеться про студентські круглі столи, наукові конференції, тематичні вебінари, систему медіапідтримки діяльності СНТ, наукової роботи факультету і студентської науки зокрема.

Важливе місце приділяється аналізу ролі СНТ у процесі адаптації здобувачів вищої освіти першого року навчання до наукового життя факультету історії і права Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Ключові слова: Студентське наукове товариство, здобувач вищої освіти, наукова діяльність, комітет СНТ, медіапідтримка наукової діяльності.

Zelenska Liudmyla, Seryakov Sergiy, Krasnovkyi Mykyta. **The Student Scientific Society as a key community for the development of scientific research activities of higher education students of the Faculty of History and Law at H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.**

The article raises the issue of the role of the Student Scientific Society in the life of Ukrainian university communities at the current stage. This issue is considered on the example of the activity of the Student Scientific Society of the Faculty of History and Law at H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. In particular, the principles of functioning of this self-governing student organization, its structure and the main forms of activity are highlighted.

Much attention is paid to the analysis of the experience of the permanent committees of the Student Scientific Society and specific activities that were made by their representatives during 2022-2023. In particular, it is about student round tables, scientific conferences, thematic webinars, a system of media support of the Student Scientific Society activity, the scientific activity of the faculty (including the student science).

An important place is given to the analysis of the role of the Student Scientific Society in the process of adaptation of higher education applicants of the first year to the scientific life of the Faculty of History and Law at H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

Key words: Student Scientific Society, higher education applicant, scientific activity, the committee of the Student Scientific Society, media support for scientific activity.

Г. М. Зобова

ВЗАЄМОДІЯ ВИКЛАДАЦЬКИХ СПІЛЬНОТ СТАРШОЇ ШКОЛИ ТА ЗВО

Інтеграція і взаємодія структурних підрозділів Народної української академії є одним із пріоритетних напрямів освітньої діяльності закладу як інноваційного комплексу неперервної освіти. Відповідно до Статуту ХГУ «НУА», Положенню про ХПЛ «НУА» концепція освітньої діяльності закладу передбачає відпрацювання нового освітнього модуля через реалізацію

принципів безперервності та спадкоємності в межах інноваційної багатоступеневої освітньої структури [1].

Наявність інтегрованих кафедр ХГУ «НУА» надає унікальну можливість взаємодії вчителів і викладачів в рамках навчального процесу. Впродовж багатьох років в ліцеї «НУА» працюють викладачі кафедри економіки і права ХГУ «НУА», кандидати наук В.В. Астахов і О.Л. Войно-Данчишина, а також викладачка кафедри германської та романської філології ХГУ «НУА» І.Л. Ануфрієва. Поряд із провідними викладачами академії до навчального процесу в ліцеї залучені аспірантка ХГУ «НУА», вчителька економіки Овчаренко К.В., і студенти факультету «Референт-перекладач» Народної української академії Н.С. Калитка, К.О. Чазова та Д.В. Чернова, які викладають англійську, німецьку й іспанську мови. Викладання економіки, правознавства, іноземної мови в ліцеї ґрунтується на використанні інтегрованих програм, розроблених викладачами спільно з вчителями кафедр Народної української академії.

Одним із ефективних способів взаємодії викладацьких спільнот старшої школи та університету є організація дослідницької діяльності учнів як на уроках, так і в позаурочний час. Залучення школярів до дослідницької діяльності дає змогу з успіхом розв'язувати багато освітніх проблем – наприклад, пов'язаних з індивідуальним підходом, створенням позитивної навчальної мотивації, професійною орієнтацією [2]. Прикладом науково-дослідницької діяльності є чимало робіт у системі Малої академії наук. Результативності такої роботи багато в чому сприяє активне співробітництво вчителів і викладачів кафедри українознавства ХГУ «НУА», економіки та права ХГУ «НУА», соціології та гуманітарних дисциплін ХГУ «НУА», загальноакадемічної кафедри іноземних мов, які є керівниками й науковими консультантами юних дослідників. Дослідження в співпраці з провідними викладачами академії, доцентами К.Ю. Величко, Н.П. Гога, О.А. Івановою, О.В. Ільїною, Н.С. Молодчею, І.О. Помазаном, Г.Б. Тимоховою, А.О. Хільковською, – безцінний досвід. Невипадково останнім часом учні ХПЛ «НУА» стають призерами Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН. У 2020/2021 навчальному році учениця 9-Б класу Н. Озар (секція: українська література) і учень 10-Б класу І. Чінський (секція: зарубіжна література) посіли перші місця в I (районному) і II (обласному) етапах Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН. Два роки поспіль, у 2020/2021 і 2021/2022 навчальних роках, випускник ліцею І. Чінський ставав переможцем III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН. Значних результатів досягли учні-члени МАН з англійської мови та економіки, що вивчаються в ліцеї на поглибленому рівні: у 2021/2022 навчальному році перші місця у районному етапі МАН з англійської мови отримали учні 10-А класу О. Єрбоменко та А. Харитонов, з економіки – учень 9-А класу А. Тимошенко та учень 10-А класу Д. Іванов. 2022/2023 і 2023/2024 роки не стали виключенням. У 2022/2023 навчальному році в районному етапі МАН перші місця одержали учні 10-А класу А. Бочарников з іспанської мови, А. Тимошенко з економіки та учні 11-А класу А. Альохін із зарубіжної літератури, А. Тимошенко з економіки; в обласному етапі – учениця 11-А класу О. Єрбоменко з англійської мови (II місце), учень 10-А класу А. Бочарников з іспанської мови (III місце). В районному етапі МАН 2023/2024 навчального року переможцями стали учень 10-А класу М. Тихий з англійської мови (I місце) та учні 11-А класу А. Тимошенко з економіки (III місце) і О. Уманець із психології (III місце). Отже, плідна взаємодія викладачів і вчителів інтегрованих кафедр ХГУ «НУА» з учнями ХПЛ «НУА» протягом багатьох років дає свої результати.

Важливим досвідом щодо взаємодії викладацьких спільнот старшої школи та університету є взаємовідвідування педагогічних майстерень, відкритих і поточних занять з подальшим аналізом та обговоренням на засіданнях інтегрованих кафедр. Останнім часом до освітнього процесу в університеті все частіше залучаються випускники ХГУ «НУА», які працюють в різних сферах діяльності. У квітні 2023 року вчителі ліцею відвідали лекції І.О. Мовчана «Управління змінами та обмеженнями в бізнесі» та Л.О. Панасенко «Соціальна різноманітність в сучасному суспільстві».

Обмін методичним досвідом – це завжди взаємозбагачення. Вчителі та викладачі ХГУ «НУА» – активні учасники міжнародних і регіональних науково-практичних конференцій, спільних методичних і методологічних семінарів, які щорічно проводяться в Народній українській академії. Нещодавно відбувся традиційний відкритий загальноакадемічний методичний семінар-дискусія «Побудова та розвиток комунікативних компетентностей учасників освітнього процесу в умовах зростання загальної дистанційованості», в рамках якого обговорювались питання забезпечення комунікації та використання комунікативної компетентності суб'єктів освітнього простору для забезпечення якості освітнього процесу на всіх рівнях освіти, для впровадження інновацій та збереження традицій в умовах мозаїчності освітнього простору закладу освіти. Такі заходи незмінно залишають теми для подальших аналітичних роздумів щодо стану сучасної освіти.

Таким чином, варто відзначити, що наявність інтеграційних процесів між викладацькими спільнотами старшої школи та університету є, безперечно, конкурентною перевагою Народної української академії, яка забезпечує якість та ефективність освітньої діяльності як в ліцеї, так і в університеті.

Список використаних джерел

1. Nua.kharkov.ua, (2023). *Статут приватного закладу вищої освіти Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»* [online]. Available at: <https://nua.kharkov.ua/wp-content/uploads/2023/10/statut-pzvo-hgu-nua-2023.pdf> [Accessed 26 Jan, 2024]
2. Nua.kharkov.ua, (2023). *Привабливість навчального закладу: складові та тренди* [online], с. 31-36. Available at: <http://dSPACE.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/2405> [Accessed 26 Jan, 2024]

References

1. Nua.kharkov.ua, (2023). *Statut pryvatnoho zakladu vyshchoyi osvity Kharkivs'koho humanitarnoho universytetu "Narodna ukrayins'ka akademiya"* [online]. Available at: <https://nua.kharkov.ua/wp-content/uploads/2023/10/statut-pzvo-hgu-nua-2023.pdf> [Accessed 26 Jan, 2024]
2. Nua.kharkov.ua, (2023). *Pryvablyvist' navchalnoho zakladu: skladovi ta trendy* [online], с. 31-36. Available at: <http://dSPACE.nua.kharkov.ua:8080/jspui/handle/123456789/2405> [Accessed 26 Jan, 2024]

Зобова Галина Миколаївна. Взаємодія викладацьких спільнот старшої школи та ЗВО.

Стаття присвячена інтеграції структурних підрозділів Народної української академії, а саме викладацьких спільнот старшої школи і університету в рамках інтегрованих кафедр ХГУ «НУА», діяльність яких базується на основі концепції освітньої діяльності закладу і передбачає відпрацювання нового освітнього модуля через реалізацію принципів безперервності та спадкоємності в межах інноваційної багатоступеневої освітньої структури. Особливу увагу приділено взаємодії викладачів університету та вчителів ліцею стосовно організації дослідницької діяльності учнів, наведено приклади результативної участі учнів ХПЛ «НУА» у Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук. Автор відзначає важливий досвід взаємодії викладацьких спільнот старшої школи та університету щодо взаємовідвідування педагогічних майстерень, відкритих і поточних занять; участі у міжнародних і регіональних науково-практичних конференціях, спільних методичних і методологічних семінарах, які щорічно проводяться в Народній українській академії. Надано оцінку інтеграційних процесів між викладацькими спільнотами старшої школи та університету як конкурентної переваги Народної української академії, що забезпечує якість та ефективність освітньої діяльності як в ліцеї, так і в університеті.

Ключові слова: інтеграція, інтегровані кафедри, безперервність освіти, дослідницька діяльність учнів, обмін методичним досвідом, комунікативні компетенції.

Zobova Halyna. Interaction of Teaching Communities of Senior School and Higher School.

The article is devoted to the integration of the structural divisions of People's Ukrainian Academy,

namely the teaching communities of the high school and the university within the integrated departments of KhUH "PUA", whose activities are based on the concept of educational activity of the institution and involves the development of a new educational module through the implementation of the principles of continuity within the innovative multi-level educational structure. Particular attention is paid to the interaction of university teachers and lyceum teachers regarding the organisation of students' research activities, examples of the effective participation of students of the lyceum in the All-Ukrainian competition for the defence of scientific research works of students who are members of the Junior Academy of Sciences are given. The author notes the important experience of the interaction of the teaching communities of the high school and the university regarding the mutual attendance of pedagogical workshops, open and current classes; participation in international and regional scientific and practical conferences, joint methodical and methodological seminars, which are held annually at the People's Ukrainian Academy. An evaluation of the integration processes between the teaching communities of the high school and the university as a competitive advantage of the People's Ukrainian Academy, which ensures the quality and efficiency of educational activities both at the lyceum and at the university, is provided.

Key words: integration, integrated departments, continuity of education, students' research activities, exchange of methodical experience, communicative competences.

О. А. Іванова

НАУКОВІ ШКОЛИ ЯК СКЛАДОВА ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЇХ ТРАНСФОРМАЦІЯ

Наукова робота в сучасному університеті є невід'ємною складовою освітньої діяльності, яка здійснюється з метою інтеграції наукової, навчальної і практичної діяльності в системі вищої освіти.

Університетська наукова діяльність забезпечується через: органічну єдність змісту освіти і програм наукової роботи; спрямування фундаментальних, прикладних досліджень і розробок на створення та впровадження нових конкурентоспроможних продуктів; розробку стандартів вищої освіти, підручників та навчальних посібників з урахуванням досягнень науки; розвиток різних форм наукової співпраці (в тому числі міжнародної) з навчальними закладами, а також установами і організаціями, що не входять до системи освіти, для розв'язання складних наукових проблем, впровадження результатів наукових досліджень і розробок; безпосередню участь учасників навчально-виховного процесу в науково-дослідній роботі, її формах та заходах, що проводяться у навчальному закладі; залучення до навчально-виховного процесу провідних учених і науковців, працівників навчальних закладів та наукових установ і організацій; проведення наукових, науково-практичних, науково-методичних семінарів, конференцій, олімпіад, конкурсів, науково-дослідних та інших робіт учасників навчально-виховного процесу; функціонування Ради молодих учених та студентського наукового товариства. Усі ці напрями в сучасних умовах дифузності освіти та загроз і ризиків для наукового та науково-педагогічного складу університетського сектору освіти залишаються важливими, але сучасні умови приводять до виникнення можливих шляхів трансформації традиційних наукових спільнот.

В сучасних умовах активізації проектної роботи стає очевидним, що у спільній діяльності наукових співробітників, спеціалістів, інших робітників виникають додаткові джерела підвищення ефективності науково-дослідної роботи, які не зводяться до простої суми зусиль учасників. Тому зростає саме роль наукових колективів та наукових шкіл. Науковий колектив являє собою своєрідний колективний інтелект, де вчені за своїми якісними даними доповнюють один одного і разом виробляють набагато більше знань, ніж змогли б створити самотужки поза колективом.

Дослідницька діяльність, яка має на меті отримання нових наукових знань, зазвичай зосереджується у професійних колективах, котрі формували різні галузі суспільного виробництва

і слугували засобом зростання матеріальних і духовних благ [1]. Проблема полягає в тому, що досі немає чіткої класифікації, не визначена структура та ознаки, які б відрізняли просто дослідницькі колективи від справжніх наукових шкіл, які є осередком народження нових ідей і трансформація їх у нові фундаментальні знання, що є базисом всієї науки. Не існує єдиної думки щодо результативності наукових шкіл або наукових колективів.

Незважаючи на існуюче різноманіття підходів щодо визначення поняття «наукова школа», можна відмітити, що вищою формою неформального інтелектуального об'єднання, котре має на меті здобування, перетворення і зберігання фундаментальних знань у діяльності дослідницьких груп, залишаються наукові школи [2].

Отже, наукова школа – це професійна співдружність людей, котра формується і розвивається під керівництвом особистості вченого-лідера, займається активною дослідницькою роботою в новому актуальному напрямку й об'єднана спільними ідеями, методиками, науковими традиціями [2]. Розвинені наукові школи – основа прогресивного поступу науки як соціального інституту; при цьому вирішальною передумовою виникнення такої школи є наявність наукового лідера, біля якого мимоволі утворюється колектив, де молоді вчені підхоплюють його ідеї, розробляють їх, розширюють межі теоретичного пошуку та емпіричного пізнання. Складність і новизна проблеми зумовлена певними труднощами у визначенні чіткої класифікації і типологізації наукових шкіл. Але типові складові елементи, які є фундаментом побудови наукових шкіл є безперечними: наявність лідера, охоплення різних категорій учасників освітнього процесу, об'єднання науковою тематикою дослідницьких інтересів, реалізація наскрізної тематики.

Сучасні зміни в змісті, структурі, системі оцінювання, забезпечення в педагогічному процесі єдності теорії та практики, наукової й навчальної діяльності, піднесення ролі університетської науки зумовлюють потребу в оновленні професійно-педагогічної підготовки викладачів, підвищенню рівня використання їх потенціалу. За цих умов моделлю інтеграції науки й освіти, ефективною формою вдосконалення професійної майстерності науково-педагогічних кадрів є наукова школа. Її діяльність у навчальному закладі є сполучною ланкою між студентом і науковим середовищем. Наукові школи університету стають ядром наукового співтовариства та відіграють особливу роль в формуванні фахівців дослідницько-інноваційного типу.

Вплив сучасних форматів ведення освітнього процесу (дистанційний, змішаний та ін.) та взаємодія між учасниками освітнього процесу в такому форматі безпосередньо впливає на основні спільноти університету, на реалізацію місії, цілей та на якість вищої освіти, в тому числі на діяльність та форми взаємозв'язку між учасниками наукових шкіл.

Розробка комплексної експертизи наявності наукових шкіл, критеріальне обґрунтування рейтингу їх лідерів мають здійснюватися за принципом поєднання змістових та формальних параметрів-результатів діяльності кожної окремої школи; за таким рейтингом доцільно проаналізувати науково-дослідницьку діяльність усіх докторів і кандидатів наук. Нагальною потребою також є створення реєстру повноцінних наукових шкіл країни, а також національного наукового фонду, який би стимулював фундаментальні дослідження у пошуковосподвижницькому форматі таких шкіл [3]. Підтримка і сприяння розвитку наукових шкіл при ЗВО повинна забезпечити зростання інтересу підростаючого покоління до наукових знань, сприяти прагненню до вдосконалення і розширення світогляду та формуванню нового типу суспільних відносин, в основу яких буде покладений принцип сучасного культурно-освітнього середовища.

Список бібліографічних посилань

1. Іванова, О. А. (2021). Комплексний підхід до організації науково-дослідної роботи в навчальному закладі неперервної освіти. *Новий Колегіум*, 2, с. 31–37.
2. Астахова, В. И., Астахова, Е. В. (ред.). (2005). *Научные школы: проблемы теории и практики*. Харьков: Изд-во НУА, 331 с.
3. Михайлева, Е. Г. (2016). Особенности научно-исследовательской работы в условиях непрерывного образования (25-летний кейс Народной украинской академии). *Вчені зап. Харків. гуманітар. ун-ту «Нар. укр. акад.»*, т. 22, с. 55–70.

References

1. Ivanova, O. A. (2021). Kompleksnyy pidkhid do orhanizatsiyi naukovy-doslidnoyi roboty v navchalnomu zakladi neperervnoyi osvity [A comprehensive approach to organizing the scientific-pre-modern robotics in the beginning of the permanent education]. *Novy Kollegium*, 2, pp. 31–37.
2. Astakhova, V. I., Astakhova, E. V. (red.). (2005). *Nauchnyy shkoly: problemy teoryy u praktyky* [Scientific schools: problems of theory and practice]. Kharkov: Izd-vo NUA, 331 p.
3. Mikhajleva, E. G. (2016). Osobennosti nauchno-issledovatel'skoj raboty v usloviyakh nepreryvnoogo obrazovaniya (25-letnij kejs Narodnoj ukrainskoj akademii) [Features of a scientific and research activity in life-long education (25-year case of the People's Ukrainian Academy)]. *Vcheni zap. Kharkiv. gumanitar. un-tu «Nar. ukr. akad.»* [Research bulletin of Kharkiv university of humanities People's Ukrainian academy], vol. 22, pp. 55–70.

Іванова Ольга Анатоліївна. Наукові школи як складова освітнього середовища та їх трансформація.

Представлено місце та роль наукової роботи та наукової діяльності в системі сучасного освітнього процесу. Охарактеризовано прояв та складові елементи наукової діяльності та на підставі цієї інформації визначена значущість наукових об'єднань в системі освіти. Відмічено особливості сучасного стану в освіті та науці, які сприяють трансформації наукових об'єднань та їх ролі в освітньому закладі. Сучасні зміни в змісті, структурі, системі оцінювання, забезпечення в педагогічному процесі єдності теорії та практики, наукової й навчальної діяльності, піднесення ролі університетської науки зумовлюють потребу в оновленні професійно-педагогічної підготовки викладачів, підвищенню рівня використання їх потенціалу. Вплив сучасних форматів ведення освітнього процесу (дистанційний, змішаний та ін.) та взаємодія між учасниками освітнього процесу в такому форматі безпосередньо впливає на основні спільноти університету, на реалізацію місії, цілей та на якість вищої освіти, в тому числі на діяльність та форми взаємозв'язку між учасниками наукових шкіл. Але саме така спільнота як наукова школа, зможе реалізувати гостроактуальні задачі для вітчизняних вищів та зможе сприяти інтеграції науки та освіти.

Ключові слова: наукова школа, наукове співтовариство, науковий колектив, навчання, інтеграція, знання, ефективність.

Ivanova Olha. Scientific Schools as Educational Environment and Transformation they are Going Through.

The paper deals with the place and role of research in the modern education system. Characteristic is given to manifestation and components of research activity, on this basis, significance of scientific associations in the education system is determined. Specific features of the current state of research and education that foster transformation of scientific associations and their role are highlighted. The author comes to the conclusion that current changes of education content, structure, assessment system, the demand for unity of theory and practice, schooling and research at university, an increasing role of university research cause the need for renewing teacher training, a higher level of harnessing their potential.

New education formats (online, blended, etc.) and interaction of education process participants directly affects major university communities, realization of a university mission, goals and quality of education, as well as activity and relationship between scientific schools members. According to the paper, it is a scientific school which is capable of implementation of the most actual tasks national universities are facing nowadays, it is a community that can promote integration of research and education.

Key words: scientific school, academic community, research team, transformation, schooling, integration, knowledge, efficiency.

УНІВЕРСИТЕТСЬКІ СПІЛЬНОТИ: РЕТРОСПЕКТИВА КРИЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Історія європейської університетської освіти починається в ті часи, коли рабовласницький лад змінюють феодальні відносини. Саме тоді на зміну старим традиціями приходять новий устрій життя, а студентство стає важливою верствою населення зі своїми вподобаннями, настроями, традиціями.

Образи університетських спільнот у художній літературі є доволі популярними й покликані продемонструвати різні аспекти життя студентів, викладачів, показати проблеми освіти та соціальних взаємовідносин. Такі образи постають принадливими для читачів, бо позначені динамічністю, овіяні романтизмом та містять конфлікти, які є важливою частиною людського життя. Завдяки художній літературі виникає можливість поглянути на університетські цінності, проблеми та ідеали, які притаманні вищій освіті загалом.

До основних аспектів, до яких апелюють майстри художнього слова в текстах про університетські спільноти, належать такі:

1) образ студента. Здебільшого подано типового представника, який походить зі звичайної або більш чи менш заможної родини. Такими персонажами є Іван Сулима з твору Ю. М. Мушкетика «Гетьманський скарб», Оленка з твору А. Ю. Тесленка «Страчене життя», Степан із роману В. П. Підмогильного «Місто» та інші. Здебільшого у текстах запропоновано опис поганого матеріального стану студентів, їхні переживання, сподівання, мрії тощо. Створюється художній стереотип, що справжній студент – це бідний студент. У російській літературі можна побачити низку персонажів, яких важко назвати добросовісними студентами. Це Євламій Беневольський, Євгеній Базаров, Родіон Раскольніков. В українській літературі акцент усе-таки зроблено на тому, що молодь прагне до знань, усвідомлює себе представниками істеблішменту. Як бачимо, образ студента в літературі може бути доволі різним. Студенти можуть бути представлені як особи, що долають перешкоди та досягають успіхів у житті, а також як антигерої, які на своєму шляху руйнують усі канони;

2) опис учителя, викладача. Українська література має багато творів про педагогів, проте в більшості випадків ідеться про шкільного вчителя. Таку тенденцію можна пояснити тим, що університети почали активно розвиватися лише в ХХ столітті. Твори Б. Д. Грінченка, Степана Васильченка, Чайки Дністрової тощо демонструють високий ідеал сільського вчителя. Здебільшого показано образ педагога-інтелігента, носія національної ідеї та культури, утілення моральних чеснот. У В. О. Сухомлинського образ педагога виростає до образу батька;

3) опис взаємовідносин між викладачами або студентами та викладачами. Як приклад можна навести романи Ю. М. Мушкетика «Біла тінь», Ірини Вільде «Повнолітні діти», В. О. Шевчука «Три листки за вікном». Описані поневіряння студентів, їхні проблеми, несприйняття іншими: «І був я серед того спудейства білою вороною, і не приймав його злого закону, і знову ж таки терпів вельми, дісталось на мою долю й клинів, і стусанів» [1, с. 6]. Кохання між студентами та викладачами – ця тема притаманна літературі кінця ХХ – початку ХХІ століття (Ірен Роздобудько «Гудзик», Ю. М. Мушкетик «Біла тінь»).

4) робота над науковою проблемою. Тема наукової діяльності набуває популярності в літературі другої половини ХХ століття, коли відбувається орієнтація університетів саме на наукову проблематику: «Кожен новий рік, кожна нова наукова конференція приносять нові докази, нові уявлення, які часом ламають старі, відкидають до порога, змушують починати спочатку» [2, с. 7]. При цьому показане захоплення наукою, прагнення довести свою правоту, однак також і заздрість, лицемірство, що панують в університетських чи інститутських колах.

Таким чином, університет постає тим місцем, де розгортається багато цікавих подій, де

подано опис життя студентів і викладачів з огляну на різну проблематику. Підсумовуючи, можна зазначити, що образи студентів, викладачів дають змогу краще зрозуміти значимість освіти, оцінити внесок університетів у розвиток суспільства. Література дозволяє побачити різноманітні аспекти студентського життя, замислитися над питаннями освіти, науки та молоді.

Список бібліографічних посилань

1. Мушкетик, Ю. М. (2008). *Гетьманський скарб*. Харків: Фоліо, 415 с.
2. Мушкетик, Ю. М. (1976). *Біла тінь*. Київ: Рад. письменник, 248 с.

References

1. Mushketyk, Yu. M. (2008). *Hetmanskyi skarb* [Hetman's Treasure]. Kharkiv: Folio, 415 p.
2. Mushketyk, Yu. M. (1976). *Bila tin* [The White Shadow]. Kyiv: Rad. Pysmennyk, 248 p.

Ільїна Олена Вікторівна. Університетські спільноти: ретроспектива крізь призму української літератури.

Із позиції організації університет – це об'єднання різних за типом навчальних закладів, таким чином, основне призначення університету – здобуття особою сукупності видів знань. Так склалося історично, що саме в університетських спільнотах зароджувалося нове знання, створювалися наукові гіпотези, виникали теорії та розвивалися світоглядні позиції. Університет як заклад освіти спрямовував вектори своєї діяльності на надання знань молодим людям, які надалі повинні були утворити інтелектуальну еліту суспільства.

У статті розглянуто загальні тенденції щодо розвитку освіти (на матеріалі української літератури). Проаналізовано типові образи, що формують університетські спільноти в художній творчості. Установлено, що основними образами є образи студентів, учителів, викладачів. Також письменники звертали увагу на взаємовідносини між студентами, між викладачами та між студентами й викладачами, виокремлюючи при цьому різні проблеми. Науковці та студенти є яскравими представниками стану розвитку суспільства, соціальних свобод, культури. Ці поняття несуть інформацію щодо матеріального стану, способу життя, кола інтересів, манери одягатися тощо. Ці риси формують образ університетських спільнот, притаманний певній епосі. Деякі із цих характеристик змінюються з плином часу, деякі залишаються незмінними.

Ключові слова: образ університету, українська література, образ студентів, образ викладачів.

Iliina Olena. University Communities: a Retrospective View Through the Prism of Ukrainian Literature.

From the point of view of the organization, a university is an association of educational institutions of different types, thus, the main purpose of a university is the acquisition by a person of a set of types of knowledge. Historically, it happened that it was in the university communities that new knowledge was born, scientific hypotheses were created, theories emerged and worldview positions were developed. As an educational institution, the university directed the vectors of its activity to provide knowledge to young people, who were to form the intellectual elite of society in the future.

The article examines general trends in the development of education (on the basis of Ukrainian literature). Typical images that form university communities in artistic creativity are analyzed. It was established that the main images are images of students and professors. Writers also paid attention to the relationship between students, between teachers and between students and teachers, highlighting various problems. Scientists and students are vivid representatives of the state of development of society, social freedoms, and culture. These concepts carry information about the material condition, lifestyle, circle of interests, manner of dressing, etc. These features form the image of university communities inherent in a certain era. Some of these characteristics change over time, some remain the same.

Key words: image of university, Ukrainian literature, image of students, image of teachers.

Т. С. Китиченко

**ГОЛОВНІ АКЦЕНТИ РЕГІОНАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЄКТУ
«СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВИХ УМОВ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ
БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ»**

Навесні 2023 року стартував відкритий регіональний проєкт «Створення сприятливих умов для організації безпечного освітнього процесу в закладах освіти Харківської області». У цих матеріалах ми хочемо представити перші результати впровадження, тому ця тема для нас є актуальнішою.

Розпочати варто, на наш погляд, із нормативно-правової бази, де розглядається питання безпеки в освітньому просторі. Зокрема, у статті 1 Закону України «Про повну загальну середню освіту» «безпечне освітнє середовище – сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг із харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають уживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин» [1]. Інші нормативно-правові документи, що регламентують діяльність учасників освітнього процесу щодо забезпечення безпечного освітнього простору – це Професійні стандарти: «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти», затверджений наказом Міністерства економіки України від 17.09.2021 року № 568-21 [2] / «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти», затверджений наказом Міністерства економіки України від 28.09.2021 року № 620-21 [3] / за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», затверджений наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 року № 2736-20 [4] / «Вихователь закладу дошкільної освіти», затверджений наказом Міністерства економіки України від 19.10.2021 року № 755-21 [5] / «Практичний психолог закладу освіти», затверджений наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 24.11.2020 року № 2425 [6] у яких виокремлено окрему трудову функцію: «Участь в організації безпечного та здорового освітнього середовища» / «організація або участь у створенні, підтримці та розвитку здорового, безпечного, розвивального, інклюзивного освітнього середовища» [1-6].

Метою нашого проєкту стало посилення спроможності закладів освіти Харківщини до створення безпечного, підтримувального освітнього середовища для навчання й розвитку дітей у складних умовах сьогодення.

Викладачі нашої кафедри взяли участь у Всеукраїнському освітньому проєкті «Про.Спільноти: безпечне та сприятливе середовище для навчання дітей», започаткованого Громадською організацією «Центр Інноваційної Освіти «Про Світ» та пройшли навчання з підвищення кваліфікації для педагогічних працівників закладів післядипломної освіти за програмою тренінгу для тренерів щодо організації безпечного освітнього простору, яке було ініційовано благодійним фондом “LUMOS” та ДНУ «Інститутом модернізації змісту освіти».

Реалізувати освітній проєкт планується впродовж 2023–2024 років. Варто виокремити три окремі етапи освітнього проєкту: I (організаційно-підготовчий) етап (квітень – вересень 2023 року), II (формувальний) етап (жовтень 2023 року – січень 2024 року), III (узагально-

вальний) етап (лютий – квітень 2024 року). На сьогодні уже реалізовано такі вектори проєкту: проаналізовано нормативно-правову базу із питань безпечного освітнього середовища; створено робочу групи проєкту для реалізації освітнього проєкту; проведено анкетування щодо готовності керівників і педагогічних працівників до реалізації програми проєкту; пройдено навчання тренерів; визначено учасників, стейкхолдерів освітнього проєкту; підбито підсумки I (організаційно-підготовчого) етапу реалізації освітнього проєкту; апробовано результати навчання за тренерською програмою проєкту «Про.Спільноти: безпечне та сприятливе середовище для навчання дітей»; упроваджено набуті знання і вміння через проведення тренінгових занять для керівників, педагогів закладів освіти Харківської області; забезпечено розвиток здоров'язбережувальної, проєктувальної, психологічної, емоційно-етичної, компетентності педагогічного партнерства керівників, педагогів закладів освіти, які залучені до проєкту; розроблено блог та/або апробовано онлайн-консультування учасників проєкту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, на Харківщині успішно стартував регіональний освітній проєкт «Створення сприятливих умов для організації безпечного освітнього процесу в закладах освіти Харківської області». Робота продовжується над реалізацією другої частини II та III етапів.

Список бібліографічних посилань

1. Верховна Рада України, (2020). *Про повну загальну середню освіту* [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [Accessed 30 July 2023].
2. Міністерство економіки України, (2021). *Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти»* [online]. Київ, Україна. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/09/22/Nakaz-568-zatverdzh.standartu.keriv.22.09.pdf> [Accessed 30 July 2023].
3. Міністерство економіки України, (2021). *Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти»* [online]. Київ, Україна. Available at: <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/84886/> [Accessed 30 July 2023].
4. Міністерство економіки України, (2020). *Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»* [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> [Accessed 30 July 2023].
5. Міністерство економіки України, (2021). *Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти»* [online]. Київ, Україна. Available at: <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/84885/> [Accessed 30 July 2023].
6. МОНУ, (2020). *Про затвердження професійного стандарту «Практичний психолог закладу освіти»* [online]. Київ, Україна. Available at: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/12/Standart_Praktychnyy_psykholoh.pdf [Accessed 30 July 2023].

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine, (2020). *About complete general secondary education* [online]. Kyiv, Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [Accessed 30 July 2023].
2. Ministry of Economy of Ukraine, (2021). *About the approval of the professional standard «Head (director) of a general secondary education institution»* [online]. Kyiv, Ukraine. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/09/22/Nakaz-568-zatverdzh.standartu.keriv.22.09.pdf> [Accessed 30 July 2023].
3. Ministry of Economy of Ukraine, (2021). *About the approval of the professional standard «Head (director) of a preschool education institution»* [online]. Kyiv, Ukraine. Available at: <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/84886/> [Accessed 30 July 2023].
4. Ministry of Economy of Ukraine, (2020). *About the approval of the professional standard for the professions «Teacher of primary classes of a general secondary education institution», «Teacher*

of a general secondary education institution», «Teacher of primary education (with a junior specialist diploma)» [online]. Kyiv, Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> [Accessed 30 July 2023].

5. Ministry of Economy of Ukraine, (2021). *About the approval of the professional standard «Preschool teacher»* [online]. Kyiv, Ukraine. Available at: <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/84885/> [Accessed 30 July 2023].

6. MONU, (2020). *About the approval of the professional standard «Practical psychologist of an educational institution»* [online]. Kyiv, Ukraine. Available at: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/12/Standart_Praktychnyy_psykholoh.pdf [Accessed 30 July 2023].

Китиченко Тетяна Сергіївна. Головні акценти регіонального освітнього проєкту «Створення сприятливих умов для організації безпечного освітнього процесу в закладах освіти Харківської області».

Розкриті головні акценти реалізації регіонального освітнього проєкту з організації безпечного освітнього середовища у закладах освіти Харківського регіону. Також надано нормативно-правову базу з даного питання. На стадії реалізації проєкту було остаточно встановлено, що основними складниками освітнього середовища є: освітній процес; освітні структури і підструктури; форми та методи організації такого середовища; педагогічні технології; психолого-педагогічний супровід; предметно-просторова організація тощо. На основі аналізу теоретичних джерел і практичного досвіду КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» розкрито головні засади створення сприятливих умов для організації безпечного освітнього середовища у закладах освіти Харківського регіону через упровадження в дію регіонального відкритого освітнього проєкту «Створення сприятливих умов для організації безпечного освітнього процесу у закладах освіти Харківської області». Головний акцент зосереджено на регіональній специфіці освітнього проєкту, його структурі, науково-методичній базі, етапах реалізації.

Ключові слова: освітнє середовище; безпечне освітнє середовище; заклади освіти; заклади загальної середньої освіти; заклади дошкільної освіти; управління освітнім середовищем; організація безпечного освітнього середовища.

Kytychenko Tetyana. The main points of the regional educational project “Creation of favorable conditions for the organization of a safe educational process in educational institutions of the Kharkiv region”.

The highlights of implementation of the regional educational project on the organization of a safe educational environment in educational institutions of Kharkiv region are explicated in the paper. The regulatory framework of the issue is also provided. According to the paper, at the stage of project implementation, it was definitely established that the main components of the educational environment are: the educational process; educational structures and substructures; forms and methods of organizing such an environment; pedagogical technologies; psychological and pedagogical support; subject-spatial organization, etc. Based on the analysis of theoretical sources and practical experience of Kharkiv Academy of Continuing Education, the main principles of creating favorable conditions for the organization of a safe educational environment in educational institutions of Kharkiv region through the implementation of the open regional educational project “Creation of favorable conditions for the organization of a safe educational process in institutions of Kharkiv region” are explicated in the paper. The emphasis is made on the regional specificity of the educational project, its structure, scientific and methodological base, stages of implementation.

Key words: educational environment; safe educational environment; educational institutions; institutions of general secondary education; preschool education institutions; management of the educational environment; organization of a safe educational environment.

В. А. Кірвас

УНІВЕРСИТЕТСЬКА СПІЛЬНОТА: ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇХ РОЛЬ В УМОВАХ ДИФУЗНОСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Дифузність сучасної освіти (ДСО) – термін, що використовується для опису розпливчастості і відсутності точних кордонів в освітніх процесах. Це може включати в себе різні підходи до навчання, використання різних методів і технологій, а також різноманітні форми і стилі навчання. А університетські спільноти являють собою групи студентів, викладачів та інших учасників освітнього процесу, об'єднаних загальними інтересами, напрямками досліджень чи проектами. Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в сучасних університетських громадах в умовах ДСО має ряд переваг [1]:

1. *Розширення доступу до освіти.* ІКТ дають можливість навчатися, тобто отримувати інформацію, накопичувати знання, спільно працювати (наприклад, редагувати документи), спілкуватися та обмінюватися ідеями через форуми та чати, а також ефективно здійснювати комунікацію з викладачами незалежно від географічного розташування, що особливо важливо для віддалених регіонів чи людей з обмеженими можливостями.

2. *Збагачення навчального процесу.* ІКТ надають різноманітні освітні ресурси: інтерактивні навчальні завдання, матеріали та інструменти для самостійного навчання, мультимедійні матеріали, вебінари та онлайн-курси, що сприяє більш ефективному засвоєнню матеріалу. Цифрові технології дозволяють подавати інформацію з використанням відео-, аудіо- та інших форматів, а також програм, що сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню навчального матеріалу. Візуалізація матеріалу буває корисною в точних науках, а прослуховування та перегляд уривків оригінальних творів дозволяють покращити сприйняття літературних джерел.

3. *Персоналізоване навчання.* Використання ІКТ дозволяє адаптувати навчальний процес під індивідуальні потреби студентів, створюючи більш ефективно та зручне середовище навчання для максимального розкриття потенціалу кожного з них.

4. *Інклюзивна освіта.* ІКТ підтримують спеціальні освітні потреби та можуть покращити навчання осіб з обмеженими можливостями: забезпечити доступ до навчання, забезпечити підтримку навчання, допомогти педагогам підвищити їх компетентність. Інструменти ІКТ, які можуть запропонувати підтримку особам з обмеженими можливостями: засоби зв'язку, пристрої доступу до комп'ютера – комутатори, адаптовані миші та захисні пристрої для клавіатури, доступ до утиліт та спеціалізованого програмного забезпечення, програмне забезпечення з альтернативними параметрами введення та ін. [2].

5. *Розвиток цифрових навичок.* Навчання з використанням ІКТ допомагає студентам розвивати цифрову грамотність, навички роботи з інформацією, технологічну грамотність, вміння критично мислити та ефективно брати участь в академічних дискусіях у сучасному цифровому середовищі.

6. *Використання сучасних методик навчання.* Сьогоднішні студенти та школярі виростили у цифровому світі, їм подобається використовувати гаджети у повсякденному житті та для навчання. ІКТ дозволяють застосовувати новітні методики навчання, такі як гейміфікація, віртуальна реальність та дистанційне навчання, що робить освітній процес більш привабливим та ефективним.

7. *Сприяння науково-дослідній роботі.* ІКТ активно застосовуються у науково-дослідній діяльності університетів, полегшуючи збирання, обробку та аналіз даних, а також обмін інформацією між дослідниками.

8. *Забезпечення ефективнішого управління навчальним процесом.* Багато університетів використовують ІКТ для оптимізації адміністративних процесів, таких як електронний

документообіг, оцінка та облік академічних успіхів студентів [3], фінансове планування та управління ресурсами та ін.

ІКТ сприяють розвитку університетської спільноти студентів, які можуть брати активну участь у створенні та підтримці цифрових платформ обміну знаннями, комунікації та спільної роботи. Студенти можуть використовувати ІКТ для створення освітніх ресурсів, проведення онлайн-дискусій, організації віртуальних проєктів та спільної роботи над дослідженнями. Таким чином, інтеграція ІКТ до університетських спільнот сприяє підвищенню якості освіти, розширенню освітнього досвіду, підвищенню доступності знань, розвитку цифрової грамотності, формуванню відкритої та активної університетської спільноти та підготовці студентів до майбутньої професійної діяльності у цифровому світі. Однак при впровадженні ІКТ до університетських громад можуть виникнути такі виклики:

1. *Технічні проблеми.* Можливі збої в роботі обладнання, нестабільна робота мережі, недостатня пропускна спроможність інтернету та тимчасові обмеження, несумісність програмного забезпечення та апаратних засобів. Це може уповільнити процес навчання, роботу як викладачів, так і студентів.

2. *Нестача чи відсутність кваліфікованих фахівців.* Для успішної інтеграції ІКТ необхідні фахівці, які готові навчати та підтримувати учасників університетських громад. Необхідна відповідна підготовка як викладачів, так і адміністративно-управлінського персоналу.

3. *Бар'єри у доступі.* Нерівномірний розподіл доступу до високошвидкісного інтернету та сучасних технологій серед учасників університетських громад. Студенти з різних соціальних та економічних груп можуть мати різний доступ до комп'ютерів та інтернету, що створює нерівність у навчанні та зниження інтересу до навчання.

4. *Методичні, культурні та організаційні зміни.* Впровадження ІКТ потребує змін у методиці, культурі та організаційній структурі навчального процесу в університетських громадах, що може спричинити опір з боку учасників.

5. *Безпека даних.* Збільшення використання ІКТ призводить до зростання ризику витоку та несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації університету та особистої інформації студентів та персоналу.

Ці виклики потребують комплексного підходу до розробки відповідної стратегії успішного впровадження ІКТ. Для підвищення якості сучасної освіти за рахунок ефективного впровадження ІКТ у навчальний процес необхідно постійно вирішувати, наприклад, такі завдання [4]:

1. *Навчання освітян.* Забезпечити підтримку викладачів у освоєнні нових технологій. Проведення спеціальних курсів та тренінгів для викладачів з використання ІКТ в освітньому процесі, щоб підвищити їхню компетенцію та впевненість у роботі з технологіями.

2. *Розвиток інфраструктури.* Забезпечення шкіл та університетів сучасним обладнанням, програмним забезпеченням та широкосмуговим доступом до Інтернету для ефективного використання ІКТ.

3. *Створення цифрових навчальних матеріалів.* З метою стимулювання інтересу студентів до навчання з використанням ІКТ необхідна розробка навчальних комп'ютерних програм з окремих дисциплін, інтерактивних навчальних матеріалів, онлайн-курсів, електронних підручників та інших цифрових навчальних матеріалів.

4. *Використання онлайн-платформ.* Використання спеціалізованих онлайн-платформ для навчання, обміну інформацією та комунікації між студентами та викладачами.

5. *Підтримка студентів.* Врахування потреб студентів, забезпечення їм доступу до інформаційних ресурсів та технічної підтримки для успішного використання ІКТ у навчальних цілях.

6. *Зміна методик викладання.* Адаптація методик викладання під можливості ІКТ, включаючи інтерактивні уроки, дистанційне навчання та використання спеціалізованих освітніх платформ.

Слід зазначити, що важливу роль в університетських спільнотах відіграють і соціальні медіа, які забезпечують комунікацію, обмін інформацією та підтримку студентів, викладачів та

співробітників університету. Вони надають можливість для обговорення актуальних тем, обміну досвідом, організації заходів та поширення корисної інформації. Крім того, соціальні медіа сприяють створенню спільноти, зміцненню зв'язків між її учасниками та підвищенню привабливості університету для потенційних студентів. Таким чином, можна дійти невтішного висновку, що запровадження цифрових технологій, ІКТ за умов дифузності сучасної освіти сприяє залученню сьгоднішніх учнів навіть до тих дисциплін, які спочатку не викликали в них інтересу або здавались їм непосильними. Ці технології дозволяють впроваджувати в університетській спільноті нові методики навчання та орієнтуватися на переваги учнів, що сприяє підвищенню їх освітніх результатів. Адаптивне та інтерактивне навчання дозволяє досягти найвищого рівня засвоєння матеріалу. Використання гаджетів в освітньому процесі сприяє розвитку цифрової грамотності тих, що навчаються, – однієї з ключових компетенцій ХХІ століття, необхідних для успіху в подальшому професійному житті.

Список бібліографічних посилань

1. Кірвас, В. А. (2018). *Формирование информационно–коммуникационной компетентности студентов гуманитарных вузов в процессе профессиональной подготовки*. Харьков: Изд-во НУА, 348 с.
2. Кірвас, В. (2023) Інформаційно-комунікаційні технології у навчанні осіб із вадами зору в епоху цифровізації освіти. *Новий колегіум*, 1–2 (110), с. 71–78.
3. Барашев, К. С., Кірвас, В. А. (2007). Информационная система оценки и учёта академических успехов студентов факультета при модульно-рейтинговой системе обучения. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*, вип. 2(14), с. 161–164.
4. Кірвас, В. А. (2023). Цифровізація освітнього процесу – провідний важіль привабливості сучасного навчального закладу. *У: Привабливість навчального закладу: складові та тренди*. Харків: Вид-во НУА, с. 94–98.

References

1. Kirvas, V. A. (2018). *Formirovaniye informatsionno–kommunikatsionnoy kompetentnosti studentov gumanitarnykh vuzov v protsesse professional'noy podgotovki* [Formation of information and communication competence of students of liberal arts universities in the process of professional training]. Khar'kov: Izd-vo NUA, 348 p.
2. Kirvas, V. (2023). Informatsiyno-komunikatsiyni tekhnolohiyi u navchanni osib iz vadamy zoru v epokhu tsyfrovizatsiyi osvity [Information and communication technologies in the education of visually impaired people in the era of digitalization of education]. *Novyy kolehium* [New Collegium], 1–2 (110), pp. 71–78.
3. Barashev, K. S., Kirvas, V. A. (2007). Ynformatsyonnaya systema otsenky u uchta akademicheskyykh uspekhev studentov fakulNseteta pry modulNeno-reytnhovoyou systeme obuchenyya [The information system for evaluating and recording the academic success of students of the faculty under the modular rating system of training]. *Zbirnyk naukovykh prats№ Kharkivs№koho univer-sytetu Povitryanykh Syl* [Collection of Scientific Works of the Kharkiv Air Force University], vol. 2(14), pp. 161–164.
4. Kirvas, V. A. (2023). Tsyfrovizatsiya osvitn№oho protsesu – providnyy vazhil№ pryvablyvosti suchasnoho navchalNenoho zakladu [Digitization of the educational process is a leading lever of the attractiveness of a modern educational institution]. In: *Pryvablyvist№ navchalNenoho zakladu: skladovi ta trendy* [Attractiveness of the educational institution: components and trends]. Kharkiv: Vyd-vo NUA, p. 94–98.

Кірвас Віктор Андрійович. Університетська спільнота: запровадження інформаційно-комунікаційних технологій та їх роль в умовах дифузності сучасної освіти.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у сучасних університетських громадах в умовах дифузності сучасної освіти має низку переваг: розширення доступу до освіти, збагачення навчального процесу, забезпечення персоналізованого навчання та інклюзивної освіти, розвиток цифрових навичок, сприяння науково-дослідній роботі, забезпечення більш

ефективного управління навчальним процесом. ІКТ сприяють розвитку університетської спільноти студентів. Однак при впровадженні ІКТ до університетських громад можуть виникнути певні виклики: технічні проблеми, брак або відсутність кваліфікованих фахівців, нерівномірний розподіл доступу до комп'ютерів та Інтернету, методичні, культурні та організаційні зміни, проблеми з безпекою даних. Для підвищення якості сучасної освіти за рахунок ефективного впровадження ІКТ у навчальний процес необхідно постійно вирішувати такі завдання: навчання педагогів, розвиток інфраструктури університетів, створення цифрових навчальних матеріалів, впровадження онлайн-платформ для навчання, обміну інформацією та комунікації між студентами та викладачами; враховувати потреби студентів та забезпечити їм технічну підтримку, адаптувати методики викладання під можливості ІКТ, активно використовувати соціальні медіа.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, дифузність сучасної освіти, університетська спільнота.

Kirvas Victor. University Community: Introduction of ICT (Information Communication Technologies) and their Role in the Conditions of Diffuseness of Modern Education

The use of information and communication technologies (ICT) in modern university communities in the context of the diffuseness of modern education has a number of advantages, among them: expanding access to education, enriching the learning process, providing personalized learning and inclusive education, developing digital skills, promoting research, ensuring more effective education management. ICT contributes to the development of a university student community. However, when using ICT in university communities, certain challenges may arise: technical problems, shortage or absence of qualified specialists, uneven distribution of access to computers and the Internet, methodological, cultural and organizational changes, data security problems. To improve the quality of modern education through the effective implementation of ICT in education, it is necessary to constantly solve the following problems: teacher training, developing university infrastructure, creating digital educational materials, introducing online platforms for learning, information exchange and communication between students and teachers, addressing students' needs and providing them with technical support, adapting teaching methods to the capabilities of ICT, and effective use of social media.

Key words: information and communication technologies, diffuseness of modern education, university community.

О. С. Ковальчук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ВИЩУ ОСВІТУ ДЛЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Усі війни та конфлікти, що виникають протягом історії людства, викликають величезні страждання та масові переміщення населення. Російське вторгнення в Україну в лютому 2022 року призвело до найшвидшої кризи переміщення. За даними МОМ станом на серпень 2023 року понад 12,6 мільйона українців залишаються переміщеними особами, з них 6,9 мільйона всередині країни та 5,7 мільйона знайшли прихисток у сусідніх країнах [1].

Переміщення людей призводить до хаосу та невизначеності, і серед критичних аспектів цього процесу освіта внутрішньо переміщених осіб займає важливе місце. Мова йде про освіту як дітей шкільного віку, так і молодих людей, які здобували вищу освіту. За оцінками Міністерства Освіти та науки України більше 80 тисяч студентів в Україні зазнали труднощів при отриманні вищої освіти в Україні [2].

Перерви в навчанні можуть мати довгострокові наслідки для майбутніх перспектив і загального розвитку суспільства. Питання внутрішньої міграції породжує серйозні соціальні, економічні та політичні наслідки, які вимагають комплексного аналізу та вирішення. У цій статті

ми розглядаємо міжнародні та вітчизняні законодавчі акти, які гарантують права молоді з числа внутрішньо переміщених осіб, зокрема, права на освіту і обговорюємо важливість забезпечення доступу до якісної освіти в таких складних умовах.

Наукові дослідження з питання ВПО у світовому просторі

Дослідження та аналіз ситуації адаптації внутрішньо переміщених осіб та їх соціалізації у локальному середовищі протягом останніх 25 років знаходимо у міжнародних звітах світових організацій ЮНІСЕФ (UNICEF), ЮНЕСКО (UNESCO), Міжнародного комітету порятунку (IRC), Центру моніторингу внутрішнього переміщення (IDMC) та аналітичних документах Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), офісу Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), організації США «Гуманність та інклюзія» (HI).

Для вітчизняних науковців питання вимушеної міграції та пошуку шляхів освітньої адаптації молоді з числа внутрішньо переміщених осіб актуалізувались у 2014 році з початком збройного конфлікту на Сході України та Донбасі. У цей період науковці вказували на значні психоемоційні проблеми сімей, які перемістилися з окупованих територій [4; 6; 8] та наголошували на необхідності обов'язкової психологічної підтримки переселенців [5].

Нова хвиля вітчизняних досліджень проблем біженців з'явилась з початком війни у лютому 2022 року, яка спричинила чергову хвилю міграції. Інтерес науковців зосередився на проблемах і наслідках великомасштабного внутрішнього переміщення, що включало культурні, освітні та психічні наслідки переміщення для і підлітків [7; 9].

Міжнародне і вітчизняне законодавство щодо захисту прав ВПО на вищу освіту

Цифри та дані, представлені в аналітичних звітах та дослідженнях науковців, вказують на погіршення процесу адаптації молоді з числа ВПО. З огляду на вказані перешкоди, фокус уваги світових дослідників внутрішньої міграції Через те, що доступ до вищої освіти не є обов'язковою гарантією, у ВПО виникають значні проблеми та перешкоди на практиці. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) доступ до вищої чи професійної освіти для переміщених осіб все ще дуже низький через певні перешкоди, зокрема, брак місця, відсутність документів (свідцтво про народження, закінчення школи), брак коштів на оплату за навчання, відсутність безпеки [10].

Відповідно до Лісабонської Конвенції біженці та внутрішньо переміщені особи мають право на визнання попереднього навчання та кваліфікацій, отриманих за кордоном. Цю угоду ратифікували п'ятдесят чотири країни, включаючи сім за межами Європи: Австралія, Канада, Ізраїль, Казахстан, Киргизстан, Нова Зеландія, Таджикистан.

Однак Лісабонська конвенція не була послідовно імplementована всіма її підписантами у деяких штатах не існує відповідних процедур визнання та рамок доступу до вищої освіт. Критично бракує політики стійкості розуміння сталого розвитку у забезпеченні права на вищу освіту для вимушено переміщеного населення. Уряди повільно усувають перешкоди доступу до вищої освіти і перекладають обов'язок підтримки інклюзії у суспільстві на академічні інституції.

Вирішенню цих проблем допомагають міжнародні гуманітарні організації та неурядові постачальники вищої освіти. Вони пропонують успішні програми, які фінансово підтримують внутрішньо та зовнішньо переміщених осіб.

Довгий час головним центром глобального освітнього руху була шкільна освіта, а вища освіта завжди залишалась поза увагою принаймні до 2015 року, коли прийнятий Порядок денний Цілей розвитку тисячоліття було замінено на Порядок денний сталого розвитку до 2030 року.

Важливість вищої освіти для переміщеного населення підкреслено в цілях у пунктах 4 та 10: *SDG 4: 4.3.* До 2030 року забезпечити для всіх жінок і чоловіків рівний доступ до недорогої та якісної професійно-технічної та вищої освіти, у тому числі університетської

SDG 10: 10.3. Забезпечити рівність можливостей і зменшити нерівність результатів, у тому числі через скасування дискримінаційних законів, політики і практики та сприяння прийняттю відповідного законодавства, політики та заходів у цьому напрямі [11].

Доступ до освіти є критично важливим для біженців і переміщених осіб, які прагнуть будувати своє майбутнє. Так як кількість переміщеного населення у світі продовжує зростати, освітні ресурси зменшуються. Незважаючи на те очевидні переваги інвестування та забезпечення якісної освіти для переміщених осіб, освіта в надзвичайних ситуаціях продовжує залишатися одним із найбільш недофінансованих секторів, оскільки, «вища освіта часто розглядається як розкіш, а не необхідність» [12].

Право людини на доступ до освіти прописано у багатьох міжнародних документах і деклараціях, зокрема в Загальній декларації прав людини 1948 року, яка представляє перше глобальне вираження невід'ємних прав, які мають усі люди та встановлює основні громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права. У свою чергу, утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком кожної держави, про що йдеться в основному державному документі, зокрема, у частині другій статті 3 Конституції України [13].

Загальна декларація прав людини у 1951 році була доповнена Конвенцією про права біженців та Конвенцією про права дитини 1989 р. Хоча на відміну від початкової освіти, вища освіта прямо не розглядається Конвенцією 1951 р. і, таким чином, залишається в рамках внутрішнього законодавства. Зауважимо, що кожна держава несе основну відповідальність за вирішення проблеми внутрішнього переміщення та захищає, допомагає переселенцям та їх сім'ям.

За дуже обмеженими винятками, більшість держав, які ратифікували Конвенцію, не запровадили певної національної політики для забезпечення доступ до вищої освіти для біженців. Автономія вищих навчальних закладів дає право освітнім інституціям приймати рішення щодо вирішення проблеми (якщо взагалі). Хоча попит на вищу освіту є, лише невелика кількість студентів-біженців має змогу отримати доступ до вищої освіти особливо під час вимушеної міграції.

Саме за умов збройних конфліктів вступає в силу низка документів, які посилюють міжнародне гуманітарне право і однаково стосуються всіх сторін конфлікту. Це чотири Женевські конвенції, прийняті 1949 року та два Додаткові протоколи до них 1977 року [15]. При розгляді питання законодавчих документів, що захищають права переміщених осіб, ми будемо посилатися до Женевської конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни; до Додаткового протоколу I, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів; Додаткового протоколу II, що стосується захисту жертв збройних конфліктів немежнародного характеру IV та інші документи. Повний перелік міжнародних та вітчизняних правових актів, у яких йдеться про захист прав переміщених осіб в умовах збройного конфлікту наведено в таблиці 1.

У вітчизняному освітньому просторі з початком війни доступ до освіти ускладнився через низку факторів, як про це свідчить інформація на сайті МОН:

- Масштабні руйнування освітньої інфраструктури.
- Вимушене масштабне переміщення учасників освітнього процесу в межах України.
- Переміщення освітніх закладів з окупованих територій, що спричинило неможливість студентів отримувати освітні послуги за постійним місцем проживання. В Україні тимчасово переміщено 29 ЗВО та 64 відокремлених структурних підрозділи ЗВО.

- Втрата освітян та їх опікунів можливості оплачувати навчання за діючими контрактами.

Таким чином студенти з числа внутрішньо переміщених осіб зазнали найбільшого негативного впливу при реалізації свого права на доступ до освіти.

Підписання та ратифікація в 2014 році Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншої сторони, має велике стратегічне значення для майбутнього нашої країни. Необхідність практичної реалізації прийнятих на себе Україною міжнародно-правових зобов'язань стало причиною прийняття на національному рівні Плану заходів з імплементації Угоди на 2014-2017 роки, що було затверджено Розпорядженням КМУ від 17 вересня 2014 р. № 847. р. 2 [16].

Нормативна база захисту прав дітей в умовах збройного конфлікту

Міжнародні правові акти		
Назва нормативного документу	Рік публікації	Ратифікація Україною, рік
• Загальна декларація прав людини	1948	1973
• Конвенція про статус біженців	1951	2002
• Женевські конвенції про захист жертв війни	1949	1954
• Додаткові протоколи до Женевських конвенцій	1999	2000
• Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002) та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками	1998	
• Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (ICCPR)	1966	1973
• Міжнародний пакт про економічні соціальні і культурні права (ICESCR)	1966	1973
• Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні	2023	2023
• 17 цілей сталого розвитку	2015	2015
Українські правові акти, що захищають дітей ВПО		
• Конституція України	1996 (2019)	
• Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»	2014 (2015)	
• План заходів щодо реалізації внутрішньо переміщених осіб		
• Стратегія інтеграції та довгострокові заходи щодо внутрішнього переміщення на період до 2020	2018	

Згідно з даною угодою, держава несе значну відповідальність перед мігрантами, оскільки державна політика впливає на якість життя цієї соціальної групи. Найактуальнішими потребами внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є гарантування їх безпеки, повна інтеграція у місцеві громади та забезпечення рівних прав порівняно з іншими громадянами України, зокрема щодо голосування на місцевих виборах і виборах до Верховної Ради в одномандатних округах, а також реалізація права на соціальний захист Органи влади зобов'язані виділити додаткові місця для ВПО у дошкільних, початкових та середніх закладах освіти, а також забезпечити фінансову підтримку для навчання ВПО (в тому числі з вищою освітою) та безкоштовне харчування. Держава визначила права внутрішньо переміщених осіб на вищу освіту через:

- право продовжити навчання та пройти державну підсумкову атестацію у відповідних закладах освіти на території інших регіонів України у разі якщо вони не завершили здобуття повної (базової) загальної середньої освіти;
- право здобути на конкурсних засадах вищу, фахову передвищу та професійну (професійно-технічну) освіту за кошти державного бюджету, зокрема на умовах державного замовлення, у порядку та в межах квот, визначених МОН;
- право на проходження атестації для визнання здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання у порядку, визначеному МОН, за винятком осіб, які здобуття вищої освіти на тимчасово окупованій території почали після дати початку тимчасової окупації відповідної території [2].

Підсумовуючи розглянуте законодавство, яке підтримує право на вищу освіту, спадає на думку наступне: в умовах збройного конфлікту, зокрема в контексті України, де війна призвела до масштабних руйнувань і переміщень населення, що ускладнило навчання студентів, держава та університети повинні взяти на себе зобов'язання виконувати існуючі правові вказівки щодо реалізації прав на вищу освіту для вимушено переміщеного населення та необхідність активної роботи з боку урядів, міжнародних організацій та освітніх інституцій для вирішення цих проблем.

Список бібліографічних посилань

1. UNHCR, 2015. "Education 2030: A Strategy for Refugee Education [online]. Available at: <https://www.unhcr.org/fr-fr/en/media/education-2030-strategy-refugee-education>
2. Фахова передвища і вища освіта в умовах воєнного стану. 16 листопада 2022. Київ, Україна [online]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/fahova-peredvisha-i-visha-osvita-v-umovah-voennogo-stanu>
3. Міжнародна організація з міграції [online]. Available at: <https://ukraine.iom.int/iom-ukraine>
4. Сергєєва, Н. (2019). Features of adaptation of children from families of internally displaced persons in a comprehensive institution. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2018 рік (7)*. "НАІР", м. Івано-Франківськ, Україна, сс. 226-229.
5. Сімей, В. (2021). Professionals of preschool education institutions for pedagogical interaction with children from internally displaced families an urgent problem today is the preparation of future educators of preschool education institutions. *Наукові записки/Ред. кол.: ВФ Черкасов, ВВ Радул, НС Савченко та ін. Випуск 196. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2021. с. 246.
6. Vitsukaieva, K. (2018). Socio-pedagogical support of anxious children from internally displaced families. *Наука і освіта*. №2. С. 101–106.
7. Hladun, T. (2022). Areas of socio-educational work with internally displaced persons /Tetiana Hladun, Valentyna Anholenko, Nataliia Pecherytsia // *Enrichment of the pedagogical cluster of educational services : International collective monograph*. – Czech Republic– P. 123–133.
8. Shevchenko, R., Kaafarani, A., Aliieva, T., Piletska, L., Radul, I., Klepar, M., Popovych, I. (2020). Features of the psychoemotional state of internally displaced families from the war zone. *Revista Inclusiones*, julio, P. 157-69. [online]. Available at: <https://revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1748>.
9. Thompson, I., Nurse, L., Fazel, M., (2023). Tensions in Cultural Identity and Sense of Belonging for Internally Displaced Adolescents in Ukraine. *Child Care in Practice*, Volume: 29. Issue:3. Taylor & Francis, pp. 319 – 334.
10. UNHCR (2016). No More Excuses: Provide Education for all Forcibly Displaced People, *Policy Paper 26*, p. 6.
11. 17 цілей сталого розвитку [online]. Available at: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/>
12. Institute of International Education, "Help Displaced and Refugee Students Pursue Higher Education [online]. Available at: <https://www.iie.org/give-peer>.
13. Конституція України. Стаття 3 [online]. Available at: <https://constitution.in.ua/articles/3/>
14. Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни [online]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
15. Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ. РОЗПОРЯДЖЕННЯ від 17 вересня 2014 р. № 847-р. Київ [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-%D1%80#Text>

References

1. UNHCR (2015). "Education 2030: A Strategy for Refugee Education [online]. Available at: <https://www.unhcr.org/fr-fr/en/media/education-2030-strategy-refugee-education>
2. Vocational pre-university and higher education under martial law. November 16, 2022. Kyiv, Ukraine [online]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/fahova-peredvisha-i-visha-osvita-v-umovah-voyennogo-stanu>
3. International Organization for Migration [online]. Available at: <https://ukraine.iom.int/iom-ukraine>
4. Sergeeva, N. (2019). Features of adaptation of children from families of internally displaced persons in a comprehensive institution. Modern educational process: essence and innovative potential: report materials. science and practice conf. Institute of problems of education of the National Academy of Sciences of Ukraine for 2018 (7). "NAIR", Ivano-Frankivsk, Ukraine, ss. 226-229.
5. Simey, V. (2021). Professionals of preschool education institutions for pedagogical interaction with children from internally displaced families an urgent problem today is the preparation of future educators of preschool education institutions. Scientific notes/Ed. col.: VF Cherkasov, VV Radul, NS Savchenko and others. Issue 196. Series: Pedagogical Sciences. Kropyvnytskyi: RVV Central State University named after V. Vinnichenko, 2021. p. 246.
6. Vitsukaieva, K. (2018). Socio-pedagogical support of anxious children from internally displaced families. Science and education. No. 2. C. 101–106.
7. Hladun, T. (2022). Areas of socio-educational work with internally displaced persons /Tetiana Hladun, Valentyna Anholenko, Nataliia Pecherytsia // Enrichment of the pedagogical cluster of educational services: International collective monograph. – Czech Republic. P. 123–133.
8. Shevchenko, R., Kaafarani, A., Aliieva, T., Piletska, L., Radul, I., Klepar, M., Popovych, I. (2020). Features of the psychoemotional state of internally displaced families from the war zone. Revista Inclusiones, July, P. 157-69. [online]. Available at: <https://revistainclusiones.org/index.php/inclu/article/view/1748>.
9. Thompson, I., Nurse, L., Fazel, M., (2023). Tensions in Cultural Identity and Sense of Belonging for Internally Displaced Adolescents in Ukraine. Child Care in Practice, Volume: 29. Issue: 3. Taylor & Francis, pp. 319-334.
10. UNHCR (2016). No More Excuses: Provide Education for all Forcibly Displaced People, Policy Paper 26, p. 6.
11. 17 Sustainable Development Goals [online]. Available at: <https://globalcompact.org.ua/tsilistijkogo-rozvytku/>
12. Institute of International Education, "Help Displaced and Refugee Students Pursue Higher Education [online]. Available at: <https://www.iie.org/give-peer>.
13. Constitution of Ukraine. Article 3 [online]. Available at: <https://constitution.in.ua/articles/3/>
14. Geneva Convention (IV) on the Protection of the Civilian Population in Time of War [online]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
15. On the implementation of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand. CABINET OF MINISTERS OF UKRAINE. ORDER No. 847 dated September 17, 2014. Kyiv [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-%D1%80#Text>

Ковальчук Олена Сергіївна. Забезпечення права на вищу освіту для внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Стаття зосереджується на міжнародному та внутрішньодержавному законодавстві, спрямованому на захист прав ВПО на вищу освіту. Зазначається, що доступ до вищої освіти стає проблематичним для ВПО через різноманітні перешкоди. Автори вказують на потребу розширення освітніх можливостей для переміщених осіб, оскільки доступ до освіти визнається як критично важливий аспект для будівництва їхнього майбутнього. Виокремлюється важливість визнання прав людини на доступ до освіти в міжнародних та вітчизняних

документах. Розглядається вплив війни на доступ до освіти в Україні, зокрема внаслідок масштабних руйнувань освітньої інфраструктури, переміщення учасників освітнього процесу в межах країни та переселення освітніх закладів з окупованих територій.

У заключенні статті розглядаються права ВПО на вищу освіту, які включають можливість продовжити навчання на території інших регіонів України, здобути вищу освіту за кошти державного бюджету та пройти атестацію для визнання здобутих кваліфікацій. Зазначається важливість забезпечення фінансової підтримки та інших заходів для навчання внутрішньо переміщених осіб у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, право, вища освіта, збройний конфлікт, законодавство.

Kovalchuk Olena. Ensuring the right to higher education for internally displaced persons in Ukraine.

The article focuses on international and national legislation aimed at protecting the rights of IDPs to higher education. It is noted that access to higher education becomes problematic for IDPs due to various obstacles. The author points out to the need of expanding educational opportunities for displaced persons, as access to education is recognized as a critical aspect for building their future. The importance of recognizing human rights to access to education in international and national legislation is highlighted. The impact of the war on access to education in Ukraine is considered, in particular due to the large-scale destruction of the educational infrastructure, the displacement of participants in the educational process within the country and the relocation of educational institutions from the occupied territories.

In conclusion of the article, the rights of IDPs to higher education are discussed, which include the possibility to continue their studies in other regions of Ukraine, to obtain higher education at the expense of the state budget, and to pass an attestation for the recognition of acquired qualifications. The importance of providing financial support and other measures for the education of internally displaced persons in higher education institutions is noted.

Key words: internally displaced persons, legislation, right to higher education, armed conflict.

В. П. Козиренко, С. І. Козиренко

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕРЕЖЕВИХ СПІЛЬНОТ В УНІВЕРСИТЕТСЬКОМУ КОНТЕКСТІ: СТАН ТА АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

У сучасній освіті мережеві спільноти відіграють ключову роль в обміні знань, соціальній інтеграції та розвитку професійних навичок студентів і викладачів. Ця стаття розглядає питання інформаційного забезпечення функцій та перспектив розвитку мережевих спільнот в університетському контексті.

Інформатизація, як провідна тенденція соціально-економічного розвитку в сучасному світі, є об'єктивним процесом у всіх сферах людської діяльності, в тому числі і питаннях розвитку освітніх мережевих спільнот [1]. Самі інформаційні технології більшою мірою можуть стати основою для створення комунікаційного середовища, що забезпечує ефективні комунікації як всередині, так і за межами навчального закладу з метою підтримки освітніх спільнот [2].

Розглянемо вплив розвитку інформатизації на еволюцію мережевих спільнот в університетському середовищі.

1. Зміна комунікаційних звичок:

1.1. Технологічні зміни в університетському середовищі впливають на зміну звичок комунікації в мережевих спільнотах.

1.2. Зростання використання електронної пошти, чатів, відеоконференцій сприяє швидкій і ефективній взаємодії учасників.

2. Глобалізація та доступність:

2.1. Технологічні засоби зменшують простір та час для зв'язку між учасниками мережевих спільнот, дозволяючи глобальну взаємодію.

2.2. Збільшення доступності інформації та можливість взаємодії з учасниками з різних частин світу.

3. Розвиток віртуальних платформ:

3.1. Поява та розвиток віртуальних платформ для навчання та спільнот формує нові екосистеми для університетських спільнот.

3.2. Онлайн-курси, віртуальні конференції та форуми стають необхідними складовими участі в мережевих спільнотах.

4. Зміна формату навчання:

4.1. Впровадження технологій в навчальний процес змінює спосіб сприйняття інформації та спілкування студентів.

4.2. Розвиток електронних платформ для навчання і співпраці формує нові підходи до організації освітнього процесу.

5. Розширення можливостей співпраці:

5.1. Технологічні засоби сприяють збільшенню можливостей для спільної роботи, обміну ідеями та проектною діяльністю в університетських мережевих спільнотах.

5.2. Ефективне використання колективних інструментів для співпраці та проектного управління.

6. Роль соціальних мереж в університетських спільнотах:

6.1. Вплив соціальних мереж на формування та підтримку мережевих спільнот в університетах.

6.2. Роль віртуальних спільнот у розвитку професійної ідентичності та обміні досвідом.

Майбутні тренди:

1. Прогнозовані технологічні тренди, які можуть подальше змінювати університетські мережеві спільноти.

2. Роль штучного інтелекту, віртуальної реальності та інших інновацій у розвитку університетських спільнот.

Окремий напрямок – проблеми безпеки та анонімності в мережевих освітніх спільнотах.

З розвитком мережевих освітніх спільнот, що збагачують освітній досвід і посилюють обмін знаннями, виникають серйозні проблеми безпеки та анонімності. Ключові проблеми, з якими стикаються учасники мережевих освітніх спільнот;

1. *Кібербулінг та онлайн-тролінг.* Учасники мережевих освітніх спільнот зазнають загрози з боку кібербулінгу та онлайн-тролінгу. Анонімні користувачі можуть ображати, залякувати та маніпулювати іншими, що створює негативне навчальне оточення.

2. *Поширення фейкової інформації.* Мережеві освітні спільноти наражаються на ризик поширення фейкової інформації. Неправдиві факти та недостовірні інформації можуть спотворювати їхні знання з конкретних тем.

3. *Загрози безпеці даних.* Особисті дані учасників, включно з адресами електронної пошти та інформацією про кредитні картки, можуть стати об'єктом кібератак. Витоки даних можуть призвести до серйозних наслідків, таких як крадіжка особистості та фінансові шахрайства.

4. *Анонімність і недобросовісність.* Анонімні користувачі можуть поширювати недостовірну інформацію або поводитися несумлінно, не боячись понести відповідальність за свої дії. Це може підірвати довіру в спільноті та створити конфлікти між учасниками.

5. *Захист особистості та конфіденційності.* Учасники мережевих освітніх спільнот можуть відчувати побоювання з приводу захисту своєї особистості та конфіденційності. Вони можуть побоюватися, що їхні особисті дані будуть використані в корисливих цілях або стануть об'єктом кібербулінгу.

Стратегія розширення можливостей використання інформаційних освітніх ресурсів з метою підтримки освітніх мережесвих спільнот включає:

- розвиток та активне використання сайту навчального закладу, постійну актуалізацію вмісту для надання повної та об'єктивної інформації про навчально-виховний процес;
- активне залучення можливостей соціальних мереж і технологій інформаційної взаємодії, що постійно змінюються, з використанням мобільних пристроїв;
- створення, підтримка форумів та відкритих ресурсів Інтернету для обміну інформацією;
- активна модерація контенту, допомагає виявляти і видаляти неприпустимі матеріали та коментарі, ефективні модератори можуть швидко реагувати на загрози безпеці та анонімності в спільноті.
- навчання учасників спільноти через освітні програми, спрямовані на підвищення обізнаності учасників про кібербезпеку та етику в мережесвих спільнотах, які можуть допомогти запобігти загрозам безпеці та поліпшити загальну атмосферу в спільноті;
- встановлення чітких політик конфіденційності та їх суворе дотримання для змоги захистити особисті дані учасників, мережесві освітні спільноти мають бути прозорими щодо того, як їхні дані використовуються.

Висновок. В умовах, що склалися, використання інформаційних ресурсів і технологій є виключно актуальним і результативним напрямком для вирішення завдань підтримки та розвитку освітніх мережесвих спільнот.

Список бібліографічних посилань

1. Козыренко, В. П. (2011). Информационно-техническое обеспечение учебно-воспитательной и научной работы в системе непрерывного образования. В: В. И. Астахова, ред. *Непрерывное образование как принцип функционирования современных образовательных систем: (первый опыт становления и развития в Украине)*. Харьков, разд. 2.2, с. 130–139.

2. Козыренко, В. П. (2015). Информационные образовательные технологии в условиях социальных трансформаций. *Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»*, [online] т. 22. Available at: <http://dSPACE.nua.kharkov.ua/jsui/handle/123456789/1292> [Accessed 8 Apr. 2021].

References

1. Kozyrenko, V. P. (2011). Informacionno-technicheskoye obespecheniye uchebno-vospitatelnoy i nauchnoy raboty v sisteme neprerivnogo obrazovaniya [Information and technical support of educational and scientific work in the system of continuous education]. In: *Neprerivnoye obrazovaniye kak princip funkcinirovaniya sovremennykh obrazovatelnykh system : monografiya* [Continuing education as a principle of functioning of modern educational systems: (the first experience of formation and development in Ukraine)]. Kharkiv, vol. 2.2, pp. 130–139 (in Russian).

2. Kozyrenko, V. P. (2015). Ynformatsyonnye obrazovatelnyye tekhnolohyy v uslovyakh sotsyalnykh transformatsyy [VP Information Educational Technologies in the Conditions of Social Transformations]. *Vcheni zapysky KharkivsNekoho humanitarnoho universytetu «Narodna ukrayinsNka akademiya»*, [online] vol. 22. Available at: <http://www.proquest.com/products-services/ProQuest-Research-Library.html> [Accessed 8 Apr. 2021].

Козиренко Віктор Петрович, Козиренко Світлана Іванівна. Інформаційне забезпечення мережесвих спільнот в університетському контексті: стан та актуальні напрями розвитку.

Стаття розглядає питання інформаційного забезпечення функцій та перспектив розвитку мережесвих спільнот в університетському контексті.

Розглянуто вплив розвитку інформатизації на еволюцію мережесвих спільнот в університетському середовищі – зміна комунікаційних звичок, глобалізація та доступність, розвиток віртуальних платформ, зміна формату навчання, розширення можливостей співпраці, роль соціальних мереж в університетських спільнотах.

Визначені майбутні тренди – прогнозовані технологічні тренди, які можуть подальше змінювати університетські мережеві спільноти та роль штучного інтелекту, віртуальної реальності та інших інновацій у розвитку університетських спільнот.

Окремий напрямок – проблеми безпеки та анонімності в мережевих освітніх спільнотах. Наведено ключові проблеми, з якими стикаються учасники мережевих освітніх спільнот – кібербулінг та онлайн-тролінг, поширення фейкової інформації, загрози безпеці даних, анонімність і недобросовісність, захист особистості та конфіденційності.

Розглянута стратегія розширення можливостей використання інформаційних освітніх ресурсів з метою підтримки освітніх мережевих спільнот.

Ключові слова: інформаційні технології, мережеві спільноти, доступності інформації, інформаційна безпека, віртуальні платформи, соціальні мережі.

Kozyrenko Victor, Kozyrenko Svitlana. Information support of network communities in the university context. Status and current directions of development.

The article deals with information support of functions and prospects of network communities development in the university context.

The influence of rapidly developing informatization on the evolution of network communities in the university environment is considered in the paper, which manifests itself in changing communication habits, globalization and information accessibility, development of virtual platforms, changing education formats, expanding opportunities for cooperation, a bigger role of social networks in university communities.

Future trend, predicted technological trends that may further change university networking communities are identified: the role of artificial intelligence, virtual reality and other innovations in the development of university communities are among them.

A separate area given the author's attention is the problem of security and anonymity in online educational communities. According to the paper, the key problems faced by participants of online educational communities are cyberbullying and online trolling, spread of fake information, threats to data security, anonymity and dishonesty, protection of identity and confidentiality.

A strategy of expanding utilization of information educational resources to support educational network communities is considered.

Key words: information technology, online communities, information accessibility, information security, virtual platforms, social networks.

Sven-Olof Yrjö Collin

METHODS OF BRINGING THE PRESENT TO THE UNIVERSITY

The war in Ukraine is a terrible event. But one of its effects could be part of the development of a university through organizational learning. In this practical small paper, I want to draw the attention on the risk of a university to become stuck in old trails, and methods for the university to avoid it by exploiting the staff and the student's exposure to today's reality.

Universities are old, inert and viscous organizations

Universities tend partly to live in the past. While this inert and viscous character have the advantage to create stable conditions for systematic scientific knowledge, it has its drawbacks by making the university less aligned with today's present.

The university contains a staff that were educated in the dominating knowledge by that time, which were old even then, and have become even more old.

The staff tend to be organized in faculties structured according to an old knowledge division into specific academic subjects. These subjects create borders that stimulates cooperation within the faculties but hinders and even suppress cooperation over the borders. New subjects are sometimes established, but only after hard fights with a lot of power games.

Teacher's research, especially the empirically oriented research, could partly counteract the risk of living in the past since they collect and reflect on present data. But even research is old, since it uses established, and therefore old theories and concepts to construct research problems and to analyse the data. Especially deductive research is subject to the inertia risk, while systematic inductive research has to abstract from observations of today's reality, thus being subject to empirical influence of the present. In my field, business administration, we know that the invention of the multi-divisional organizational form, that today is so dominating, where developed in US around 1920. But the scientific knowledge, i.e., the conceptualising of the form through a systematic description appeared 1962 by Alfred Chandler in the book 'Strategy and Structure'. Thus, it took 40 years before reality became scientifically established.

Methods of bringing the present to the university

Universities need always to counteract the necessary inertia by bringing today's present into the university. There are several methods a university can use in order to reduce the dark consequences of its inertia. In this paper I will only focus on the humans that are present at the university and the situation that the war has created.

The staff as informants

The staff have always been the major source of the university's 'present awareness', i.e., processed information about the present society. The staff is exposed to the present through different activities, such as visits at conferences in order to present their research, teaching at other universities and visiting other organization in order to conduct research. However, according to my personal experience, these occasions of being present in another 'present' than the home university are seldom used in order to systematically collect and process information that later are presented at the home university. While there could be hopes of dissemination of impressions and observations to people at the home university, there is very seldom a system of dissemination at the university, which imply that the observations, the impressions, and insights gained from the outside reach the staff of the university in a random way, if ever.

Today, Ukrainian universities have more possibilities of 'present awareness'. Due to the war, Ukrainian universities have a teacher diaspora. Part of the staff are living in Romania, Hungary, Germany, Sweden, and other places. They perform their duties towards their university through on-line teaching and meetings. Indeed, it is terrible and sad. Yet, the teacher diaspora could be exploited for 'present awareness', and thereby to contribute to university development.

Those teachers living abroad could visit nearby universities, make observations and interviews at these universities, which they analyse and make a report to the home university. They could create personal and institutional links between the universities, arrange joint research seminars through internet, but also create meetings between administrators, so administrative techniques and experiences could be shared.

The teacher diaspora could, as in the case of PUA, with its focus on language and business, be used to visit their academic subject's praxis environment. Business teachers could visit corporations, interpreters and translators could visit printing houses and professional translator corporations. Normally these organizations could be expected to be hesitant to devote time for visitors, but today, with the strong European solidarity towards Ukraine, they could be expected to be more positive and inviting.

Thus, while a teacher diaspora is a very bad consequence of the war, it could be exploited as a resource for 'present awareness' in order to develop the university.

The students as informants

Students present at the campus are an important oxygenator of the academic environment, bring their 'present' to the university. With the war, they are unfortunately less present. On the other hand, many of them are like many teachers, in a student diaspora, located outside Ukraine. Therefore, they can be asked to perform a similar task as the teachers, to visit a nearby university and to make observations and interviews, maybe even create linkages to the home university. Probably they need some guidance from the home university, implying that the home university need to have a kind of system of management of the students that are abroad. The students abroad need to be recommended which university to visit, to be given guidance how to observe the other university's teaching methods and their program structures. Each student, or a group of students, if they are at the same location, then gives back a small report to the home university,

which compiles the reports into a concise report. This report is distributed to all teachers, in order to create the possibility of all teachers to increase their 'present awareness'.

After the war this system of students as informants can still be used. Many students go to study abroad for a semester or two. According to my experience this is mainly done for the development of the student. This is, however, an opportunity of present awareness for the university that is lost. All students that are studying abroad should be considered as a resource for the university to be used as informants.

Alumni students as informants

Alumni students have left the university and are now present in the society, performing different tasks, being at different positions and gaining a lot of information about the present that could be of use by the university. In that respect they can constitute a resource for the university. Very often alumni students have a loyalty to the Alma mater that can be used in order to gain information. They could be asked to respond on surveys where they are asked to report on what their education gave to them that has been useful for them, and what it didn't give to them, and what they experience in their working life that could be important for the university to know and to be used by the teaching staff in order to reflect on the teaching content today.

Alumni students could be asked to have seminars, on-line or preferable at campus, with both students and teachers where they describe their work and how their education is related to their present work. These seminars could motivate students and help teachers to reflect on the syllabus.

Other informants

My personal experience is that society contains many individuals, not only alumni, that are prepared to give of their experience to universities. It is viewed as a duty towards science and to the development of society. Many individuals experience it as an honour to be asked to come to the university. Thus, universities have a potential resource that is not, according to my experience, exploited to its limits. Today, with the solidarity that many outside Ukraine have to Ukraine due to the war, it could be a resource to exploit through on-line seminars today and, after the war, with on-campus seminar.

Conclusion

The war in Ukraine is a terrible event. However, it creates opportunities to gain information and thereby expose the university to higher levels of 'present awareness' through its teacher and student diaspora, and to use the resource that the solidarity towards Ukraine represent, today and tomorrow.

Коллін Свен-Олоф. Методи осучаснення університетів.

У статті обговорюється, як війна в Україні може стати для університетів стимулом для формування освітніх інновацій. Стверджується, що університети часто є застарілими та ригідними установами, що покладаються на старі знання та чинять опір змінам. Подолання цієї проблеми розглянуто в площині використання викладачами та студентами поточної реальності як джерела для накопичення організаційного досвіду та творчості. Для модернізації та активізації навчального процесу пропонуються такі методи як: створення міждисциплінарних команд, заохочення до індуктивних досліджень та залучення зовнішніх стейкхолдерів. Робиться висновок про те, що війна в Україні є викликом, але водночас і шансом для університетів стати більш актуальними та динамічними.

Ключові слова: емпіричне дослідження, індуктивне дослідження, інновації в університетській освіті, накопичення організаційного досвіду, війна в Україні.

Collin Sven-Olof Yrjö. Methods of Bringing the Present to the University.

The paper discusses how the war in Ukraine can bring some learning and innovative opportunities for universities. It argues that universities are often outdated and rigid institutions that rely on old knowledge and resist change. It suggests that universities can overcome this problem by using the staff and the students' exposure to the current reality as a source of learning and creativity. It proposes some methods for the university to foster the educational process by creating interdisciplinary teams, encouraging inductive research, and involving external stakeholders. It concludes that the war in Ukraine is a challenge, but also a chance for the university to become more relevant and dynamic.

Key words: empirical research, inductive research, organizational learning, university innovation, war in Ukraine.

UKRAINIAN-AUSTRIAN BUSINESS NEGOTIATIONS IN THE FORMAT OF INTERCULTURAL EDUCATIONAL COLLABORATION

Introduction

Crises such as the Covid-19 pandemic and the war in Ukraine have massively accelerated the use of online teaching in higher education. Yet, it is still largely perceived as an emergency measure that can and should be reversed once the crisis passes. While we agree that in-person teaching is largely preferable, particularly for language and communication classes, we recognise the ubiquity of online communication in the professional world and believe that it is important to integrate it meaningfully into our business communication curricula. Since the main advantage of online communication is the ability to cooperate internationally without the costs of physical mobility, we set up a task that gives students the opportunity to experience authentic intercultural communication and practise their business negotiation skills. The activity has already been piloted [4] by at Norwegian School of Economics (NHH) and supported in the frame of the current collaboration between Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy” (PUA) (Ukraine) and WU Vienna University of Economics and Business (WU) (Austria) representing an extension of the activity to test whether it is transferable across different contexts.

Intercultural communication competence having a significant place in the Business and Corporate modules of WU and PUA is developed in the frame of the compulsory training courses, classes with guest professors, the innovative Intensive week of English [2], etc. It represents a synergy of language and cultural competencies within the specific areas such as encoding messages, choice of transmitting medium, communication strategies and interpretation skills taking into account the cultural backgrounds of the interactors, i.e., social attributes, thought patterns, etc. The goal of intercultural business negotiation is to let partners from different cultures agree with adaptation and respect on certain business issues or make an agreement engaging communication strategies.

While many universities have “internationalisation at home” (i.e., without physical mobility) [1; 3] as an important element of their internationalisation strategy, it may be difficult to integrate this into existing courses. A key characteristic of this activity is that it should be adapted into any existing program, without having to make significant adjustments to standard curricula. Additionally, since it is realistic that international participants come to meetings and particularly negotiations with different backgrounds and expectations, it is beneficial for students to experience what happens when their counterparts have prepared differently for a task. We therefore ensured that both groups received the same task instructions but used our own input on intercultural communication and negotiations.

In the role-play simulation game “Business negotiation” where the successful Ukrainian HR consulting company **SUN ONE** (since 2019) providing HR services to companies all over Ukraine, Hungary, Poland, the Czech Republic with numerous large international companies like Nestlé, Vodafone, PepsiCo is looking to expand its business in the EU, particularly in German-speaking countries of Austria and Germany. Their new prospective partner Austrian company **hokify** founded in 2015 as JobSwipr, a mobile recruitment platform and app. Due to its technical innovations, the company has grown rapidly and already offers its services to over 55,000 businesses and over 6 million jobseekers in the German-speaking countries. It is now ready to diversify into non-German-speaking countries, but it needs funding and more international expertise to expand. SUN ONE has approached hokify with a proposal for a 5-year equity joint venture (JV) where both companies benefit from shared know-how, capital investments, and extensions to their existing market reach. In the business session the executive team of the new JV is negotiating the next stage of the agreement. Two sides supposedly agreed that the JV would be limited to 5 years, a new subsidiary with an office would be established in Vienna run by a team comprising members from both companies. SUN ONE provides the initial cash investment, representing 85% of the new company’s equity, most of which is used to cover the costs of registering a business in Austria, buying premises and computer equipment

for the new office, etc. In lieu of the remaining 15%, hokify will provide a license to use their mobile platform and technologies for the five years of the JV. In the online session, two teams had to come up with an agreement on the following questions: corporate language strategy or language management, costs for the translation of the website, employee benefits and intellectual property rights.

The prerequisites of participation included English Business Communication course with the focus on a range of thematic blocks such as globalisation, sustainability, international trade, basic financial management, HRM basics, SCR and effective communication.

At WU, the preparation activity took place in the third week of the semester. As preparation for the task, students were given self-study materials on the language of discussion (e.g. turn-taking, chairing, polite forms of agreement/disagreement) and also had to prepare a social-media-style post (e.g. a 1-2 minute TikTok video or 10-slide Instagram carousel or story) summarising a short article or blog post about a topic relating to international M&As, English as a business lingua franca, international meetings, or negotiations. This was done in their negotiation groups, giving them a chance to establish rapport in their local teams, and the students then had to read and comment on the other groups' posts, making sure that they had all received the key information in an engaging and efficient manner.

At KhHU“PUA”, the preparation stage fit the curriculum, and so during online classes (in Ukraine there is currently the online-learning mainly) once a week during 5-6 classes, the students had a chance together with a teacher study parts of the relevant material to reach the point where they would have a wider picture of the case and issues to agree on. It was found necessary to study articles on language strategy, negotiation language strategies, business culture in Austria. One of the useful things was to be aware of the famous Erin Meyer Culture Map which helped to understand the partner's specific culture in terms of eight behavior aspects Communicating, Evaluating, Persuading, Leading, Deciding, Trusting, Disagreeing, and Scheduling. To discuss the benefits in the negotiation, it was worth exploring the issue of rewards and mandatory benefits guaranteed to the employees in Austria. Since in the Ukrainian team there were students of the program HR Management, they needed to get familiarized more with the concepts of joint venture, merger, acquisition, etc.

During the session (27.10.23) two teams (four students in each group) came up with very creative ideas which are worth mentioning. They made up a name for the new company “Sunkify” which is a result of combining two names SUNONE and hokify. Among ideas about the official language students agreed on using English as a lingua franca of the company. German was seen as a second important language and the Ukrainian team members would gladly have a German course to understand better Austrian colleagues. The teams also agreed on holding Ukrainian culture days at the company where the Austrian team would taste the national cuisine of the Ukrainians, learn their traditions, humor and phrases in Ukrainian. The rewards included work-life balance meaning that two days a week the employees could work from home and held video meetings staying with their families. Launching the company was agreed to start with a big event with rich buffets, celebrities' visits, famous bloggers, photo shooting areas, etc.

In terms of the communication strategies employed, during the session at the start of the event, the negotiators stated their proposals on the subject, carried out mutual clarification of positions. The next stage of the negotiation process was an open discussion during which students put forward their arguments, used relevant tactics and made concessions to find agreement. At the end of the session, the students held a short debriefing discussion using the online quiz and participation tool Mentimeter, and they also completed a brief survey on MS Forms giving feedback on the task and a reflection paper giving their counterparts feedback on their language and communication strategies.

The anonymous feedback from the Mentimeter discussion indicated that all the participants were fully satisfied with the negotiated outcome of the meeting. There was a little confusion about rating the other students' behaviour as “cooperative” or “competitive”, suggesting that this question should be set up more carefully. The open feedback suggested that most participants were perceived as being well-prepared, cooperative and open-minded, though a couple of individual responses were surprised that the others could be “a bit stubborn” or “a little bit restraint [*sic*]”. When asked what phrases and communicative strategies they had used in the negotiations, we were pleased to note that they had also noticed a range of linguistic

expressions and communicative strategies as well as raising their cultural awareness. The feedback on the task itself via the MS Forms survey was overwhelmingly positive, with six out of eight students giving it the full five stars. One student commented:

I really liked the atmosphere of the meeting/simulation, as it gave us the possibility to try how well we as professionals can communicate in such a setting (be polite and talk professionally but achieve mutual agreement as well). (Participant 5, WU)

Several participants suggested the task instructions could have been a bit clearer and a couple indicated that they would have liked to negotiate financial issues/the budget. When asked what they had learned, most repeated the ideas that had already been discussed in the Mentimeter, although one even wrote “a lot of things, everything was for me new” (Participant 6, KhHU“PUA”). The individual peer feedback using the rubric indicated that the students were very aware of the language and communicative strategies previously discussed as they explicitly mentioned these in the detailed feedback.

Conclusions

Despite the amount of effort, it took to coordinate the task for a single group of eight students in total, we both felt that the learning experience these students gained from the activity was absolutely worth it. We were both impressed by how seriously the students took the role-play, and also by the fact that we were able to observe them implementing the language and communicative strategies from the input materials. Of course, some of the factors were beyond our control, such as the difficult situation in Ukraine which meant that some students were unable to commit to the set time. However, others could be mitigated in future by scheduling the class further in advance and by using word-of-mouth recommendations from previous participants who can reassure their colleagues that it is an interesting and engaging experience. While we could have graded the students’ performance ourselves in this instance (a situation that is not possible with multiple groups in break-out rooms), we suggest that relying on peer feedback makes the experience both less daunting (and thus more attractive when it is a voluntary element of the course) and more “authentic”, placing the focus squarely on the intercultural experience. That said, we found it was important to give the students very explicit instruction, enough time and some participation points as an incentive to ensure the level of detail in the feedback was sufficient to be useful for the recipients. It is also essential to plan in explicit “socialisation” time so the students can get to know each other and establish a rapport before going into the negotiation.

Additionally, the MS Forms survey about the task itself showed that it is helpful to use the same task several times and to collect student feedback in order to improve and optimise the task instructions. Though we had deliberately tried to tailor them to our respective course focus (HRM and communication), business students consistently appreciate the possibility to negotiate concrete financial aspects so we would suggest including a simple numbers-based issue in every activity, regardless of the general business context (see also the recommendations in Pietikäinen and Komori-Glatz, under review). Finally, the collaboration between the teachers obviously also entails intercultural communication, so, as the students pointed out themselves, it is essential to come to the task with an open mind, a certain amount of flexibility, and to make sure the activity is well-prepared. By doing so, you may learn as much as your students do.

References

1. Wit, H. de (2016). Internationalisation and the role of online intercultural exchange. In: T. Lewis, R. O’Dowd, eds. *Online Intercultural Exchange: Policy, Pedagogy, Practice*. London: Routledge.
2. Molodcha, N. (2017). New forms of interaction with universities and key «influence groups». [online] In: *Interaction of educational institutions with stakeholders: the call of the times*. Kharkiv, pp. 158–162. Available at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/1622> [Accessed 14 December 2023].
3. Knight, J. (2008). *Higher Education in Turmoil: The Changing World of Internationalization*. Rotterdam: Sense Publishers.
4. Pietikäinen, K., Komori-Glatz, M. *Teaching BELF Pragmatics Through Online Intercultural Negotiations: A New Approach*.

Коморі-Глац Мія, Молодча Наталія Сергіївна. Українсько-австрійські бізнес-переговори у форматі міжкультурної навчальної колаборації.

У статті проаналізований досвід українсько-австрійських ділових переговорів, проведених у форматі міжкультурної освітньої колаборації. Студентські групи Віденського університету економіки та бізнесу та Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» взяли участь у структурованій рольовій симуляційній гри з проведення ділових переговорів. В основі гри полягало залучення у формі спільного підприємства двох компаній SUNONE, яке надає рекрутингові послуги в Україні та інших країнах ЄС і планує розширюватися у німецькомовних країнах, та австрійська високотехнологічна компанія hokify. Групи повинні були узгодити питання щодо мовної стратегії у міжнародній компанії, витрат, винагород і додаткових вигод, а також прав інтелектуальної власності. У рамках освітнього заходу професійна компетентність та стратегічні комунікаційні стратегії учасників були визначені як успішні за оцінкою учасників та викладачів. Автори обговорюють переваги та необхідні зусилля для здійснення ефективної інтеграції в міжнародну педагогічну співпрацю.

Ключові слова: Австрія, Віденський економічний університет, міжкультурна комунікація, онлайн-навчання, рольова симуляційна гра, українсько-австрійські бізнес перемови, ХГУ «НУА», hokify, SUNONE.

Komori-Glatz Miya, Molodcha Natalia. Ukrainian-Austrian Business Negotiations in the Format of Intercultural Educational Collaboration.

The article presents an analysis of the Ukrainian-Austrian business negotiations held in the format of intercultural educational collaboration. The authors report on the preparation stage, in- and post-event aspects of the structured role-play simulation game involving student groups of Vienna University of Economics and Business and Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”. The case was based on the engagement in the form of the joint venture of two companies SUNONE operating in Ukraine and planning to expand to German-speaking countries and Austrian high-tech company hokify. The groups had a task to agree on the issues of the language strategy, costs, rewards, fringe benefits and intellectual property rights. Within the educational event professional competence and strategic communication strategies of the participants were proved to be successful according to the peer and teachers’ evaluation. The authors discuss the advantages and the necessary efforts to integrate into international teaching collaboration.

Key words: Austria, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”, hokify, intercultural communication, online learning, role-play simulation game, SUNONE, teaching collaboration, Ukrainian-Austrian business negotiations, WU Vienna University of Economics and Business

В. В. Компанієць

ПРО НАСТРОЇ ТА ДУМКИ МІЛЕНІАЛІВ І ЗУМЕРІВ ДЛЯ РОБОТОДАВЦІВ ТА ОСВІТЯН

Сучасний світ знаходиться в періоді швидких революційних перетворень. Їх наслідком стають зміни в соціально-економічному та освітньому просторах, в самій людині. Наразі ми не будемо аналізувати вектори та якість змін, зазначимо лише те, що сьогодні освітні заклади зустрічаються з новими поколіннями тих, хто навчається. І ці покоління досить сильно відрізняються від минулих. Тому, будуючи модель майбутньої якісної освіти, необхідно мати не тільки певний ціннісний ідеал освіти, знати запити ринку праці, роботодавців, але й розуміти вимоги до освіти та проблеми молоді, що навчається.

Протягом дванадцяти років міжнародна аудиторська компанія Deloitte проводить дослідження настроїв та думок представників двох молодих поколінь - зумерів та міленіалів, що охоплює біля 44 країн світу. Ці покоління є основою ринку праці, тому дослідження

спрямовано в основному на роботодавців. Але саме представники цих двох поколінь є сьогодні головними представниками студентства, що отримує першу або другу вищу освіту. Зазначимо, що зумери у складі опитуваних Deloitte народилися в період із січня 1995 року до грудня 2004 року (20-28 років станом на 2023 р.), міленіали - народилися в період із січня 1983 року до грудня 1994 року (29-40 років станом на 2023 р.).

Що результати останніх (2022 р., 2023 р.) опитувань «Deloitte Gen Z and Millennial Survey» [1-3] можуть показати освітянам?

Фінансова забезпеченість, власний психологічний стан, баланс між роботою та життям, екологія, а не освіта турбують молоді покоління у першу чергу. Тобто, якщо прочитати по іншому, прагматично, то освіта, приваблива для сучасної молоді, повинна бути такою, щоб усе це забезпечити. І якщо розкласти по полицях ці прагнення, маємо запит на формування не тільки чітких вузькопрофесійних навичок, що забезпечать молоді місце роботи, але й особистісних, морально-психологічних якостей, які допоможуть долати труднощі, бути стресостійкими, працювати над собою.

Розберемо більш докладно результати опитувань.

Головною соціальною проблемою представники зазначених поколінь називають вартість життя: понад половину зумерів (51%) і міленіалів (52%), опитаних в 2023 році, зазначають, що живуть від зарплати до зарплати (що на п'ять відсоткових пунктів більше, ніж у 2022 році) [1]. Це, при домінуванні фінансування освіти за власні кошти, значно знижує як кількість бажаючих отримати вищу освіту, так і можливості приділити необхідний на навчання час. Логічним наслідком може стати не тільки скорочення закладів вищої освіти, а й зниження якості освіти, яку фактично будуть мати її здобувачі. Виключенням є тільки високо мотивовані, талановиті, фінансово спроможні. А такі, на жаль, складають меншість. І за цю меншість будуть змагатись не тільки роботодавці, але й освітяни.

Однією з головних вимог зумерів та міленіалів, як показує опитування, є прагнення гнучкості у виборі місця і часу, де та коли вони працюватимуть. Це їх прагнення можливо застосувати й до освіти, адже стиль та ритм життя цих поколінь, як ми бачимо із власного досвіду, вже майже неможливо вписати в чіткий графік розкладу занять. Технічні засоби, цифрові технології можуть частково допомогти у вирішенні питань зустрічі студента та викладача, але відбуватиметься така зустріч не в реальному, а у віртуальному просторі в асинхронному режимі (прослуховування записаних відео-лекцій, виконання завдань на цифрових платформах тощо). Це краще за нічого, але не може бути ідеалом для якісної освіти. Тому маємо розрив між необхідним для якісної освіти та можливим.

В житті людини в різні часи завжди було багато стресових обставин, подій, це нормально, адже випробування гартують. Все залежить від того, як людина реагує на стресовий вплив. На жаль, покоління зумерів та міленіалів не є стресостійкими, і це логічно, адже їх переважно виховували в гедоністичному, та егоцентричному спрямуванні, створюючи комфортні умови життя. Майже половина представників покоління зумерів (46%) і чотири з 10 міленіалів (39%) зазначили, що відчують стрес постійно або більшу частину часу [1]. Крім занепокоєння щодо власного фінансового становища та добробуту друзів і сім'ї, на зростання рівня стресу впливає поганий баланс між роботою та особистим життям і велике робоче навантаження. Постійний стрес і вигорання виснажують. І це ми відчуваємо у роботі зі студентами. Вони багато чого неспроможні вмістити. До того ж молоді, як показує опитування, важко «відключитися» від роботи. І якщо студент навчається та працює водночас, все це унеможливило здобуття якісних знань у галузях, що не стосуються безпосередньо їх роботи. Маємо черговий розрив між необхідним та можливим.

Наступне побажання поколінь щодо роботодавців: *представники зумерів та міленіалів хочуть, щоб роботодавці забезпечували їм можливості для навчання та надавали підтримку в прийнятті більш раціональних рішень у власному житті, а також у розвитку навичок, необхідних для переходу до низьковуглецевої економіки [2].*

Отже, в молоді все ж таки є бажання вчитись, але вони чекають на підтримку роботодавців, усвідомлено прагнуть до формування навиків прийняття раціональних рішень, соціально відповідальної поведінки, стресостійкості. Скоріше за все молоді покоління не досить усвідомлюють необхідність формування фундаментальних знань, навичок глибинного, системного аналізу, аксіологічного та морального виміру подій, ситуації рішень, поведінки. Але про це ми дізнаємось не з зазначених опитувань, а переважно із власного практичного досвіду.

Один із головних висновків, який формулюють фахівці Deloitte, такий: «Для залучення та утримання персоналу бізнес-лідери мають вжити негайних дій у напрямі формування моделей роботи, що відповідають очікуванням їхніх працівників. Критичними у цьому контексті будуть питання забезпечення балансу між роботою та особистим життям, можливості для навчання та розвитку і підтримки добробуту» [3].

Звичайно, ґрунтуючись на цих та інших дослідженнях, можливо констатувати, що *існуюча модель освіти повинна змінитись. Але для цього існує багато відкритих питань і перешкод.* Це й бюрократична система та негнучкість управлінського складу як компаній, так і освітніх установ, дуже високе навантаження на викладача в т.ч. за рахунок зайвої роботи, що не має сенсу, невідповідний навантаженню рівень заробітної плати та відтік із системи сильних і талановитих, й втрата бачення сенсу продовжувати освітній процес з немотивованими на навчання слухачами.

Зростання психологічного, когнітивного та інформаційного навантаження поряд зі зниженням духовно-морального та інтелектуального рівня, психічного та фізичного здоров'я молодого покоління – ось ті ножиці, що розрізають якісну освіту, поряд із зустріччю немотивованого виснаженого студента та немотивованого виснаженого викладача. І ці проблеми теж повинні розуміти роботодавці.

Отже, спираючись на дослідження Deloitte, ми показали лише деякі проблеми отримання якісної вищої освіти сучасною молоддю, в реальності їх набагато більше. Але і ці дослідження доводять необхідність дуже тісної співпраці освітян та роботодавців.

Список бібліографічних посилань

1. Gen Z and Millennial Survey, (2023). *Deloitte* [online]. Available at: <https://www.deloitte.com/global/en/issues/work/content/genzmillennialsurvey.html> [Accessed 5 Dec. 2023].
2. Зумери та міленіали в Україні та світі: результати дослідження 2022, (2023). *Deloitte* [online]. Available at: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/about-deloitte/articles/genzmillennialsurvey.html> [Accessed 5 Dec. 2023].
3. Дослідження настроїв та думок міленіалів і зумерів у 2023 році свідчить про досягнення прогресу в організації робочих процесів, незважаючи на нові виклики, (2023). *Deloitte* [online]. Available at: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/press-release/2023/2023-gen-z-and-millennial-survey.html> [Accessed 5 Dec. 2023].

References

1. Gen Z and Millennial Survey, (2023). *Deloitte* [online]. Available at: <https://www.deloitte.com/global/en/issues/work/content/genzmillennialsurvey.html> [Accessed 5 Dec. 2023].
2. Zumery ta milenialy v Ukraini ta sviti: rezultaty doslidzhennia 2022, (2023). *Deloitte* [online]. Available at: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/about-deloitte/articles/genzmillennialsurvey.html> [Accessed 5 Dec. 2023].
3. Doslidzhennia nastroiv ta dumok milenialiv i zumeriv u 2023 rotsi svidchyt pro dosiahnennia prohresu v orhanizatsii robochykh protsesiv, nezvazhaiuchy na novi vyklyky, (2023). *Deloitte* [online]. Available at: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/press-release/2023/2023-gen-z-and-millennial-survey.html> [Accessed 5 Dec. 2023].

Компанієць Вікторія Віталіївна. Про настрої та думки міленіалів і зумерів для роботодавців та освітян.

В публікації на основі результатів останніх (2022 р., 2023 р.) опитувань «Deloitte Gen Z and

Millennial Survey» визначено основні настрої та думки представників двох молодих поколінь, які необхідно брати до уваги роботодавцям та освітянам.

У першу чергу молоді покоління турбує не освіта, а фінансова забезпеченість, власний психологічний стан, баланс між роботою та життям, екологія. Молоді покоління відчувають значний стрес, перевантаження, їм важко «відключитися» від роботи. Ці настрої молоді відчутно впливають на стан сучасної вищої освіти.

В молоді все ж таки є бажання вчитись, але вони чекають на підтримку роботодавців, усвідомлено прагнуть до формування навиків прийняття раціональних рішень, соціально відповідальної поведінки, стресостійкості.

Фінансова неспроможність, стреси, виснаження, нестача часу на засвоєння знань, відсутність усвідомленості в необхідності набування фундаментальних та системних знань у сучасної молоді – це ті виклики, які досить сильно знижують потенціал та якість вищої освіти.

Існуюча модель освіти повинна змінитись. Але для цього існує багато відкритих питань і перешкод. Нова модель освіти повинна формуватись у тісній співпраці освітян та роботодавців з урахуванням портрету молодих поколінь й певного ціннісного виміру.

Ключові слова: міленіали, зумери, освіта, освітяни, роботодавці.

Kompaniets Victoria. Attitudes and Opinions of Millennials and Zumers for Employers and Educators.

The publication, based on the results of the latest (2022, 2023) surveys “Deloitte Gen Z and Millennial Survey”, identifies the main moods and opinions of representatives of two young generations that employers and teachers need to take into account.

First of all, the young generation is concerned not with education, but with financial security, their own psychological state, work-life balance, and the environment. Young generations experience significant stress, overload, and it is difficult for them to “disconnect” from work. These moods of young people significantly affect the state of modern higher education.

Young people still have a desire to learn, but they are waiting for the support of employers, consciously strive to develop skills in making rational decisions, socially responsible behavior, and stress tolerance.

Financial insolvency, stress, exhaustion, lack of time to acquire knowledge, lack of awareness of the need to acquire fundamental and systemic knowledge among modern youth – these are the challenges that significantly reduce the potential and quality of Higher Education.

The current model of education must change. But there are still many open questions and obstacles. The new model of education should be formed in close cooperation between teachers and employers, taking into account the portrait of young generations and a certain value dimension.

Key words: millennials, zumers, education, educators, employers.

О. М. Ляшенко

ТРАНСФОРМАЦІЙНА ОСВІТА: ОЧІКУВАННЯ VS РЕАЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО КОНТЕКСТУ

Трагічні часи, які нині переживає українське суспільство через повномасштабне російське вторгнення, змушують переглядати цінності, пріоритети та робити ревізію ресурсів. Такий перегляд є вимушеним, але його наслідки – суттєвими, свідомими і змінотворчими. Одна з ключових поліаспектних ролей у цьому процесі належить освіті. Якщо довоєнний дискурс ставлення до освіти в Україні коливався в межах від «слабка і неякісна до потребує докорінних змін», то у часі війни він зазнав суттєвих змін. Це відбулося і через порівняння із зокрема якістю вищої освіти в Європі дітей воєнних мігрантів з України, і через різкі демографічні зміни,

викликані війною, і через великі воєнні втрати, але головне – через глибинне усвідомлення ролі освіти у зміцненні національної безпеки України.

Звісно, глобальні тренди, які визначають майбутнє освіти, не втратили своєї актуальності, До прикладу, Дорожня карта до 2030 року, яку вища освіта отримала 20 травня 2022 р. в Барселоні, під час Всесвітньої конференції ЮНЕСКО з вищої освіти. підкріплюється багатими дослідженнями з 10 тем, підготовленими групами технічних експертів, у тому числі звітом Глобальної незалежної експертної групи ЮНЕСКО про університети та Порядком денним до 2030 року під назвою: «Дії, керовані знаннями: трансформація вищої освіти для глобальної стійкості» та «Переосмислення майбутнього вищої освіти: інсайти з процесу розробки сценарію до 2050 року». Перший документ є настійним заклик до університетів відігравати набагато більш важливу роль у суспільній трансформації, необхідній для досягнення ЦСР та у вирішенні деяких із найбільших світових проблем. Він також закликає ЗВО прийняти Порядок денний на період до 2030 року, зробивши стійкість і грамотність щодо цілей сталого розвитку основною умовою для всіх викладачів і студентів, щоб зв'язати студентів із реальними проблемами та сприяти отримання ними трансформаційного досвіду. Водночас, дефініція «трансформація» застосовується тут у масштабному контексті.

Модель трансформації освіти в Україні під час та після війни на основі викликів сьогодення та кращих світових освітніх практик описана у *Learning during Crisis Insights for Ukraine from across the Globe (LEARNING DURING CRISIS © OECD 2023)* [1]. Дані, які лежать в основі цього звіту, були отримані за допомогою опитування щодо забезпечення безперервного навчання Українських студентів, які через війну стали воєнними мігрантами, проведений ОЕСР у лютому 2023 р. [2]. Ця модель є дуальною по відношенню до концепції трансформації: з одного боку мова йде про інституційні, організаційні, управлінські зміни, які маю відбутися у системі вітчизняної освіти, а з іншого – модель зачапає і глибинні сенси трансформаційної освіти як інструмента світоглядних і аксіологічних змін.

Ресурси міжнародних освітніх організацій, таких як UNESCO, OECD, які можуть надати порівняльний аналіз трансформаційних освітніх підходів, які зазнали суттєвих змін з тих часів, коли Джек Мезіроу розробив концепцію трансформаційного навчання, визначивши її як «Процес, за допомогою якого ми трансформуємо проблемні системи координат (мислення, звички мислення, смислові точки зору) – набори припущень та очікувань – щоб зробити їх більш інклюзивними, розрізняючими, відкритими, рефлексивними та емоційними. Такі рамки кращі, тому що вони з більшою ймовірністю породжують переконання та думки, які виявляться більш вірними чи виправданими для керування діями» [3].

Яким є очікування від трансформаційної освіти? Згідно *Transforming Business Education* [4], ними є: дезорієнтуюча дилема (ситуація або досвід, який змушує людину ставити під сумнів свої переконання, цінності та припущення, що може викликати почуття збентеження та дискомфорту і зазвичай викликане важливими життєвими подіями, такими як криза); проведення само обстеження; критична оцінка наявних припущень; усвідомлення наявного досвіду; дослідження варіантів нових ролей та дій; планування перебігу дій; надбання знань та навичок для досягнення цілей; експериментування з новими моделями поведінки; розвиток компетентності та впевненості в собі; реінтеграція у життя, яка тягне за собою інтеграцію нових поглядів та моделей поведінки у повсякденне життя. Отже, очевидно, що такий підхід до трансформаційного навчання є найбільш релевантним для теперішніх часів.

Водночас, треба зробити застереження, що поняття трансформаційного навчання нині вимагає розмежування, оскільки цей термін «усе частіше використовується для позначення практично будь-якого випадку навчання» [5]. За даними [6] існують три основні концепції перетворюючого навчання, які створюють сприятливі обмеження для теорії перетворюючого навчання, а саме: «трансформація світогляду людини, процес навчання людини, залученої до перетворюючого досвіду, і як серія практик, які викликають або підтримують трансформацію».

Отож надалі зупинимося саме на тріаді такого розуміння трансформаційного навчання та підкріпимо її моделлю трансформаційного навчання Нестрома [7], яка покликана забезпечити спрощений підхід до розуміння та пояснення такого навчання. Згідно цієї моделі виділяються чотири етапи:

наявність досвіду, яким вважається все, що могло статися протягом життя: це результат взаємодії людини з навколишнім середовищем, в результаті якої виникають знання, навички та ідеї;

припущення, які ґрунтуються на досвіді, і стають переконаннями та цінностями, але водночас, і частиною фільтра, через який бачиться реальність, формуючи світогляд;

складні перспективи: новий досвід і проблеми у поєднанні з критичним мисленням, які можуть привести до ставлення під сумнів фундаментальних переконань і припущень про світ і появи бачення нової перспективи.

Спираючись на елементи цієї моделі, можна зробити припущення, що часи таких потрясінь як війна вивищують попит саме та трансформаційну освіту. Однак, попри доволі широку відомість такої освіти та вивченість у галузі педагогічних наук, вона ще не набула широкої популярності в Україні. Найпростіший спосіб це довести полягає у застосуванні системи Google Trends, пошук у якій понять «трансформаційна освіта» або «transformative learning» не фіксує жодних запитів на теренах України за будь-який найдовший чи найкоротший відтинок часу. Світові результати пошуку у категорії «освіта» поняття «transformative learning» як на рік, так і за 5 років не дають результатів високої пошукової зацікавленості. Так, п'ятірка лідерів пошуку в обох випадках належить Філіппінам (100 запитів), Південні Африка (75 запитів) і по 25 запитів припадає на Австралію, Канаду і Велику Британію (пошуковий запит авторський, станом на 10 січня 2024 р.).

Водночас, відсутність доказів масової зацікавленості у трансформаційній освіті в Україні, як того можна було би очікувати, не скасовує наявності унікальних кейсів такої освіти. Наведу лише декілька з них, торкнувшись в такий спосіб деяких особливостей реальності трансформаційної освіти в Україні.

Локацією суцільної трансформаційної освіти є Бізнес-Школа УКУ (<https://lvbs.com.ua>), де окрім п'яти магістерських програм, кожна з яких має транслює неповторний досвід трансформаційної освіти, лише протягом 2023 року апушено проєкт Business on the Frontlines спільно з Університетом Notre Dame (USA) для вирішення нагальних проблем переміщеного українського бізнесу в Польщі. Для студентів, підприємців різних напрямків Бізнес-школа УКУ та Факультет суспільних наук разом з міжнародними експертами запустила англomовний курс «Шлях до відновлення» (Road to Recovery). Український католицький університет залучив до курсу викладачів з Гарварда, Сиракузького університету, Стенфорда, Оксфорду, Університету Нотр-Дам та Інституту Нановіка, Університету Колорадо. Результатом стали проєкти учасників, серед них і Рівненський меблевий кластер, далі більше.

Інноваційним кейсом трансформації сучасної освіти в Україні є реалізація пілотного циклу програми «Лідери трансформації університетів задля відродження України», здійснюваного Британською Радою в Україні в партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Фондом Президента України з підтримки освіти, науки та спорту. Програма «Лідери трансформації університетів задля відродження України» спрямована на: розвиток і залучення нового покоління лідерів вищої освіти / творення лідерського резерву; посилення інституційної спроможності університетів України, які демонструють здатність до розвитку та змін; створення та зміцнення відносин між університетами Великої Британії та України. Структура та тематика пілотного циклу Програми: нова роль університетів, стратегії та зміни у вищій освіті, лідерство та університетська автономія, управління фінансами та проєктний менеджмент для розвитку університету.

На особливу увагу заслуговує кейс розгортання суспільно-орієнтованого навчання. Термін «суспільно орієнтоване навчання» (service-learning) вперше був використаний у 1966 році в США

педагогами Вільямом Рамзі та Робертом Сігмоном [8, 9], які наголошували, що суспільно орієнтоване навчання це «інтеграція суспільних досягнень у свідомий освітній ріст». У 2019 році Український католицький університет розпочав викладання за методологією суспільно орієнтованого навчання (СоН), і таким чином був першим закладом вищої освіти в Україні, який це зробив. Нині розвиток СоН є складовою Стратегії УКУ «Університет, який служить», а в 2022/23 навчальному році в університеті було реалізовано 25 таких проєктів. Університет є активним учасником габу Центральна та Східна Європа та Близький Схід програми Uniservitate, і в 2022 році проєкт СоН «Я – Інший!» став лауреатом Uniservitate Global Award [10].

У 2023 році, у межах ініціативи Erasmus+ стартував проєкт «ServU – Суспільно орієнтоване навчання у вищій освіті для відновлення України». Метою проєкту є поширення підходу суспільно орієнтованого навчання серед українських закладів освіти, а також визначення потреб громад і розв’язання наявних локальних проблем через суспільно орієнтоване навчання. Проєкт реалізовує консорціум трьох вітчизняних ЗВО – Український католицький університет, Сумський державний університет, НТУ «Дніпровська політехніка», – та три іноземні університети – KU Leuven (Бельгія), Università LUMSA (Італія), Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt (Німеччина). Окрім цього, асоційованими партнерами проєкту є European Association of Service-Learning in Higher Education, CLAYSS, Uniservitate, бізнес-середовища, а також українські громади. Презентація проєкту пройшла 28 листопада 2023 в межах конференції «Суспільно орієнтоване навчання для відбудови України».

Таким чином, роль трансформаційної освіти у сучасних умовах важко переоцінити як на глобальному, так і на локальному рівні. Реальний стан розвитку такої освіти в Україні демонструє наявність точкових ініціатив запровадження такої освіти, водночас має відбуватися накопичення критичної маси таких ініціатив, реалізація яких може стати на лише змінотворчою рушійною силою (переважно в освіті дорослих), але і поштовхом до розвитку теорії на основі унікальних вітчизняних кейсів.

References

1. OECD (n.d.) Learning during Crisis Insights for Ukraine from across the Globe. Available at: <https://www.oecd.org/education/Lessons-during-Crisis.pdf> (Accessed: 10 January 2024).
2. OECD (2023) 'Ensuring continued learning for Ukrainian refugees', in Education at a Glance 2023: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris. doi: <https://doi.org/10.1787/129feef5-en>.
3. Fleming, T. (2022) 'Mezirow's Theory of Transformative Learning: in Dialogue with Honneth's Critical Theory'.
4. Ecampusontario (n.d.) Transforming Business Education. Available at: <https://ecampusontario.pressbooks.pub/transformingbusinesseducation/> (Accessed: 10 January 2024).
5. Hoggan, C. (2016) 'Transformational learning as a metatheory: definition, criteria, and typology', *Adult Education Quarterly*, 66(1), pp. 57-75. doi: 10.1177/0741713615611.
6. Anand, T.S., Anand, S.V., Welch, M., Marsyk, V.J. and Langer, A. (2020) 'Overview of transformative learning I: Theory and its evolution', *Reflective Practice*, 21(6), pp. 732-743. doi: 10.1080/14623943.2020.1821942.
7. Nerstrom, N. (2014) 'An Emerging Model for Transformative Learning', *Adult Education Research Conference*. Available at: <https://newprairiepress.org/aerc/2014/papers/55> (Accessed: 10 January 2024).
8. Ramsay, W. (2017) *Service-learning. Memories and perspectives. Where's the Wisdom in Service-Learning?*, Information Age Publishing, p. 50.
9. Sigmon, R. (Spring 1979) 'Service-Learning: Three Principles', *Synergist*, pp. 9-11. Available at: <https://synergist.org/> (Accessed: 10 January 2024).
10. Uniservitate (2022) Uniservitate Award: 28 Universities From Around The World Received The Award. Available at: <https://www.uniservitate.org/2022/07/27/uniservitate-award-28-universities-from-around-the-world-received-the-award/> (Accessed: 10 January 2024).

Ляшенко Олександра Миколаївна. Трансформаційна освіта: очікування vs реальність українського контексту.

Попри популярність теорії трансформаційної освіти у світі, зокрема у царині педагогічних наук, така теорія ще не набула широкого застосування в Україні. Водночас, відсутність доказів масової зацікавленості у трансформаційній освіті в Україні, як того можна очікувати у часі війни, не скасовує наявності унікальних кейсів щодо її реалізації. Такими кейсами є бізнес-освіта, пілотного циклу програми «Лідери трансформації університетів задля відродження України», проекти суспільно-орієнтованого навчання. Роль трансформаційної освіти у сучасних умовах важко переоцінити як на глобальному, так і на локальному рівні. Реальний стан розвитку такої освіти в Україні демонструє наявність точкових ініціатив запровадження такої освіти, водночас має відбуватися накопичення критичної маси таких ініціатив, реалізація яких може стати на лише зміно-творчою рушійною силою (переважно в освіті дорослих), але і поштовхом до розвитку теорії на основі унікальних вітчизняних кейсів.

Ключові слова: трансформаційна освіта, кейси, бізнес-освіта, суспільно-орієнтоване навчання.

Liashenko Oleksandra. Transformative Education: Expectations vs. reality in the Ukrainian Context.

Despite the global popularity of transformative education theory, particularly in the field of educational sciences, this theory has not yet gained widespread application in Ukraine. However, the lack of evidence of mass interest in transformative education in Ukraine, as might be expected during a time of war, does not negate the presence of unique cases of its implementation. Such cases include business education, the pilot cycle of the “Leaders of Transformation for the Revival of Ukraine’s Universities” program, and projects of community-oriented learning. The role of transformative education in contemporary conditions cannot be overstated, both globally and locally. The current state of development of such education in Ukraine shows the presence of point initiatives for its introduction, but there needs to be an accumulation of a critical mass of such initiatives, the implementation of which could become not only a change-making driving force (primarily in adult education) but also a push for the development of theory based on unique domestic cases.

Key words: transformative education, cases, business education, community-oriented learning.

Р. В. Майборода

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК НОВА ФОРМА ВЗАЄМОДІЇ ТА ОБ’ЄДНАННЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ СПІЛЬНОТ

В період невизначеності, дифузності соціального контексту особливо значущим стає укріплення довіри, об’єднання зусиль та ресурсів для вирішення суспільно значущих завдань. Значну роль у цьому процесі відіграє волонтерство. Адже воно є потужним суспільним ресурсом у вирішенні соціальних проблем у різних сферах життєдіяльності спільнот, у тому числі й університетських. Ця теза актуалізує звернення до проблеми волонтерства в освіті, розгляду її як стратегії позитивного розвитку університетської спільноти.

На нашу думку, у цьому контексті набувають значущості волонтерські практики (як на регіональному, так і на світовому рівні), які дозволяють побачити нові сенси, можливості, форми та проекти.

Заглиблюючись у розгляд запропонованої нами теми, вважаємо за необхідне представити декілька ракурсів аналізу.

Ракурс перший. Університетська спільнота: основні маркери.

Насамперед звернімося до розуміння сутності поняття “спільнота”¹, щоб висвітлити значущі маркери для аналізу університетської спільноти. З нашої точки зору, йдеться про загальну мету,

¹Спільнота – community з латинської «сам» – разом, спільно та «munis» – служити.

спільну справу, інтерес, високий рівень ідентифікації. Це і виступає орієнтиром взаємодії та об'єднання.

Якщо говорити про університетські спільноти, то вони постали перед викликами глобальності, локальності, дифузності. З одного боку, вони виступають як частини цілого всередині світової спільноти, а з іншого – як унікальні локальні спільноти, які у взаємодії постійно змінюються. Останнє асоціюється з розпливчатістю, випадковістю формоутворень, пов'язаних з постійним пошуком нових можливостей на противагу глобалізаційним процесам.

Вивчений досвід створення та функціонування університетських спільнот [1] демонструє, що сучасні університети випробовують нові партнерські ролі. Все частіше полем взаємодії стає не тільки освіта, наука, а й інші сфери, в яких можливо задіяти ресурси й реалізувати інтереси спільноти. Одночасно постає питання, як стратегічно самовизначитися у контексті глобалізаційних викликів. У цьому напрямку обираються різні конфігурації. По-перше, якщо наслідувати традиції П. Бурд'є, це поширення й проникнення в університетське поле схвалюваних соціальних практик. По-друге, в умовах швидких змін і невизначеності університетські спільноти змушені переймати успішні практики. По-третє, міксованість взаємодії спільноти університету у просторі й напрямку як реакція на певні виклики.

Ракурс другий. Волонтерські практики університетських спільнот.

З огляду на те, що волонтерство є багатофункціональним феноменом, звернімося до тих його характеристик, які надають змогу артикулювати їх з точки зору взаємодії та об'єднання університетських спільнот. Важливими конструкторами в цьому сенсі є консолідація, згуртованість, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, прихильність до своєї спільноти. Одночасно, як ми вже зазначали вище, види та форми взаємодії зазнають змін, «розмиваються», з'являються нові його види... «епізодичні» [2, с. 151].

Безумовно, волонтерство є поширеною практикою у багатьох країнах світу, про що свідчать волонтерські практики, у тому числі представників молодіжних об'єднань. Огляд різноманітних форм організації університетських спільнот демонструє, що вони не обмежені у своїй діяльності лише простором вишу або зорієнтованістю. Так, наприклад, в університетах США відомі братства (Fraternity) та сестринства (Sorority) як унікальні види університетської спільноти. До них входить лише 8,5% американських студентів, для яких головним є бажання стати членом ком'юніті, що розділяє однакові погляди, незалежно від університету й обраної спеціальності. Основним, що об'єднує їх, є реальна волонтерська діяльність, участь у благодійних проектах.

Спираючись на аналітику із зазначеної вище проблеми, можемо говорити про поширення волонтерства в університетських спільнотах України. Практична реалізація подібного досвіду стала дієвим чинником їх залучення до вирішення соціально значущих проблем. Такі практики стають реальнішими і в Харківському регіоні, де останніми роками вже напрацьовані певні традиції.

Про це свідчать результати соціологічного дослідження «Ставлення молодих харків'ян до благодійності та волонтерської діяльності», проведеного Лабораторією проблем вищої школи Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»². За отриманими даними, 75% опитаних визначили волонтерську допомогу як достатньо значущу. Пріоритетними для них стали соціальні проекти, пов'язані з допомогою малозахищеним групам населення, а також військовослужбовцям, внутрішньо переміщеним особам. Особливу увагу привернув аналіз мотиваційного блоку: більша частка респондентів (65,1 %) зазначила, що керується бажанням допомогти; іншу, меншу частку (21,9 %) складають ті, у кого є потреба надання допомоги знайомій людині або родичу.

Сьогоднішня реальність демонструє, що цей напрям став об'єднуючим для університетських спільнот – і не тільки на макро-, мезорівні, але й усередині вишу. Це доводить і діяльність

² Результати соціологічного дослідження «Ставлення молодих харків'ян до благодійності та волонтерської діяльності», проведеного Лабораторією проблем вищої школи Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» у жовтні 2021 р. (n=1219)

Школи волонтерів Ava Kharkiv (Харків), яка підготувала понад 2000 сертифікованих волонтерів-студентів різних вишів, залучених до реалізації міських проєктів, проведення форуму громадських організацій та інших активностей.

З нашого досвіду успішним став волонтерський проєкт «Добрі вчиники», який реалізується в Харківському гуманітарному університеті «Народна українська академія» спільно з Благодійним фондом «Добрі вчинки разом», Асоціацією випускників цього вишу. Це реальний приклад прояву сучасної взаємодії в освітньому полі, який демонструє поєднання та врахування інтересів не тільки суб'єктів освітнього процесу, але й громадських організацій. Така взаємодія, на нашу думку, дозволяє в рамках університетських спільнот створювати сильні партнерства та мережеві зв'язки, відпрацювати такі його різновиди, як проєкт-партнерство в напрямку певного освітнього проєкту; комунітарне, яке ініціюється певною спільнотою для пошуку ресурсів для розв'язання проблем [3].

Ракурс третій. Візія щодо можливостей об'єднання університетських спільнот (на прикладі партнерства з випускниками).

У цьому ракурсі сфокусуємося на партнерстві з Асоціацією випускників [4]. Які його можливості у розвитку університетської спільноти?

По-перше, це сприяння підтримці студентів, створення умов для їхнього професійного зростання та розвитку. Надання стипендій обдарованим студентам, задіяння програм стажування тощо.

По-друге, розвиток кар'єрних можливостей.

По-третє, організація спільних волонтерських програм, у тому числі орієнтованих на освітній простір. Важливо, що волонтери можуть стати менторами та тьюторами, допомагаючи у ході освітнього процесу, в розвитку конкретних компетентностей [4, с. 30].

Отже, спільні волонтерські проєкти, ініціативи та програми, засновані на партнерстві різних суб'єктів, зацікавлених сторін сприятимуть обміну ресурсами та досвідом, що зміцнить спільноти.

Список бібліографічних посилань

1. Дараган, Т. П., Власюк, О. А. (2022). Роль європейського досвіду реалізації молодіжної політики у формуванні молодого політичного еліти в Україні. *Освітня аналітика України*, 3 (19), с. 119–127.

2. Проценко, О. О. (2020). Тенденції волонтерства у глобалізованому суспільстві. У: *Соціологія у (пост)сучасності*. Харків, с. 151–152.

3. Carnwell, R., Carson, A. (2008). The concepts of partnership and collaboration. In: *Effective practice in Health, Social Care and Criminal Justice*. Open University Press, pp. 4–21.

4. Зверко, Т. В., Майборода, Р. В. (2023). Практики соціального партнерства в освіті: можливості та дієвість. У: *Шляхи збереження й розвитку лідерських позицій Харкова як центру освіти і науки*. Харків: Вид-во НУА, с. 27–31.

References

1. Daragan, T. P., Vlasjuk, O. A. (2022). Rol' yevropeys'koho dosvidu realizatsiyi molodizhnoyi polityky u formuvanni molodoyi politychnoyi elity v Ukraini [The role of European experience in the implementation of youth policy in the formation of the young political elite in Ukraine]. *Osvitnya analityka Ukrainy* [Educational analytics of Ukraine], 3 (19), pp. 119–127.

2. Protsenko, O. O. (2020). Tendentsiyi volonterstva u hlobalizovanomu suspil'stvi. [Trends in volunteering in a globalized society]. In: *Sotsiologhiya u (post)suchasnosti* [Sociology in (post)modernity]. Kharkiv, pp. 151–152.

3. Carnwell, R., Carson, A. (2008). The concepts of partnership and collaboration. In: *Effective practice in Health, Social Care and Criminal Justice*. Open University Press, pp. 4–21.

4. Zverko, T. V., Maiboroda, R. V. (2023). Praktyky sotsial'noho partnerstva v osviti: mozhlyvosti ta diyevist' [Social partnership practices in education: opportunities and effectiveness]. In: *Shlyakhy*

zberezhennya y rozvytku liderykh pozitsiy Kharkova yak tsentru osvity i nauky [Ways of preserving and developing leadership positions of Kharkiv as a center of education and science]. Kharkiv: PUA, pp. 27–31.

Майборода Роман Вадимович. Волонтерство як нова форма взаємодії та об'єднання університетських спільнот.

Дана стаття висвітлює проблеми взаємодії університетських спільнот та волонтерства в освітніх практиках, розгляду її як стратегії позитивного розвитку університетської спільноти.

Представлено точку зору щодо основних маркерів, які характеризують університетські спільноти, серед яких загальна мета, спільна справа, інтерес, високий рівень ідентифікації.

Визначено, що в умовах викликів глобальності, локальності, дифузності основними характеристиками змін стали трансформації ролі та функцій освіти. Звернено увагу на те, що полем взаємодії стає не тільки освіта, наука, а й інші сфери, в яких можливо задіяти ресурси й реалізувати інтереси спільноти.

Актуалізовано значущість волонтерських практик (як на регіональному, так і на світовому рівні), які дозволяють побачити нові сенси, можливості з точки зору взаємодії та об'єднання університетських спільнот.

На прикладі партнерства з випускниками надана візія щодо можливостей об'єднання університетських спільнот, яка передбачає сприяння підтримці студентів, розвиток кар'єрних можливостей, організацію спільних волонтерських програм, у тому числі орієнтованих на освітній простір.

Ключові слова: університетська спільнота, волонтерство, волонтерські практики, форми взаємодії, партнерство з випускниками.

Maiboroda Roman. Volunteering as a new Form of Interaction and Uniting University Communities.

This article highlights the problems of interaction between university communities and volunteering in educational practices, considering it as a strategy for the positive development of the university community.

A point of view is presented regarding the main markers that characterize university communities, including a common goal, a common cause, interest, and a high level of identification.

It was determined that in the conditions of challenges of globality, locality, diffuseness, the main characteristics of the changes became the transformation of the role and functions of education. Attention was drawn to the fact that the field of interaction becomes not only education, science, but also other areas in which it is possible to use resources and realize the interests of the community.

The significance of volunteer practices (both at the regional and global level), which allow us to see new meanings and opportunities in terms of interaction and unification of university communities, has been updated.

On the example of a partnership with graduates, a vision of the possibilities of uniting university communities is presented, which involves promoting student support, developing career opportunities, organizing joint volunteer programs, including those focused on the educational space

Key words: university community, volunteering, volunteer practices, forms of interaction, partnership with graduates.

Л. В. Михайлова

ВИПУСКНИКИ ТА ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС: ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ

Вивчаючи досвід провідних університетів світу не можна не відмітити той факт що університети намагаються підтримувати тісні контакти зі своїми випускниками. І мова тут не тільки про тих випускників які досягли успіхів у своїй діяльності. Зв'язок з випускниками та

долучення їх в до життя університету створює ту саму університетську спільноту, яка в значній мірі здатна підтримувати і сам університет, і надавати таку підтримку самому випускнику.

Бути частиною спільноти, яка може бути опорою і може надати підтримку моральну або фінансову, дуже важливо в сучасних умовах, особливо, якщо говорити про Україну у воєнний період.

Народна українська академія давно і достатньо успішно підтримує контакти зі своїми випускниками. Форми цієї взаємодії найрізноманітніші.

В НУА була створена асоціація випускників, випускники підтримують тісні контакти зі своїм рідним університетом, регулярно організують зустрічі випускників з ректором. Випускники входять до складу опікунської ради академії. Важливо також відмітити, що говорячи про взаємодію з випускниками, а мова не йде виключно про фінансову взаємодію, це також і зустрічі випускників, спортивні змагання за участю випускників та інші заходи які зближують людей, спонукають до більш тісної комунікації.

Окрім того асоціація випускників займається і гуманітарною діяльністю на благо міста та його жителів. Найяскравішим підтвердженням цих слів є діяльність асоціації випускників під час війни: багатьом людям була надана гуманітарна допомога.

Академія активно створює умови для комунікації з випускниками, організовує та ініціює багаточисленні заходи для випускників та їх сімей. Бо НУА має для цього унікальні можливості, так як НУА – це комплекс безперервної освіти: тут школа раннього розвитку для самих маленьких і ліцей, і факультет післядипломної освіти, університет, аспірантура.

Багато випускників академії після випуску вирішують отримати другу вищу освіту та вступають на факультет післядипломної освіти, хтось вибирає аспірантуру, а хтось приводить своїх дітей в ліцей НУА. Таким чином в НУА є всі умови для того, щоб життя та діяльність випускника була тісним чином пов'язана з рідним університетом.

В НУА випускники досить часто долучаються до навчального процесу. Долучення випускників до навчального процесу є досить важливим фактором, який має суттєвий вплив на підвищення мотивації сучасного студента.

На жаль, доводиться відмітити той факт, що у багатьох студентів сьогодні мотивація до навчального процесу досить низька і це в значній мірі відображається на навчанні.

В НУА є одна традиція, яка існує вже достатньо давно: запрошувати випускників для проведення занять впродовж тижня перед днем студента 17 листопада. Випускники на протязі цього тижня проводять заняття зі студентами різних курсів, розповідають їм про свою діяльність, діляться секретами успіху. Вкрай важливо продемонструвати студентам успіхи випускників, показати цей позитивний приклад молодому поколінню: все можливо, але треба навчатись, бути наполегливим та не боятися невдач.

Також важливо відзначити, що вибір кандидатури випускників для таких зустрічей та занять дуже відповідальна місія.

Студентам треба бачити перед собою приклад позитивного, успішного випускника, який також сидів за цією ж партою в університеті. Такі тижні з випускниками проходять в НУА достатньо успішно і, без сумніву, мотивують студентів.

Випускники залучаються і до читання лекцій та проведення занять як в університеті так і в ліцеї.

Крім того в НУА діють різні клуби, наприклад, як Бізнес-клуб, Євроклуб та інші, які достатньо регулярно запрошують випускників на зустрічі зі студентами. Вони викликають, як правило, великий інтерес у студентів.

Крім того в НУА існує багато цікавих традицій пов'язаних з випускниками. Це, наприклад, один день з випускником. Цей день студенти проводять в рамках своєї виробничої практики. І контакти бази для виробничої практики надають нашим студентам випускники, допомагають студентам, підтримують їх.

Серед інших традицій НУА, пов'язаних з випускниками – це прес-конференція викладачів, яка традиційно проходить 25 січня на день студента. Цій традиції вже багато років. Останніми

роками разом з викладачами на цій прес-конференції на питання студентів відповідають випускники і це завжди викликає інтерес. Спілкуючись, студенти, як правило, обмінюються контактами і дуже часто випускники допомагають з працевлаштуванням, дають поради з різних питань, наприклад, підготовка до інтерв'ю з роботодавцем.

Випускники закінчують університет, але залишається його частиною і про їх досягнення та успіхи завжди можна прочитати на сайті академії.

У найтяжчі часи випускники завжди були поряд з академією. І коли 17 квітня 2022 року ракета зруйнувала один із корпусів, саме випускники надали велику підтримку академії і допомогли відновити те, що було зруйновано. І це саме той випадок, який показує справжнє ставлення людей до академії, випадок коли не потрібні слова.

Випускники, беззаперечно є невід'ємною частиною університету та академічної спільноти, тою частиною, яка має величезний вплив на життя університету і Народна українська академія яскравий тому приклад.

Михайлова Людмила Вілївна. Випускники та освітній процес: форми взаємодії.

Всі провідні університети світу намагаються підтримувати контакти зі своїми випускниками. Зв'язок із випускниками, долучення їх до життя університету створює ту саму спільноту, яка здатна підтримувати університет та самого випускника. Народна Українська Академія з самого початку свого існування підтримує тісні контакти зі своїми випускниками. В НУА функціонує асоціація випускників, випускники входять до складу опікунської ради.

Форми взаємодії різноманітні і всі вони спряють зміцненню контактів між випускниками та Академією.

Асоціація випускників займається і гуманітарною діяльністю у тому числі. Найяскравішим прикладом цієї діяльності є діяльність під час війни в нашій країні, тисячі людей отримали допомогу від випускників Академії. В Академії створені всі умови для чисельних контактів із випускниками, адже Народна Українська Академія – це комплекс безперервної освіти. Випускники мають можливість привести своїх дітей до ліцею Академії, отримати тут другу вищу освіту, або почати навчатися в аспірантурі. Звичайною практикою для НУА є долучення випускників до навчального процесу.

І у найважчі часи випускники знаходяться поряд із Академією, допомагають, адже вони є невід'ємною її частиною.

Ключові слова: академічна спільнота, випускники, комплекс безперервної освіти, освітній процес.

Mykhailova Luidmila. Graduates and the educational process: the forms of co-operation.

All the leading universities of the world try to keep contacts with their graduates. The contacts with graduates, their participation in the life of the university make that very community, that can support both the university and the graduate. Peoples' Ukrainian Academy has been keeping close contacts with its graduates. The association of graduates functions in PUA, graduates are members of the trustees' council. The forms of co-operation vary. Besides the members of this association are involved in humanitarian activity, the best example of the result of this activity is the activity of the association during the war: thousands of people got help, that was so needed.

In the Academy all the conditions are made to keep close contacts with graduates, as Peoples' Ukrainian Academy is the complex of long life learning. Graduates have a possibility to bring their children to the school here, they have a chance to get the second higher education or to become post-graduate students. Moreover graduates are involved in the educational process. And during the hardest periods graduates are with the Academy as they are a part of it.

Key words: academic community, graduates, complex of long life learning, educational process.

МІКРОКОНТЕКСТИ СУЧАСНИХ МАКРОЗМІН УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

У сучасному глобальному світі університети стають одними з важливих суб'єктів соціального поля. Їх важливість визначається не лише традиційно притаманними їм функціями, а й новою якістю інтегрованості до системи взаємодії соціальних інститутів як акторів – активних діячів з власними інтересами, які мають бути узгоджені з інтересами інших акторів через систему партнерства, конкуренції або відстороненості/ігнорування.

Така інтеграція не є звичайною для університетів. І пов'язано це з тим, що певна закоркованість університетів у минулому, їх консервативність (яка пояснювалася опцією стабільності) тривалий час дозволяли їм існувати в умовно відособленому середовищі – «освітньому куполі» – з власними механізмами та правилами регулювання. Це надавало їм специфічного статусу соціального партнера в системі соціальних відносин: університети розглядалися переважно як «центри виконання соціальних замовлень».

Такий статус тиражував проблеми співвідношення результатів діяльності університетів з актуальними напрямками розвитку суспільств, різних галузей, професій. Саме звідси – звинувачення університетів у відірваності від реальних професійних практик, провідних технологій тощо.

Спробами виправити таку ситуацію було створення в університетах освітньо-практико-орієнтованих комплексів або наукових центрів, які б дозволяли поєднувати в університеті освіту, науку та практику й доводити таким чином право бути сучасними. До речі, така тенденція тісно пов'язана із сучасними концепціями рейтингування університетів: вхід до переважної більшості рейтингів здійснюється завдяки науковим параметрам університетської діяльності, хоча вони не є основним напрямом їх функціонування (що опосередковано є визнанням факту неможливості вимірювання та порівняння саме освітньої діяльності університетів).

Процес глобалізації сприяв кардинальній зміні ситуації: він стимулював міксування соціальних просторів не лише у світовому масштабі, а й у масштабі локальному; соціальні інституції стали більш залежними одна від одної, і університети як частина соціального простору стали шукати власні відповіді на основні виклики задля набуття статусу лідерів соціальних змін та суспільного розвитку. Вони стали більш відкритими до соціальних інститутів, різних соціальних суб'єктів, соціальних практик тощо. Свідченням тому є залучення до освіти людей третього віку, можливість отримувати другу, третю вищу освіту, в традиційному освітньому просторі набувати додаткових компетентностей тощо. Освіта перестала бути етапом життя, а перетворилася на інструмент повсякденності людини, її професійного та особистого розвитку. Саме тому до основних явних функцій, які традиційно виконували університети, додалась частина латентних функцій, які перетворилися на явні. Але це сформувало потребу не лише відкриття університетів для суспільства, а й проблему збереження їх стрижня як центрів освіти.

Сьогодні університети вимушені розкриватися в соціальному полі й ставати партнером соціальної взаємодії з інститутами економіки, політики, правовими, культурними, релігійними інституціями тощо. Але розкриття університетів призводить до зміщення від класичних моделей їх функціонування до різноманітних варіацій університетської організації. Безумовно, таке різноманіття пов'язане з самим станом суспільства, в якому наявне різноманіття потреб, в тому числі освітніх, цінностей, життєвих світів тощо.

Ці дві тенденції – відкритості університетів та необхідності збереження їх базових маркерів – призвели до розширення університетського поля та зміни регулятивних механізмів його існування: ми бачимо зростання кількості університетів та їх типів, різноманітності та кількості залучених до освітнього поля людей. Сьогодні ми говоримо про дослідні університети, про віртуальні університети, про університети третього віку тощо. Але наслідком такої диференціації

освітніх установ за багатьма параметрами стає неможливість виміряти та порівняти їх ані в рейтингах, ані в системі державної та міжнародної оцінки. І хоча останні поєднують у собі різні критерії, універсалізувати їх з точки зору ефективності, корисності університетського поля сьогодні неможливо. І насамперед тому, що в основі різноманітного сучасного університетського простору знаходяться мікроконтексти.

Мікроконтексти – це ситуації і вибори тих, хто залучений до системи освіти. Вони різноманітні й несуть в освіту свої цінності, можливості, ускладнюючи взаємні впливи з університетом тимчасовістю власного перебування в них. Так, до університетів сьогодні активно заходять практики, які, з одного боку, виконують не притаманні їм функції викладання, а з іншого – несуть особливе знання, відмінне від академічного; до нього заходять випускники, які привносять в університетське середовище не лише практичний контекст, а й контекст прихильності університетській спільноті. Але, як і сто років тому, основною групою в університетах залишаються «традиційні» викладачі, які під впливом зовнішніх контекстів вимушені «зростати» більш динамічно, ніж у звичайному «освітньому куполі».

Актуальним для сучасності є питання про те, хто регулює університетське життя і університетський простір у цій різноманітності? В традиційному розумінні це механізми макрорівня, до яких належить державне регулювання, яке намагається створити такі «правила гри» для університетів, які б принесли користь країні. Звідси ми можемо бачити розвиток або обмеження автономії університетів, пріоритетність тих чи інших напрямів підготовки, створення тих чи інших робочих місць у державному секторі з певним рівнем оплати тощо. Але достатньо часто ці макровимоги до університетів дорівнюють вимогам будь-яких соціальних інституцій чи організацій і формують окреме протиріччя, в основі якого – боротьба за розуміння освіти як блага або як послуги. Це боротьба, яка і визначає суперечливість вимог, що висувуються до університетів на макрорівні, їх принципів, правил функціонування, результату. Але у макроконтексті регулювання університетського поля є ще один важливий, напівлатентний елемент – це глобальна «війна за таланти». В цьому аспекті університети стають полем такої боротьби, бо, з одного боку, в умовах глобалізації людина має широкі можливості віртуальної та реальної мобільності, в тому числі професійної. Але на макрорівні цей процес розглядається як шлях відтоку талановитих людей до тих країн, які створюють кращі умови для професійного зростання та для життя. Саме тому держави формують політику обмежень цього процесу, в тому числі через покращення умов у власній країні. «Війна за таланти» – сучасна глобальна реальність, яка, на наш погляд, бере початок у локальності, зокрема в освітньому полі, де особливу роль відіграють саме університети. Але ж таланти – це теж мікроконтекст життєдіяльності суспільства.

Безумовно, освіта стикається з викликом випробовування впливу різноманітних мікроконтекстів з різною значущістю і тими, які традиційно не мали великого значення. До них сьогодні може належати безпека, або можливість навчатися дистанційно при збереженні класичних переваг освіти, або комфорт перебування в університеті тощо.

Щоб відповідати різноманітним вимогам макроконтекстів, сучасний університет повинен відстежувати і враховувати соціальні процеси, потреби соціальних суб'єктів, їх цінності, очікування, потенціал тощо. Ці контексти при традиційному управлінні університетами (макрорегулятори) були другорядними, а зараз є такими, які змінюють університетську систему.

Мікроконтексти визначають і факт того, що сучасний університет втрачає можливість уніфікованого впливу на тих, хто навчається.

Чому це виклик, на який університети повинні відповідати? Тому що сьогодні вища освіта часто перетворюється на символ: наприклад, гарна робота і заробітна плата в Україні не корелюють з рівнем отриманої освіти. Вищі ступені освіти стають знаками соціального поля, і питання полягає в тому, наскільки університет може довести, що освіта, це ще і зміст, потрібний для успіху людини у сучасному суспільстві. Але чи відчують цю проблему символічності освіти університети «під куполом»? Чи готові й здатні вони наповнити її змістом, не відмовлятися від нього на користь високо затребуваної символічності?

Особливої уваги потребує і питання про перспективи: чи буде (і може) якість освіти підвищуватися при орієнтації на мікроконтексти? Чи буде вона підлаштовуватися під потреби символічності освіти?

Ще один важливий аспект – контекст результатів освітньої діяльності університетів. Вони завжди готували «майбутнє», а зараз вони, як ніколи, орієнтовані на перспективи. Разом з цим, суспільство, професійні спільноти вимагають швидкого ефекту від освіти. Відповідно, ще одне протиріччя між макро- та мікроконтекстами в університетському полі полягає у тому, що університет повинен надавати таку освіту і формувати якості людини, які будуть затребувані і ефективно використані протягом життя – від моменту завершення університету і до... Але це – ще один виклик класичним маркерам університетів: зробити освіту затребуваною одночасно на різних етапах життєвого циклу людини.

Взагалі, діалектика мікро- і макроконтекстів в освітньому середовищі достатньо різноманітна. Готовність університетів бути активними суб'єктами соціального розвитку підштовхує їх до спроб формувати макроконтексти, наприклад, готувати до нових професій. Але сучасні механізми регулювання цих процесів є обмеженими через неможливість сформулювати вимоги до компетентностей, яких вимагають професії майбутнього. І тут макроконтекст стає чинником обмеження активної позиції університетів.

Окремий маркер макрозмін університетського середовища – впровадження цифрових технологій. У цьому контексті університети активно залучають цифрові технології для того, щоби бути сучасними, а протиріччя полягає в тому, що ця діяльність університетського поля потребує одночасної боротьби з окремими наслідками такого залучення цифрових технологій. Одна з ліній розмежування мікро- і макрокотекстів університетського поля в цьому аспекті – це вплив локальності регіоналізму та глобалізму, який по-іншому маркує конкуренцію.

Таким чином, можна побачити різноманітність впливу мікроконтекстів в університетському просторі. І ці контексти є значущими через те, що освіта стає більш інструментальною, її часто отримують для того, щоб зробити кар'єру, отримати кращу заробітну плату, цікаво/корисно провести час, мати певний статус. І це повертає нас до латентних функцій освіти, які знов-таки набувають все більшої значущості в системі мотивації приходу до вищої освіти і вибору стратегії руху в ній.

Важливим є і питання: «Як можна виміряти ці мікроконтексти та їх взаємодію з макроконтекстами?». Якщо для макроконтекстів, як правило, використовують статистику та масові опитування, то одним із способів вимірювання мікроконтекстів є наративи [1], але вони теж локальні й різноманітні. Досвід України у 2022-2024 рр. яскраво продемонстрував це: «освітні» відповіді на воєнні події на макро- та мікрорівнях, у різних регіональних контекстах різняться, що є демонстрацією викликів університетам та системі освіти в цілому.

Аналіз наративів щодо освітніх практик на початку війни¹ продемонстрував, що завдання освіти – створити рамку (не купол), в якій кожен може обрати свій значущий для нього мікроконтекст. Поряд з цим, важливо розуміти загальне посилення впливу мікроконтекстів на макроконтекст університетського середовища, яке формує нові значення, нові сенси університетського життя, освітніх практик, їх результатів.

Нетрадиційним, але важливим аспектом стає такий мікроконтекст сучасного університетського поля, як емоції. В макроконтекстах вони враховуються лише в узагальненому вигляді на рівні оцінювання елементів якості освіти. Але в мікрівимірі це елемент персоніфікованого сприйняття освіти та вибору в сучасному полі університетів. Сьогодні це – вибір комфорту, вибір цінностей, вибір символів, вибір маркерів майбутнього, які потрібно враховувати університетам. Саме тому сьогодні якісна освіта є поєднанням динамічних макрокотекстів

¹ Протягом березня-травня 2022 року дослідницькою командою Народної української академії зібрано більше 100 наративів студентів, школярів, викладачів, вчителів щодо освітніх практик під час війни.

з постійно оновлюваними мікроконтекстами. І майбутнє університетської освіти залежатиме саме від того, наскільки макроконтексти нададуть можливість розкрити потенціал мікроконтекстів, а ті, в свою чергу, не зруйнують університети зсередини.

Список бібліографічних посилань

1. Астахова, К., Михайлова, К., Зверко, Т. (2023). Освіта в умовах війни: макро- та мікроконтексти аналізу. Вища освіта України, 2 (89), с. 18-25.

References

1. Astakhova K., Mykhaylova K., Zverko T. (2023). Osvita v umovakh viyny: makro- ta mikrokonteksty analizu [Education in the conditions of war: macro- and microcontexts of analysis]. Vyshcha osvita Ukrainy [Higher Education of Ukraine], 2 (89), p. 18-25.

Михайлова Катерина Геннадіївна, Зверко Тамара Василівна. Мікроконтексти сучасних макрозмін університетського середовища.

У статті наведено розміркування щодо впливу індивідуалізованих різноманітних контекстів сучасного соціального поля на практики та середовище університетів. Показано, що сучасні університети формують нові стратегії взаємодії з соціальним простором та його суб'єктами, стають більш відкритими, намагаючись доєднатися до виконання функцій лідерства в соціальних змінах. Закцентовано увагу на тому, що глобальні впливи стимулювали міксування соціальних просторів, їх суб'єктів, що позначилося на університетських практиках і функціях. Позначено виклики, які постають перед університетським середовищем в умовах впливу соціальних мікроконтекстів, пов'язаних з персоніфікацією мотивів та умов отримання освіти, емоційного ставлення до університетів, ціннісного поля, потреб тощо. До них відносяться виклики, детерміновані різноманітністю суб'єктів освітнього простору, трансформацією регуляторних механізмів функціонування університетів, посиленням символізму в отриманні освіти, цифровізацією освітнього простору тощо. Наведено узагальнюючі висновки аналізу наративів, зібраних в рамках дослідницького проекту Народної української академії у березні-травні 2022 року. Показано, що університети виходять з під “куполу”, що розкриває перед ними нові перспективи розвитку і потребують нових практик.

Ключові слова: університет, освіта, соціальний мікроконтекст, соціальний макроконтекст.

Mykhaylova Kateryna, Zverko Tamara. Micro-contexts of Modern Macro-changes of the University.

The article reflects on the influence of individualized various contexts of the modern social field on the practices and environment of universities. It is shown that modern universities form new strategies of interaction with the social space and its subjects, become more open, trying to join in the performance of leadership functions in social changes. Attention is focused on the fact that global influences stimulated the mixing of social spaces and their subjects, which affected university practices and functions. The challenges facing the university environment under the influence of social micro-contexts related to the personification of motives and conditions for obtaining an education, emotional attitude to universities, value field, needs, etc. are indicated. These include challenges determined by the diversity of subjects in the educational space, the transformation of the regulatory mechanisms of the functioning of universities, the strengthening of symbolism in obtaining an education, the digitalization of the educational space, etc. Summarizing conclusions of the analysis of narratives collected as part of the research project of the National Ukrainian Academy in March-May 2022 are given. It is shown that universities are emerging from under the “dome”, which opens up new prospects for development and requires new practices.

Key words: university, education, social micro-context, social macro-context.

HACKATHONS AS A METHOD TO FOSTER COLLABORATION BETWEEN SECONDARY-LEVEL-SCHOOLS AND UNIVERSITIES

1. Introduction

Entrepreneurial education is seen as a motivational bridge to get youth excited about technology [4]. Currently, there are a few initial projects underway aimed at integrating entrepreneurship education with computational thinking. [2; 5; 9]. In secondary school education, there are so far only activities that promote either entrepreneurial or IT education with hackathons and coding events aimed at promoting problem-solving or computational thinking in a playful way based on learning through challenges. For example, CODEWEEK BW (<https://bw.codeweek.de/>) promotes coding without including the entrepreneurial perspective or LaunchX (<https://launchx.com/>) focuses on entrepreneurial aspects and not on coding.

2. Current research on entrepreneurship education and computational thinking

Entrepreneurship, i.e., the application of entrepreneurial thinking and action, is understood as a set of principles, decision-making logics, and techniques that anyone or everyone can tap into to some degree [10]. Entrepreneurship is considered to be the creation of value, whether by starting an innovative organization or within an existing organization [13]. In response to the question of what and how effective schools can be in influencing startup propensity, Mittelstädt (2018) draws on the Theory of Planned Behavior (TPB). In relation to entrepreneurship, the TPB models that an entrepreneurial attitude (I can/will ...) is first established before entrepreneurial intentions (I plan ...) and then entrepreneurial actions (I am entrepreneurial ...) occur [12]. The entrepreneurial attitude is formed through self-efficacy and a sufficient level of knowledge, skills, and experience. Therefore, it is important to offer teaching-learning arrangements that address entrepreneurial tasks and encourage participants to overcome challenges. In the context of IT education, strategies and techniques from computer science can be summarized in the term “computational thinking”. Computational Thinking is the thought process in formulating problems and solutions that can be expressed as algorithms [11]. Considering this, Computational thinking represents the identification of a problems and their solution as well as the associated cognitive process executed by humans to solve problems using computational concepts [18]. This problem-solving process requires knowledge of how concepts of computer science, computers and computer networks work and how the application of algorithms and data structures, and the implementation of simple executable programs can be carried out. The foregrounded problem and goal orientation focuses on (computer science) problem-solving skills [1: 27], can prepare learners for careers in the technical and digital fields, and at the same time address technical and STEM competencies to enable young people to work with digital machines (AI systems, robots, or autonomous systems) in the future. Considering this, computational thinking is seen, among other things, as a driving force for the development of problem-solving skills; a suitable IT-based task can also promote self-efficacy in computer science [14].

3. Project description #EntreCoThink

In order to sustainably anchor the project in schools, the project EntreCoThink develops, implements and evaluates hackathons with 7th to 10th grade secondary school students in STEM subjects. A hackathon combines the terms hacking and marathon. Hacking involves tinkering and being creative to develop innovative solutions in the IT field and build working prototypes in a short period of time. The hackathons are developed, piloted and conducted with school classes at the Karlsruhe University of Education. The hackathon starts with a call for challenges in the STEM field. Companies or civil society organizations (such as the city of Karlsruhe) in the region present a current problem to be solved in the area of Health Teck, Urban Tech, etc. Students are given the task to implement a technical solution based on the Agenda 2030 Sustainable Development Goals. A hackathon will be based on the design thinking process, which includes the phases 1) problem understanding and analysis, 2) elaboration of the wishes and needs of the target group, point of view definition, 3) idea development, concept design and mockup of the planned app, 4) design and

programming of a prototype with the MIT App Inventor¹ and 5) testing of the prototype [7]. Finally, the groups pitch their ideas to a panel of judges.

4. Final consideration

Karlsruhe University of Education aims at the Establishment of a service center for teachers. The goal of the service point is to enable teachers to implement hackathons themselves as multipliers at schools. The service center therefore aims to provide an all-round service. Teaching and learning materials are developed, evaluated and made available. For this purpose, a website will be developed where teaching-learning material will be available for teachers. In addition, an individual hardware support will be established. In addition, a material tinkering kit for hackathons for the conceptual, creative development of project ideas / mockups will be developed during the project and also made available to teachers. Another task of the service center is the proactive approach of schools to conduct hackathons and to advise and support teachers in the implementation. A network with regional partners is also to be established in order to bundle practical contacts for the Call for Challenges and to help schools with networking.

References

1. Fraillon, J., Ainley, J., Schulz, W., Friedman, T., & Duckworth, D. (2019). *Preparing for life in a digital world. IEA international computer and information literacy study 2018*. International report. EA.
2. Kang, Y. & Lee, K. (2021). Designing technology entrepreneurship education using computational thinking. *Education and Information Technologies* (2020) 25: 5357–5377.
3. KMK 2016: Bildung in der digitalen Welt. Strategie der Kultusministerkonferenz. Online: https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/veroeffentlichungen_beschluesse/2018/Strategie_Bildung_in_der_digitalen_Welt_idF_vom_07.12.2017.pdf
4. Kourilsky, M.L., & Walstad, W.B. (2002). The Early Environment and Schooling Experiences of High-Technology Entrepreneurs - Insights for Entrepreneurship Education. *International Journal of Entrepreneurship Education*, 1(1), 1-20.
5. Lynch, M., Kamovich, U, Longva, K, & Steinert, M (2021). Combining technology and entrepreneurial education through design thinking: Students' reflections on the learning process. *Technological Forecasting and Social Change*, Vol. 164, March 2021.
6. Mittelstädt, E. (2018). Selbständig sein und selbständig machen. *BMWi-Studie: Unternehmerischer Bildung in Deutschland - Stand, Wirkung und Handlungsempfehlungen*. Berlin.
7. Mittelstädt, E. & Wiepcke, C. (2018). Grundlagen zum Design Thinking. *Unterricht Wirtschaft. Politik*, 4.
8. OECD (2019). Future of Education and Skills 2030. Online verfügbar.
9. Sari, U., Zelik, H., Pektaş, H. M., & Yalçın, S. (2022). Effects of STEM-focused Arduino practical activities on problem-solving and entrepreneurship skills. *Australasian Journal of Educational Technology*, 38(3), 140-154.
10. Sarasvathy, Saras D. & Venkataraman, Sankaran (2011). Entrepreneurship as method - open questions for an entrepreneurial future. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 35, 113-135.
11. Selby, C., & Woollard, J. (2013). *Computational thinking: the developing definition*.
12. Schmitt, T., Kew, P. & Cheraghi, M. (2015). Future Potential. *A GEM perspective on youth entrepreneurship*.
13. Shane, S., & Venkataraman, S. (2000). The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research. *Academy of Management Review*, 25(1), 217-226.
14. Standl, B., & Schlomske-Bodenstein, N. (2021). Investigating Teacher's Empathy and Its Impact on Pre-Service Teachers' Self-Efficacy in Programming Tasks. *The 16th Workshop in Primary and Secondary Computing Education* (pp. 1-2).
15. Startupverband (2021). Deutscher Startup Monitor 2021, Internet: https://startupverband.de/fileadmin/startupverband/mediaarchiv/research/dsm/dsm_2021.pdf [03/08/2022].

¹ <https://appinventor.mit.edu/>

16. Stolz, L. (2022). Gründungen nach Technologieintensität in ausgewählten Ländern mit hohem Einkommen 2021, In: Sternberg, R., Gorynia-Pfeffer, N., Stolz, L., Schauer, J., Baharian, A., Wallisch, M. (Ed.). *Global Entrepreneurship Monitor Unternehmensgründungen im weltweiten Vergleich. Länderbericht Deutschland 2021/22*, Eschborn: RKW Kompetenzzentrum, 54-55.

17. Wiepcke, C. (2023). Kompetenzrahmen einer digitalen Beruflichen Orientierung (DigiBOKom). *Karlsruher Beiträge zur Ökonomischen Bildung*, 2.

18. Wing, J. M. (2006). Computational thinking. *Communications of the ACM*, 49(3), 33-35.

Mittelstødt Ewald, Vinke Klaudia. Хакатон як метод, що сприяє колаборації середньої школи з університетом.

Орієнтація на підприємницьку діяльність формується завдяки самоефективності (впевненості у ефективності власних дій) та певному рівню знань, навичок та з набуттям необхідного досвіду. Автори дослідження вважають необхідним запропонувати учням вже на рівні середньої школи такі навчальні ситуації, які вимагали б від учнів виконання підприємницьких завдань та заохочували їх реагувати на виклики. Автори також стверджують, що важливі для підприємництва навички розвиваються за допомогою ІТ освіти та комп'ютерного мислення. Комп'ютерне мислення полягає у формулюванні проблеми та побудові рішень у формі алгоритмів. Розвиток комп'ютерного мислення готує студентів до роботи в сфері цифрових технологій, розвиває технічні та STEM компетенції, вчить молодь спілкуванню з машинами, водночас такий спосіб мислення є потужним драйвером для розвитку навичок розв'язування проблем (Problem-solving Skills), виконання завдань з ІТ також сприяє самоефективності.

Зазначені вище навички формуються в ході виконання учнями проєктів, так званих Хакатонів, що розробляються, випробовуються та проводяться фахівцями Педагогічного університету Карлсруе. Кожний хакатон починається з проблеми у сфері STEM, компанії або громадські об'єднання (наприклад, громада міста Карлсруе) пропонують проблему, що вимагає вирішення. Студенти мають реалізувати технічне рішення проблеми на основі Повістки 2030 та цілей сталого розвитку. Хакатон має пройти всі стадії процесу дизайн-мислення, та у фіналі групи мають презентувати свої ідеї перед колегією суддів.

Маючи успішний досвід створення та проведення хакатонів, Педагогічний університет Карлсруе має план створення сервісного центру для вчителів середніх шкіл з метою озброїти їх матеріалами для проведення хакатонів у школах.

Ключові слова: орієнтація на підприємництво, самоефективність, хакатон, комп'ютерне мислення, вирішення проблем.

Ewald Mittelstødt, Claudia Wiepcke. Hackathons as a method to foster collaboration between Secondary-Level-Schools and Universities.

The entrepreneurial attitude is formed through self-efficacy and a sufficient level of knowledge, skills, and experience. The authors of the paper find it important to offer secondary school students teaching-learning arrangements that address entrepreneurial tasks and encourage participants to overcome challenges. Some of the essential entrepreneurial skills are taught in the course of IT education, strategies and techniques of which are referred as "computational thinking". Computational Thinking (CT) is the thought process in formulating problems and solutions that can be expressed as algorithms. CT can prepare learners for careers in the technical and digital fields, and at the same time address technical and STEM competencies to enable young people to work with digital machines, it is seen, among other things, as a driving force for the development of problem-solving skills; a suitable IT-based task can also promote self-efficacy in computer science. The skills mentioned above can be fostered and developed through projects (hackathons) developed, piloted and conducted with school classes at the Karlsruhe University of Education. The hackathon starts with a call for challenges in the STEM field. Companies or civil society organizations (such as the city of Karlsruhe) in the region present a current problem to be solved in Health Teck, Urban Tech, etc. Students are given the task to implement a technical solution based on the Agenda 2030 Sustainable Development Goals. A hackathon will be based on the design thinking process. Finally, the groups pitch their ideas to a panel of

judges. Having successful experience in designing and conducting hackathons, Karlsruhe University of Education aims at the establishment of a service center for teachers with the goal of enabling teachers to implement hackathons themselves as multipliers at schools.

Key words: entrepreneurial attitude, self-efficacy, hackathon, computational thinking, problem-solving.

Marja Nesterova

SOCIAL INNOVATION IN EDUCATION FOR THE DEVELOPMENT OF UNIVERSITY-COMMUNITY COOPERATION

The critical challenge facing society in reimagining and structuring learning and education to contribute to the creation of a sustainable, prosperous, and resilient society. It acknowledges that ongoing social, economic, and technological changes continually reshape the landscape within which policymakers work to define the future of education. The implication is that adapting education to address these dynamic influences is crucial for preparing individuals and communities for the evolving demands of a changing world. “One of the most important challenges for our society today and in the future is how we view and organize learning and education in the light of building a sustainable, prosperous and robust society. However, numerous social, economic and technological developments keep on bringing changes to the context in which policy making aims at shaping the future of education” (Prospective Report of on the Future of Social Innovation in Education (2020)).

The evolution of the concept of innovation from its technological and engineering origins to its integration into sociological discourse is a testament to its broad applicability. Social innovation, as introduced by Max Weber in the early 20th century and further developed by Joseph Schumpeter in the 1930s, has become a crucial lens through which to understand and address societal challenges. In the realm of Weberian sociology, social innovation is not merely a theoretical construct but a dynamic phenomenon rooted in the dialectical tension within a specific societal context. This tension emerges from the interplay between the perceived social needs of individuals and communities and their aspirations to instigate novel and transformative social practices. The overarching goal of social innovation is to “correct” deficiencies across various domains, encompassing economic, social, cultural, and political dimensions, and even extending to the governance structures within a city.

This conceptualization positions social innovation as a responsive force, adapting to the evolving needs and aspirations of a society. It underscores the role of innovation not only in technological advancements but also in reshaping the fabric of communities and addressing the complex challenges inherent in societal development. As societies grapple with multifaceted issues, the incorporation of social innovation into sociological frameworks provides a holistic approach to fostering positive change and progress on a broader scale.

The main parameters of social innovation could be described according to the scientific work by Bourque, Proulx, and Fréchette’s work in 2007 as follows:

1. Social innovation is a response or solution to a social problem observed at the microsocial or local level. This suggests that social innovations often emerge in response to specific challenges within a particular community or context.

2. Social innovation pursues a social goal and is based on values that inspire social actors within the microsocial context. This emphasizes the importance of a clear social mission and the alignment of values among the individuals or groups involved in the innovation process.

3. Social innovation is the result of the mobilization of a number of players. This underscores the collaborative nature of social innovation, involving the active engagement and coordination of various stakeholders to address social issues.

4. Social innovation must “find takers.” This implies that for an innovation to be successful, it needs acceptance and support from the community or target audience. It emphasizes the importance of adoption and receptiveness to the innovation.

5. In the medium to long term, social innovation must go beyond the experimental stage and enter a more or less lengthy process of institutionalization. This suggests that successful social innovations should move beyond initial experimentation and become integrated into the broader institutional and societal framework.

In terms of methodology, the authors presented these parameters in an operational framework in the form of a synopsis. This likely means that they provided a practical and organized structure for understanding and applying these parameters in the study or practice of social innovation. The operational framework could include guidelines or steps for researchers or practitioners to follow when working with social innovation based on these identified parameters.

Social innovation in education for the development of university-community cooperation refers to creative and transformative initiatives within the educational system that aim to foster collaboration between universities and local communities. This concept emphasizes the role of education in addressing societal challenges and promoting sustainable development.

Universities can design courses that involve students in real-world community projects. For instance, students studying environmental science might work with local communities on sustainable development projects. Integrating service-learning into academic programs allows students to apply their knowledge and skills to address community needs. This hands-on approach benefits both students and the community. Collaboration across different academic disciplines can lead to innovative solutions. For example, a project involving students from engineering, social sciences, and business working together on a community development project. Universities can establish hubs or centers that serve as innovation incubators, bringing together students, faculty, and community members to collaborate on projects that leverage technology for community development. Universities can conduct research in collaboration with local communities to address specific challenges they face. This research should be participatory, involving community members in the research process. But this is not only research but practical implications, therefore universities can offer programs that empower community members with entrepreneurship and vocational skills, contributing to economic development. This might include training programs, workshops, or incubators for local businesses.

Encouraging students to actively participate in civic activities and community projects can help build a sense of responsibility and social awareness. This can include organizing community events, workshops, and awareness campaigns. Establishing long-term partnerships between universities and local communities is crucial. This involves ongoing communication, understanding community needs, and jointly developing sustainable initiatives. Universities can develop outreach programs to make education more accessible to the broader community. This might include adult education classes, community workshops, and online learning resources. Also, universities can engage in policy advocacy to address systemic issues affecting communities. This involves collaborating with policymakers, NGOs, and community leaders to bring about positive change.

In summary, social innovation in education for university-community cooperation involves reimagining the role of education in addressing societal challenges, fostering collaboration, and contributing to the sustainable development of communities. It requires a holistic approach that goes beyond traditional classroom settings and actively involves students, faculty, and community members in the co-creation of knowledge and solutions. The proposed issues for discussion and debate provide a comprehensive framework for examining the dynamic changes occurring within university communities in contemporary times. Universities can adapt through inclusive policies, fostering a sense of belonging for students from various backgrounds. Current events may open doors for international partnerships, research collaborations, and advancements in online education. Leveraging these opportunities requires strategic planning, investment in technology, and a commitment to continuous improvement.

These questions form the basis for a robust discussion, encouraging stakeholders in higher education to explore the multifaceted aspects of the transformations occurring within university communities. The insights gained from such discussions can guide institutions in navigating the evolving landscape of higher education effectively. This statement emphasizes the significance of collaboration with other universities as a valuable opportunity for both research advancement and exposure to diverse academic cultures. Additionally, it underscores the importance of adaptation strategies, such as mentorship programs, in enhancing students'

development, especially within the context of a social crisis. The implication is that during challenging times, collaboration and mentorship can play pivotal roles in supporting students and fostering their growth in the ever-changing academic environment.

References

1. Bourque, M., Comeau, Y., Favreau L. et Fréchette L. (dir.) (2007). L'organisation communautaire, fondements, approches et champs de pratique, Québec, Presses de l'Universit   du Québec, pp. 297-309.
2. Prospective Report on the Future of Social Innovation in Education (2020). The way of access - <https://irihs.ihs.ac.at/id/eprint/5572/7/steiner-lassnigg-vogtenhuber-et-al-2020-future-of-social-innovation-in-education.pdf>

Нестерова Марья Александрівна. Соціальні інновації в освіті для розвитку співпраці університетів та громад.

У статті досліджується концепція соціальних інновацій в освіті та її роль у зміцненні співпраці університетів та громади для розвитку. У ній розглядаються способи, за допомогою яких освітні практики можуть служити каталізатором позитивних соціальних змін, підкреслюється важливість співпраці між університетами та місцевими громадами. Це може стосуватися переваг такої співпраці, таких як підвищення результатів навчання, залучення громади та створення стійких рішень соціальних проблем. Стаття, ймовірно, дає уявлення про успішні приклади співпраці університету та громади, ілюструючи, як соціальні інновації в освіті можуть призвести до значущих та взаємовигідних результатів. У ній підкреслюється зрушення в бік міждисциплінарних досліджень і різноманітності, необхідність адаптивного освітнього середовища і ключова роль університетів в інтеграції інноваційних методів навчання. Визнаються такі проблеми, як проблеми фінансування та академічна конкуренція, але підкреслюється важливість трансформації та співпраці у зменшенні ризиків. Співпраця з іншими університетами розглядається як можливість для проведення досліджень та ознайомлення з різними академічними культурами, а стратегії адаптації виділяються для сприяння розвитку студентів в умовах соціальної кризи.

Ключові слова: громади, соціальні інновації, освіта, університети

Nesterova Marja. Social Innovation in Education for the Development of University-Community Cooperation.

The article explores the concept of social innovation in education and its role in fostering university-community cooperation for development. It delves into the ways in which educational practices can serve as a catalyst for positive social change, emphasizing the importance of collaboration between universities and local communities. It may touch upon the benefits of such cooperation, such as enhanced learning outcomes, community engagement, and the creation of sustainable solutions to societal challenges. The article likely provides insights into successful cases of university-community collaboration, illustrating how social innovation in education can lead to meaningful and mutually beneficial outcomes. It emphasizes the shift towards interdisciplinary studies and diversity, the need for adaptive educational environments, and the pivotal role of universities in integrating innovative teaching methods. Challenges such as funding issues and academic competition are acknowledged, but the importance of transformations and collaboration in mitigating risks is stressed. Collaboration with other universities is seen as an opportunity for research and exposure to diverse academic cultures, and adaptation strategies are highlighted for enhancing students' development in a condition of social crisis.

Key words: education, communities, social innovation, universities.

В. В. Нікітіна

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ ДО УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ ЯК НОСІЇВ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Стрімке пришвидшення інформатизації освітньої сфери, зумовлене пандемією COVID-19 і майже дворічними широкомасштабними воєнними діями на теренах України, загострило проблеми залучення українських студентів до університетської спільноти в якості носіїв академічної культури. Віртуальна взаємодія викладачів і здобувачів вищої освіти в умовах можливостей використання студентами «штучного інтелекту», копіювання матеріалів під час контрольних заходів і написання студентських робіт, наявність легкого доступу до робіт на замовлення утруднює формування культури навчання, спілкування і здійснення наукових досліджень, яка має бути притаманна суб'єктам академічного університетського середовища.

Аналізу академічної культури здобувачів вищої освіти у сучасній науковій літературі приділяється певна увага. Науковці – В. І. Астахова, І. В. Пак, О. М. Семенов, О. М. Фенцик, Г. Ф. Хорунжий та ін. – проаналізували роль академічної культури у підготовці сучасного фахівця, чинники її формування у студентів вищої школи, виокремили її структуру і особливості прояву, зокрема, у дослідницькій діяльності здобувачів вищої освіти. Останнім часом багато уваги науковці приділяють академічній доброчесності як морально-етичній засаді академічної культури здобувачів вищої освіти. Утім, є потреба розгляду труднощів ефективного включення здобувачів в академічне середовище університету. Аналіз перешкод у формуванні академічної культури у студентів вищої школи, а отже, залучення їх до академічної спільноти закладу вищої освіти і буде метою цієї роботи.

Поняттям «академічна спільнота» («академічне співтовариство») позначається спільнота викладачів і науковців навчальних і дослідницьких інституцій найвищого рівня. Спільнота існує там, де є «буття-разом», де «ми» усвідомлюється та емоційно сприймається кожним «я» як не лише зовнішньо існуючим, але й таким, що є внутрішньо бажаним і цінним. Ця цінність спільноти для індивіда може розглядатися з різних точок зору: як захист від самотності, чужинців-інакших чи то ворога; як забезпечення солідарності у боротьбі за права людини або соціальної групи, за соціально-політичні ідеали, та бажане майбутнє; як створення умов для самореалізації в якості лідера, морального авторитета або носія суспільно схвалених соціальних ролей.

«Спілку утворюють, спільноту ж ніхто нікому не може утворити», – стверджував Ф. Тьоніс [1, с. 440]. На його думку, про спільноту можна вести мову тоді, коли серед її суб'єктів існує повна довіра і спільність. Це не є простим співіснуванням одна поруч з одною незалежних одна від одної особистостей. Співіснування людей у спільноті передбачає наявність єдності волі її суб'єктів до об'єднання, взаємної підтримки та взаєморозуміння, що ґрунтується на знанні, яке «зумовлене безпосередньою участю одної істоти у житті іншої, їх взаємною схильністю спільно ділити радощі й страждання і постійно потребувати такої взаємності» [1, с. 440, 449, 453].

Спільнотам притаманний певний рівень згуртованості, взаєморозуміння і взаємодопомоги на підставі усвідомлення її учасниками спільних цілей й цінностей, наявність в них почуття захищеності та єдності, зворотного зв'язку у спілкуванні. Люди у спільнотах мають високу ступінь ідентифікації себе з групою і завдяки приналежності до спільноти можуть досягати певних цілей.

Університетська спільнота формується під час педагогічного процесу, що розгортається у специфічному середовищі взаємодії його учасників на підставі цінностей академічної культури. Зокрема, європейськими цінностями вищої освіти є інтелектуальна свобода її суб'єктів у поєднанні з їхньою соціальною відповідальністю; вільний обмін думками; взаємна повага і довіра один до одного учасників освітньої та наукової взаємодії; моральна відповідальність

дослідників не лише за процес (обрані тему, методи, процедури), але й за результати їхніх розвідок, та ін. [2].

Академічне середовище у системі вищої освіти утворюється взаємодією осіб, які є суб'єктами освітньо-наукової і/або наукової діяльності. У вищій школі серед здобувачів вищої освіти не лише аспіранти є такими суб'єктами, а і студенти магістратури і бакалаврату, оскільки опанування ними загальних і фахових компетентностей має базуватися на засвоєнні понятійно-категоріального апарату певних наук, на вміннях опрацьовувати як навчальні, так і наукові тексти, на досвіді створення власних текстів наукового характеру (в тому числі тих, що є результатом самостійно здійсненого дослідження) і представлення опрацьованого матеріалу під час навчальних занять, контрольних заходів, на наукових семінарах/конференціях. Тому студентам вищої школи необхідно оволодіти академічною культурою.

Вступаючи до закладу вищої освіти, студенти приєднуються до університетської спільноти через процедури посвяти першокурсників у студенти, включення у навчальний процес, залучення до різних заходів культурно-просвітницького, спортивного, волонтерського характеру та до студентського самоврядування. Приєднання до академічної спільноти університету для значної кількості сучасних українських студентів відбувається складніше, більш поступово, що пов'язано з необхідністю оволодіння ними академічною культурою та демонстрацією цієї культури під час навчання.

Академічна культура студента вищої школи – це спосіб життєдіяльності здобувача вищої освіти у бакалавраті та магістратурі, який забезпечує такий рівень його навчально-пізнавальної діяльності та взаємодії в академічному середовищі спільноті закладу вищої освіти, що є достатнім для опанування необхідних компетентностей висококваліфікованого фахівця. Засади такої культури студентів мають бути сформованими на попередніх етапах їх навчання, а саме: культура роботи з інформаційними джерелами, мовленнєва письмова і усна культура, етична поведінка під час формального й неформального спілкування в освітньому середовищі та ціннісна зорієнтованість на отримання не лише прикладних, а і фундаментальних знань внаслідок наполегливої самостійної роботи. Стимулом для реалізації цих засад та подальшого розвитку академічної культури здобувачів вищої освіти повинна стати корпоративна академічна культура, сформована у навчальній установі.

На підставі врахування підходів О. М. Семенов М. П. Вовк [3, с. 29] та І. В. Пак [4, с. 80-81] до виокремлення структурних елементів академічної культури на мікрорівні її прояву у життєдіяльності суб'єктів можна виділити такі компоненти академічної культури студента вищої школи: ціннісно-аксіологічний, мотиваційно-етичний і діяльнісно-практичний складники. Як носії академічної культури студенти мають орієнтуватися на відповідні цінності, принципи і норми навчальної діяльності, усвідомити важливість єдності волі суб'єктів університетської спільноти до об'єднання зусиль у формуванні загальних і фахових компетентностей висококваліфікованих фахівців на підставі взаємної підтримки та взаєморозуміння.

Згідно з Бухарестською декларацією щодо етичних цінностей і принципів вищої освіти у європейському регіоні, академічна культура закладу вищої освіти повинна активно підтримувати, зокрема через прийняття кодексів академічної поведінки, ті цінності, норми, дії, переконання і очікування, які утверджують в інституціональному співтоваристві орієнтацію на високі моральні ідеали [2]. Однак для реалізації цих ідеалів потрібна відповідна морально-психологічна атмосфера, в тому числі у студентському середовищі, яка сприяє відповідальному ставленню молоді до навчання, дотриманню ними норм академічної доброчесності, формуванню у них прагнення до плідної співпраці з викладачами та одногрупниками. Саме така атмосфера, що впливає на різні види комунікації усередині університетського середовища, свідчить про сформованість академічної університетської спільноти і залученість до неї усіх учасників педагогічного процесу.

Проте наукові дослідження вказують на досить низький рівень академічної культури сучасних студентів, на численні прояви ними академічної недоброчесності. Найпоширенішими

видами порушення норм академічної доброчесності студентами української вищої школи є плагіат (включно з використанням робіт, які продаються на комерційній основі) та списування. Дані опитувань, здійснених Східноукраїнським фондом соціальних досліджень у грудні 2014 р. – липні 2015 р., це підтверджують: списування здійснюють 67 % опитаних студентів, а плагіат в тій чи іншій формі практикують понад 90 % українських студентів [5, с. 35, 40].

Досвід викладання у вищій школі свідчить про відсутність у значної кількості студентів орієнтації на здобуття знань фундаментального характеру, небажання наполегливо опрацьовувати навчальний матеріал, невміння робити узагальнюючі висновки і оформлювати письмові роботи належним чином зі вказівкою на використані джерела інформації, невміння аргументовано висловлювати власні думки і наявність у молоді остраху публічного виступу. Здійснення навчального процесу в дистанційному форматі у більшості випадків погіршує ситуацію: студенти підмінюють демонстрацію засвоєння матеріалу читанням тексту з екрану під час усних відповідей, копіюванням чужих думок з Інтернету та використання текстів, створених «штучним інтелектом», у письмових роботах без оформлення цитувань і посилань. Відновлення офлайн-навчання засвідчило втрату молоддю деяких навиків етики академічного спілкування, зокрема, щодо пересування в аудиторії під час занять, звернення до викладачів та до своїх одногрупників.

Слід зазначити, що студенти, як правило, визнають важливість дотримання норм академічної доброчесності задля створення відносин довіри усередині університетського середовища й оволодіння необхідними компетентностями. Але роблять це, виходячи не стільки з моральної точки зору як недопустимість шахрайства самого по собі, скільки з позиції забезпечення справедливості оцінювання навчальних досягнень здобувачів і створення сприятливих організаційних і психологічних умов під час контрольних заходів. Недоброчесністю більшість студентів вважають списування і підказки, але не вважають такою компіляцію чужих текстів (часто без вказівки реальних джерел інформації) [6, с. 228–229]. Можна погодитися з О. В. Богач і С. М. Кіршо, що основним психологічним чинником вдавання студентів до академічної недоброчесності є низький рівень сформованості морально-ціннісної сфери особистості. Так, розуміння значення поняття «плагіат» не є для частини студентів «стимулом для його запобігання, оскільки найбільш типові ситуації використання плагіату розглядаються ними як умовно допустимі» [7, с. 29–30].

Частково у вирішенні проблеми залучення студентів до університетської спільноти в якості носіїв академічної культури є читання навчального курсу, де б висвітлювалися питання сутності, структури академічної культури студентів, її значення для формування компетентного спеціаліста. На аграрному факультеті СХУ ім. В. Даля для першокурсників читається така навчальна дисципліна, як «Основи академічної культури студентів вищої школи». Під час її вивчення здобувачі не лише обговорюють роль оволодіння академічною культурою, дотримання принципів і норм академічної доброчесності у здобутті якісної освіти і самореалізації у майбутній професії, а і опрацьовують матеріали щодо культури роботи з інформацією та мовленнєвої культури письмового й усного характеру, зокрема, виконують відповідні практичні завдання.

Підвищення рівня академічної культури у студентів вищої школи поряд зі створенням атмосфери нетерпимості до імітації ними навчальної діяльності та сприянням їхньому моральному самовдосконаленню є основою їх плідної співпраці між собою і з викладачами на основі довіри, взаєморозуміння задля досягнення спільної мети – підготовки висококваліфікованих фахівців. Саме такі відносини забезпечують функціонування університетської спільноти як спільноти академічної, об'єднаної ідеалами поєднання свободи і відповідальності.

Таким чином, перешкодами на шляху включення студентів до університетської спільноти як носіїв академічної культури є несформованість у них засад академічної культури на попередніх етапах навчання та наявність можливостей для імітаційної навчальної діяльності, що поєднується з нерозвиненістю моральної особистості молодих людей. Перспективним напрямом подальшого дослідження проблем залучення здобувачів до академічної спільноти закладу вищої освіти є аналіз

змісту і форм виховного впливу на корегування морально-ціннісної системи світогляду студентів, сприйняття ними як основи своєї діяльності цінностей академічної культури.

Список бібліографічних посилань

1. Тьоніс, Ф. (2002). *Спільнота і суспільство. Дух і літера*, 11–12, с. 439–453.
2. UNESCO, (2004). *The Bucharest Declaration concerning Ethical Values and Principles for Higher Education in the Europe Region*. [online]. Available at: [https://iqaa.kz/images/doc/Bologna/Bucharest%20Declaration%20\(2004\).pdf](https://iqaa.kz/images/doc/Bologna/Bucharest%20Declaration%20(2004).pdf) [Accessed 21 Dec. 2023].
3. Семенов, О., Вовк, М. (2016). *Академічна культура дослідника в освітньо-культурному просторі університету*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 284 с.
4. Пак, І. В. (2019). *Академічна культура українського студентства: фактори формування та особливості прояву*. Канд. наук. Харків.
5. Міжнародний фонд «Відродження» (2015). *Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку* [online]. Київ, 58 с. Available at: <https://surgery-four.pdmu.edu.ua/storage/common/docs/R1vyflum4hNfJntUrILfR6KRh1FhLdBWxXuD6Amv.pdf> [Accessed 02 Jan. 2024].
6. Никитина, В. (2021). Отношение студентов к соблюдению норм академической порядочности. У: *Університетська освіта і наука: традиції та інновації*. Харків: Вид-во ТОВ «Стильна типографія», с. 228–229.
7. Богач, О. В., Кіршо, С. М. (2019). Психологічні передумови порушення академічної доброчесності у студентській спільноті. *Психологія: реальність і перспективи*, вип. 12, с. 26–33.

References

1. Tonis, F. (2002). Spilnota i suspiltvo [Community and society]. *Dukh i litera* [Spirit and letter], 11–12, pp. 439–453.
2. UNESCO, (2004). *The Bucharest Declaration concerning Ethical Values and Principles for Higher Education in the Europe Region*. [online]. Available at: [https://iqaa.kz/images/doc/Bologna/Bucharest%20Declaration%20\(2004\).pdf](https://iqaa.kz/images/doc/Bologna/Bucharest%20Declaration%20(2004).pdf) [Accessed 21 Dec. 2023].
3. Semenov, O., Vovk, M. (2016). *Akademichna kultura doslidnyka v osvitno-kulturnomu prostori universytetu* [Academic culture of the researcher in the educational and cultural space of the university]. Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka, 284 p.
4. Pak, I. V. (2019). *Akademichna kultura ukrainskoho studentstva: faktory formuvannia ta osoblyvosti proiavu* [Academic culture of Ukrainian students: factors of formation and features of manifestation]. Kandydat nauk. Kharkiv.
5. Mizhnarodnyy fond «Vidrodzhennya» (2015). *Akademichna kulNtura ukrayinsNkoho student-stva: osnovni chynnyky formuvannya ta rozvytku* [Academic culture of Ukraine students: main factors of formation and development] [online]. Kyiv, 58 p. Available at: <https://surgery-four.pdmu.edu.ua/storage/common/docs/R1vyflum4hNfJntUrILfR6KRh1FhLdBWxXuD6Amv.pdf> [Accessed 02 Jan. 2024].
6. Nikitina, V. (2021). Otnoshenye studentov k sobliudenyiu norm akademicheskoi poriadochnosti [Attitude of students to compliance with norms of academic integrity]. In: *Universytetska osvita i nauka: tradytsii ta innovatsii* [University education and science: traditions and innovations]. Kharkiv: Vyd-vo TOV «Stylna typohrafiia», pp. 228–229.
7. Bohach, O. V., Kirsho, S. M. (2019). Psykholohichni peredumovy porushennia akademichnoi dobrochesnosti u studentskii spilnoti [Psychological prerequisites for violation of academic integrity the student community]. *Psykholohiia: realnist i perspektyvy* [Psychology: reality and perspectives], iss. 12, pp. 26–33.

Нікітіна Віра Вікторівна. Проблеми залучення сучасних студентів до університетської спільноти як носіїв академічної культури.

У праці доводиться необхідність залучення студентів вищої школи до університетської спільноти в якості носіїв академічної культури, що забезпечує їх плідну взаємодію один з одним

і з викладачами на засадах довіри, академічної свободи й відповідальності. Існування університетської академічної спільноти передбачає наявність єдності волі її суб'єктів до об'єднання зусиль у формуванні загальних і фахових компетентностей висококваліфікованих фахівців, взаємної підтримки та взаєморозуміння учасників педагогічного процесу. Перешкодами на шляху залучення здобувачів вищої освіти до університетської спільноти в якості носіїв академічної культури є несформованість у них основ академічної культури на попередніх етапах навчання; можливості імітаційної навчальної діяльності, які зумовлені не лише доступом до копіювання матеріалів у мережі Інтернет, у тому числі використання «штучного інтелекту», а і поблажливою до таких форм діяльності здобувачів вищої освіти атмосферою в університетському середовищі в її поєднанні з моральними вадами сучасної молоді. Одним із засобів підвищення рівня академічної культури у студентів вищої школи є викладання навчальних дисциплін, які сприяли б її розвитку. Укріплення університетської спільноти як спільноти академічної має базуватися на формуванні морально-психологічної атмосфери нетерпимості до імітації здобувачами вищої освіти навчальної діяльності та сприянні моральному самовдосконаленню майбутніх фахівців.

Ключові слова: університетська академічна спільнота, студенти вищої школи, академічна культура, академічна доброчесність.

Nikitina Vira. The Problems of Getting Involved in the University Community of Modern Students as Academic Culture's Representatives.

The paper proves the need to involve higher education students in the university community as representatives of academic culture, which ensures their fruitful interaction with each other and with teachers on the basis of trust, academic freedom and responsibility. The existence of a university academic community presupposes the unity of will of its members to join forces in forming general and professional competences of highly qualified specialists, mutual support and understanding of participants in the pedagogical process. Obstacles to the involvement of higher education students in the university community as representatives of academic culture are the unformed foundations of academic culture at the previous stages of education; opportunities for imitation learning activities, which are caused not only by access to copying materials on the Internet, including the use of "artificial intelligence", but also by the lenient atmosphere in the university environment for such forms of activity of higher education students in combination with the moral flaws of modern youth. One of the ways to improve the level of academic culture among higher education students is to teach courses that would contribute to its development. Strengthening the university community as an academic community should be based on the formation of a moral and psychological atmosphere of intolerance to imitation of educational activities by higher education students and promotion of moral self-improvement of future specialists.

Key words: university academic community, higher education students, academic culture, academic integrity.

Natalia Opryshko

CHALLENGES AND PROSPECTS OF TEACHING FOREIGN CITIZENS AT PREPARATORY DEPARTMENTS OF UKRAINIAN HEIS: KHARKIV CONTEXT

Today, in the situation of the full-scale Russian-Ukrainian war, as well as the economic, cultural and educational crisis caused by it, the encouragement of educational migrants to study in the higher education institutions of Ukraine is becoming especially relevant. On the one hand, purely economic indicators could motivate it: due to the decrease in the ability of Ukrainian population to pay for higher education, foreign students could make a significant contribution to the financing of Ukrainian universities. However, on the

other hand (and it's even more important, in our opinion), in this way Ukraine gets the opportunity to have a wider cultural influence at the international level, including a chance to explain to ordinary foreign citizens all the historical, political or rather geopolitical prerequisites of events, which are currently unfolding on the territory of Ukraine in front of the world eyes.

It's common knowledge that the largest number of educational migrants who seek to study in higher education institutions of eastern and southern Ukraine (in particular, Kharkiv) are natives of the Far East or Arab countries of the Middle East, representatives of the Central or West Africa, Central Asia, less often – the South Caucasus or South America. Most of them are traditionally integrated into the cultural and political space of the country hostile to us. It is these young people, having received education and knowledge in Ukraine, who could become the driving force of pro-Ukrainian changes in their own states. But to achieve this, it is necessary to find levers of influence on them, including with the help of academic subjects and the ways they are taught already at the initial stage of education. That is, during the year of studying Ukrainian as a second language (USL) even before entering the HEIs for the first year of the bachelor's training programme. The urgency of this problem arose long before the Russian invasion in February 2022 and even before the annexation of the Crimea and the start of the hybrid war in 2014. Many educational migrants from the listed countries had already arrived to study at our HEIs with a completely distorted understanding of what Ukraine is on the geopolitical arena, why its East, Central and South regions are often affiliated with Russia and why in reality this is not the case in reality. At the same time, one of the challenges and essential tasks of language teachers, who started working with foreign students on the so-called "zero" course even back then, was the need to gradually and systematically introduce foreigners into the real cultural and historical context. Under the conditions of traditional classroom (off-line) training, overcoming such challenges seemed somewhat easier. Getting into an appropriate cultural environment, mostly Russian-speaking, but less so entirely Ukrainian in nature, students understood that the vision of Ukraine imposed on their native countries by pro-Russian (sometimes actually Russian international) media, and often simply by analogy with the situation in the USSR, did not correspond to what they actually witnessed. Many of the students also had opportunities for comparison. This included both natives of the former Soviet republics of Central Asia and students from other countries who had previous experience studying in the Russian Federation. They themselves repeatedly raised the issue of such a different perception of Ukraine (we are familiar with this traditional trope of "Expectation/Reality" from numerous social networks). In such situations, the teachers of the preparatory department had to give certain historical, cultural, even geopolitical comments/references of such disagreements using concrete examples that the student could encounter in everyday life or at any time outside the university.

However, with the beginning of the pandemic (2020), and then the great war (2022), when studies were transferred to an out-of-classroom format, the feeling of Ukraine as a new geopolitical reality lost its obviousness for foreign students. And first of all, because the vast majority of them, for completely understandable security reasons, no longer plan to visit our country physically for classroom training: some are forbidden by their parents, others make a choice quite consciously and independently. Thus, the format of conducting the educational process, even if it does not affect the quality of acquired knowledge, abilities and skills, still affects the implementation of the mission and goals of educating foreign citizens at our HEIs. Obtaining knowledge of the subjects, the students of different levels (future bachelors, masters, PhDs) planned to study from the beginning, they are still quite unfamiliar with the real Ukraine. They are far too unaccustomed with what the real cultural, political, etc. situation is here. Typically, they have no idea to which extent current Ukraine is NOT Russia, and this is quite a significant point for most countries of "not Western" world. At the same time we strongly believe that all the moments, mentioned above, should also be a part of foreign citizens' training in our state's HEIs, at least as one of the educational components of the threefold goal of any lesson (the one that deals with students' upbringing rather than learning).

As you know, the study/internship of foreign citizens in our country is regulated at the legislative level both by certain provisions of the Law on Higher Education, including the latest, this year's version [4], and by the law related to foreigners themselves ("On the procedure for issuing study invitations to foreigners and stateless persons (internships) in Ukraine and their registration" [5]). However, we must admit that the

universities currently choose, create and implement the educational programme, according to which the students will study, the work plan as well as the rest of the educational and methodological components of the course. So, it depends on us how accurate impression of Ukraine and its understanding in the geopolitical, educational, cultural, historical context the students / listeners / applicants from other countries will acquire in the long run. The academic year at the preparatory department rarely lasts legal 10 months, because due to the peculiarities of admission for foreign citizens, groups open at the end of the first semester, and the sometimes even later. That is why our task is to organize the educational process in such a way that, no matter the period of training, we would have an opportunity to introduce students not only to phonetics, vocabulary, grammar and other aspects of the Ukrainian language but also to the country and city of their studies.

We should not forget about the range of disciplines that could give a real representation of Ukraine to an average foreigner from the so-called “Global South” country. The material that would appear to be the most logical, for example, within the framework of a mandatory or optional course “Linguocultural Studies”, is currently not possible to present in the basic course of language training due to the constant curriculum reductions. The main reason for them is economic. In comparison with the 2010-2013, when the number of foreign students in Kharkiv HEIs (e.g. KhNAHU) was at its peak, the curriculum at the preparatory department reached more than 900 hours. It included substantial language training (700 hours for studying USL, namely the introduction and a basic language course, as well as USL academic) and other introduction subjects (4-5 different disciplines, such as mathematics, biology, physics, chemistry, geography, economics, literature, history, depending on the study profile – all in Ukrainian). Now the number of applicants from other countries, who have a desire to learn Ukrainian, and therefore need a separate year of training (studying the USL – general & academic) is significantly lower due to the security situation and other challenges related to the war. Besides, the economic situation in the world tends to be hard due to the latest recession. Therefore, students who, despite all these problems, want to study in Ukraine, choose a shortened course, designed for 600 academic hours in total (for the language training and other subjects combined). So, it is worth optimizing the existing courses as much as possible (even the shortest ones, for 30-40 hours, i.e. 15-20 classes). It seems to us that in the conditions of distance learning, when the student is physically absent from Kharkiv and lacks his classroom/dormitory life, the maximum visualization of the educational material, integrated into remote courses and other ways of using ICT, including Internet platforms and available online services, should be an excellent means of such optimization.

It is worth noting that even before the online dominance in learning, the teachers of the Philology and Linguistic Didactics Department of Kharkiv National Automobile and Highway University used numerous technical means of demonstrating visual content, piloting light projectors in a regular classroom and using SMARTboard multimedia technologies in lecture halls, specially adapted for interactive learning. Materials for presenting new and consolidating previous academic topics were created in SMART-notebook or ppt(x) software from MSWord (see [1] for details). However, now there is an opportunity to easily and simply incorporate existing didactic handouts/worksheets, as well as the latest developments, both in a Moodle-based distance course at the university learning website. It has also become possible to add visual contents during an online class with the help of various Internet resources (for example, virtual boards such as Miro Board. More detailed outlook of its implementation and functioning can be found in our related studies (see [2]; [3]). They prove again that after all, it depends on the teacher how this or that material, appropriate for a lesson in grammar, history, literature or even mathematics, will be visualized, in which light it will present our city and our country, especially during a hybrid war, full of fakes and misinformation from the enemy side.

Therefore, it can be concluded that the teaching ESL and other subjects to foreigners who have just joined the educational space of our country and most likely for the first time encountered its real realities and culture are important levers of influence on world opinion, in particular the countries of the so-called global South. It matters not in this situation whether students’ acquaintance with Ukraine happened in person or remotely. Anyways, it is worth expanding and deepening the area in question so that more foreign citizens are able to become our supporters.

Список бібліографічних посилань

1. Безкоровайна, Л.С., Штиленко, О.Л. (2019). Традиційні та інноваційні технології в навчанні мови іноземних студентів: співвідношення і застосування. У: *Новітні педагогічні технології у викладанні мов іноземним студентам*. Харків: ХНАДУ, с. 22–26.
2. Опришко, Н. (2022). Візуалізація матеріалу в умовах синхронного дистанційного навчання: можливості використання дошки віртуальної колаборації Miro Board. *Вісник науки та освіти*, 5 (5).
3. Opryshko, N. (2022). Miro board as an effective educational space during Ukrainian war crisis. In: *SCIENTIA*, 91–94.
4. Rada.gov.ua (2015). *Про порядок видачі іноземцям та особам без громадянства запрошень на навчання (стажування) в Україні та їх реєстрації* [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0008-16> [Accessed 19 Dec. 2023].
5. Rada.gov.ua (2023). *Про вищу освіту* [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [Accessed 20 December 2023]

References

1. Bezkorovayna, L.S., Shtylenko, O.L. (2019). Tradytsiyni ta innovatsiyni tekhnolohiyi v navchanni movy inozemnykh studentiv: spivvidnoshennya i zastosuvannya. [Traditional and innovative technologies in language teaching of foreign students: correlation and application]. In: *Novitni pedahohichni tekhnolohiyi u vykladanni mov inozemnym studentam* [Newest pedagogical technologies in teaching languages to foreign students]. Kharkiv: HNADU, pp. 22–26.
2. Opryshko, N. (2022). Vizualizatsiya materialu v umovakh synkhronnoho dystantsiynoho navchannya: mozhlyvosti vykorystannya doshky virtual'noyi kolaboratsiyi Miro Board [Visualization of learning material in the course of synchronous distance learning: possibilities of using the Miro Board virtual collaboration board]. *Visnyk nauky ta osvity* [Herald of science and education], 5 (5), pp 341–355.
3. Opryshko, N. (2022). Miro board as an effective educational space during Ukrainian war crisis. In: *SCIENTIA*, pp. 91–94.
4. Rada.gov.ua (2015). *Pro poryadok vydachi inozemtsyam ta osobam bez hromadyanstva zaprosheń na navchannya (stazhuvannya) v Ukraїni ta yikh reyestratsiyi* [About the procedure for issuing invitations to study (internship) in Ukraine to foreigners and stateless persons and their registration] [online]. Kyiv, Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0008-16> [Accessed 19 December 2023]
5. Rada.gov.ua (2023). *Pro vyshchu osvitu* [About higher education] (The last edition dated on 10.12.2023) [online]. Kyiv, Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [Accessed 20 December 2023]

Опришко Наталья Алексеевна. Виклики та перспективи навчання іноземних громадян на підготовчих відділеннях українських ЗВО: харківський контекст.

Повномасштабне вторгнення, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, поставило ряд новий викликів перед системою вищої освіти України, і не на останньому місці тут – безпекові загрози та ризики як для викладачів наших ЗВО, так і для здобувачів освіти. Не менш суттєвим викликом є і продовження співпраці з іноземними партнерами, у тому числі з іноземними громадянами, що мають бажання здобувати вищу освіту в Україні. По-перше, через військовий стан це можливо здійснювати лише в дистанційному форматі (синхронному чи асинхронному) знову ж таки через загрозу життю та здоров'ю студентів. Але не є секретом і інше важливе питання: більшість іноземних здобувачів освіти – представники країн, які перебувають під суттєвим впливом країни-агресора, а отже мають (як правило) дещо хибні враження про Україну в цілому та Харків зокрема. Відтак постає потреба таким чином трансформувати наявні навчальні програми та матеріали, щоб навіть попри фізичну відсутність в українському місті студенти-іноземці відчули себе повністю зануреними у реальний український контекст.

Ключові слова: синхронна та асинхронна дистанційна освіта, наочність, візуалізація, віртуальні дошки, Miro Board.

Opryshko Natalia. Challenges and Prospects of Teaching Foreign Citizens at Preparatory Departments of Ukrainian HEIs: Kharkiv Context.

The full-scale invasion in February 2022 has presented a number of new challenges to the higher education system of Ukraine, and not least, here are security threats and risks both for the teachers of our HEIs and for the students. An equally significant challenge is the continuation of cooperation with foreign partners, including foreign citizens who wish to get qualifications in Ukraine. Firstly, due to the martial law, it is possible to do this only in a remote format (synchronous or asynchronous), once again because of the threat to the life and health of students. But one more important issue is not a secret as well: the majority of foreign students here are traditionally representatives of countries that are under the significant influence of the aggressor, and therefore somewhat false impressions about Ukraine in general and Kharkiv in particular. Therefore, we are facing a strong need to transform the existing educational programmes and materials in such a way that even despite their physical absence in a Ukrainian city, foreign students will feel fully immersed in the real Ukrainian context.

Key words: synchronous and asynchronous remote education, visibility, visualization, virtual boards, Miro Board

Н. М. Пасієшвілі

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТИ: ПОГЛЯД ЗА ДОПОМОГОЮ GOOGLE TRENDS

Існуюча в даний момент тенденція старіння професорсько-викладацького складу вищої школи в Україні може негативним чином позначитися на успішності цифрової трансформації освіти та вимагати своєчасних управлінських рішень. При цьому необхідно відзначити, що одним з ключових завдань «срібної економіки» є збереження професійного довголіття працівників, у тому числі і за рахунок розвитку дистанційної зайнятості.

Вирішенням цієї проблеми на наш погляд може бути підвищення цифрової грамотності викладачів вищої школи, створення різноманітності кадрового професорсько-викладацького складу, гнучке поєднання у навчальному процесі очного та он-лайн форматів навчання. На думку студентів, поряд із навичками ефективної комунікації, сучасний викладач повинен володіти як базовими цифровими інструментами, так і «бути в тренді, стежити за нововведеннями та впроваджувати їх в свою роботу».

З метою виявлення зацікавленості населення у змінах, які тягне за собою цифрова трансформація та простеження динаміки зміни запитів змістовної одиниці «Цифровізація освіти», проведено контент-аналіз в Інтернет. У якості інструменту для проведення кількісного контент-аналізу використаний сервіс Google Trends [1]. У табл. 1 представлена статистика за кількістю показів змістовної одиниці «Цифровізація освіти».

У зазначеній таблиці можна спостерігати 14 запитів за словами, пов'язаним з нашою змістовною одиницею «цифровізація освіти» та 14 запитів, схожих на наш пошук. У першому випадку розглядалося 15514 запитів, у другому – 219433. Кількість пошуків залежить не тільки від формулювання поставленого питання та змістових, що містяться в них одиниць, але й від регіонів проживання користувачів.

Цікаво, що разом зі змістовною одиницею «цифровізація освіти» найбільш часто користувачів цікавлять загальні питання, наприклад, «освіта в умовах цифровізації» (998 показів в місяць), «розвиток цифровізації освіти» (622 покази на місяць), «цифровізація сучасної освіти» (556 показів в місяць) і «проблеми цифровізації освіти» (447 показів на місяць). Високий інтерес користувачів у травні 2023 року зафіксовано за питаннями цифровізації вищої освіти (546 запитів

**Кількість показів змістовної одиниці «Цифровізація освіти» у Google Trends,
травень 2023 р.**

Що шукали зі словом «цифровізація освіти»		Запити схожі на «цифровізація освіти»	
Статистика слів	Показів в місяць	Статистика слів	Показів в місяць
цифровізація освіти	9249	айті школа	28285
освіта в умовах цифровізації	998	education digital	2352
розвиток цифровізації освіти	622	цифрові професії 2023	2641
цифровізація сучасної освіти	556	електронне навчання	67617
цифровізація вищої освіти	546	міністерство цифрового розвитку	19397
цифровізація системи освіти	493	цифрова школа	27700
проблеми цифровізації освіти	477	цифровий освітній контент	13346
технології цифровізації в освіті	425	цифрове освітнє середовище	24300
цифровізація основної освіти	421	академія цифрових технологій	4868
цифровізація освіти в Україні	388	електронне навчання повинно закінчуватися	3953
центр цифровізації освіти	379	цифровий коледж	13355
тренди цифровізації освіти	370	цифрова освітня платформа	1616
цифровізація освіти навчання	324	електронна школа	6326
перспективи цифровізації освіти	266	що вивчає інформатика	3677

Джерело: складено автором

на місяць) та технологіям цифровізації в освіті (425 запитів в місяць). Найбільш популярні запити відстежуються за суміжним зі змістовною одиницею «електронне навчання» (67617 запитів в місяць), «education digital» (цифрове освіта) (2352 запитів в місяць), «цифрове освітнє середовище» (24300 запитів в місяць).

Статистика найбільш популярних запитів змістовної одиниці «Цифровізація освіти» за областями України представлена у табл. 2.

Статистика дозволяє зафіксувати закономірність проведених запитів в різних областях України. Наприклад, у Дніпропетровській області запити склали – 2875, в областній популярності 98 %, де «областна популярність» – це частка, яку займає область в показах за виразом, ділена на частку всіх показів результатів пошуку, що виявилися на цю область. Незначна різниця простежується з Одеською областю – 1719, в областній популярності 110 %, Тернопільська область – 1778 і 97 %, в інших областях кількість запитів йде на спад.

Розглядаючи Волинську область, а також Черкаську та Житомирську області, можна побачити переважне значення зацікавленості по відношенню до інших у Волинській області – кількість показів 408, областна популярність 146%. Ймовірніше всього, при аналізі потрібно враховувати не тільки зацікавленість людей, але й чисельність цих населених пунктів.

Виходячи з проведеного аналізу та припущень, ми можемо сформулювати наступні висновки:

1. Впровадження цифрових технологій у закладах вищої освіти поряд з можливостями, супроводжується низкою загроз для психологічної безпеки професорсько-викладацького складу.

2. Високий рівень психологічної безпеки персоналу позитивно вплине на швидкість та успішність освоєння цифрових технологій у професійному середовищі.

3. Цифрова трансформація освіти буде успішною, якщо поряд з забезпеченням ефективності технологічного процесу, роботодавці зможуть підтримати оптимальний рівень психологічної безпеки персоналу і забезпечити кадрову різноманітність професорсько-викладацького складу.

4. Підвищення цифрової грамотності дозволить зберегти зайнятість населення передпенсійного віку та усунути дефіцит досвідчених фахівців у деяких сферах економіки, у тому

Статистика запитів змістовної одиниці «Цифровізація освіти» за областями України у Google Trends, травень 2023 р.

Область	Показів в місяць	Областна популярність
України	8262	97 %
Дніпропетровська область	2875	98 %
Тернопільська область	1778	97%
Одеська область	1719	110 %
Полтавська область	818	87 %
Львівська область	765	108 %
Рівненська область	757	84 %
Вінницька область	599	80 %
Закарпатська область	519	87 %
Волинська область	408	146 %
Черкаська область	363	138 %
Житомирська область	330	182 %
Івано-Франківська область	274	84 %
Хмельницька область	265	133 %
Київська область	240	97 %
Харківська область	235	98 %
Чернівецька область	216	69 %
Сумська область	197	165 %
Чернігівська область	161	130 %
Херсонська область	154	85 %
Донецька область	154	165 %
Кіровоградська область	116	137 %
Миколаївська область	97	73 %
Луганська область	97	49 %
Запорізька область	94	66 %
Автономна Республіка Крим	90	68 %

Джерело: складено автором

числі у сфері вищої освіти.

Для підвищення цифрової грамотності професорсько-викладацького складу буде потрібно розробка спеціальних програм та цифрових платформ, які враховують когнітивні та мотиваційні особливості різних вікових груп. Ключовою метою є порятунок від віковий дискримінації, адаптація викладачів старшої вікової групи, їх підтримка та створення методів підвищення працездатності. Кадрова диверсифікація вищої освіти допоможе створити унікальний тандем з молодих та досвідчених співробітників, який необхідний в умовах цифрової трансформації.

References

Indeks tsyfrovoyi transformatsiyi regioniv Ukrayiny [online]. Kyiv, Ukraine. Available at: https://oda.zht.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Indeks_tsyfrovoyi_transformatsiyi_regioniv_Ukrayiny.pdf [Accessed 29 Dec. 2013].

Пасієшвілі Нана Мерабівна. Цифровізація освіти: погляд за допомогою Google Trends.

На тенденції розвитку сучасної цифрової трансформації все більшою мірою впливає її цифровізація, ведуча до змін ролі окремих видів економічної діяльності, соціальної сфери, громадського та приватного життя, сфери освіти. Ряд дослідників цифрової трансформації

вважають, що в цих умовах роль людини і безперервного оновлення його знань неухильно зростають. У роботі розглянуті питання, пов'язані з можливими загрозами цифрової трансформації для психологічної безпеки персоналу у закладах вищої освіти, науковому апараті, торкаючись даної тематики, психологічною безпекою і психологічною загрозою, стосовно до сфери освіти. Крім того, автором виділено основні проблемні моменти при реалізації цифрової трансформації, та зроблено висновки щодо психологічного впливу на співробітників організацій. Цифрова трансформація є джерелом серйозних психологічних загроз, що не дозволяють професорсько-викладацькому складу освоїти цифрові технології та необхідні програми для здійснення ефективного робочого процесу, що дається взнаки на працездатність всього колективу.

Ключові слова: цифровізація, цифровізація освіти, трансформація суспільства, психологічна безпека.

Pasiyeshvili Nana. Digitization of Education: a View With the Help of Google Trends.

The development trends of modern digital transformation are increasingly influenced by its digitalization, leading to changes in the role of certain types of economic activity, the social sphere, public and private life, and the sphere of education. A number of researchers of digital transformation believe that in these conditions the role of a person and the continuous updating of his knowledge are steadily increasing. The work deals with issues related to possible threats of digital transformation for the psychological safety of personnel in institutions of higher education, scientific apparatus, touching on this topic, psychological safety and psychological threat, in relation to the field of education. In addition, the author highlights the main problematic points in the implementation of digital transformation, and draws conclusions regarding the psychological impact on employees of organizations. Digital transformation is a source of serious psychological threats that do not allow professors and teaching staff to master digital technologies and the necessary programs to implement an effective work process, which is a sign of the efficiency of the entire team.

Key words: digitalization, digitalization of education, transformation of society, psychological safety.

О. В. Писарчук

ДИСПРОПОРЦІЇ ФІНАНСУВАННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Існуюча система фінансування вищої освіти в Україні передбачає різні джерела надходження фінансових ресурсів. Переважна частка фінансування підготовки фахівців припадає на два основних джерела. Навчання за рахунок бюджетних коштів, а саме, кошти державного бюджету або кошти місцевих бюджетів, а також навчання за кошти фізичних та юридичних осіб. Залучення інших джерел фінансування через інструменти банківського кредитування, ваучери на навчання та інше не знайшли широкої підтримки та практичного застосування через низку факторів. З одного боку, законодавчо існує можливість отримання громадянами державного пільгового цільового кредиту, а з іншого, констатуємо майже повну відсутність зацікавленості з боку комерційних банків та мотивуючих факторів для фінансових установ щодо здійснення цільового кредитування навчання.

Комерційні банківські установи в своїй діяльності орієнтовані на максимізацію отриманого прибутку. Формування кредитного портфелю певної фінансової установи ґрунтується на дотриманні визначеної кредитної політики з обов'язковим оцінюванням ризиків кожної операції. Відсутність пільг для фінансових установ, що надають цільові кредити на навчання, відсутність так званих гарантійних фондів, гарантійного забезпечення не додає аргументів на користь здійснення такого виду кредитування. В той же час, негативними аргументами при прийнятті рішення щодо кредитування стає відтермінування термінів погашення та виплати відсотків, а також

низький рівень поточної платоспроможності отримувача цільового кредиту. Сукупність зазначених факторів обґрунтовує мізерний обсяг кредитних коштів в загальній структурі фінансування вищої освіти. На сьогодні, це джерело фінансування майже не реалізується. Слід констатувати, превалювання двох паритетних форм фінансування підготовки фахівців вищої освіти.

Трансформація суспільно-економічних відносин обумовила вихід ролі людського капіталу, його значущості на принципово новий рівень. Рівень розвитку людського капіталу стає одним з показників, що визначають потенціал розвитку країни [1]. Формування якісного людського капіталу визначає поточний та перспективний рівень економічного розвитку суспільства. Освіта є одним з трьох основних компонент [2, 24], що забезпечують формування людського капіталу, поряд із здоров'ям та демографічними показниками. В роботі [3, 7] визначено специфічні особливості формування людського капіталу. Так, втрати в якісних або кількісних характеристиках однієї з складових в поточному періоді часу, впливає на якість людського капіталу, який формується, і як наслідок, призводить до недоотримання національного доходу від такої одиниці людського капіталу з моменту його виходу на ринок праці і протягом його роботи в майбутньому. Тобто, негативні наслідки мають довготривалий відстрочений негативний ефект.

Недооцінка значущості ролі якості освіти, необхідності забезпечення підготовки фахівців на відповідному високому рівні, в сучасних умовах стає неприпустимим. Забезпечення високої якості освіти досягається одночасним виконанням певної сукупності умов, серед яких важливе місце займає рівень фінансування освітньої діяльності.

Структура системи вищої освіти України передбачає наявність ЗВО з різним підпорядкуванням [4, 29]. В чинній системі функціонують приватні ЗВО, комунальні ЗВО, які підпорядковано відповідним місцевим органам влади та державні ЗВО, які підпорядковано різним державним службам та міністерствам. Розгалуженість такого підпорядкування доволі широка. Детальний аналіз переліку освітніх програм підготовки фахівців різних ЗВО показує, що в державних закладах освіти, які підпорядковано іншим профільним міністерствам і відомствам окрім Міністерства освіти і науки України, здійснюється підготовка не тільки за специфічними, профільними освітніми програмами, а й за спеціальностями, підготовка за якими здійснюється в ЗВО з підпорядкуванням в МОН України.

На підставі аналізу даних інформаційної бази ЄДЕБО [5] слід констатувати наступне. Сформовано широкий перелік спеціальностей, підготовка здобувачів за якими здійснюється у ЗВО з різним підпорядкуванням. Тобто бюджетне фінансування підготовки фахівців з вищою освітою за певною спеціальністю здійснюється через різних розпорядників бюджетних коштів, різні міністерства, державні служби та відомства. Бюджетний кодекс України передбачає виділення коштів відповідно до затверджених паспортів бюджетних програм. Проведено аналіз паспортів бюджетних програм на 2022 рік за різними міністерствами, окрім групи військових та силових структур, в яких передбачено здійснення витрат на підготовку фахівців. Виявлено значні коливання в розмірі обсягів середніх витрат на підготовку одного здобувача за різними розпорядниками коштів. Розбіжність становить понад 6 разів від 27,8 тис грн [6] до 167,3 тис. грн [7]. В той же час, спостерігаємо ще більші диспропорції у фінансуванні ЗВО комунальної форми власності, які підпорядковано регіональним органам влади та отримують кошти з місцевих бюджетів. Вбачаємо, що з такою суттєвою різницею в обсягах фінансового забезпечення процесу підготовки здобувачів за однаковими спеціальностями, в розрахунку на одного здобувача, неможливо забезпечити високу якість підготовки таких здобувачів за умов низького рівня фінансування.

Підготовка сучасних фахівців високої якості вимагає не тільки залучення висококваліфікованих науково-педагогічних працівників, а й сучасного матеріально-технічного, інформаційного, програмного оснащення. Все це потребує відповідного фінансування.

Фактично, фінансування підготовки фахівців, які навчаються за бюджетні кошти, здійснюється за рахунок бюджету, але кошти розподіляються за різними бюджетними програмами через різних розпорядників бюджетних коштів, та в різних розрахункових обсягах. Маємо констатувати, що такий підхід до виділення бюджетних коштів на фінансування підготовки

фахівців має певні недоліки, серед яких, штучне дублювання ЗВО та спеціальностей за якими здійснюється підготовка, наявність суттєвих розбіжностей в обсягах фінансування підготовки одного фахівця за певною спеціальністю між різними розпорядниками коштів, фактичне розпорошення коштів на підготовку фахівців через розгалужену мережу знижує фактичні можливості акумулювання коштів на своєчасне оновлення та розвиток. Все це є неефективним використанням бюджетних коштів.

Запровадження індикативної собівартості підготовки фахівців [8] не вирішила означену проблему значної розбіжності між вартістю підготовки в межах однієї спеціальності, виходячи з вартісного підходу, а навпаки, поглибила цей розрив між різними ЗВО. Регіональний аналіз результатів визначеної індикативної собівартості проведено в дослідженні Лондара С.В. [9, 203], підтверджує сформульовану гіпотезу.

В роботі [10, 133] та [4, 35] доведено наявність негативного досвіду формування значної кількості малочисельних груп за певними спеціальностями, специфіка підготовки за якими, не вимагає такого групування, в наслідок низької чисельності зарахованих вступників. Фінансування підготовки фахівців здійснюється за бюджетні кошти та кошти фізичних та юридичних осіб. Якщо сукупно зараховано менше ніж повноцінна група на освітній рівень бакалавр [10, 131], то сумарне фінансування із загального та спеціального фондів на підготовку таких фахівців є недостатньою для повного покриття витрат для здійснення освітнього процесу. Фактично відбувається недофінансування підготовки фахівців, що прямо впливає на падінні якості такої підготовки.

Втрати в якості підготовки зазнають як здобувачі, які навчаються за бюджетні кошти, так і здобувачі, які навчаються за кошти фізичних і юридичних осіб в таких неповних групах. По закінченню навчання на ринок праці з певної спеціальності виходять фахівці з повністю профінансованих та з не в повній мірі профінансованих груп із суттєвою різницею в набутих ними компетенціями. Відповідно, кожна така одиниця людського капіталу протягом періоду своєї активної економічної діяльності потребує різних додаткових вкладень на підвищення кваліфікації, а також їх вклад у створення національного доходу буде різнитися. Детальні розрахунки обсягів бюджетних витрат наведено у [4, 35]. В контексті формування людського капіталу необхідно враховувати також і втрати приватного капіталу. Негативні наслідки неефективного використання бюджетних коштів посилюються зниженням ефективності приватного інвестування у вищу освіту в аспекті фінансування підготовки майбутніх фахівців в малочисельних групах. Продовження визначених тенденції має негативні наслідки не тільки в контексті неефективного використання частки бюджетних коштів на підготовку фахівців, а й негативно впливає на показники формування людського капіталу та перспективи добробуту країни в цілому.

До основних втрат, які чинять негативний вплив на людський капітал віднесено наступні: іміджеві втрати щодо рівня системи освіти в країні; зростання відстрочених витрат на додаткове підвищення кваліфікації фахівців; втрати від недоотримання доходів в загальній структурі національного багатства. Погіршення показників щодо працездатного населення, а саме, зростання частки молоді, яка, в пошуках якісної освіти, мігрує в інші країни, та в подальшому залишається за кордоном.

Таким чином, вбачаємо, що ефективність використання бюджетних коштів та коштів фізичних та юридичних осіб, збалансованість фінансування вищої освіти вирішує не тільки проблему поточного розподілу фінансових ресурсів, а в значній мірі впливає формування людського капіталу. Висока якість якого дозволяє мінімізувати додаткові витрати в майбутньому та втрати частки національного доходу.

Список бібліографічних посилань

1. World Bank, (2020). *Human Capital Country Brief. Ukraine* [online]. Available at: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/7c9b64c34a8833378194a026ebe4e247-0140022022/related/HCI-AM22-UKR.pdf> [Accessed 29 November 2023].

2. Шиян, Д. В., Севрюкова, Є.О. (2021) Рівень освіти як фактор формування людського капіталу в Україні. [online] У: *Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики*. Харків: ФОП Лібуркіна Л. М, с. 23–27. Available at: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/27116> [Accessed 29 November 2023]
3. Hanushek, E., Woessman, L. (2020). *The economic impacts of learning losses* [online]. Available at: https://www.oecd-ilibrary.org/education/the-economic-impacts-of-learning-losses_21908d74-en [Accessed 28 November 2023].
4. Pysarchuk, O. (2021). Analysis of the higher education institutions network and the problem of its financing. *Economics of Development*, [online] 20 (3), pp. 25–39. Available at: [https://doi.org/10.57111/econ.20\(3\).2021.25-39](https://doi.org/10.57111/econ.20(3).2021.25-39) [Accessed 28 November 2023].
5. *Єдина державна електронна база з питань освіти* (2021). [online]. Available at: <https://info.edbo.gov.ua/> [Accessed 30 November 2023]
6. Кму.gov.ua, (2022). *Паспорт бюджетної програми на 2022 рік* [online]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/24-buh/2022/%D0%9F%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%202022/scan-0414090.pdf> [Accessed 30 November 2023]
7. Мсип.gov.ua, (2022) *Паспорт бюджетної програми на 2022 рік* [online]. Available at: <https://mcip.gov.ua/files/pdf/%D0%BF%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%20%D0%BF%D0%BE%203801160%20%D0%BD%D0%B0%202022%20%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf> [Accessed 30 November 2023]
8. Верховна Рада України, (2020) *Деякі питання запровадження індикативної собівартості* [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191-2020-%D0%BF#Text> [Accessed 30 November 2023]
9. Лондар, С.Л. (2021). *Удосконалення фінансування системи освіти України як передумова успішного реформування*. Київ, 274 с
10. Ponomarenko, V. (2022). State Order for the Training of Specialists with Higher Education and Optimisation of the Higher Education Network. *Journal of Higher Education Theory and Practice*. [online] vol. 22, iss. 28 (31 December), pp. 127–135. Available at: <https://doi.org/10.33423/jhetp.v22i18.5705> [Accessed 03 December 2023].

References

1. World Bank, (2020). *Human Capital Country Brief. Ukraine* [online]. Available at: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/7c9b64c34a8833378194a026ebe4e247-0140022022/related/HCI-AM22-UKR.pdf> [Accessed 29 November 2023].
2. Shyian, D. V., Sevriukova, Ye.O. (2021). Riven osvity yak faktor formuvannia liudskoho kapitalu v Ukraini. [online] In: *Konkurentospromozhnist ta innovatsii: problemy nauky ta praktyky* Kharkiv: FOP Liburkina L. M, pp. 23–27. Available at: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/27116> [Accessed 29 November 2023].
3. Hanushek, E., Woessman, L. (2020). *The economic impacts of learning losses* [online]. Available at: https://www.oecd-ilibrary.org/education/the-economic-impacts-of-learning-losses_21908d74-en [Accessed 28 November 2023].
4. Pysarchuk, O.(2021).Analysis of the higher education institutions network and the problem of its financing. *Economics of Development*, [online] 20 (3), pp. 25–39. Available at:[https://doi.org/10.57111/econ.20\(3\).2021.25-39](https://doi.org/10.57111/econ.20(3).2021.25-39) [Accessed 29 November 2023].
5. Unified State Electronic Database on Education. (2021) [online] Available at: <https://info.edbo.gov.ua/> [Accessed 30 November 2023]
6. Кму.gov.ua, (2022). *Pasport biudzhetnoi prohramy na 2022 rik* [online] Available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/24-buh/2022/%D0%9F%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%202022/scan-0414090.pdf> [Accessed 30 November 2023]
7. Мсип.gov.ua, (2022). *Pasport biudzhetnoi prohramy na 2022 rik* [online]. Available at: <https://mcip.gov.ua/files/pdf/%D0%BF%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%20%D0%BF%D0%BE%203801160%20%D0%BD%D0%B0%202022%20%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf>

BF%D0%BE%203801160%20%D0%BD%D0%B0%202022%20%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf [Accessed 30 November 2023]

8. Verhovna Rada Ukraine, (2020). *Deiaki pytannia zaprovadzhennia indykatyvnoi sobivartosti* [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191-2020-%D0%BF#Text> [Accessed 30 November 2023]

9. Londar, S.L (2021) *Udoskonalennia finansuvannia systemy osvity Ukrainy yak peredumova uspishnoho reformuvannia*. Kyiv, 274 p.

10. Ponomarenko, V. (2022). State Order for the Training of Specialists with Higher Education and Optimisation of the Higher Education Network. *Journal of Higher Education Theory and Practice*. [online] vol. 22, iss. 28 (31 December), pp. 127–135. Available at: <https://doi.org/10.33423/jhetp.v22i18.5705> [Accessed 03 December 2023].

Писарчук Оксана Володимирівна. Диспропорції фінансування підготовки фахівців з вищою освітою в контексті формування людського капіталу.

Сучасний світ характеризується стрімкими трансформаційними економічними процесами, відбувається глибока інтеграція різних секторів, процеси глобалізації активно охоплюють всі сфери суспільно-економічних відносин. Знання, інформація, інформаційних технологій виходять на принципово новий рівень значущості. Одним з провідних драйверів розвитку економіки країни стає людський капітал. Якість людського капіталу, який формується в поточний момент часу буде впливати на стан розвитку країни та визначати потенціал її розвитку в довготривалій перспективі в майбутньому. Формування людського капіталу ґрунтується на трьох основних складових освітній, демографічній та рівень здоров'я.

Освітня компонента формування людського капіталу визначає його спроможність до креативної інноваційної діяльності, до розробки нових ідей, здатності до змін.

В роботі розглянуто проблеми диспропорцій фінансування вищої освіти в Україні. Дослідження структури системи вищої освіти, мережі закладів, особливостей їх підпорядкування та фінансування дозволили виокремити системні причини виникнення таких диспропорцій.

Виявлена суттєва різниця в обсягах бюджетного фінансування закладів вищої освіти (ЗВО) з різним підпорядкуванням в середньому на одного здобувача, навіть за умов наявності підготовки за однаковими спеціальностями. Досліджено зв'язок розподілу державного замовлення, фінансування та якості підготовки фахівців. Узагальнено негативні наслідки недостатності фінансового забезпечення, диспропорцій фінансування на якість освіти та формування людського капіталу.

Ключові слова: якість підготовки фахівців, фінансування освіти, мережа ЗВО, людський капітал

Pysarchuk Oksana. Disparities in financing the training of specialists with higher education in the context of human capital formation.

The modern world is characterized by rapid transformational economic processes, deep integration of various sectors, and globalization processes actively covering all spheres of social and economic relations. Knowledge, information, and information technology are reaching a fundamentally new level of importance. Human capital is becoming one of the leading drivers of the country's economic development. The quality of human capital that is being formed at the current moment in time will affect the state of development of the country and determine its long-term development potential in the future. The formation of human capital is based on three main components: educational, demographic and health.

The educational component of human capital formation determines its capacity for creative innovation, the development of new ideas, and the ability to change.

The paper examines the problems of disproportions in the financing of higher education in Ukraine. The study of the structure of the higher education system, the network of institutions, the peculiarities of their subordination and financing allowed us to identify the systemic causes of such imbalances.

The article reveals a significant difference in the amount of budgetary funding for higher education

institutions (HEIs) with different subordination per student on average, even if they have training in the same specialties. The relationship between the distribution of state orders, funding and the quality of training is investigated. The negative consequences of insufficient financial support and funding imbalances on the quality of education and human capital formation are generalized.

Key words: quality of training, financing of education, network of higher education institutions, human capital.

Л. Д. Покрєва

НАСТУПНІСТЬ ВИЩОЇ ТА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА СТАНОВЛЕННЯ КВАЛІФІКОВАНОГО ФАХІВЦЯ

Вища і післядипломна освіти входять до структури освіти України, але ці дві ланки є різними за метою і завданнями, а також технологіями навчання; освітня діяльність в них теж здійснюється з різними категоріями і на різних педагогічних засадах. Вища освіта здобувається на основі повної загальної середньої освіти, має певні рівні, ступені, особливості здобуття, що визначені Законом «Про вищу освіту». Заклади вищої освіти забезпечують здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними ними спеціальностями [1]. Але, як зазначав І. Зязюн, «заклади базової професійної освіти, як би вони добре не навчали студентів, випускають лише потенційних спеціалістів. Справжніми спеціалістами вони стають після декількох років роботи (і то не всі), коли методом спроб і помилок здобувають досвід практичної роботи» [2].

Продовженням здобутої вищої освіти є післядипломна освіта, складова освіти дорослих, що доповнює базову професійну освіту. Післядипломна освіта передбачає набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти та практичного досвіду. Крім того, післядипломна освіта вирішує проблеми усунення прогалин у базових знаннях, уміннях і навичках фахівців і їх постійне оновлення, що зумовлюється відповідним запитом суспільства, постійним розвитком техніки і технологій, а також економіко-правовими перетвореннями.

У системі післядипломної освіти реалізується принцип наступності та неперервності навчання і, порівняно з базовою професійною, вона має певні переваги, а саме: є менш інерційною та має, як правило, безпосередній двосторонній зв'язок з практикою, що дає змогу швидше отримати освітній результат; контингент, що навчається, здатний критично оцінювати пропонувані інновації і може безпосередньо брати участь у їх апробації, розвитку та реалізації. Як приклад, заклади післядипломної педагогічної освіти, що створені в кожному регіоні України, стали головними суб'єктами неперервного професійного розвитку педагогів і через організацію їх масової відповідної підготовки – активними провайдерами державних освітніх реформ (сьогодні це – розбудова Нової української школи). Курси підвищення кваліфікації визначені відповідно до ст. 18 Закону України «Про освіту» складниками освіти дорослих.

Навчання протягом життя (*lifelong learning*) є невід'ємним правом кожного громадянина Європи. Так, у матеріалах Меморандуму безперервної освіти Європейського Союзу навчання протягом життя розглядається як «головна політична програма громадянського суспільства, соціальної єдності та зайнятості» [7]. Ключовим фактором такого навчання є «особиста мотивація до навчання та розмаїття освітніх ресурсів». Це пов'язано з об'єктивною необхідністю засвоювати нові технології, з постійною необхідністю робити усвідомлений вибір, із зростанням потреби кожної окремої людини в розвитку своєї індивідуальності: самовдосконаленні, самореалізації, досягненні поставлених цілей, проявленні загальнолюдської та особистісної сутності.

Харківська академія неперервної освіти як заклад післядипломної педагогічної освіти свою освітню діяльність спрямовує безпосередньо на неперервний професійний розвиток за різними напрямками педагогічних працівників закладів освіти. Ми розглядаємо підвищення кваліфікації

як базовий процес у системі післядипломної педагогічної освіти, спрямований на послідовне фахове удосконалення, а саме: поглиблення знань, розвиток професійних умінь, формування певних ціннісних орієнтирів педагогів, що в комплексі характеризується таким поняттям як «компетентність», тобто здатність до успішної посадово-функціональної діяльності будь-якого фахівця на шляху його професійного становлення. Слід зазначити, що в контексті безперервної освіти ця форма навчання є достатньо динамічною й здатною реагувати на швидкі соціально-економічні зміни; має безпосередній двосторонній зв'язок із практикою, що дозволяє швидше отримати освітній результат. Здебільшого слухачі курсів підвищення кваліфікації здатні критично оцінювати навчальний матеріал, інновації, які їм пропонуються, а також безпосередньо брати участь у їх апробації, розвитку та реалізації.

У теперішніх умовах розширення ринку освітніх послуг якість навчання фахівців у процесі підвищення кваліфікації не тільки відображає стан та результативність освітнього процесу, але й набуває соціального значення. Важливим моментом стає розуміння залежності якості освіти від якості діяльності (особистої мотивації) кожного учасника освітнього процесу, його прагнення до професійного зростання й становлення як кваліфікованого фахівця. За таких умов головним завданням курсів підвищення кваліфікації стає не передача нового змісту сучасної освіти, а включення фахівця у процес осмислення своїх особистих і професійних цілей через співвідношення з цілями й цінностями сучасного життя, своїми потребами, запитами, очікуваннями. Це дозволяє розглядати систему підвищення кваліфікації не вузько функціонально, а в широкому соціокультурному контексті.

Базові знання, уміння й навички, яких людина набувала на початку свого професійного становлення, з часом потребують перегляду й оновлення. До цього ж необхідно додати сформоване вміння вчитися й бажання продовжувати своє навчання самостійно. Спеціаліст, який підвищує свою кваліфікацію за фахом, є вже суб'єктом навчання по відношенню до себе, як соціально і професійно зріла особистість, яка здатна до самопізнання, самокритики, самоосвіти, саморозвитку, рефлексії. Це підтверджує, що навчання в системі післядипломної освіти й підвищення кваліфікації є складовою додаткової освіти, яка орієнтована на готових фахівців, на задоволення їх освітніх потреб, на постійне оновлення і поповнення знань, пов'язаних з професійною діяльністю, приведення функціонально-посадової компетентності педагога у відповідність до потреб і вимог суспільства.

Для забезпечення потреб педагогів, розширення можливостей реалізації їхнього потенціалу, надання багатовекторної спрямованості професійній самореалізації педагогічних працівників Харківська академія неперервної освіти використовує *кластерний підхід в організації професійного розвитку педагогів* через активну підтримку партнерських стосунків із закладами вищої освіти, центрами професійного розвитку педагогічних працівників територіальних громад області, районними методичними центрами Харкова, професійними об'єднаннями педагогів, закладами загальної середньої, дошкільної і позашкільної освіти області. І це дає можливість підтримувати неперервний характер процесу підвищення кваліфікації педагогів, диверсифікувати форми навчання, впливати на підвищення мотивації педагогічних працівників до саморозвитку і самоосвіти [5].

Свою ефективність у процесі неперервного професійного удосконалення педагогів довів і *дистанційний формат навчання*, що набуває в теперішніх складних умовах воєнного стану особливої актуальності, коли процес навчання стає більш індивідуалізованим через суб'єкт-суб'єктну взаємодію між слухачами та викладачем, спрямованим на задоволення їх освітніх потреб і запитів, на безперервний професійний розвиток педагогів. Особливості дистанційної форми навчання, а саме: практико зорієнтований характер освітнього процесу, усвідомлене самоврядування з боку слухача, більш комфортні умови самовираження (уникнення психологічних бар'єрів реального спілкування), встановлення рівноправних суб'єкт-суб'єктних (партнерських) стосунків між викладачем і слухачем, готовність до діалогової взаємодії в мережевому сегменті, дають можливість розглядати її як таку альтернативу традиційній

організаційній формі навчання, що цілком відповідає принципам освіти дорослих. Дистанційний формат навчання в системі післядипломної освіти, у процесі підвищення кваліфікації спонукає педагогів розвивати власну інформаційну компетентність, оволодівати новими технологіями та інструментами, які вони зможуть використовувати, навчаючи школярів, спілкуючись з ними в мережі, а також будуючи комунікаційну стратегію з батьками своїх учнів.

Дієвим механізмом у процесі професійного становлення та розвитку професійної компетентності педагога під час підвищення кваліфікації є використання в освітньому процесі відповідних *методів навчання*, що запроваджуються в умовах постійної активної взаємодії всіх суб'єктів навчання та дозволяють адекватно відтворювати процеси реального освітнього середовища й моделювати шляхи ефективного розв'язання проблем, що виникають у професійній діяльності. Це, перш за все, активні та інтерактивні методи навчання, які дозволяють слухачеві знаходитися у стані активної дії, творчого аналізу та синтезу, формування нових знань і умінь за допомогою використання різноманітних WEB-сервісів та віртуальних інструментів взаємодії [6].

Важливою складовою успішного професійного зростання випускників закладів вищої освіти є організація навчання в системі післядипломної освіти, на курсах підвищення кваліфікації на засадах *персоналізованого підходу* через системне оновлення змісту, технологій, форм навчання, методів оцінювання освітніх результатів. Реалізація такого підходу передбачає діагностування рівня соціально-професійної зрілості педагога, здійснення тьюторської підтримки на дистанційному етапі навчання, поточне індивідуальне або групове консультування слухачів у процесі навчання, інформаційне супроводження під час опанування матеріалів навчально-методичних комплексів, що розміщуються на платформі дистанційної освіти, індивідуальних навчальних матеріалів, участь в обговоренні на форумах.

Отже, слід зазначити, що випускник закладу вищої освіти, отримуючи диплом бакалавра або магістра, потрапляє у новій якості – фахівця, у справжнє професійне середовище і досвідчену професійну спільноту. Він має теоретичні фахові знання, у нього сформований певний рівень компетентності, однак він не має досвіду професійної самореалізації. Навчання для нього починається знову, але як процес професійного становлення, який триватиме, поки людина залишається у професії.

Розвиток професійної компетентності – це неперервний процес. Тому ми й розглядаємо наступність вищої та післядипломної освіти як умову становлення кваліфікованого фахівця, а післядипломну освіту і підвищення кваліфікації як невід'ємну складову професійної діяльності фахівця у будь-якій сфері.

Список бібліографічних посилань

1. Верховна Рада України, (2014). *Про вищу освіту* [online]. Київ, Україна. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [Accessed 29 Dec. 2023].
2. Зязюн, І. А. (2001). *Неперервна освіта як основа соціального поступу* [online]. Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/6139/1/%D0%B7%D1%8F%D0%B7%D1%8E%D0%BD9.pdf> [Accessed 29 Dec. 2023].
3. Кремень, В. Г., Ничкало, Н. Г. (ред.). (2018). *Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи* [online]. Київ: Знання України, 616 с.
4. Кремень, В. Г. та ін. (ред.). (2018). *Національний освітньо-науковий глосарій* [online]. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 524 с. Available at: https://drive.google.com/file/d/1tGrKFIMOY8WlQz9LR_9Co06JVZh3MrZF/view [Accessed 29 Dec. 2023].
5. Покроєва, Л. Д., Смирнова, М. Є. (2020). Кластерний підхід в організації процесу підвищення кваліфікації педагогічних працівників. У: *Університетско-шкільні кластери: мировий опыт и перспективы его адаптации в Украине*. Харков: Изд-во НУА, с. 8–12.
6. Покроєва, Л. Д. (ред.). (2023). *Спілкуємося на відстані: віртуальний освітній простір закладу загальної середньої освіти* [online]. Харків: ХАНО, 117 с. Available at: <http://surl.li/qfprw> [Accessed 29 Dec. 2023].

7. UNESCO (2023). *European Communities: A Memorandum on Lifelong Learning, issued in 2000* [online]. Available at: <https://www.uil.unesco.org/en/articles/european-communities-memorandum-lifelong-learning-issued-2000> [Accessed 29 Dec. 2023].

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine, (2014). *Pro vyshchu osvitu* [On Higher Education] [online]. Kyiv, Ukraine. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/> [Accessed 29 June 2018].

2. Zyazyun, I. A. (2001). *Continuous education as the basis of social progress* [online]. Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/6139/1/%D0%B7%D1%8F%D0%B7%D1%8E%D0%BD9.pdf> [Accessed 29 Dec. 2023].

3. Kremen, V.G., Nychkalo, N.G. (eds.). (2018). *Conceptual foundations of the development of adult education: world experience, Ukrainian realities and perspectives* [online]. Kyiv: Znannya Ukrainy, 616 p.

4. Kremen, V. G. et al (eds.). (2018). *National educational and scientific glossary* [online]. Kyiv: «KONVI PRINT» LLC, 524 p. Available at: https://drive.google.com/file/d/1tGrKFLMOY8WlQz9LR_9Co06JVZh3MrZF/view [Accessed 29 Dec. 2023].

5. Pokroeva, L. D., Smirnova, M. E. (2020). A cluster approach in the organization of the process of professional development of pedagogical workers. In: *University-school clusters: world experience and perspectives of its adaptation in Ukraine*. Kharkiv: PUA, pp. 8–12.

6. Pokroeva, L. D. (ed.). (2023). *Communicating at a distance: virtual educational space of a general secondary education institution* [online]. Kharkiv: KHANO, 117 p. Available at: <http://surl.li/qfprw> [Accessed 29 Dec. 2023].

7. UNESCO, (2023). *European Communities: A Memorandum on Lifelong Learning, issued in 2000* [online]. Available at: <https://www.uil.unesco.org/en/articles/european-communities-memorandum-lifelong-learning-issued-2000> [Accessed 29 Dec. 2023].

Покроєва Любов Денисівна. Наступність вищої та післядипломної освіти як умова становлення кваліфікованого фахівця.

У статті представлено обґрунтування принципу наступності вищої та післядипломної освіти, звернуто увагу на те, що становлення справжнього фахівця є тривалим і неперервним процесом, що, потрапляючи у професійне середовище, професійну спільноту, випускник закладу вищої освіти набуває досвід професійної самореалізації, удосконалює свою професійну компетентність, досягає професійної зрілості. Також підкреслюється, що післядипломна освіта є продовженням здобутої вищої освіти і порівняно з базовою професійною освітою має певні переваги: є менш інерційною, має безпосередній двосторонній зв'язок із практикою; фахівці, які навчаються в системі післядипломної освіти, у тому числі на курсах підвищення кваліфікації, здатні більш критично оцінювати інновації, що їм пропонуються, можуть безпосередньо брати участь у їх апробації та подальшій реалізації. Особливу увагу акцентовано на принципах неперервності, диверсифікації форм і методів навчання, персоналізованому підході до навчання у системі післядипломної освіти та процесі підвищення кваліфікації, які можна розглядати як ключові чинники ефективності в системі освіти дорослих.

Ключові слова: наступність, безперервна освіта, післядипломна освіта, підвищення кваліфікації, професійне становлення фахівця

Pokroieva Liubov. Continuity of Higher and Postgraduate Education as a Condition for Becoming the Qualified Specialist.

The article presents the substantiation of the principle of continuity of higher and postgraduate education, attention is drawn to the fact that the formation of a real specialist is a long and continuous process, that entering a professional environment, a professional community, a graduate of a higher education institution acquires the experience of professional self-realization, improves his professional competence, reaches

professional maturity. It is also emphasized that post-graduate education is a continuation of higher education and compared to basic professional education it has certain advantages: it is less inertial, it has a direct two-way connection with practice; Specialists studying in the post-graduate education system, including advanced training courses, are able to more critically evaluate the innovations proposed by them, and can directly participate in their testing and subsequent implementation. Particular attention is focused on the principles of continuity, diversification of forms and methods of education, a personalized approach to education in the post-graduate education system and the process of professional development, which can be considered as key factors of effectiveness in the adult education system.

Key words: continuity, continuing education, postgraduate education, professional development of a specialist.

В. С. Пономаренко

ВПЛИВ ОСВІТНІХ ВТРАТ НА ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Події останніх років, які відбуваються в Україні, чинять суттєвий вплив не тільки на суспільно-економічні відносини, на розвиток країни, а й впливають на освітнє середовище. Освітнє середовище має тенденцію до постійної трансформації до розвитку під впливом сукупності факторів. COVID-19, потім активні воєнні дії додали нових факторів, що впливають на стан освіти в Україні.

Однією зі специфічних особливостей, яка притаманна саме сфері освіти, оцінки її якості, ефективності визначаємо те, що недоліки системи освіти в країні, певні проблеми, прогалини мають так званий «відстрочений ефект».

Результати недоотримання певної сукупності знань, наявність прогалин в оволодінні певними компетентностями в поточний момент часу, матиме негативні наслідки для розвитку економіки країни в довготривалій перспективі в майбутньому. Якість системи освіти безпосередньо впливає на якість формування людського капіталу. Втрати в якості освіти майбутніх фахівців призводять до недоотримання національного доходу від цих працівників з моменту їх виходу на ринок праці, і протягом всього періоду їх роботи.

Освіта є одним з трьох компонентів, які формують людський капітал. Відповідно якісні параметри кожного з компонент забезпечують певний рівень людського капіталу. Своєчасне виявлення недоліків освіти та запровадження системи заходів щодо їх усунення, сприяє мінімізації негативних наслідків в майбутньому.

Важливе місце рівня та якості освіти для формування якісного людського капіталу підтверджується в дослідженні [1]. В роботі наведено наявні різниці в певних характеристиках людського капіталу, які обумовлено відмінностями в рівні освіти, місця проживання особи, тощо.

Останнім часом все більше науковців всього світу займаються проблематикою освітніх втрат та освітніх розривів. Серйозним поштовхом до цього стала принципова зміна організації освітнього процесу внаслідок пандемії COVID-19. Серед існуючої сукупності підходів до трактування категорії освітніх втрат, найбільш прийнятними вбачаємо наступне [2]: «Освітня втрата (learning loss) розуміється як будь-яка специфічна або загальна втрата знань і навичок чи регрес у навчанні, найчастіше через тривалі прогалини або перерви в навчанні. Розрив/прогалина у досягненні стосується результатів (outputs) – нерівного або несправедливого розподілу освітніх результатів і переваг.»

Закриття навчальних закладів різних рівнів, дитячих садків, шкіл, коледжів, університетів, відсутність можливості відвідування закладів освіти суттєво впливає на результати навчання та ефективність освітнього процесу та якість формування особистості.

Одним з інструментів оцінювання освітніх програм, що започатковано та впроваджено під егідою OECD є проєкт з оцінювання освітніх досягнень здобувачів PISA (Program for

International Student Assessment) [3]. PISA дозволяє здійснювати моніторинг здатності підлітків до використання результатів навчання до вирішення певних ситуацій. Дослідження проводять з 2000 року кожні 3 роки, воно охоплює понад 100 країн світу. В Україні в 2022 році тестування учнів проводили лише у 18 регіонах, які не є прифронтові, і де була можливість створити безпечні умови проведення тестування. Отримані результати [4] дослідження свідчать про наступне.

По перше, Україна показала результати нижчі в середньому по країнах ОЕСР. По-друге, відбулось суттєве погіршення показників якості освіти у порівнянні з 2018 роком, констатують освітні втрати. За стандартами PISA, еквівалент втрат з читання дорівнює два роки, з математики – один рік, в з природничих наук – пів року [4]. Також, наявні суттєві освітні розриви, які обумовлені соціально-економічними факторами, як то економічний стан родини, місце проживання, тип закладу освіти, в якому навчається підліток, тощо. Найбільша розбіжність результатів, які показали учні, це результати з математики тих, хто навчається у великих містах та тих, хто навчається у сільській місцевості. Розбіжність досягла 92 бали, що еквівалентно більше 4,5 років навчання. Маємо констатувати, що війна ще більше загострила проблеми нерівності можливостей щодо доступу о якісної освіти всіх верств населення країни.

Вбачаємо, що такі результати обумовлено широким переліком факторів впливу, і висвітлюють не тільки якість освітнього процесу, а й є наслідком воєнних дій, які відбуваються на території України. Однак, через кілька років, саме ці учні виходять на ринок праці, в активні соціально-економічні відносини, саме вони мають працювати на відбудову та розвиток країни, створювати національний дохід.

На сьогодні, випускники шкіл, це підлітки, які у старшій школі, з 8-го по 11-й клас мали обмежений доступ до отримання повноцінної освіти. Маємо констатувати, що лише частка школярів досягла порівняно непоганих результатів. Їм вдалося освоїти достатній обсяг знань, вмінь та навичок, набуті відповідних компетентностей для продовження навчання у закладах фахової передвищої або вищої освіти. Досягнення порівняно кращих результатів стало можливим завдяки високій мотивації як учнів, так і їхніх батьків. Також значний вплив на результат мали економічні та організаційні можливості родин, при умові наявності когнітивних здібностей дитини.

Україна стикається із більш потужними факторами, що впливають на виникнення освітніх втрат та розривів серед школярів порівняно з іншими країнами світу [5], де вплив на освіту чинили обмеження через пандемію. До них належать руйнування освітньої інфраструктури, аварії, відсутність електроенергії, обмежений доступ до Інтернету, переміщення учнів та вчителів як у межах країни, так і за її межами. Руйнування так званої «зони комфорту», порушення звичного для школяра чи здобувача освіти його середовища перебування, його оточення, його усталеного стилю життя, а це має суттєвий вплив на психо-емоційний стан людини. Очевидно, ці фактори у поєднанні з економічним статусом сімей, їх статками, рівнем освіченості батьків значно посилюють вплив на розмір освітніх втрат та освітніх розривів в країні. Крім того, можна припустити, що вони також залежать від психологічно-емоційної стійкості батьків та їхнього бажання надавати виховання та навчання своїм дітям.

Особливості останніх чотирьох років вплинули не лише на шкільну освіту, але й на освітній процес в університетському середовищі України.

На додаток до визначених негативних факторів впливу на освіту, в системі вищої та фахової передвищої освіти можна зазначити суттєві втрати якості практичної складової навчального процесу. З одного боку, суттєве скорочення або неможливість проведення лабораторних робіт, особливо в закладах на територіях, що наближені до зони бойових дій. З іншого боку, з початком карантинних обмежень значно послабшали професійні стосунки з суб'єктами реального сектору економіки, підприємствами, організаціями з бізнесом, особливо щодо надання баз практики, дипломного проектування, проведення проектних розробок, тощо. В цілому, наслідки послаблення практичної складової освітнього процесу також відбиваються на формуванні

людського капіталу. Оскільки випускникам закладів вищої освіти та закладів фахової передвищої освіти з слабкою практичною підготовкою знадобиться більший проміжок часу з моменту виходу на робоче місце до здатності самостійно, на професійному рівні, виконувати певну роботу.

Проте вплив визначених факторів не є катастрофічним. У світі існують приклади розвитку освіти на всіх рівнях, включаючи вищу освіту, навіть у період військових дій. Зрозуміло, що потрібно розробляти програми ліквідації вказаних освітніх втрат та освітніх розривів, використовуючи досвід інших країн світу.

Міграція працездатного населення з досвідом роботи та певним рівнем кваліфікації загострює проблеми втрат людського капіталу. За даними UNISEF [6], серед осіб, які були змушені залишити територію України, понад 75% мають високий рівень освіти, зокрема майже 50 % мають вищу освіту. Враховуючи вікову структуру дорослих, активне населення від 18 до 59 років складає 82%, що є найбільш продуктивними ресурсами, здатними працювати на створення ВВП України у поточний період. Такі втрати людського капіталу мають подвійний негативний ефект. З одного боку, це реальні поточні втрати людського капіталу, який мав формувати в поточному періоді складові національного доходу та працювати на відновлення економіки. З іншого боку, це втрати ресурсу, який сприяє якісній практичній підготовці, навчання здобувачів освіти та випускників безпосередньо на робочому місці, передає їм власний досвід через тьютерство, наставництво.

Серед наслідків психологічного стресу здобувачів освіти виділяємо зниження їх здатності до навчання та негативний вплив на рівень емоційного інтелекту. В сучасному світі особистісні компетентності займають не менш важливе місце в становленні та розвитку фахівця. Тому, формування у студентів якісного індивідуального емоційно-інтелектуального портрету, на фоні негативних психологічних травм, стає невід'ємною складовою освітнього процесу та формування людського капіталу в цілому.

Таким чином, маємо констатувати доволі песимістичну картину щодо перспектив формування людського капіталу в Україні. Негативний вплив пандемії, який в різній мірі погіршив результати навчання в різних країнах світу, в Україні значно посилюється через воєнні дії. Поточні втрати людського капіталу через міграційні процеси та структурні зміни в професійно-кваліфікаційному аспекті у поєднанні з падінням якості перспективного людського капіталу, через поточні освітні втрати, в цілому призводять до зниження якості людського капіталу на довготривалу перспективу.

Список бібліографічних посилань

1. Шиян, Д. В., Севрюкова, Є.О. (2021) Рівень освіти як фактор формування людського капіталу в Україні. [online] У: *Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики*. Харків: ФОП Лібуркіна Л. М., с. 23–27. Available at: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/27116> [Accessed 11.11.2023].
2. The Glossary of Education Reform (2013). *Achievement Gap* [online]. Available at: <https://www.edglossary.org/achievement-gap/> [Accessed 11.11.2023].
3. PISA, (2023). *Program for International Student Assessment* [online]. Available at: <https://www.oecd.org/pisa/> [Accessed 11.11.2023].
4. OECD, (2023). *PISA 2022 Results (Volume I)* [online]. Available at: https://www.oecd-ilibrary.org/education/pisa-2022-results-volume-i_53f23881-en [Accessed 11.11.2023].
5. Ebert, T., Goldschmid, N., Sabo, E. and City-Elifaz, E. (2022). Effects of COVID-19 Lockdowns on the Development of Educational, Social and Emotional Gaps among Children: A Retrospective Chart Review. *Israel Medical Association Journal*, [online]. 25 (12), pp. 791–796. Available at: https://ima-files.s3.amazonaws.com/436338_10592899-3252-4a92-afb6-5d8402434aa7.pdf [Accessed 11.11.2023].
6. UNICEF. *Ukraine emergency response in neighbouring countries* [online]. Available at: <https://www.unicef.org/eca/ukraine-emergency-response-neighbouring-countries> [Accessed 11.11.2023].

References

1. Shyian, D. V., Sevriukova, Ye.O. (2021) Riven osvity yak faktor formuvannia liudskoho kapitalu v Ukraini. [online] In: *Konkurentospromozhnist ta innovatsii: problemy nauky ta praktyky*. Kharkiv: FOP Liburkina L. M., pp. 23–27. Available at: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/27116> [Accessed 11.11.2023].
2. The Glossary of Education Reform (2013). *Achievement Gap* [online]. Available at: <https://www.edglossary.org/achievement-gap/> [Accessed 11.11.2023].
3. PISA, (2023). *Program for International Student Assessment* [online]. Available at: <https://www.oecd.org/pisa/> [Accessed 11.11.2023].
4. OECD, (2023). *PISA 2022 Results (Volume I)* [online]. Available at: https://www.oecd-ilibrary.org/education/pisa-2022-results-volume-i_53f23881-en [Accessed 11.11.2023].
5. Ebert, T., Goldschmid, N., Sabo, E. and City-Elifaz, E. (2022). Effects of COVID-19 Lockdowns on the Development of Educational, Social and Emotional Gaps among Children: A Retrospective Chart Review. *Israel Medical Association Journal*, [online]. 25 (12), pp. 791–796. Available at: https://images.s3.amazonaws.com/436338_10592899-3252-4a92-afb6-5d8402434aa7.pdf [Accessed 11.11.2023].
6. UNICEF. *Ukraine emergency response in neighbouring countries* [online]. Available at: <https://www.unicef.org/eca/ukraine-emergency-response-neighbouring-countries> [Accessed 11.11.2023].

Пономаренко Володимир Степанович. Вплив освітніх втрат на формування людського капіталу.

Людський капітал в сучасному світі стає ключовим фактором розвитку економіки країни. В умовах інформаційної економіки відбувається суттєва зміна ролі людського капіталу, який визначається не лише фізичними характеристиками працівників, але й їхніми знаннями, креативністю та здатністю ефективно працювати з інформацією. Тому якість системи освіти, сучасне освітнє середовище, яке сприяє підготовці фахівців високого рівня, безпосередньо впливає на формування людського капіталу та його ефективність в майбутньому.

Досліджено вплив карантинних обмежень, внаслідок пандемії COVID-19, на освітній процес та результати навчання в різних країнах світу, а також було виділено чинники, які знижували або збільшували негативний вплив таких обмежень. Однією з актуальних проблем в усьому світі стала проблема подолання освітніх втрат та освітніх розривів. В роботі розглянуто чинники, які вплинули на здобувачів освіти різних рівнів, та відповідно впливають на результативність освітнього процесу. Поточні освітні втрати згодом впливають на якість майбутнього людського капіталу. Розробка стратегій розвитку для різних рівнів освіти має передбачати їх орієнтацію на зниження освітніх розривів та подолання освітніх втрат, в тому числі через зменшення відмінностей в доступі до якісної освіти, а також компенсації освітніх втрат, що виникли як наслідок певних різноманітних обставин.

Ключові слова: освітні втрати, освітні розриви, людський капітал, якість освіти, оцінювання якості.

Ponomarenko Volodymyr. The impact of educational losses on human capital formation.

Human capital in the modern world is becoming a critical factor in developing a country's economy. In the information economy, the role of human capital is changing significantly, and it is determined not only by the physical characteristics of employees but also by their knowledge, creativity, and ability to work effectively with information. Therefore, the quality of the education system, a modern educational environment that facilitates the training of high-level specialists, directly affects the formation of human capital and its efficiency in the future.

The impact of quarantine restrictions due to the COVID-19 pandemic on the educational process and learning outcomes in different countries is investigated, and the factors that reduce or increase the negative impact of such restrictions are identified. One of the most pressing issues worldwide is the problem of overcoming educational losses and educational gaps. The paper examines the factors that have affected students at different levels of education and, accordingly, affect the effectiveness of the educational process.

Current educational losses subsequently affect the quality of future human capital. The establishment of development strategies for different levels of education should include their focus on reducing educational gaps and overcoming educational losses, along with reducing differences in access to quality education, as well as compensating for educational losses that have arisen as a result of certain different circumstances.

Key words: educational losses, educational gaps, human capital, quality of education, quality assessment.

Г. Ф. Пономарьова

МОНІТОРИНГ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА І ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК КЛЮЧОВИХ СУБ'ЄКТІВ ЯКІСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Якість освіти, зокрема вищої педагогічної, в сучасних умовах не лише залишається актуальною педагогічною проблемою, а й зумовлює низку викликів, пов'язаних з діяльністю ключових суб'єктів освітнього процесу – викладача і здобувача освіти.

Аналіз змісту наукових публікацій [1–12], освітньої практики та власних наукових досліджень [6] засвідчує все ще недостатній рівень якості вищої освіти, зумовлений низкою чинників об'єктивного і суб'єктивного характеру:

1. Об'єктивні:

- відсутність чи недостатня якість матеріально–технічної бази (обладнання і матеріали для забезпечення навчальної, самостійної, наукової тощо роботи; відсутність єдиної платформи для забезпечення навчання, зокрема дистанційного тощо);
- відсутність або низький рівень адаптації державних стандартів у конкретному ЗВО;
- якість наявних освітніх, освітньо–наукових програм;
- якість організаційно–управлінської діяльності в галузі освіти на різних рівнях;
- якість змісту та технологій освітнього процесу;
- недостатня ефективність наукової діяльності щодо структурування, змісту, методик тощо освітнього процесу у ЗВО;
- відсутність системного моніторингу освітньої діяльності закладу вищої освіти за чітко визначеними критеріями;
- стихійність або недостатня обґрунтованість запровадження педагогічних інновацій;
- умови для забезпечення неперервності навчання;
- відсутність достатнього морального та матеріального стимулювання суб'єктів освітньої діяльності.

2. Суб'єктивні:

- рівень кваліфікації професорсько–викладацького складу;
- якість викладання навчального матеріалу науково–педагогічними працівниками;
- рівень освітньої підготовки вступників до ЗВО;
- забезпечення мотивації здобувачів вищої освіти до навчання;
- наявність усвідомлених перспектив, сенсів та прагнень до самовдосконалення в усіх учасників освітнього процесу.

Одним із засобів підвищення якості вищої освіти є її моніторинг, про що зазначають українські і зарубіжні дослідники Д. Бодненко, О. Жильцов, О. Лещинський, Н. Мазур [4], І. Горда [5], І. Проценко, К. Гудименко [7], Ж. Bruner [9], Д. Morgan [11] та інші.

У контексті зазначеної проблеми ключовими об'єктами моніторингу, на наше переконання, є процес та результати освітньої діяльності викладачів і здобувачів освіти.

Вивченню та оцінюванню фахової діяльності науково-педагогічних і педагогічних працівників у закладах вищої освіти України нині дійсно приділяється значна увага, зокрема

з метою контролю її якості та результативності, вирішення питання конкурсного обрання на посади та укладання контрактів, фінансового і морального стимулювання тощо.

Знайомство з основними видами діяльності викладача в Англії, Данії, Німеччині, США і співставлення їх з освітньою практикою в Україні дало можливість виокремити такі, на наш погляд основні, сфери діяльності педагога вищої школи і критерії їх оцінювання:

1. Сфера навчання: рівень і якість розробки та реалізації відповідних форм і методів для досягнення цілей навчання; відповідність набутих компетенцій цілям навчання; відповідність набутих компетенцій цілям освітніх компонентів; здатність до критичного мислення і творчості у роботі зі здобувачами освіти; рівень дотримання загальноприйнятих стандартів поведінки і ЗВО.

2. Сфера науки й інші сфери творчої активності викладача: наявність нових здобутків, зокрема у нових галузях знань; розробка інноваційних педагогічних (освітніх) технологій, систем, методик; публікаційна діяльність за результатами дослідницької та інших видів творчої діяльності: монографії, статті, книги, науково-методичні роботи тощо.

Аналіз нормативної бази щодо освітньої та наукової роботи у ЗВО й узагальнення досвіду освітньої діяльності переконують, що при оцінюванні ключових сфер діяльності викладача ЗВО мають враховуватися:

- системність і систематичність навчально–методичної, наукової та інших видів творчої діяльності;
- кількість і якість презентованих результатів освітньо-наукової роботи (розроблені програми, навчально–методичні комплекси, опубліковані праці тощо);
- участь і результативність долучення до створення та реалізації програм, проєктів, стартапів, грантів тощо;
- організаційна, громадська, представницька діяльність (членство у фахових об'єднаннях, залученість до роботи професійно орієнтованих рад, журі, комісій тощо; організація, проведення та участь у роботі наукових конференцій, виставок; публічні виступи за допомогою засобів масової інформації з проблем освіти і науки);
- виконання колективних чи індивідуальних науково-дослідницьких тем;
- активність у консультативній роботі, керівництві творчою роботою здобувачів вищої освіти та різними видами практики;
- залученість до профорієнтаційної роботи, співпраці зі стейкхолдерами.

Разом з тим, переконані, що викладання має залишатися основною функцією педагога у ЗВО.

Узагальнення результатів опитування 64 науково-педагогічних і педагогічних працівників та 108 здобувачів освіти 2–4-х курсів КЗ «ХГПА»ХОР упродовж 2022–2023 навчального року засвідчує, що найбільш суттєвими й важливими критеріями оцінювання викладання з точки зору викладачів і здобувачів освіти є такі:

1. Досконале володіння викладачем певною галуззю знань: викладачі – 68,2%; здобувачі – 70%.

2. Майстерність викладання, здатність забезпечити його ефективність: викладачі – 64,6%; здобувачі – 69,4%.

3. Спроможність викладача створити комфортне, стимулююче до успішного навчання, освітнє середовище: викладачі – 50,9%; здобувачі – 58,8%.

4. Забезпечення в аудиторії оптимального зацікавленого спілкування між суб'єктами освітнього процесу: викладачі – 45,9%; здобувачі – 47,7%.

5. Поєднання вимогливості й поваги до особистості, вміння вибудовувати ділові та дружні стосунки: викладачі – 44,2%; здобувачі – 46%.

6. Об'єктивність в оцінюванні процесу і результатів освіти: викладачі – 40,1%; здобувачі – 43%.

Додамо, що окремі критерії із перерахованих в анкеті є суттєвими лише для викладачів чи студентів.

Для викладачів:

- здатність забезпечити ефективний науково-методичний супровід освітнього процесу – 36,8%;

- постійне вдосконалення освітньої діяльності – 29%.

Для здобувачів:

- створення умов для самореалізації, самовиявлення студентів – 34,8%;

- володіння собою, терпіння, почуття гумору – 30%.

Успішність навчання здобувачів освіти ми пов'язуємо, зокрема, з ефективним викладанням, про яке зауважує Л. Флауерс [10] і яке виявляється у стимулюванні зацікавленості та якості подачі навчального матеріалу здобувачам освіти. Розглядаючи ефективність викладання як один із показників педагогічної кваліфікації викладача, пропонуємо щорічно визначати його для оцінки результативності освітньої діяльності. Така методика, навіть зважаючи на її певну недосконалість, дає можливість відслідковувати динаміку професійного індексу викладача (I_p) на підставі результатів успішності студентів за формулою:

$$I_p = \frac{T_k - T_n}{U_c},$$

де T_n – результати тестування здобувачів освіти на початку навчального року, T_k – у кінці року, U_c – середнє арифметичне успішності студентів за рік.

Крім того, на професійний розвиток і підвищення якості викладача, як переконує практика організації моніторингової діяльності в Харківській гуманітарно-педагогічній академії, певною мірою впливає рейтинг педагога за такими критеріями як загальна характеристика складу науково-педагогічних і педагогічних працівників, навчально-методична робота, наукова діяльність, організаційна та виховна робота.

Вивчення динаміки зміни позиції викладачів у рейтингу, починаючи з 2018 року, засвідчує, що регулярне визначення, обговорення та оприлюднення такого рейтингу сприяє його підвищенню у середньому на 2–3 позиції за рік для тих, хто на початку посідав останні місця, відповідно на кафедрах, на факультеті, в академії. Окрім морального стимулювання для викладача результати рейтингу розглядається і як підстава для матеріального заохочення, враховуються при конкурсному обранні на посади науково-педагогічних працівників, при нагородженні відзнаками різного рівня, при розподілі навантаження тощо.

У моніторингу освітньої діяльності здобувачів вищої освіти, зокрема педагогічних ЗВО, важливо враховувати не лише результати контролю за набуттям фахових компетентностей, але й орієнтуватись на результативність забезпечення індивідуальних освітніх траєкторій. Це, на наше переконання, дає змогу більш об'єктивно і точно оцінювати якість навчальної діяльності здобувачів освіти на різних курсах.

Зазначимо, серед науковців поширюється переконання про те, що фахова підготовка здобувачів освіти з тієї чи іншої спеціальності не має і не може бути уніфікованою, а все більше слід орієнтуватись на їх індивідуальні освітні траєкторії, тобто на формування повного переліку компетентності [2; 12].

Спираючись на висновки науковців, пропонуємо детальну компонентно-індикаторну модель вимірювання відповідності навчальної діяльності визначеним стандартам результатів навчання для здобувачів освіти – магістрів. Пропонована модель ґрунтується на інтегральному показнику відповідності, як складової окремих індикаторів (див. табл. 1).

Визначимо загальну оцінку в частках одиниць таким чином:

0,5 – якість результатів навчальної діяльності не відповідає критеріям внутрішньої системи якості освіти ЗВО;

0,51 – 0,55 – низький рівень якості;

**Компонентно-індикаторна модель вимірювання якості навчальної діяльності
здобувачів освіти за окремими освітніми модулями (освітній ступінь магістра)
у педагогічному ЗВО**

№ з/п	Компоненти	M – вагомість	Індикатори	V – вагомість	i – коефіцієнт відповідності	Часткова оцінка індикаторів	Часткова оцінка компонентів
1.	Мотиваційно-цільовий $K_1 = m_1 * (v_1 * i_1 + v_2 * i_2 + v_3 * i_3 + v_4 * i_4 + v_5 * i_5)$	$m_1 = 0,2$	1. Знання й усвідомлення предметної області дисципліни. 2. Знання нових наукових досягнень та тенденцій розвитку предметної області. 3. Уміння співвідносити мету, зміст, методи і результати навчання з дисципліни та проєктувати навчальну діяльність. 4. Уміння розробляти силабус навчальної дисципліни та готувати матеріали навчально-методичного характеру. 5. Навички моніторингу задоволення очікувань здобувачів освіти від навчальної діяльності і щодо її результатів.	0,15 0,2 0,25 0,25 0,15	i_1 i_2 i_3 i_4 i_5		
2.	Змістово-гносеологічний $K_2 = m_2 * (v_6 * i_6 + v_7 * i_7 + v_8 * i_8 + v_9 * i_9 + v_{10} * i_{10})$	$m_2 = 0,3$	6. Уміння добирати знання, пов'язані з визначеною проблемою. 7. Уміння сприймати, усвідомлювати й формулювати навчальні завдання в контексті пізнавальної проблеми. 8. Уміння визначати недоліки та потреби щодо засвоєння (поповнення, поглиблення, вдосконалення) знань для вирішення проблем навчальної діяльності. 9. Знання методів і засобів та вміння обґрунтовувати доцільність їх застосування для вирішення пізнавально-практичних завдань в освітній діяльності. 10. Уміння моделювати зміст навчання і навчальні дії щодо його засвоєння.	0,15 0,15 0,3 0,2 0,2	i_6 i_7 i_8 i_9 i_{10}		

1	2	3	4	5	6	7	8
3.	Операційно-дієвий $K_3 = m_3 * (v_{11} * i_{11} + v_{12} * i_{12} + v_{13} * i_{13} + v_{14} * i_{14} + v_{15} * i_{15})$	$m_3 = 0,3$	11. Сучасні знання науково–теоретичних основ використання методів навчання в навчальній діяльності закладів освіти. 12. Володіння особливостями і специфікою організації освітнього процесу на різних рівнях та для різних форм освіти. 13. Уміння реалізовувати сучасні методи і технології освітньої діяльності, відповідно до мети і завдань конкретної навчальної дисципліни. 14. Уміння організувати та стимулювати освітню діяльність здобувачів освіти з урахуванням їх психологічних особливостей та освітніх потреб. 15. Уміння здійснювати індивідуальний супровід здобувачів освіти на засадах партнерства та співпраці.	0,15 0,15 0,2 0,25 0,25	i_{11} i_{12} i_{13} i_{14} i_{15}		
4.	Контрольно–корекційний $K_4 = m_4 * (v_{16} * i_{16} + v_{17} * i_{17} + v_{18} * i_{18} + v_{19} * i_{19})$	$m_4 = 0,2$	16. Знання критеріїв, методів і технологій контролю (самоконтролю) процесу і результатів навчання. 17. Уміння планувати, розробляти (добирати) інструменти оцінювання відповідно до цілей оцінювання, змісту освіти, специфіки навчальної дисципліни, особливостей і рівня результативності навчання здобувачів освіти. 18. Знання методів і способів найбільш оптимальної і ефективної комунікації в процесі організації та забезпечення оцінювання результатів навчання на засадах академічної доброчесності. 19. Уміння здійснювати аналіз та корекцію (самоаналіз та самокорекцію) процесу і результатів навчальної діяльності здобувачів освіти, обґрунтовувати способи і засоби підвищення їх якості.	0,2 0,25 0,2 0,3	i_{16} i_{17} i_{18} i_{19}		
Загальна оцінка $K_{\text{заг}} = K_1 + K_2 + K_3 + K_4$							

0,56 – 0,65 – достатній рівень якості;
 0,66 – 0,75 – задовільний рівень якості;
 0,76 – 1 – високий рівень якості.

Отримані дані вносяться до таблиці, що дозволяє відстежити стан і динаміку якості навчальних досягнень здобувачів вищої освіти як за окремими модулями, так і з дисципліни в цілому, як для окремого студента, так і для академічної групи загалом (див. табл. 2).

Таблиця 2

Зведені дані про динаміку розвитку якості навчальних досягнень здобувачів вищої освіти педагогічного ЗВО за окремими компонентами освітньої програми (ОП)

Часткова оцінка компонентів за _ семестр _, н. р. _ Група __ ПІБ студента _____						
Початок семестру (н. року)	Мод. 1	Мод. 2	Мод. 3	Мод. 4	Мод. n	Кінець семестру (н. року)

Для візуалізації динаміки розвитку якості навчання здобувачів вищої освіти за окремими компонентами доцільно побудувати таку діаграму (рис. 1).

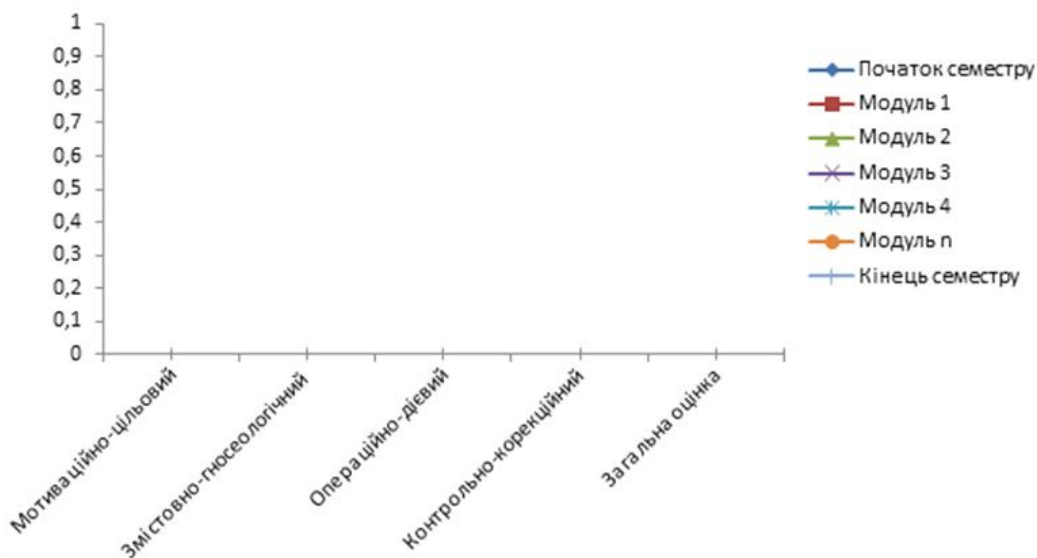

Рис. 1. Розвиток якості навчання здобувачів вищої педагогічної освіти за окремими її компонентами.

Отже, підходи до моніторингу освітньої діяльності викладача чи студента вказують на його різноспрямованість, багатоаспектність, поліпредметність. Це зумовлює потребу в подальшому науковому обґрунтуванні та пошуку ефективних методик вивчення процесу і результатів освітньої діяльності.

Разом з тим, вважаємо доречним наш висновок про те, що для забезпечення якості освітнього процесу у його моніторингу важливо слідувати принципам систематичності, системності, комплексного аналізу та перспективності.

Список бібліографічних посилань

1. Ашумов, В. Р. (2010). Якість освіти у вітчизняних ВНЗ. Київ: Наукова думка. 122 с.
2. Бахрушин, В., Горань, О. (2012). Якість вищої освіти та сучасні підходи до її вимірювання. *Освіта і управління*, 4, т. 15, с. 7–12.
3. Беляєв, С. Б. (2012). Теоретичні питання вибору об'єктивних критеріїв для моніторингу досягнень випускника. *Теорія та методика навчання та виховання*, вип. 32, с. 12–22.
4. Бодненко, Д. М., Жильцов, О. Б., Лещинський, О. Л. та Мазур Н. П. (2014). *Моніторинг навчальної діяльності*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 276 с.
5. Горда, І. М. (2014). *Методичне забезпечення моніторингу навчальних досягнень з математики студентів вищих аграрних навчальних закладів*. Канд. пед. наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (математика). Київ.
6. Петриченко, Л.О., Пономарьова, Г.Ф. та Попова О.В. (2009). *Основи педагогічної інноватики*. Харків, 192 с.
7. Проценко, І. І., Гудименко, К. М. (2015). Моніторинг як інструмент визначення якості освіти. *Педагогічні наук: теорія, історія, інноваційні технології*, [online] 4 (48). Available at: <https://repository.sspu.sumu.ua/Bitstream/123456789/1573/1/Monitorynh%20yak%20instrument%pdf> [Accessed 14.09.2023].
8. Рацул, А. Б. (2010). *Організація і управління навчальним процесом у вищих навчальних закладах освіти*. Кіровоград. 104 с.
9. Bruner, J. (1995). *The Culture of Education*. Cambridge: Harvard.
10. Flowers, L. (2000). The fourc's of an effective college teacher [online]. Available at: <http://www.tcrecord.org> [Дата звернення: 21 Листопада 2023].
11. Morgan, D. (2013). *Integrating qualitative and quantitative methods*. Thousand Oaks: Sage Publications, 288 p.
12. Rarri, I. (2006). Quality In Higher Education. *Management*, 2(11), pp. 107–111.

References

1. Ashumov, V. R. (2010) *Yakist osvity u vitchyznianskykh VNZ* [The quality of education in domestic HEIs]. Kyiv: Naukova dumka [Scientific thought], 122 p.
2. Bakhrushyn, V., Horan, O. (2012). Yakist vyshchoi osvity ta suchasni pidkhody do yii vymiryuvannia [Quality of higher education and modern approaches to its measurement]. *Osvita i upravlinnia* [Education and management], 4, vol. 15? pp. 7–12.
3. Bieliaiev, S. B. (2012). Teoretychni pytannia vyboru obiektyvnykh kryteriiv dlia monitorynhu dosiahnen vypuskyka [Theoretical issues of choosing objective criteria for monitoring graduate achievements]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia* [Theory and methods of learning and education], 22, pp. 12–22.
4. Bodnenk, D. M., Zhylytsov, O. B., Leshchynskyi, O. L. and Mazur, N. P. (2014). *Monitorynh navchalnoi diialnosti* [Monitoring of educational activities]. Kyiv: Kyivskyi universytet imeni Borysa Hrinchenka, 276 p.
5. Horda, I. M. (2014). *Metodychne zabezpechennia monitorynhu navchalnykh dosiahnen z matematyky studentiv vyshchyykh ahrarnykh navchalnykh zakladiv* [Teaching methodological support for monitoring of mathematics achievements of students of agricultural higher educational institutions]. Kand. ped. nauk zi spetsialnosti 13.00.02 – teoriia ta metodyka navchannia (matematyka). Kyiv.
6. Petrychenko, L.O., Ponomarova, H.F. and Popov, O.V. (2009). *Osnovy pedahohichnoi innovatyky* [Fundamentals of pedagogical innovation]. Kharkiv, 192 p.
7. Protsenko, I. I., Hudymenko, K. M. (2015). Monitorynh yak instrument vyznachennia yakosti osvity' [Monitoring as a tool for determining the quality of education]. *Pedahohichni nauk: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii* [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies], 4 (48). Available at: <https://repository.sspu.sumu.ua/Bitstream/123456789/1573/1/Monitorynh%20yak%20instrument%pdf> [Accessed 14 November 2023].

8. Ratsul, A. B., Ratsul, A. O. (2010). *Orhanizatsiia i upravlinnia navchalnym protsesom u vyshchyykh navchalnykh zakladakh osvity* [Organisation and management of the educational process in higher educational institutions]. Kirovohrad, 104 p.
9. Bruner, J. (1995). *The Culture of Education*. Cambridge: Harvard.
10. Flowers, L. (2000). The fourc's of an effective college teacher [online]. Available at: <http://www.tcrecord.org> [Дата звернення: 21 Листопада 2023].
11. Morgan, D. (2013). *Integrating qualitative and quantitative methods*. Thousand Oaks: Sage Publications, 288 p.
12. Rarri, I. (2006). Quality In Higher Education. *Management*, 2(11), pp. 107–111.

Пономарьова Галина Федорівна. Моніторинг освітньої діяльності викладача і здобувача вищої освіти як ключових суб'єктів якісного освітнього процесу.

У статті висвітлено деякі питання моніторингу освітньої діяльності викладачів і здобувачів вищої освіти у контексті забезпечення якості освіти.

Виокремлено об'єктивні і суб'єктивні чинники, що зумовлюють зниження рівня якості вищої освіти. Названо ключові об'єкти моніторингу освітньої діяльності, сфери і критерії оцінювання діяльності викладача, зокрема з використанням результатів опитування як науково–педагогічних працівників так і здобувачів вищої педагогічної освіти.

Запропоновано деякі способи оцінювання професійної кваліфікації педагога, результативності та якості його наукової, методичної, виховної діяльності та компонентно–індикаторну модель вимірювання якості навчальної діяльності здобувачів освітнього ступеня магістра за окремими модулями з повного освітнього компонента.

Ключові слова: освітній процес; освітня діяльність; навчання; моніторинг; критерії; компонентно–індикаторна модель.

Ponomarova Halyna. Monitoring the educational activities of a higher education teacher and a student as key subjects of the quality educational process.

The article highlights some issues of monitoring the educational activities of teachers and students in the context of ensuring the quality of education.

The objective and subjective factors that determine the decline in the quality of higher education are highlighted. The key objects of monitoring of educational activities, areas and criteria for evaluating the teacher's performance are named, in particular, using the results of a survey of both research and academic staff and students of higher pedagogical education.

Some ways to assess the professional qualifications of a teacher, the effectiveness and quality of his/her scientific, methodological, educational activities and a component–indicator model for measuring the quality of learning activities of master's degree students in individual modules of the full educational component are proposed.

Key words: educational process; educational activity; training; monitoring; criteria; component-indicator model.

С. І. Посохов

ДОЛЯ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПОСТНЕКЛАСИЧНОМУ СВІТІ

Поняття «постнекласичне» спочатку використовували для характеристики поступу сучасної науки. Йдеться про так звану четверту наукову революцію (з кінця ХХ ст. і до сьогодні). Якщо третя революція була пов'язана із становленням некласичного природознавства (передовсім розуміння відносної істинності), то четверта – із застосуванням наукових знань у всіх сферах життя, а також радикальними змінами в засобах зберігання та отримання інформації. В науці в наш час на перший план вийшли міждисциплінарність та комплексність дослідницьких програм. Об'єктами сучасних досліджень стали відкриті динамічні системи, які мають здатність

до саморозвитку та саморганізації. Відповідно до цих стадій, вчені почали казати й про різні типи наукової раціональності (способи мислення): класичний, некласичний, постнекласичний. Ці типи не є лише позначкою стадіальності, вони позначають певну сферу їх дії, певні проблеми та завдання, що виступають на перший план. Тобто, класичний тип концентрує увагу на об'єкті, некласичний – на методі, постнекласичний – на суб'єкті. До речі, останній варіант напряду пов'язаний із ціннісними та мотиваційними аспектами.

По суті, йдеться про те, що змінився оточуючий світ, він також став «постнекласичним». В наш час наука перетворилася на визначальну силу сучасного суспільства і, очевидно, лише в такий спосіб, спираючись на науку, можна регулювати складні й масштабні процеси сучасності. Втім, можна побачити, що чимало процесів у суспільстві скоріше відбуваються «за традицією», тягар старих стереотипів мислення зумовлює ретроградні тенденції, тож не дивно, що сучасне суспільство перетворилося на «суспільство ризику» (Ульріх Бек), а його розвиток характеризується як непередбачуваний.

Таким чином, надзвичайний динамізм сучасного світу, який характеризується складною взаємодією, вимагає від людини й відповідного мислення. Якщо дотримуватися думки, що такими центрами, де формується інтелектуальна еліта, залишаються університети, то, звісно, ми маємо відповідним чином визначати й завдання цих університетів. Мається на увазі формування такої особистості, яка здатна на поєднання когнітивних та ціннісних параметрів науки, яка здатна до соціальної відповідальності та «планетарного мислення». Якщо зважити на декларації (як на рівні «Великої хартії університетів», так і рівні стратегій розвитку освіти в окремих країнах чи навіть окремих університетів), то все так і є: університети готують саме таких інтелектуалів. В стандартах освіти, якими ми керуємося, можна прочитати про те, що випускник університету має набути «здатність життєво й фахово реалізовувати себе на основі ціннісно-світоглядних надбань людства (зокрема сприйняття людини не як засобу, а як цілі й цінності), що нерозривно поєднана з навичками критичного мислення, опануванням і обстоюванням громадянських чеснот і прав, соціальною відповідальністю, а також патріотичним піклуванням про продуктивний розвиток держави і суспільства». Втім, якщо звернути увагу на інші декларації та практику життя, можна помітити протилежні явища та процеси.

Звісно, у сучасному світі спостерігається значне різноманіття університетів. Вони можуть істотно відрізнитися за характером та масштабом діяльності, цілями та завданнями, структурою та функціями. Більшість із них як «ідеальний тип», принаймні, декларативно, орієнтуються на модель класичного («гумбольдтівського») університету, що завоювала в ХІХ столітті величезний авторитет. Але на практиці лише незначна їх частина сповідує у своєму житті та діяльності принципи автентичного класичного університету. Ось чому, говорячи про сучасні університети, часто й небезпідставно вдаються до таких визначень, як «посткласичний», «масовий», іноді «підприємницький». Перше з визначень орієнтує нас на те, що «гумбольдтовські» принципи для багатьох університетів уже не є актуальними, або просто стали недосяжними, а друге – означає суттєві зміни у складі студентів. Третє визначення – вказує на те, що все частіше університети стали запозичувати та практикувати форми діяльності та організації, характерні для бізнесу.

Говорячи про «масовий» університет, насамперед констатується безпрецедентне збільшення кількості студентів. Наразі практично кожен випускник середньої школи в Україні має реальну можливість вступити до університету. В останні роки до вищих навчальних закладів України вступає до 80% випускників шкіл. Нові потреби суспільства поставили підготовку фахівців на «конвеєр». Зростання кількості студентів та нові технологічні можливості зумовили низку інших змін: посилення прагматизму, розповсюдження дистанційного навчання, розвиток індикаторних технологій в оцінюванні та ін. Маємо суттєві зміни в мотивації тих, хто приходить до університету. Зазвичай, молоді люди в наші дні часто мають завищені очікування щодо наслідків здобуття університетської освіти, при цьому не турбуючи себе напруженим навчанням. Багато в чому ці установки визначаються позиціонуванням університету як організації, що

пропонує «освітні послуги». Сьогодні в лексичі управлінців у сфері освіти дуже часто можна почути не лише про «ринок освітніх послуг», а й про «задоволення запитів споживачів освітніх послуг». У цьому ж ряду «студентоцентричний підхід» (клієнт завжди правий) та «компетентнісний підхід», який передбачає затребуваність випускника на «ринку праці» як свого роду «товару». Критично оцінюючи такі тенденції, Ж. Ліотар свого часу зазначив: «... Університети та інститути вищої освіти підпорядковуються відтепер вимогам формування компетенцій, а не ідеалів... Передача знань не виглядає більш як те, що покликане сформувати еліту, здатну вести націю до звільнення, але постачає системі гравців, здатних забезпечити належне виконання ролі на практичних постах, які потрібні інститутам» [1, с. 43].

Таким чином в університеті запанувати принципи з сфери маркетингу, де панує орієнтація на попит, а «конкурентоспроможність» – це завжди найвигідніше співвідношення витрат і прибутку (тобто мета бачиться так: менше витрат, але більше прибутку). Однак університет – це не ринок, система освіти й науки працює на інших принципах. І це не мої слова. Так нещодавно сказала ректорка Оксфордського університету Луїза Річардсон. На жаль, подібні думки в нашій країні поки не висловлюються, бо надто сильна влада «ринкового дискурсу». Тож, далеко не всі університети світу прийняли «як вимогу часу» компетентнісний підхід. Як зазначав Ліотар, коли одні зорієнтовані на відбір та відтворення професійних компетенцій, інші – на просування та «максимальне прискорення» здатності до «уяви». Канали передачі, віддані у розпорядження перших можуть бути спрощені і набути надзвичайного поширення, а другі існують у маленьких групах, що працюють в режимі аристократичного егалітаризму. При цьому спрощений варіант, на його думку, означає кінець «ери Професора», бо той уже не зможе конкурувати з приладами передачі встановленого знання [1, с. 48].

Маркетизація освіти, тобто перетворення університету на корпорацію з продажу «освітніх послуг» тягне за собою безліч наслідків. Це і орієнтація навчальних планів на смаки споживача, і боротьба університетів за ринок за допомогою недобросовісної самореклами, і демпінгування у ціновій політиці, і оцінювання викладачів студентами тощо. Це також скорочення обсягу наданих студентам знань задля подальшого їх додаткового продажу під вивіскою «безперервної освіти»; скорочення часу навчання, і т.і. Ясна річ, відбувається зменшення ролі фундаментальної науки в університеті, адже вона не приносить очевидної та швидкої «користі». Це ж стосується й культури. Тепер університети все частіше виробляють «культуру масового споживання», «культуру одномірної людини». Врешті, це призводить до занепаду того «університетського духу», який завжди відрізняв класичні університети. Не дивно, що той самий Ліотар констатував: «Ідея «університетської вольності» сьогодні вже минулий день» [1, с. 45].

Відповідно змінилися й очікування суспільства від університету. Іншими словами, на університети тепер дивляться інакше, ніж у XIX ст. Лише подекуди сьогодні почуєш визначення, які тоді досить часто звучали щодо університетів: «Осередки вільної думки», «мости в майбутнє», «маяки», «барометри суспільства», «надія нації». Чому? Бо змінилися і суспільство, і університети. Зокрема, зростаюче значення так званої «сервісної функції» університету перебудовує відносини університету та влади: багато політиків використовують університети для свого піару, а університети готові пожертвувати своєю «вільною думкою» на угоду постулатам, що нав'язуються владним дискурсом.

Сьогодні, один із найпопулярніших способів міркування про університет, пов'язаний з темою «кризи» та «кінця» університету (початок цієї хвилі поклала книга Білла Рідінгса «Університет у руїнах» [2]). Б. Рідінгс, а тепер його однодумці, сприймав кризу університету як абсолютно невідворотний процес, якому неможливо протистояти, у кращому випадку можна спробувати протиставити окремі заходи, здатні лише відтермінувати загибель університету. Ці інтелектуали не пропонують жодної конструктивної програми, пропонуючи «жити на руїнах університету», «якось улаштуватися на них». І все ж дозволимо висловити надію, що університет зможе продовжувати класичні традиції в постнекласичному світі, бо інакше світ приречений на загибель. Однак для цього треба спочатку відмовитися від аксіом, а почати критично

оцінювати засадничі постулати, на яких будується наше розуміння як розвитку освіти та науки, так і суспільства в цілому.

Список бібліографічних посилань

1. Лиотар, Ж.-Ф. (1998). *Состояние постмодерна*. [online]. Available at: <https://moreknig.org/reader/128294/> [Accessed 21 Dec. 2023].
2. Readings, B. (1996). *The University in Ruins*. Cambridge: Harvard University Press.

References

1. Lyotard, J.-F. (1998). *Sostojanje postmoderna* [The Postmodern Condition]. [online]. Available at: <https://moreknig.org/reader/128294/> [Accessed 21 Dec. 2023].
2. Readings, B. (1996). *The University in Ruins*. Cambridge: Harvard University Press.

Посохов Сергій Іванович. Доля класичного університету в постнекласичному світі.

У тексті йдеться про долю класичного університету в сучасному суспільстві. Зазначається, що класичні університети традиційно визнаються такими центрами, де формується інтелектуальна еліта. Втім, в умовах суспільства споживання та маркетинга освіти, коли постав «масовий»/»підприємницький» університет, суттєво змінилися його функції, а також мотиваційний фон студентів та умови діяльності викладачів. За таких обставин «криза університету», про яку писав Б. Рідінгс, бачиться як перманентна, а слова Ж. Ліотара про кінець «ери Професора» вже виглядають як пророцтво, що здійснюється на наших очах. Тим не менш, якщо бачити оптимістичний сценарій розвитку «суспільства ризику» (концепт У. Бека), то слід переосмислити актуальні завдання сучасних університетів. Мається на увазі проблема формування такої особистості, яка здатна на поєднання когнітивних та ціннісних параметрів, здатна до соціальної відповідальності та «планетарного мислення».

Ключові слова: класичний університет, сучасний світ, маркетингація освіти.

Posokhov Sergiy. The Fate of the Classical University in the Post-non-classical World.

The author deals with the fate of the classical university in modern society. It is noted that classical universities are traditionally recognized as such centers where the intellectual elite is formed. However, in the conditions of the consumer society and the marketing of education, when the “mass”/”entrepreneurial” university was established, its functions, as well as the motivational background of students and the working conditions of teachers, changed significantly. Under such circumstances, the “university crisis” that B. Readings wrote about is seen as permanent, and J. Lyotard’s words about the end of the “Professor’s era” already look like a prophecy that is being fulfilled before our eyes. Nevertheless, if we see an optimistic scenario of the development of the “risk society” (U. Beck’s concept), then the current tasks of modern universities should be reconsidered. It refers to the problem of forming such a personality, which is capable of combining cognitive and value parameters, capable of social responsibility and “planetary thinking”.

Key words: classical university, modern world, marketing of education.

О. І. Решетняк, І. О. Губарєва

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ СПІЛЬНОТ В УНІВЕРСИТЕТАХ

Розуміння сучасного університету нерозривно пов’язано з процесами цифрової трансформації. Цифровізація значною мірою впливає на формування сучасних спільнот в університетах, що обумовлюються іншими у порівнянні зі традиційними спільнотами формами взаємодії, новими структурами та складом учасників.

Так, завдяки цифровізації, університети використовують електронні платформи для навчання, такі як Moodle, Blackboard або Google Classroom, які дозволяють студентам і викладачам

взаємодіяти, обмінюватися інформацією та матеріалами, сприяючи формуванню віртуальних навчальних спільнот. Також, студенти використовують соціальні мережі, такі як Facebook, Twitter спеціалізовані форуми для обговорення навчальних питань, обміну досвідом і вирішення проблем, що допомагає утворювати і підтримувати віртуальні академічні спільноти. Цифрові технології дозволяють проводити віртуальні наукові конференції та семінари, де студенти та викладачі можуть обмінюватися своїми дослідженнями та ідеями, навіть не покидаючи кампус. Цифрові інструменти сприяють співпраці між студентами та фахівцями з різних галузей. Вони можуть спільно працювати над проектами, обмінюватися знаннями та розвивати спільні ініціативи, формуючи інноваційні та технологічні спільноти. Завдяки цифровізації студенти отримують широкий доступ до онлайн-ресурсів, які допомагають їм поглиблювати свої знання, обмінюватися ідеями та активно взаємодіяти в інтернет-спільнотах. Цифрові технології спрощують адміністративні процеси університетів, що дозволяє студентам та факультетам більше часу приділяти академічній та науковій діяльності.

Таким чином, цифровізація не тільки полегшує доступ до інформації та знань, але й активно сприяє формуванню інноваційних та віртуальних спільнот, які взаємодіють для досягнення спільних цілей у сфері освіти та науки.

Віртуальна університетська спільнота – це група студентів, викладачів, науковців або інших учасників університетського оточення, які взаємодіють між собою через цифрові технології та онлайн-платформи. Ці спільноти можуть мати різноманітні цілі та завдання, включаючи навчання, обмін ідеями, спільні проекти, соціальну взаємодію та підтримку. Можуть бути сформовані такі види віртуальних університетських спільнот: віртуальні академічні спільноти – які формуються з числа студентів та викладачів, що об'єднуються для обговорення академічних питань, взаємодії над навчальними проектами та обміну досвідом у своїх сферах досліджень за допомогою цифрових платформ; віртуальні класні кімнати – спільноти, створені для конкретних навчальних груп або курсів, де студенти можуть спілкуватися, обговорювати матеріали та отримувати підтримку від викладача чи одне одного; професійні мережі та кар'єрні спільноти – студенти та випускники об'єднуються для обговорення кар'єрних можливостей, обміну інформацією про ринок праці та взаємодії з відомими фахівцями у своїй галузі за допомогою цифрових платформ, що дає можливість залучати широке коло учасників, які можуть знаходитися на значній відстані один від одного, в різних країнах світу; спільноти за інтересами і хобі у межах університетів – групи студентів, які діляться спільними інтересами або хобі, навколо яких створюється віртуальна спільнота для обміну досвідом і взаємної підтримки; проекти та дослідження – студенти та викладачі, які працюють над спільними проектами чи дослідженнями, можуть створювати віртуальні спільноти, в тому числі міжнародні, для обговорення результатів та планування майбутньої роботи; спільноти підтримки – групи, призначені для підтримки студентів у важкі часи, обговорення питань психічного здоров'я або для обміну досвідом щодо збереження здоров'я та благополуччя.

Важливо відзначити, що віртуальні університетські спільноти можуть існувати на різних платформах, таких як форуми, соціальні мережі, вебінари, чати тощо, і вони сприяють активній взаємодії та обміну інформацією в онлайн-форматі. Загалом, віртуальні спільноти в університетах виступають як платформа для активної співпраці, обміну інформацією та розвитку академічного середовища.

Процеси цифровізації в університетах, з одного боку, полегшують формування спільнот у межах навчальних закладів та покращують взаємодію між студентами та викладачами. Сучасні студенти як цифрові споживачі освітніх послуг бачать такі переваги використання цифрових технологій: економія часу на навчання та спілкування; можливість приєднуватися до міжнародних спільнот, наприклад, слухати лекції провідних практиків та науковців з інших університетів та країн світу; обмін знаннями та отримання найактуальніших знань зручним для сучасної молоді способом; навчання та спілкування, обмін досвідом, підтримка 24/7 у будь-якій точці світу. Студенти вважають, що формування віртуальних спільнот можуть краще забезпе-

чувати безперервне навчання, робить його набагато цікавішим і дозволяє отримати конкурентно-спроможні навички фахівця [1] Водночас використання дистанційних технологій та формування в університеті лише віртуальних спільнот не гарантує високої залученості студентів у навчальний процес та/або досягнення високих результатів.

Віртуальні університетські спільноти мають численні позитивні аспекти, які сприяють активній взаємодії, навчанню та розвитку. Так, віртуальні спільноти розширюють доступ до навчальних ресурсів та експертів для студентів з різних регіонів і країн, що збагачує їхнє навчання та дозволяє отримувати різноманітні перспективи. Студенти та викладачі можуть легко обмінюватися ідеями, досвідом та ресурсами через віртуальні спільноти, що сприяє загальному навчанню та розвитку. Віртуальні спільноти дозволяють студентам навчатися та спілкуватися в будь-який зручний для них час та місце, що забезпечує гнучкість у виборі навчального графіку. Віртуальні спільноти можуть слугувати платформою для психологічної та академічної підтримки. Учасники можуть допомагати одне одному вирішувати проблеми, надавати поради та ділитися своїм досвідом. Участь у віртуальних спільнотах дозволяє студентам розвивати цифрові навички, такі як використання онлайн-платформ, співпраця в мережі, ефективна комунікація через віртуальні засоби. Студенти можуть об'єднуватися для спільного проведення проєктів та досліджень, використовуючи віртуальні спільноти як платформу для співпраці та обміну ідеями. Віртуальні спільноти розширюють соціальну мережу студентів та викладачів, дозволяючи їм побудувати нові зв'язки, розширити професійні контакти та знайти інші можливості для співпраці. Взаємодія віртуальних спільнот може сприяти підвищенню мотивації до навчання, оскільки учасники відчують підтримку, стимулюючий конкурентний дух та інші позитивні фактори.

Хоча університетські віртуальні спільноти мають багато позитивних аспектів, існують і певні негативні риси, які можуть виникати у таких спільнотах. Так, у віртуальних спільнотах відсутній фізичний контакт, що може призвести до відчуття відокремлення і відсутності емоційної зв'язаності між учасниками. Крім того, використання соціальних мереж для віртуальних спільнот може призвести до витрати багато часу на зайву інтернет-активність та порушення академічної продуктивності. Віртуальні спільноти можуть стикатися з проблемами стосовно безпеки даних та конфіденційності, особливо якщо не забезпечено належний рівень захисту інформації. Також, занадто інтенсивна участь в віртуальних спільнотах може призвести до проблем зі здоров'ям, такими як сидячий спосіб життя, проблеми зі зрозумінням реальності та негативний вплив на психічне здоров'я. На віртуальних платформах може бути важко забезпечити адекватну модерацію та контроль за вмістом, що може призвести до поширення некоректної інформації чи конфліктів. Віртуальна взаємодія може призвести до непорозумінь, конфліктів та міжособистісних проблем через обмежену можливість вираження невербальних сигналів та відсутність контекстуального сприйняття. Деякі учасники віртуальних спільнот можуть відчувати меншу мотивацію або відсутність активності через віддаленість та відсутність реальних взаємодій. Для зменшення цих негативних аспектів, важливо визначати чіткі правила інтеракції, забезпечувати ефективну модерацію та просвітницьку роботу щодо здорового користування віртуальними спільнотами.

References

1. Guz, N.A. (2022). The digital transformation of higher education: global trends and anti-trends. In: *The World of Science, Culture and Education*, pp. 99–104. DOI: 10.24412/1991-5497-2022-394-99-104.
2. Torkunova, J., Khabrieva, M. and Torkunov, O. (2021). Digitalization and Problems of the Educational Processes Based on University in the Pandemic Condition. In: *E3S Web Conf.* DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202128801044>.
3. Sedykh, I.Y. (2021). Pandemic, digitalization, and higher education. *Azimuth Sci Res Pedagogy Psychol*, 10(3(36)), pp. 240–243.

Решетняк Олена Іванівна, Губарєва Ірина Олегівна. Цифровізація та її вплив на формування віртуальних спільнот в університетах.

Університети, завдяки цифровізації, використовують електронні платформи для навчання, що сприяє формуванню віртуальних університетських спільнот. Цифрові технології полегшують доступ до інформації та активно сприяють інноваціям та взаємодії в освітній та науковій сферах. Віртуальні університетські спільноти можуть бути академічними, класними, професійними, за інтересами, а також підтримки. Студенти вбачають у цифрових технологіях економію часу, можливість міжнародного обміну ідеями та знаннями, а також підтримку 24/7. Однак використання лише віртуальних спільнот може не забезпечити високу залученість студентів та досягнення високих результатів. Незважаючи на це, віртуальні університетські спільноти мають численні позитивні аспекти, включаючи розширення доступу до ресурсів та експертів, гнучкість в навчальному процесі та підтримку розвитку навичок. Згадуються також негативні аспекти, такі як відсутність фізичного контакту, можливість витрати часу на інтернет-активність та проблеми з безпекою даних. Зазначається, що для зменшення негативних аспектів важливо встановити чіткі правила та забезпечити ефективну модерацію віртуальних спільнот.

Ключові слова: віртуальні університетські спільноти, академічні спільноти, цифровізація, цифрові технології.

Reshetniak Olena, Hubarieva Iryna. Digitalization and its impact on the formation of virtual communities in universities.

Universities, thanks to digitalization, use electronic platforms for learning, which contributes to the formation of virtual university communities. Digital technologies facilitate access to information and actively promote innovation and interaction in the educational and scientific spheres. Virtual university communities can be academic, classroom, professional, interest-based, and supportive. Students see digital technologies as time-saving, international exchange of ideas and knowledge, and 24/7 support. However, using only virtual communities may not ensure high student engagement and achievement. Despite this, virtual university communities have many positive aspects, including increased access to resources and experts, flexibility in the learning process and support for skills development. Negative aspects are also mentioned, such as the lack of physical contact, the possibility of spending time on internet activity and data security issues. It is noted that in order to reduce negative aspects, it is important to establish clear rules and ensure effective moderation of virtual communities.

Key words: virtual university communities, academic communities, digitization, digital technologies.

Л. О. Рубан, Е. І. Цибульська, Г. О. Монастирський

ДІДЖИТАЛ-ТРАНСФОРМАЦІЯ АКАДЕМІЧНОЇ СПІЛЬНОТИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

В умовах швидкого технологічного розвитку й діджиталізації суспільства освітній процес піддається помітній трансформації [1]. Спричинені демографічними та соціополітичними факторами, умови дифузності сучасної освіти вимагають впровадження нових форматів навчання, таких як дистанційна форма навчання, on-line освіта. Потребує кореляції роль академічних спільнот з урахуванням як екзогенних та ендогенних флуктуацій.

Дистанційна форма навчання змінила характер та глибину співпраці в межах академічної спільноти [1]. Відсутність особистого контакту та обміну ідеями зменшили глибину кооперації студентів та викладачів, що негативно впливає на дослідницький потенціал. Онлайн-освіта несе з собою переплетення різноманітних змін, траєкторій та тенденцій. Вони розрізняються за своєю стійкістю, глибиною, інтенсивністю. У контексті імперативу соціального виживання система освіти он-лайн характеризується сукупністю розривів та іманентних лакун: мінімізація

та пригнічення фундаментальної складової освіти; тенденція до формування навичок і стереотипів «кліпового мислення»; дефіцит «тривалої уваги» та неможливість формування глибинної грамотності. Ці довгострокові вади резонують з соціально-технологічними властивостями он-лайн освіти: деперсоналізація учбового процесу, нівелювання ціннісних підстав соціального знання через його максимальне спрощення [2].

При цьому діджиталізація освіти сприяє пошуку нових форм комунікації між учасниками академічної спільноти для відновлення сталого синергічного ефекту. Інтегровані групи студентів, викладачів та науковців, об'єднаних навколо спільних цілей, інтересів, цінностей та академічної культури є надважливою складовою освітнього процесу.

Однією з основних трансформацій, яка триває, є зміна у способі доступу до знань та навчальних ресурсів [3]. Інтернет та діджитал-платформи стають невід'ємною частиною освітнього процесу, дозволяючи забезпечити цілодобовий доступ до навчального контенту, обміну знаннями та спілкуванню між його суб'єктами. Це дозволяє зробити процес навчання більш гнучким та пристосованим до індивідуальних потреб здобувачів освіти. Тобто відбуваються процес персоналізації набору знань, які отримує студент.

На рівні адміністрацій відповідних навчальних закладів постає як питання організації необхідного інструментарію (засобів та методів), що зорієнтований на коротший термін здобуття практичних навичок та знань в межах перепідготовки за мікропрограмами, так і питання організації підготовки студентів за класичними програмами в умовах дистанційного або змішаного навчання. Застосування онлайн-технологій робить навчання більш технологічним, тобто більш вимогливим до матеріально-технічної бази, а значить і більш витратним. Організація змішаного навчання неможлива без використання платформи електронного навчання, що містить LMS (з англ. Learning Management System), ринок яких представлений більш ніж 700 комерційними рішеннями, але також існують і платформи з відкритим кодом [1, с. 45]. Серед семінарів та практичних занять, що проводяться за допомогою інструментів відеоконференцій до змістовного наповнення онлайн-навчання відносяться також інфографіки, діагностичне тестування, короткі відео- та аудіоматеріали, чати та комунікаційні форуми, робота з кейсами, інтерактивні практичні завдання, індивідуальні та групові завдання кінцевим результатом яких буде звіт, презентація, проєкт тощо [1, с. 37]. Такі рішення здатні забезпечити доступність матеріалів, можливість постійної підтримки студентів та зручність контролю процесу навчання [1, с. 22].

Широкий доступ до цифрових ресурсів також означає потенційну загрозу кібернетичних атак та порушення конфіденційності даних. Тому надавачам освітніх послуг та державі слід приділяти належну увагу кібербезпеці та захисту інформації для забезпечення стійкості та цифрової безпеки академічної спільноти. В середовищі, де ворожі сили можуть спрямовувати свої дії в тому числі на освітні та наукові установи, важливо розробити ефективну стратегію захисту інформації.

Дистанційне навчання стало невід'ємною частиною освітнього процесу ще під час подолання епідеміологічних загроз викликаних пандемією Covid-19 [4]. Воєнні дії та терористичні акти з боку агресора вимагають ще більшої інтеграції інформаційних технологій, що дозволило б учасникам та бенефіціарам освітнього процесу не обмежуватись територіальною прив'язкою до закладу вищої освіти.

Діджиталізація процесів діяльності академічної спільноти в умовах повномасштабної воєнної агресії є вимушеним кроком для забезпечення неперервності навчання та наукових досліджень.

Також наголошую, що освітня інфраструктура постійно зазнає терористичних атак з боку агресора [5]. Міністерство освіти та науки України регулярно оновлює дані про руйнування та пошкодження закладів освіти на своїй платформі у вигляді інтерактивної мапи. Станом на січень 2024 року від бомбардувань та обстрілів постраждало 3798 закладів освіти, з яких щонайменше 365 зруйновано повністю [5]. Через відсутність відчуття безпеки та у зв'язку з соціоекономічними

факторами відбувається міграція населення, в тому числі і представників академічного сектору [6]. За даними Міжнародної організації міграції, з початку повномасштабної фази війни понад 5 млн осіб мігрували в межах України, а понад 6 млн осіб виїхали закордон як біженці [6].

Наслідки масової міграції основних суб'єктів освітнього процесу під впливом повномасштабної воєнної агресії є надзвичайно складним викликом, що постає перед системою освіти. Воєнна агресія російської федерації суттєво змінила умови життя і роботи багатьох академічних працівників та студентів.

Одним з наслідків міграційних процесів є вибуття кваліфікованого персоналу з освітнього процесу. Навчання та якісне проведення досліджень вимагають професійності та досвіду, який накопичується протягом років. Вибуття таких працівників з академічної спільноти здатне суттєво уповільнити розвиток наукових досліджень та академічний прогрес в цілому.

Крім втрати персоналу, масова міграція зменшує чисельність студентів, від чого фінансове становище університетів погіршується. Це може призвести не тільки до зменшення дослідницької активності, а взагалі поставити питання існування приватних представників ринку освітніх послуг, які вимушені шукати нові джерела фінансування.

Моделювання ймовірних сценаріїв подальшого розвитку подій це надзвичайно важливі завдання для держави та академічної спільноти. Саме всебічне розуміння загроз допоможе частково нейтралізувати негативний вплив, уникнути регіонального викривлення. Інтенсивність впливу загроз залежить від регіону. Найбільші ризики є у навчальних закладах вищої освіти Причорномор'я, Слобожанщини, Запорожжя та Таврії [7].

Змішане навчання, що комбінує аудиторну форму з використанням онлайн-елементів активно використовується в частині вищих навчальних закладів вітчизняної системи освіти, проте такий формат майже неможливий з безпекових міркувань в тих регіонах, де тривають активні бойові дії.

Починаючи з 2014 року в Україні було переміщено не менше 10% від загальної кількості закладів вищої, фахової передвищої освіти та їх відокремлених структурні підрозділи [3].

Нові формати є більш гнучкими у порівнянні з класичним процесом здобуття знань. Помітно трансформується також роль учасників освітнього процесу. Викладачі виступають у ролі наставників та фасилітаторів, а якість освіти визначається більшою мірою рівнем самодисципліни та організованості студентів як проактивних учасників процесу навчання.

Разом з явними перевагами, діджиталізація змушує приділяти увагу розвитку цифрової грамотності серед студентів та викладачів. Також маємо ураховувати раніше згадане питання кібербезпеки, тобто забезпечення конфіденційності даних усіх учасників академічного товариства.

Таким чином, необхідно організувати взаємодію, обмін досвідом та ідентифікацію спільних цілей, щоб забезпечити якісний освітній процес у сучасних умовах. Трансформація ролі академічних спільнот в умовах діджиталізації є невід'ємною частиною сучасної освітньої системи. Вона дозволяє забезпечити більш гнучкий та доступний навчальний процес. Разом з цим необхідно пам'ятати, що місія та цілі університетських спільнот не змінюються з впровадженням нових форматів навчання та адаптації процесів з метою подолання зовнішніх викликів. Вони продовжують сприяти розвитку знань, наукових досліджень та формувати професійні навички студентів.

Список бібліографічних посилань

1. МОНУ, (2020). *Впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти* [online]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/rekomendacij-shodovprovadzheniya-zmishanogo-navchannya-u-zakladah-fahovoyi-peredvishoyi-ta-vishoyi-osviti> [Accessed 29 Dec. 2023].

2. Яременко, О. Л. (2023). Сучасний університет: ринковий потенціал стратегії раціонального консерватизму. У: Астахова, К. В. та ін. ред. *Привабливість навчального закладу: складові та тренди*. Харків: Вид-во НУА, с. 23–27.

3. Ніколаєв, Є., Рій, Г., та Шемелинець, І. (2023). *Вища освіта в Україні: зміни через війну*. Київ: Київський університет ім. Бориса Грінченка, 156 с.
4. Donnelly, R., Patrinos, H. A. and Gresham, J. (2021). *The Impact of COVID-19 on Education – Recommendations and Opportunities for Ukraine* [online]. Available at: <https://www.worldbank.org/en/news/opinion/2021/04/02/the-impact-of-covid-19-on-education-recommendations-and-opportunities-for-ukraine> [Accessed 29 Dec. 2023].
5. МОНУ, (2022). *Інтерактивна мапа зруйнованих і пошкоджених закладів освіти* [online]. Available at: <https://saveschools.in.ua> [Accessed 29 Dec. 2023].
6. IOM un Migration (2020). *Migration from and to Ukraine*. [online]. Available at: <https://seeecadata.iom.int/msite/seeecadata/country/ukraine> [Accessed 29 Dec. 2023].
7. Шкарлет, С. (ред.). (2022). *Освіта України в умовах воєнного стану*. Київ: Букрек, 120 с.

References

1. MON of Ukraine, (2020). *Implementation of Blended Learning in Institutions of Vocational and Higher Education* [online] Accessed on 29.12.2023. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/rekomendacij-shodo-vprovadzhennya-zmishanogo-navchannya-u-zakladah-fahovoyi-peredvishoyita-vishoyi-osviti> [Accessed 29 December 2023].
2. Yaremenko, O. L. (2023). Suchasnyi universytet: rynkovyi potentsial stratehii ratsionalnoho konservatyizmu [The modern university: the market potential of the strategy of rational conservatism]. In: Astakhova, K. V. ta in. eds. *Pryvablyvist navchalnoho zakladu: skladovi ta trendy* [Attractiveness of an educational institution: components and trends]. Kharkiv: Vyd-vo NUA, pp. 23–27.
3. Nikolayev, Y., Rii, G. and Shemelynets, I. (2023). *Higher Education in Ukraine: Changes Due to War* [Higher education in Ukraine: changes due to the war]. Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University, 156 p.
4. Donnelly, R., Patrinos, H. A., and Gresham, J. (2021). *The Impact of COVID-19 on Education – Recommendations and Opportunities for Ukraine* [online]. Available at: <https://www.worldbank.org/en/news/opinion/2021/04/02/the-impact-of-covid-19-on-education-recommendations-and-opportunities-for-ukraine> [Accessed 29 Dec. 2023].
5. MON of Ukraine, (2022). *Interactive Map of Damaged and Destroyed Educational Institutions* [online]. Available at: <https://saveschools.in.ua> [Accessed 29 Dec. 2023].
6. IOM un Migration, (2020). *Migration from and to Ukraine* [online]. Available at: <https://seeecadata.iom.int/msite/seeecadata/country/ukraine> [Accessed 29 December 2023].
7. Shkarlet, S. (ed.). (2022). *Education of Ukraine in Conditions of Martial Law* Kyiv: Bukrek, 120 p.

Рубан Ліна Олегівна, Цибульська Елеонора Іванівна, Монастирський Георгій Олександрович. Діджитал-трансформація академічної спільноти в умовах повномасштабної воєнної агресії.

У контексті швидкого технологічного розвитку та діджиталізації освіти академічні спільноти переживають великі трансформації. Дистанційна форма навчання та змінений характер співпраці створюють виклики, але і відкривають нові можливості для комунікації та співпраці. Зокрема, цифрові технології забезпечують гнучкість та доступність, але потребують уваги до кібербезпеки. Умови воєнної агресії ще більше підсилюють необхідність діджиталізації та кіберзахисту для забезпечення сталості в освітньому процесі.

Ключові слова: міграція, освіта, суб'єкти університетського сектору, воєнна агресія, потенціал розвитку, джерела фінансування, діджиталізація, онлайн-освіта.

Ruban Ruban Lina, Tsybul'ska Eleonora, Monastyr'skyi Heorhii. Lina, Tsybul'ska Eleonora, Monastyr'skyi Heorhii. Digital Transformation of the Academic Community in the Context Of Full-Scale Military Aggression.

In the context of rapid technological advancement and digitization of education, academic communities

are undergoing significant transformations. Remote learning and altered patterns of collaboration pose challenges, yet open new possibilities for communication and cooperation. Digital technologies, while providing flexibility and accessibility, demand attention to cybersecurity. Conditions of aggression further accentuate the necessity of digitization and cyber protection to ensure stability in the educational process.

Key words: migration, education, subjects of the university sector, military aggression, development potential, sources of financing, digitalization, online education.

Г. П. Савош

СУБ'ЄКТИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО СЕКТОРУ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИФУЗНОСТІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

Сучасний світ поступово стає світом, побудованим на знаннях. Знання визначаються незаперечною цінністю, а свобода доступу до них і право навчатися вважається одним з фундаментальних прав людини. Вільний рух знань – ознака відкритості й ефективності, а обмеження доступу до них, зокрема, до якісної освіти, завжди було формою відтворення і поглиблення нерівності.

Історичний досвід наочно свідчить, що вільний обіг знання та відкритість – ідей, технологій і методик – всебічно сприяє розвитку суспільств, де обмеження доступу до знань зведені до мінімуму або ж взагалі відсутні. Такі суспільства завжди є ефективнішими, вони завжди приваблюють людей обдарованих та завзятих, креативних і енергійних. Такі суспільства є більш життєспроможними і обороноздатними, що забезпечує їм поступальний розвиток і гідне місце в історії.

Процес розповсюдження та доступу до освітніх можливостей у різних соціальних, економічних та географічних групах населення називається дифузністю освіти. Вона спрямована на зменшення нерівностей у доступі до знань і сприяє розвитку суспільства в цілому. Це означає зростання доступності освіти для різних верств суспільства та прагнення забезпечити можливість навчання для всіх, незалежно від їхнього статусу чи розташування.

Актуальність теми полягає в тому, що сучасний світ переживає епоху різкого розвитку технологій та змін в сфері освіти. Зростання доступу до знань та швидке поширення інформації ставлять перед університетами нові виклики і завдання. У цьому контексті виникає питання про те, як університетські спільноти, які є не тільки осередками навчання, але й суспільними формуваннями, можуть адаптуватися до дифузності освіти.

Розгляд цього питання дозволяє розкрити важливі аспекти їхньої ролі в навчальному процесі та виявити можливості впливу на формування сучасного освітнього середовища. Таким чином, аналіз університетських спільнот стає ключовим для розуміння, як університети можуть відповісти на виклики дифузності освіти та забезпечити якісну та доступну освіту для всіх.

Зростання ролі освіти в умовах глобальних викликів зумовлено економічними та соціальними перетвореннями у сучасному світі, що вимагають організації якісно нової системи освіти, яка здатна забезпечити їх оперативну адаптацію до умов інноваційного розвитку.

У сучасному світі відбувається зміна змісту освіти та підходів до навчального процесу (зокрема, впровадження інноваційних підходів до навчання). Освіта перестає трактуватися як досягнення певного рівня знань, а розглядається з позицій «неперервності протягом життя», що має на меті розвиток особистості, формування її духовності й культури, планетарного мислення. Замість традиційно-класичного підходу – рутинного засвоєння значних обсягів стандартизованої інформації, сучасна освіта застосовує компетентнісний підхід – заснований на оволодінні засобами безперервного самостійного набуття нових знань, який розвиває здібності та уміння адаптуватися до складних, швидкоплинних і непередбачених ситуацій. У навчальному процесі більше уваги приділяється самостійній роботі, рівноправним відносинам між педагогом і учнем.

Однією з глобальних тенденцій є кризові явища, що притаманні світовій системі освіти, що викликано перш за все переходом суспільства з індустріального до постіндустріального стану. Слід відзначити, що освітянська криза у нашій державі була зумовлена не тільки глобальними, а й національними факторами.

Глобалізація та інтернаціоналізація освіти – загальноновизнані світові тенденції, що передбачають активізацію міжнародного (міждержавного, міжрегіонального) обміну, взаємодії та співпраці між суб'єктами освітньої сфери, створення єдиного (зокрема, європейського) освітнього простору, що надає можливість взаємозбагачення національних освітніх систем; інтернаціоналізацію змісту освіти, що розвиває планетарне мислення і свідомість, організацію процесу навчання відповідно до сучасних освітніх стандартів, нових інформаційних та навчальних технологій.

Крім того, сучасна освіта розглядається як сфера економічної діяльності, яка у своєму розвитку підпорядкована законам ринкових відносин. Це зумовлює наявність неухильно зростаючого попиту, пропозицій на ринку освітніх послуг та конкуренції навчальних закладів, що вимагає підвищення рівня їх конкурентоспроможності [1]. Серед причин високих темпів зростання параметрів глобальної системи освіти фахівці називають збільшення кількості дорослих, що отримують додаткову освіту.

Світова освітня система змінюється структурно на користь вищих рівнів – це є соціальним явищем, притаманним усім розвинутим країнам, що породжує феномен «масовізації вищої освіти». Частка осіб з вищою освітою значно перевищує частки інших освітніх рівнів (незалежно від показника ВВП на душу населення). При цьому вища освіта стає не просто засобом підготовки фахівців, що гарантує більшу конкурентоспроможність на ринку праці й збільшення доходів, а стає обов'язковим етапом розвитку особистості, показником інтелектуального рівня, маркером соціального статусу, запорукою збереження і зміцнення здоров'я, свободи життєвого вибору та необхідною умовою для працевлаштування.

Прискорення процесу «встарівання» знань через пришвидшення оновлення технологій і техніки під впливом науково-технічного прогресу вимагає необхідність впровадження системи «безперервної освіти впродовж життя». Крім того, така тенденція обумовлює «інфляцію» професійних, а отже й освітніх стандартів, відмову від вузької професійної спеціалізації освіти, зміни співвідношення загальноосвітніх та вузькоспеціалізованих предметів, розширення набору інноваційних методів навчання та програм практичної підготовки фахівців.

«Безперервне навчання» й в Україні визначено одним з пріоритетів загальнодержавної політики, що відповідає світовим тенденціям.

Іншими актуальними тенденціями розвитку світової й національної освітньої сфери є: збільшення термінів навчання й підготовки кваліфікованих фахівців; впровадження нових телекомунікаційних моделей освіти; розширення академічних свобод, демократизація освіти, її гуманізація та гуманітаризація; підвищення транскордонної освітньої мобільності; зростання індивідуалізації освітніх маршрутів (начальних траєкторій), внутрішньої освітньої мобільності; розширення впливу громадської думки на прийняття управлінських рішень в освітній сфері, тощо [2,3].

Університетські спільноти відіграють визначальну роль у сучасній освіті, впливаючи на різні аспекти студентського життя та навчального процесу [4]. Основні аспекти їхньої ролі включають соціальна інтеграція новачків та міжнародних студентів, підтримка навчання, розвиток лідерських та співробітницьких навичок, культурна та спортивна активність, волонтерська та громадська діяльність [5].

Саме завдяки університетській спільноті відбувається підтримка навчальних процесів:

– *Академічні групи та менторства:*

✓ створення колективів для вивчення: Університетські спільноти можуть організовувати групи для спільного навчання, що допомагає студентам обговорювати матеріали, розв'язувати завдання та взаємно підтримувати один одного.

- ✓ менторська підтримка: Старші студенти часто можуть виступати менторами для першокурсників, надаючи їм поради та допомогу в адаптації до нового навчального середовища.
 - *Наукові гуртки та семінари:*
 - ✓ Проведення наукових заходів: Університетські наукові гуртки організують лекції, семінари та дискусії, що допомагають студентам розширювати свої знання в обраній галузі та знаходити зацікавлення для наукових досліджень.
 - ✓ Підтримка участі в конференціях: Спільноти можуть надавати можливості для участі студентів у наукових конференціях та публікаціях, підтримуючи їхню активність у власній галузі.
 - *Електронні ресурси та онлайн спільноти:*
 - ✓ Спільноти в соціальних мережах: Віртуальні спільноти та форуми можуть стати платформами для обговорення навчальних тем, обміну матеріалами та отримання підтримки від однокурсників.
 - ✓ Електронні бібліотеки: Університетські спільноти можуть забезпечувати доступ до електронних ресурсів, журналів та книг, полегшуючи доступ до матеріалів для навчання.
 - *Групові проекти та співпраця:*
 - ✓ Організація групових проектів: Спільноти можуть створювати умови для співпраці в групах, сприяючи вирішенню завдань та спільним досягненням академічних цілей.
 - ✓ Спільне дослідження: Університетські спільноти, зокрема в галузі наукових гуртків, можуть підтримувати спільне проведення досліджень та взаємну допомогу у розв'язанні складних завдань.
 - *Організація навчальних заходів та курсів:*
 - ✓ Семінари та лекції: Спільноти можуть ініціювати та організовувати навчальні заходи, які доповнюють офіційну програму навчання.
 - ✓ Експертні курси та воркшопи: Розвиток освітніх ініціатив та проведення курсів, які відповідають актуальним вимогам ринку праці.

Отже, аналіз структури та функцій університетських спільнот виокремив їхню важливу роль у формуванні студентського досвіду та успішній адаптації до університетського середовища. Різноманіття груп, які об'єднують студентів за інтересами, дозволяє кожному з них знайти своє місце в університетській громаді. Водночас університетські спільноти стають майданчиком для творчого вираження, розвитку та підтримки в найрізноманітніших аспектах студентського життя.

Важливо відзначити, що взаємодія студентів у цих спільнотах сприяє не лише самореалізації, але й формуванню сильних комунікативних зв'язків, які можуть виявитися корисними в майбутньому професійному житті. Університетські спільноти слугують платформою для розширення кругозору, обміну ідеями та вирішення сучасних викликів.

Університетські спільноти відіграють центральну роль у становленні та розвитку студентської громади, що впливає на їхній успіх, самоствердження та готовність до викликів сучасного світу. Важливість цих спільнот полягає не лише в розвитку окремої особистості, але й у формуванні активної та відповідальної громадянської позиції майбутніх лідерів та професіоналів.

Отже, не дивлячись на нестабільність і турбулентність суспільних процесів (у т.ч. процесів в освітньому просторі) існуюча сфера освіти України має значні потужності й науковий потенціал, що при вирішенні виявлених проблем можуть забезпечити прискорений інноваційний розвиток цієї сфери.

Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі є розробка та впровадження комплексної багатоваріантної інвестиційної політики, що, з урахування сучасних світових тенденцій, забезпечить інноваційний розвиток на різних рівнях освітньої систем.

Список бібліографічних посилань

1. Остапенко, Л. М. (2020). Освітнє середовище як впливовий чинник успішної самореалізації здобувача освіти. *Матеріали Міжвузівської науково-практичної конференції «Формування сучасного освітнього середовища: теорія і практика»* // Зб. наук. пр. / Редкол.: Н.В. Ільченко (голова) та ін.. Ірпінь. С. 13-15.

2. Калашнікова, С. А. (2012). Організаційний розвиток вищого навчального закладу та його значення у розбудові лідерського потенціалу університетів. *Вища освіта України*, 2 (3). С. 40-43.

3. Васиньова, Н. С. (2022). Проблеми реалізації «третьої місії» в умовах трансформувальної ролі університетів. *Перспективи та інновації науки*, (2). С. 200-209

4. Оржель, О. (2017). Університетська соціальна відповідальність у контексті університетського лідерства : навчальний посібник. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети». 40 с.

5. Іванова, С. М. (2020). Співпраця представників бізнесу та закладів освіти як засіб інновацій в освітньому процесі . *Матеріали Міжвузівської науково-практичної конференції «Формування сучасного освітнього середовища: теорія і практика»* // Зб. наук. пр. / Редкол.: Н.В. Ільченко (голова) та ін..Ірпінь. С.84-87

References

1. Ostapenko, L.M. (2020) *Osvitnye seredovyshche yak vplyvovyyu chynnyk uspishnoyi samorealizatsiyi zdobuvacha osvity. Materialy Mizhvuziv's'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Formuvannya suchasnoho osvith'oho seredovyshcha: teoriya i praktyka»* [The educational environment as an influential factor in the successful self-realization of an education seeker. Materials of the Interuniversity Scientific and Practical Conference “Formation of a Modern Educational Environment: Theory and Practice”]. Irpin. pp. 13-15.

2. Kalashnikova, S. A. (2012) *Orhanizatsiynyy rozvytok vyshchoho navchal'noho zakladu ta yoho znachennya u rozbudovi liders'koho potentsialu universytetiv. Vyshcha osvita Ukrainy, 2 (3).* [Organizational development of a higher educational institution and its importance in building the leadership potential of universities. Higher Education of Ukraine, 2 (3).], pp. 40-43

3. Vasin'ova, N. S. (2022) *Problemy realizatsiyi «tret'noyi misiyi» v umovakh transformoval'noyi roli universytetiv. Perspektyvy ta innovatsiyi nauky, (2), pp 200-209.*

4. Orzhel'nyy, O. (2017) *Universytets'ka sotsial'na vidpovidal'nist' u konteksti universytets'koho liderstva : navchal'nyy posibnyk.* Kyiv: DP «NVTС «Priorytety» [University social responsibility in the context of university leadership: study guide. Kyiv: State Enterprise “Priority”], 40 p.

5. Ivanova, S. M. (2020) *Spivpratsya predstavnykiv biznesu ta zakladiv osvity yak zasib innovatsiy v osvith'omu protsesi . Materialy Mizhvuziv's'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Formuvannya suchasnoho osvith'oho seredovyshcha: teoriya i praktyka»* [Cooperation between representatives of business and educational institutions as a means of innovation in the educational process. Materials of the Interuniversity Scientific and Practical Conference “Formation of a Modern Educational Environment: Theory and Practice”]. Irpin. pp. 84-87

Савош Галина Петрівна. Суб'єкти університетського сектору освіти в умовах дифузності викликів сучасності.

Дослідження присвячене дифузності освіти. Автор підкреслює, що дифузія освіти спрямована на зменшення нерівностей у доступі до знань і сприяє розвитку суспільства в цілому і що, хоча процес розповсюдження та доступу до освітніх можливостей у різних соціальних, економічних та географічних групах населення не є однаковим, сьогодні спостерігається зростання доступності освіти для різних верств суспільства та прагнення забезпечити можливість навчання для всіх. А університети завжди були активними осередками формування політичних та соціальних рухів. Тому внаслідок взаємодії міської та університетської спільноти має місце очевидний ідеологічний вплив. Різноманітність національного, етнічного та регіонального складу університетської спільноти спричиняє значний культурний обмін. Саме тому, наголошується у роботі, університетські спільноти, які є не тільки осередками навчання, але й суспільними формуваннями, намагаються адаптуватися до цієї проблеми та відповісти на виклики дифузності освіти.

Ключові слова: дифузність освіти, університетська спільнота, освітні можливості, глобалізація та інтернаціоналізація освіти, адаптації до університетського середовища, культурний обмін.

Savosh Halyna. Subjects of the University Sector of Education in the Conditions of the Diffusion of Modern Challenges.

The research is devoted to the diffusion of education. The author emphasizes that the diffusion of education is aimed at reducing inequalities in access to knowledge and contributes to the development of society as a whole and that, although the process of diffusion and access to educational opportunities is not the same in different social, economic and geographical groups of the population, today there is an increase in the availability of education for different strata of society and the desire to provide learning opportunities for all. Universities have always been active centers of formation of political and social movements. Thus, as a result of the interaction between the city and the university community, there is an obvious ideological influence. The diversity of national, ethnic and regional composition of the university community results in significant cultural exchange. That is why, the study emphasizes, university communities, which are not only centers of learning, but also social formations, try to adapt to this problem and respond to the challenges of diffusion of education.

Key words: diffusion of education, university community, educational opportunities, globalization and internationalization of education, adaptation to the university environment, cultural exchange.

H. M. Sac

РОЗВИТОК СПРИЙНЯТЛИВОСТІ ДО НОВОГО (ТА УПРАВЛІННЯ НИМ) ЯК ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ, ОРГАНІЗАЦІЇ, УСТАНОВИ

Професійну діяльність керівника закладу, організації, установи з розвитку сприйнятливості до нового (та управління ним) структуровано на підставі її виокремлення в системі професійних управлінських компетентностей керівника закладу, організації, установи; розроблення картки професійної діяльності керівника закладу, організації, установи з розвитку сприйнятливості до нового (та управління ним); опису функцій з розвитку сприйнятливості до нового (та управління ним); окреслення функцій з розвитку сприйнятливості (індивідуальної, групової, організаційної) до нового та управління ним.

Спочатку структуруємо процеси діяльності (поточні, традиційні, звичні) закладу, організації, установи на основі процесного підходу за допомогою так званого «дерева процесів» [1]. Процесний підхід у менеджменті витлумачує управління як серію взаємопов'язаних, реалізованих у певній послідовності дій, які вможливають досягнення заздалегідь запланованого результату. Залежно від їхнього призначення, процеси поділяють на основні, підтримувальні та процеси управління:

– основні процеси оптимізують виконання основних завдань виробництва, організації й установи, відповідають технологічному циклу виробництва і впливають на створення доданої вартості;

– підтримувальні процеси сприяють реалізації основних процесів, безпосередньо не стосуються виробництва товарів і послуг, проте без них опосередковано впливають виробничу діяльність закладів, організацій і установ; до них відносимо: управління фінансами, управління підбором персоналу, управління зовнішніми зв'язками, управління матеріально-технічним забезпеченням, управління якістю, управління розвитком та покращенням результатів діяльності (управління розвитком сприйнятливості до нового) тощо. неможливі операції зі створення доданої вартості; такі процеси

– процеси управління – вертикальні процеси, що вможливають управління основними й підтримувальними процесами діяльності закладів, організацій і установ.

До традиційних процесів управління діяльністю закладів, організацій і установ належать: планування, організація, мотивація, регулювання, контролювання. Серед професійних

управлінських компетентностей керівника закладу, організації і установи (в умовах поточної, традиційної діяльності), що позначаються на результатах виробничого процесу, розмежовують компетентності з планування, організації, мотивації, регулювання, контролювання

Управлінське рішення, управлінську технологію, структурну організацію управління варто характеризувати як інструменти управлінської діяльності.

Загальні управлінські компетентності – спільні для керівників закладів, організацій і установ усіх профілів і рівнів, це загальні управлінські компетентності, якими має володіти кожен керівник для «проектування» та впровадження управлінської діяльності на професійному рівні. Спеціальні компетентності керівника закладу, організації і установи маркують здатність виконувати управлінські функції в спеціальних умовах (продукування, апробації, утілення нових форм і методів діяльності), що формуються насамперед у межах відповідних галузей з огляду на потреби практики.

Утім, якщо стратегічним завданням будь-якого закладу, організації і установи є збереження конкурентних переваг за рахунок втілення новацій, то управління розвитком сприйнятливості до нового (разом із застосуванням інноваційних рішень, інноваційних управлінських технологій, інноваційних організаційних управлінських структур) є специфічною компетентністю керівника.

Отже, управлінці мають бути здатними не тільки оволодіти принципово новими знаннями (наприклад, у сфері добору, розроблення та втілення інноваційних технологій), опанувати суто нові методи, способи і прийоми управління, а й бути готовими здійснювати управління розвитком сприйнятливості до нового - специфічної діяльності суб'єктів управління. Тобто компетентність з розвитку сприйнятливості до нового (та управління ним) специфічна здатність суб'єктів управління з утілення новацій в управлінську діяльність (зі збереженням загальних закономірностей інноваційної діяльності та відтворенням особливостей управлінської діяльності).

Як і будь-яка інша, компетентність з розвитку сприйнятливості до нового (та управління ним) має процесуальну спрямованість, мотиваційний аспект, базований на знаннях, виявляється в діяльності (реальній чи змодельованій), являє собою відкриту систему знань (процесуальних, ціннісно-смыслових, системних, декларативних), активізується і збагачується в діяльності (навчальній або професійній) відповідно до появи реальних життєво важливих проблем, що постають перед носієм компетентності (магістрантом, керівником закладу, суб'єктом управління).

Тобто, під загальними управлінськими компетентностями розуміємо планування, організацію, мотивацію, регулювання, контролювання; до спеціальних відносимо – компетентності із застосування на практиці загальних закономірностей інноваційної діяльності; до специфічних – утілення інновацій в управлінську діяльність: розвиток індивідуальної, групової, організаційної сприйнятливості до нового (разом із застосуванням інноваційних рішень, інноваційних управлінських технологій, інноваційних організаційних управлінських структур тощо).

На основі зразка методичних рекомендацій щодо розроблення професійних стандартів за компетентнісним підходом [2] запропоновано перелік та опис основних посадових функцій, що є, власне, переліком й описом основних компетентностей у межах такого виду професійної діяльності майбутнього керівника закладу, установи, організації як *розвиток* сприйнятливості до нового (індивідуальної, групової, організаційної). Водночас названі компетентності засвідчують результат навчання з *розвитку сприйнятливості до нового* в межах магістерської програми.

Для зручності основні посадові функції (шифр) закодовані за такою схемою: цифра, що позначає порядковий номер групи споріднених одиниць, буква української абетки (умовне позначення назви цієї групи), цифра, яка маркує номер одиниці в групі, наприклад: 1.А.1, 2.А.4 тощо (табл. 4.1).

У процесі опису виокремлених посадових функцій з розвитку сприйнятливості до нового зазначено основні посадові дії, необхідні знання, уміння та навички, предмети й засоби праці.

4.А	Управління розвитком сприйнятливості до нового (індивідуальної, групової, організаційної).
4.А.1	Розвиток індивідуальної сприйнятливості до нового (потенціалу, інноваційної активності), (наприклад, керівника закладу, установи, організації).
4.А.2	Застосування засобів стимулювання групової сприйнятливості до нового (проектної групи, управлінської команди).
4.А.3	Управління розвитком організаційної сприйнятливості до нового (інноваційного середовища закладу, установи).

Наприклад, опис посадової функції 4.А «**Управління розвитком сприйнятливості до нового (індивідуальної, групової, організаційної)**» (кваліфікаційний рівень – 5–8) представляє: 4.А.1. Розвиток індивідуальної сприйнятливості до нового (потенціалу, інноваційної активності), наприклад, керівника закладу, установи, організації; 4.А.2. Застосування засобів стимулювання групової сприйнятливості до нового (проектної групи, управлінської команди); 4.А.3. Управління розвитком організаційної сприйнятливості до нового (інноваційного середовища закладу, установи).

На приклад, для **4.А.1 – Розвиток індивідуальної сприйнятливості до нового (потенціалу, інноваційної активності), наприклад, керівника закладу, установи, організації** – окреслено:

– **основні посадові дії** – діагностика рівня та особливостей індивідуальної сприйнятливості до нового; застосування індивідуальних способів пошуку нових ідей (прямої аналогії, особистої аналогії, фантастичної аналогії тощо); підвищення рівня сприйнятливості до нового, посилення прагнення набувати нових знань, гнучкості мислення за допомогою програми самоконтролю, збалансованої системи показників; використання методів психологічної активізації мислення; систематизованого пошуку; пошуку альтернатив; колективного генерування ідей;

– **необхідні знання** – методи діагностики рівня та особливостей індивідуальної сприйнятливості до нового; методи пошуку нових ідей; методи колективного пошуку ідей; методика розроблення програми самоконтролю; методика використання збалансованої системи показників для саморозвитку;

– **необхідні вміння й навички** – застосовувати методи діагностики та розвитку індивідуальної сприйнятливості до нового; застосовувати методи пошуку нових ідей; методи колективного пошуку ідей; методики розроблення програми самоконтролю; методики використання збалансованої системи показників для саморозвитку;

– **предмети та засоби праці** – рівень та особливості індивідуальної сприйнятливості до нового; методики розвитку індивідуальної сприйнятливості до нового.

Отже, нами структуровано професійну діяльність майбутнього керівника закладу, установи, організації з управління розвитком сприйнятливості до нового (індивідуальної, групової, організаційної) в системі професійних управлінських компетентностей керівника закладу, установи; розроблено картку професійної діяльності керівника закладу, установи з управління розвитком сприйнятливості до нового (індивідуальної, групової, організаційної); диференційовано та описано посадові функції з управління розвитком сприйнятливості до нового (індивідуальної, групової, організаційної). Представлені основні посадові функції є, власне, переліком й описом основних компетентностей у межах такого виду професійної діяльності майбутнього керівника закладу, установи як розвиток сприйнятливості до нового (індивідуальної, групової, організаційної), водночас вони засвідчують результат професійної підготовки майбутніх керівників закладів, установ.

Список бібліографічних посилань

1. Гриньова, М. В., Сас, Н. М. (2012). *Процеси управління проектами*. Полтава: Вид-во ПНПУ, 196 с.
2. Мельник, С. В. (2011). *Стан розробки професійних і кваліфікаційних стандартів в Україні і ряді інших країн світу: презентація*. Київ: Вид-во ДУ НДІ СТВ, 40 с.

References

1. Hrynova, M. V., Sas, N.M. (2012). *Protsesy upravlinnia proektam* [Project management processes]. Poltava: Vyd-vo PNP, 196 p.
2. Melnyk, S. V. (2011). *Stan rozrobky profesionalnykh i kvalifikatsiinykh standartiv v Ukraini i riadi inshykh krain svitu: prezentatsiia* [The state of development of professional and qualification standards in Ukraine and a number of other countries of the world: presentation]. Kyiv: Vyd-vo DU NDI STV, 40 p.

Сас Наталія Миколаївна. Розвиток сприйнятливості до нового (та управління ним) як професійна компетентність керівника закладу, організації, установи.

Професійну діяльність керівника закладу, організації, установи з розвитку сприйнятливості до нового (та управління ним) структуровано на підставі її виокремлення в системі професійних управлінських компетентностей керівника закладу, організації, установи. Компетентність з розвитку сприйнятливості до нового (та управління ним) розуміється як специфічна (на відміну від загальних і спеціальних компетентностей) здатність суб'єктів управління з утілення новацій в управлінську діяльність (зі збереженням загальних закономірностей інноваційної діяльності та відтворенням особливостей управлінської діяльності).

У структурі професійної діяльності з розвитку сприйнятливості до нового (та управління ним) виокремлено такі посадові функції: розвиток індивідуальної сприйнятливості до нового, розвиток групової сприйнятливості до нового, розвиток організаційної сприйнятливості до нового; опису функцій з розвитку сприйнятливості до нового (та управління ним).

На прикладі посадової функції “Розвиток індивідуальної сприйнятливості до нового (керівника закладу, установи, організації) зазначено основні посадові дії, необхідні знання, уміння та навички, предмети й засоби праці.

Ключові слова: сприйнятливість до нового, професійна діяльність, основні посадові дії, необхідні знання, уміння та навички, предмети й засоби праці.

Sas Nataliia. Development of Susceptibility to the New (and its Management) as a Professional Competence of the Head of an Institution or an Organization.

The professional activity of the head of an institution or an organization in the development of receptivity to the new (and its management) is structured on the basis of its separation in the system of professional management competencies of the head of an institution, or an organization. Competence in the development of receptivity to the new (and its management) is understood as a specific (in contrast to general and special competencies) ability of management subjects to implement innovations in management activity (while preserving the general patterns of innovation activity and reproducing the features of management activity).

In the structure of professional activity on the development of receptivity to the new (and its management), the following job functions are distinguished: the development of individual receptivity to the new, the development of group receptivity to the new, the development of organizational receptivity to the new; description of functions for the development of receptivity to the new (and its management).

The main job functions, necessary knowledge, abilities and skills, subjects, and means of work of a head of an institution or an organization are indicated on the example of the job function “Development of individual receptivity to the new.”

Key words: receptivity to the new, professional activity, basic job functions, necessary knowledge, abilities and skills, subjects and means of work.

М. Є. Смирнова

УЗГОДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

В умовах сучасних трансформацій в освіті все частіше використовуються поняття «цінність», «цінності», «ціннісні орієнтації», «виховання на цінностях», «ціннісно орієнтований підхід». У наукових колах немає однозначного визначення поняття «цінність». Полеміку з цього питання можна звести до основних позицій: цінність як предметне вираження значущості або абстрактної сутності чогось; цінність як суто індивідуальна або надіндивідуальна реальність; цінність може розглядатися як еталон або як ідеал. Наявність цінностей є проявом ставлення людини до оточуючого світу, розумінням значущості для неї його різних аспектів.

Поняття «ціннісні орієнтації (value orientations)» найчастіше розглядають як життєву, соціальну установку, що регулює поведінку особистості, спрямовує її діяльність. Саме ціннісно-смысловий аспект життєдіяльності людини відображає її уявлення про особисті переконання, цінності, які впливають на життєві пріоритети, позицію вибору.

Проблема ціннісних орієнтацій сьогодні стає актуальною і затребуваною в освіті. Формування освітнього простору нової української школи потребує переосмислення характеру взаємовідносин, які традиційно встановлювались й утверджувались в школі через домінування вимог адміністрації, педагогів. Процес концептуальних змін у загальній середній освіті змінює не тільки акценти результату та спрямування освітнього процесу, але й суттєво оновлює характер взаємодії між його учасниками. Ціннісні орієнтири визначено фундаментом нової української школи, основою навчання та виховання. Саме цінності, розвиток емоційного інтелекту й емпатія стають базовими умовами для щасливої та успішної людини. Місія закладу загальної середньої освіти полягає в тому, щоб «допомогти розкрити, розвинути здібності, таланти й можливості на основі партнерства всіх учасників освітнього процесу: педагогів, учнів, батьків, адміністрації закладу, створити для них єдиний ціннісно-орієнтований простір». Школи, як зазначено в Учительському маніфесті XXI століття (який був прийнятий на міжнародній конференції

«Education for Change – Change for Education», що проходила у Страсбурзі в квітні 2014 року), є місцем передачі та розвитку цінностей, навмисно це робиться чи ні. Немає школи, яка передає тільки знання. Вибір, який роблять педагоги, може підтримати розвиток демократичної системи цінностей в учнів або надати зворотний ефект.

Ми розглядаємо освітній простір, освітнє середовище в контексті тих взаємостосунків, що формуються під час здійснення основного виду діяльності кожної школи – організації освітнього процесу та процесу навчання. Чому ми зацікавлені позицією кожного з учасників освітнього процесу закладу загальної середньої освіти? Ключовим посилом нової української школи є педагогіка партнерства, що передбачає спілкування, взаємодію та співпрацю між учителями, учнями і батьками. Саме узгодження їх позицій, визначення готовності кожного шукати взаєморозуміння і вести діалог сприятиме налагодженню атмосфери довіри в освітньому середовищі, зробить його психологічно комфортним і безпечним.

Неможливо уявити вчителя, який міг би якісно передати ціннісну життєву філософію дітям, не сповідуючи її самому, не будучи наставником дитини. *Учитель* є ключовою фігурою в школі. Його професійні й особистісні якості безпосередньо впливають на якість освітнього процесу, на атмосферу освітнього простору закладу в цілому. Учителя нової української школи позиціонують як агента змін. Це вмотивований учитель, готовий до професійного й особистісного розвитку, який позитивно сприймає будь-яку дитину, усвідомлює потребу в змінах і водночас відчуває особисту відповідальність за той вплив, який він здійснює на учня. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія між учителем і учнем під час навчання набуває риси партнерства, що змінює роль учителя і вимоги до організації та проведення освітнього процесу. Актуальним стає поняття

педагогічної культури вчителя, основу якої складає система цінностей учителя, що впливає на стиль його взаємодії з дітьми, колегами, батьками в процесі навчання, на вибір методів навчання, на формування якості освітнього середовища в цілому.

Рівноправними учасниками освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти є також *батьки*. Вони впливають на своїх дітей через свої переконання, своє ставлення до школи, через сприйняття тих новаторських ідей, що лежать в основі сучасних перетворень системи загальної середньої освіти, систему цінностей, що сповідують і передають своїм дітям. Батьки сьогодні, в умовах переважання дистанційної форми навчання, мають стати для дітей наставниками, опікунами, навіть посередниками у навчанні між учнем, академічною програмою розвитку та школою в цілому.

Адміністрація закладу загальної середньої освіти формує основи корпоративної (організаційної) культури закладу, утверджує дух партнерства, систему цінностей, що покладена в основу взаємодії, спілкування між усіма групами учасників освітнього процесу.

Учень/учениця (дитина) – індивід, суб'єкт навчання, на якого безпосередньо спрямований вектор педагогічного впливу. Його успішна соціалізація – показник того, наскільки ціннісним середовищем є школа, які цінності несуть учителі, батьки, які цінності лежать в основі шкільних правил, організаційної культури закладу в цілому.

Отже, вивчення проблеми ціннісних орієнтацій учасників освітнього процесу, які знаходяться в єдиному соціокультурному просторі, визначення ступеня узгодженості їх ціннісних орієнтацій, впливу на характер взаємодії під час освітнього процесу й атмосферу освітнього середовища закладу стало предметом дослідження, яке було ініційовано центром інноваційного розвитку освіти КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» в межах регіонального освітнього проекту «Визначення системи ціннісних орієнтацій учасників освітнього процесу закладів загальної середньої освіти Харківського регіону». *Об'єктом дослідження* стало освітнє середовище закладів загальної середньої освіти, які погодились узяти участь у запропонованому експерименті, *предметом* – ціннісні орієнтації учасників освітнього процесу. *Мета дослідження* полягає у вивченні специфіки ціннісних орієнтацій різних груп учасників освітнього процесу в ЗЗСО, виявленні ступеня їх конгруентності принципам та ідейним основам НУШ, у визначенні можливості подальшої реалізації ціннісно-орієнтованого підходу в освітньому середовищі ЗЗСО.

Ми виходили з того, що розуміння всіма учасниками освітнього процесу власних ціннісних орієнтацій допоможе кожному з них усвідомити свою роль в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти, ступінь взаємовпливу, що допоможе скорегувати характер взаємодії в освітньому середовищі закладу, яке відповідатиме ідеології змін нової української школи, сприятиме подальшій успішній реалізації її завдань.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали наукові ідеї М. Вебера, М. Рокича, Ф. Знанецького, В. Франкла, Ш. Шварца, В. Ядова; наукові праці українських психологів і педагогів Т. Амосової, Г. Балла, І. Беха, М. Боришевського, В. Васютинського, З. Карпенко, О. Савченко, О. Чаленко, О. Якубовської, В. Ярмач та ін.

Основою теоретичного концепту методики визначення ціннісних орієнтацій учасників освітнього процесу стали роботи В. Білски, М. Рокича, Ш.Шварца, В.О. Ядова.

Практичне значення запропонованого дослідження полягає у:

- визначенні реального стану освітнього середовища в контексті ціннісних орієнтацій його учасників;
- діагностуванні ціннісних уподобань учасників освітнього процесу, аналізі та інтерпретуванні отриманих даних;
- визначенні бажаних ціннісних орієнтацій учасників освітнього процесу, з'ясуванні пріоритетів кожної групи учасників і ступеня взаємовпливу на характер стосунків в освітньому середовищі ЗЗСО;
- розробці рекомендацій для налагодження взаємодії між учасниками освітнього процесу на принципах партнерства для усвідомлення своєї ролі та ступеня впливу на характер стосунків в освітньому середовищі закладу для успішної реалізації завдань нової української школи;

- запровадженні отриманих результатів у практику роботи закладів загальної середньої освіти, у зміст курсів підвищення кваліфікації для педагогів і керівників ЗЗСО.

Реалізація регіонального інноваційного освітнього проекту з визначення ціннісних орієнтацій учасників освітнього процесу закладів загальної середньої освіти Харківського регіону почалась у жовтні цього року. У цілому проект розрахований на 3 роки, сподіваємося завершити його в червні 2026 року. Важливим для нас є розуміння педагогічними колективами й адміністраціями закладів загальної середньої освіти, які погодилися взяти участь у цьому експерименті, що спільними зусиллями ми будемо нову українську школу, що цей процес не легкий. Ми всі, хто є причетним до реалізації концепції нової української школи, дійсно хочемо змін, хочемо, щоб школа перетворилася в осередок радості й успіху. Тому маємо зрозуміти, наскільки є важливим узгодження ціннісних орієнтацій учасників освітнього процесу як основа формування сприятливого партнерського освітнього середовища.

Список бібліографічних посилань

1. Харківська академія неперервної освіти, (2021). *Джерело педагогічних інновацій. Педагогіка партнерства в практичній діяльності закладів освіти*. [online] вип. 2(34), 144 с. Available at: <http://surl.li/fabyo> [Accessed 26 Nov. 2023].

2. Бабич, В. П., Рибалко, Л. С. (ред.). (2019). *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* [online]. Харків: ВННОТ, 470 с. Available at: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/58b4cc39-6cea-41c2-8eee-fab8d9f13911/content> [Accessed 01 Dec. 2023].

3. Заболотна, О., Щудло, С., Лісова, Т., Ковальчук, О., Горук, Н. та Медіна, Т. (2020). *Учителі та освітнє середовище: крос-культурна перспектива*. [online]. Дрогобич: УАДО і ТЗОВ «Трек-ЛТД». Available at: <https://uera.org.ua/sites/default/files/2020-09/Teachers%20and%20the%20Learning%20Environment%202020.pdf> [Accessed 16 Dec. 2023].

4. *Концепція нової української школи* [online]. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [Accessed 11 Dec. 2023].

5. МОНУ, (2018). *Про завершення експерименту всеукраїнського рівня з реалізації програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» у 2018 – 2022 роках* [online]. Київ, Україна. Available at: <http://surl.li/oemrn> [Accessed 10 Nov. 2023].

References

1. Kharkiv Academy of Continuing Education, (2021). *A source of pedagogical innovations. Pedagogy of partnership in practical activities of educational institutions*. [online] iss. 2(34), 144 p. Available at: <http://surl.li/fabyo> [Accessed 26 Nov. 2023].

2. Babych, V. P., Rybalko, L. S. (eds.). (2019). *Dukhovno-intelektualne vykhovannia i navchannia molodi v KhKhI stolitti* [Spiritual and intellectual education and training of youth in the 21st century]. [online]. Kharkiv: VNNOT, 470 p. Available at: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/58b4cc39-6cea-41c2-8eee-fab8d9f13911/content> [Accessed 01 December 2023].

3. Zabolotna, O., Shchudlo, S., Lisova, T., Kovalchuk, O., Horuk, N. and Medina, T. (2020). *Uchyteli ta osvritnie seredovyshche: kros-kulturna perspektyva* [Teachers and the educational environment: A cross-cultural perspective] [online]. Drohobych: UADO i TzOV «Trek-LTD». Available at: <https://uera.org.ua/sites/default/files/2020-09/Teachers%20and%20the%20Learning%20Environment%202020.pdf> [Accessed 16 Dec. 2023].

4. *Kontseptsiiia novoi ukrainskoi shkoly* [The concept of a new Ukrainian school] [online]. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [Accessed 11 Dec. 2023].

5. MONU, (2018). *Pro zavershennia eksperymentu vseukrainskoho rivnia z realizatsii prohramy «Nova ukrainska shkola u postupi do tsinnosti» u 2018–2022 rokakh* [On the completion of the all-Ukrainian level experiment on the implementation of the program «New Ukrainian school in progress towards values» in 2018–2022]. [online]. Kyiv. Available at: <http://surl.li/oemrn> [Accessed 10 November 2023].

Смирнова Марина Євгенівна. Узгодження ціннісних орієнтацій учасників освітнього процесу як основа формування сприятливого освітнього середовища.

В статті дається обґрунтування понять «цінність», «ціннісні орієнтації», порушується проблема ціннісних орієнтацій учасників освітнього процесу закладів загальної середньої освіти, підкреслюється, що саме ціннісно-смісловий аспект життєдіяльності людини відображає її уявлення про особисті переконання, цінності, які впливають на життєві пріоритети, позицію вибору, звернуто увагу на те, що освітній простір, освітнє середовище в контексті тих взаємостосунків, які формуються під час здійснення основного виду діяльності закладу освіти – організації освітнього процесу та процесу навчання, має стати основою партнерської взаємодії для усвідомлення ролі кожного учасника та ступеня впливу на характер стосунків в освітньому середовищі нової української школи для успішної реалізації її завдань; представлено короткий опис інноваційного освітнього проєкту, мета якого полягає у вивченні проблеми ціннісних орієнтацій учасників освітнього процесу, які знаходяться в єдиному соціокультурному просторі, визначення ступеня узгодженості їх ціннісних орієнтацій, впливу на характер взаємодії під час освітнього процесу й атмосферу освітнього середовища закладу в цілому.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, учасники освітнього процесу, освітнє середовище, партнерська взаємодія.

Smyrnova Maryna. Coordination of Value Orientations of Participants in the Educational Process as the Basis for Forming a Enabling Educational Environment.

The article provides a rationale for the concepts of «value», «value orientations»; it raises the problem of value orientations of educational process participants in general secondary education institutions. It emphasizes that it is the value-meaning aspect of a person's life activity that reflects one's ideas about their personal beliefs and values, which in its turn, affects one's life priorities and the selection position. Attention is drawn to the fact that educational space, educational environment in the context of relationships formed in the implementation of the educational institution's main activity – organization of the educational process and the learning process – should become the basis for partnership and understanding the role of each participant and the degree of influence of the New Ukrainian School on the nature of relations in the educational environment for the successful implementation of its tasks. A brief description of an innovative educational project is presented, the purpose of which is to study the problem of value orientations of participants in the educational process located in a single socio-cultural space, determine the degree of consistency of their value orientations, the impact on the nature of interaction during the educational process and the atmosphere of the educational environment as a whole.

Keywords: values, value orientations, participants in the educational process, educational environment, partnership interaction.

Є. І. Сокол, С. А. Радозуз

ІННОВАЦІЙНИЙ КАМПУС НТУ «ХПІ» ЯК КЕЙС ЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ

Історія вже неодноразово демонструвала, що будь-який економічний спад часто породжує дискусії, серед яких обов'язковою є теза про необхідність підняття стандартів вищої освіти, оптимізацію структури закладів освіти та потребу їх адаптації. Звичайно, в тих умовах, в яких опинилася Україна на початку 2024 року, без чіткого фокусування на стратегічних аспектах, спрямованих на зміцнення університетських систем неможливо говорити про розвиток. З проголошення незалежності Україна ніколи не стикалася з такими викликами як нині.

Разом з тим, надзвичайно важливо, щоб під впливом бюджетних обмежень та зміни пріоритетів у фінансуванні ставлення до вищої освіти як до важливого соціального блага не

почало розмиватися. Заклад вищої освіти, чи не єдиний тип організації, де неможливий повністю ринковий підхід, коли основними критеріями стають ринкова цінність та прибутковість. Фундаментальні та прикладні наукові дослідження, інклюзивність та виконання громадських й соціальних функцій неможливі без державної підтримки, підкріпленої відповідним фінансуванням.

Зрештою реформування вищої освіти вже було анонсовано, а отже цю галузь теж охопить хвиля реструктуризації та трансформації, як кілька років тому це сталося у медицині. І тут як ніде доречно згадати пророчі слова Френка Роудса, що «Об'єднання, поглинання та стратегічні альянси скоро доповнять беззахисний академічний словник нарівні з поняттями «оптимізація штату» й «аутсорсинг» [1] Тож в університетів є лише два вибори: оновлення чи вимирання [2]. Однак, в галузі вищої освіти зміни не проходять так швидко. Ми вже вказували, що університети наймовірніше консервативні до змін [3]. Однак, в українських реаліях поряд із традиціоналізмом крокує маса обмежень, у першу чергу, пов'язаних із недостатніми фінансовими ресурсами, що звужує можливості впровадження інновацій та нових технологій. В таких умовах єдине, що залишається взяти на озброєння гасло фірми Епл «Думай інакше» та поглянути на можливість «творчої руйнації» – процесу, який у своїх працях детально описав «батько інновацій» Йозеф Шумпетер. Інновації можуть бути не лише на виробництві. Стійкий успіх вимагає готовності до змін. Новаторські підходи до навчання також можуть поступово витіснити застарілі методи та технології, сприяючи розвитку більш ефективних та актуальних систем навчання. Зрештою, головне відмовитися від статичних, застарілих моделей та прийняти на озброєння нові, творчі підходи.

Щоправда, останні кілька років синонімом «інновацій» в освіті стало впровадження різноманітних дистанційних технологій. Пандемія COVID-19, та початок військової агресії Росії змусив українську вищу школу надовго закріпитися в он-лайн, зробивши дистанційну освіту єдиним можливим інструментом. І хоча ажіотаж дещо спав, все ще лишається багато фахівців, які пророчать смерть «аудиторній» формі навчання і подальший перехід в онлайн, вказуючи на доступність, зручність, економічність та інші переваги такої форми навчання. Все ж вважаємо, що дистанційна форма є важливим доповненням, але жодним чином не альтернативою для денного навчання. Цій освітній формі бракує найголовнішого, – академічного занурення. Більшість прихильників онлайн-освіти надто спрощено трактують вищу освіту, розглядаючи її лише через призму доступності та вартості, забуваючи про дослідницьке середовище, яке і робить вищу освіту особливою [4, с. 257].

Планується, що 2024 рік стане роком значних реформ вищої освіти. Ще восени 2023 р. Кабмін схвалив відповідний законопроект, покликаний унести певні вдосконалення [5]. Найбільша увага приділяється індивідуальній освітній траєкторії здобувачів освіти. Серед радикальних нововведень можна виділити плаваючу кількість навчального навантаження. Замість стандартних 60 кредитів ЄКТС, здобувачі матимуть змогу самостійно встановлювати посилене навантаження від 30 до 80 кредитів. Це дозволить як пришвидшити, так і сповільнити темп навчання. Інше важливе нововведення – збільшення кількості вибіркових курсів для «нерегульованих спеціальностей» до 25-50%, що також значно збільшує свободу дії здобувачів освіти. Щоправда, так звані «регульовані спеціальності» навпаки стануть більш регламентовані, але це пов'язано з більш відповідальною роботою, а отже – з підвищеними вимогами до кваліфікації таких фахівців згідно стандартів навчання. Тут йдеться про такі спеціальності як медицина, атомна енергетика тощо (повний перелік затверджується МОН). Таким чином, здобувачі освіти, що навчатимуться на переважній більшості освітніх програм зможуть самостійно обирати до 50% навчальної програми. І хоча, на перший погляд, це дає надзвичайний простір для формування індивідуальної освітньої траєкторії, є певні сумніви, що такий підхід сприятиме кращій фаховій підготовці здобувачів.

Система вільного вибору дисциплін набула надзвичайного розповсюдження в США, особливо після того як Чарльз Еліот запровадив її в Гарвардському університеті, невдовзі після

Громадянської війни. Це було основне завдання, яке він ставив перед собою, як управлінцем. Незважаючи на те, що згодом ця система глибоко укорінилася по всій Америці, і нині точаться дискусії про доцільність такого підходу. Причина криється в тому, що у студентів може скласти враження, що всі курси рівнозначні, незалежно від їхньої важливості для майбутнього фаху. Відсутність чіткої ієрархії може створювати змішані повідомлення про важливість та пріоритети. Тут доцільно згадати слова Девіда Гарднера, почесного президента Каліфорнійського університету, який прирівнював систему вибіркових курсів до вибору в студентській столовій, де немає чітких вказівок, «що є закусками, а що – десертами». [4, с. 253]. Отже, маємо розуміти, що повинен існувати інструмент, який став би орієнтиром та сприяв досягненню більшого балансу між свободою вибору та необхідністю підтримки здобувачів освіти.

У цьому сенсі є показовою програма «Інноваційного кампусу» НТУ «ХПІ», як успішно пройшла пілотування й кілька років реалізується на базі Харківського Політеху.

Точкою відліку проекту «Інноваційний кампус» можна вважати момент створення Наглядової ради НТУ «ХПІ». Під час першого засідання 13 вересня 2017 року університет запропонував 13 найбільш перспективних, на наш погляд наукових проєктів, намагаючись отримати зворотній зв'язок, щоб зрозуміти, що дійсно потрібно бізнесу. Тоді ж почалися перші розмови про необхідність трансформації вітчизняної інженерної освіти у галузі ІТ-технологій. На той час в НТУ «ХПІ» вже були певні напрацювання, на базі кафедри комп'ютерної математики та аналізу даних, де навчання було побудоване за концепцією CDIO та включало в себе сучасні педагогічні технології (змішана очно-дистанційна і дуальна освіта, проєктна і пірінгова (P2P) освіта та ін.). Практика показала, що такий підхід значно краще готував випускників до реальної проєктної діяльності і відповідав запитам роботодавців в реальному секторі економіки.

Проєкт знайшов завзяту підтримку у Наглядовій раді університету. Особливо натхненним був щойно призначений голова ради Василь Хмельницький, який вважав, що університети мають максимально переорієнтуватися на роботу з бізнесом, а бізнес, у свою чергу, працювати безпосередньо із ЗВО, запускаючи спільні дослідницькі проєкти, наукові та освітні програми [6]. У 2018 р. у співпраці з фахівцями UNIT.Factory провідними викладачами університету було розроблено пілотний проєкт навчальної програми. У 2019 році пілотування офіційно було розпочате на базі кількох освітніх програм з інформаційних технологій, а вже в січні 2022 року «Інноваційний кампус» переїхав до власного окремого навчального корпусу.

Найбільш визначальною особливістю цієї програми є повністю новий підхід до навчання, де студент виступає не лише як отримувач інформації, але й як активний учасник, який навчається та обмінюється знаннями з іншими студентами за допомогою технології Peer-to-Peer.

Програма складається з кількох етапів. Перший рік навчання відведено під фундаментальну та гуманітарну підготовку. Другий та третій роки присвячено для проєктного навчання, де студенти залучаються до реальних кейсів, що забезпечує практичні навички та досвід. Під час четвертого року, здобувачі отримують поглиблену підготовку та займаються дипломним проєктуванням.

В основі проєктної частини лежить «Дерево проєктів», яке дозволяє здобувачам обирати проєкти відповідно до їхніх інтересів та кар'єрних цілей, сприяючи формуванню індивідуальної освітньої траєкторії. Цей підхід враховує індивідуальні сильні сторони та уподобання, створюючи більш зацікавлене та персоналізоване навчальне середовище. Включення реальних проєктів та кейсів гарантує, що студенти отримують практичні навички, які можна застосовувати безпосередньо в професійній діяльності. Акцент на самонавчанні допомагає розвивати критичне мислення, а також дозволяє здобувачам брати на себе відповідальність за свій освітній шлях. При цьому співпраця та робота в команді є невід'ємною частиною навчального процесу, готуючи здобувачів до викликів професійного світу. Таким чином, вони навчаються ефективно спілкуватися та співпрацювати з колегами, поліпшуючи свої міжособистісні навички.

Відсутність фіксованого розкладу та лекцій надає студентам гнучкість у вивченні матеріалу, а доступ до навчального процесу з будь-якої точки світу забезпечується за допомогою системи управління навчанням (LMS). В «Інноваційному кампусі» роль викладача виявилася настільки трансформованою, що тепер він виступає як ментор та помічник, але не як традиційний лектор чи вчитель. Важливо наголосити, що знання тут не просто отримуються, але і виробляються шляхом подолання викликів.

Зазначимо, що програму «Інноваційний кампус» було визнано однією з кращих освітніх програм на міжнародному конкурсі “QS-Wharton Reimagine Education Awards 2022” [7]. Це відображає ефективність програми та є підставою для оптимізму, що вітчизняні ЗВО здатні пристосовуватися до реалій сьогодення та успішно конкурувати на ринку освітніх послуг не лише в Україні, а й за її межами. Таким чином, сучасні українські університети є достатньо проактивними. Вони спроможні створювати інноваційні освітні системи та реалізовувати їх.

References

1. Rhodes, F. T. (2001). *The Creation of the Future: The Role of the American University*. Cornell University Press, pp. 230–231.
2. Gee, G. (2009). Colleges Face Reinvention or Extinction. *Chronicle of Higher Education*, febr., p 9.
3. Sokol, Ye. I., Radohuz, S. A. (2022) *Universytet 4.0. [University 4.0]*. In: *Osvita doroslykh v umovakh nevyznachenosti: zaluchennia, motyvatsiia, tendentsii* [Adult education in conditions of uncertainty: involvement, motivation, trends]. Kharkiv: NUA, pp. 220–222.
4. Crow, M. M., Dabars, W. B. (2015). *Designing the New American University*. Baltimore.
5. MON of Ukraine, (2023). *Development of individual investigation trajectories and involvement of the investigation process in the governmental investigation - the order to promote the draft law at the view of the Verkhovna Rada* [online]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/rozvitok-individualnih-osvitnih-trayektorij-ta-vdoskonalennya-osvitnogo-procesu-u-vishij-osviti-uryad-proponuye-proyekt-zakonu-na-rozglyad-verhovnoyi-radi> [Accessed 15. Jan. 2024].
6. NTU «KhPI» (2023). *KhPI intends to unite education, science and business* [online]. Available at: <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/2017/09/14/khpi-council-13-09-17/> [Accessed 15. Jan. 2024].
7. MON of Ukraine, (2022). *KhPI's innovative campus received an «Oscar» in the field of education* [online]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/innovacijnij-kampus-hpi-otrimav-oskara-u-galuzi-osviti> [Accessed 15. Jan. 2024].

Сокол Євген Іванович, Радозуз Сергій Анатолійович. Інноваційний кампус НТУ «ХПІ» як кейс ефективного формування індивідуальної траєкторії.

У статті здійснено аналіз актуальних викликів, якими зіштовхується вища освіта в Україні в умовах війни. Вказується на необхідність інновацій та трансформацій, попри типову консервативність університетського середовища. Підкреслено важливість збереження фундаментальних та прикладних досліджень. На прикладі програми «Інноваційний кампус» НТУ «ХПІ» розглядають нові підходи до формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти. Зазначено ключові елементи програми, включаючи гнучкість, активне залучення студентів та технології навчання, як то гейміфікація та Peer-to-Peer. Підкреслено переваги інноваційного підходу, зокрема новий рольовий статус викладача як ментора. Окремий акцент зроблено на дереві проектів, як ефективному інструменті вибору індивідуальної траєкторії навчання. Зазначено, що у 2022 році програма «Інноваційний кампус» отримала «срібло» на престижному європейському міжнародному конкурсі “QS-Wharton Reimagine Education Awards 2022. Загалом стаття висловлює думку про важливість «творчої руйнації» та прийняття нових підходів до освіти, сприяючи розвитку освіти у сучасному, динамічному середовищі.

Ключові слова: якість освіти, трансформації вищої освіти, індивідуальна освітня траєкторія, дисципліни вільного вибору, інноваційний кампус, інформаційні технології.

Sokol Yevhen, Radohuz Serhii. Innovative Campus of NTU “KhPI” as a Case of Effective Formation of Individual Trajectory.

The article analyzes the current challenges facing higher education in Ukraine in wartime conditions. The need for innovations and transformations is indicated, despite the typical conservatism of the university environment. The importance of preserving fundamental and applied research is emphasized. Using the example of the “Innovation Campus” program of NTU “KhPI”, new approaches to the formation of the individual educational trajectory of education seekers are being considered. Key elements of the program are outlined, including flexibility, active student engagement, and learning technologies such as gamification and Peer-to-Peer. The advantages of the innovative approach are emphasized, in particular the new role status of the teacher as a mentor. Special emphasis is placed on the project tree as an effective tool for choosing an individual learning trajectory. It is noted that in 2022 the “Innovative Campus” program received “silver” at the prestigious European international competition “QS-Wharton Reimagine Education Awards 2022. In general, the article expresses an opinion about the importance of “creative destruction” and the adoption of new approaches to education, contributing to the development of education in modern, dynamic environment.

Key words: quality of education, transformations of higher education, individual educational trajectory, disciplines of free choice, innovative campus, information technologies.

Żaneta Stasieniuk

PROCES EDUKACJI W ZRÓŻNICOWANYM KULTUROWO ŚRODOWISKU UCZELNI WYŻSZEJ

Proces edukacji w zróżnicowanym kulturowo środowisku uczelni wyższej stawia przed nami szereg problemów. Pragnę zwrócić uwagę na dwa z nich:

1. Język przekazu wiedzy. Język narodowy z jednej strony jest najlepszym sposobem wypowiedzania się członków narodu, ponieważ odwołuje się do znaków, symboli i metafor, czytelnych dla wszystkich jego przedstawicieli, co jest najlepszym sposobem informowania o postępach wiedzy. Ten sposób jednak „zamyka” naukę, ogranicza dopływ informacji do obszarów, posługujących się innymi językami. Z drugiej zaś strony, język przyjęty w komunikacji międzynarodowej, stawia w gorszej sytuacji, tych, dla których nie jest on mową ojczystą, ponieważ nie będą oni nigdy posługiwać się językiem wyuczonym tak jak rodzimym. Pojawia się zatem pytanie, na ile jest możliwe pełne „zrozumienie” w zróżnicowanym kulturowo środowisku świata nauki oraz studentów.

2. Dydaktykę. Z zasady opiera się na specyfice systemu edukacji danego państwa. Chodzi tu, między innymi, o treści przyswojone na wcześniejszych szczeblach edukacji, do których, w większym lub mniejszym zakresie, odnoszą się treści realizowane podczas studiów. W zróżnicowanym kulturowo środowisku te podstawy mogą się od siebie różnić. Ponadto, zwłaszcza w przedmiotach humanistycznych i społecznych, historia i kultura danej zbiorowości może mieć wpływ na odmienny sposób interpretacji tych samych faktów.

Żaneta Stasieniuk

THE PROCESS OF EDUCATION IN A CULTURALLY DIVERSE ENVIRONMENT OF UNIVERSITY

The process of education in the culturally diverse environment of academic institutions poses several problems. In this paper, I will focus on two of them:

1. The language as a measure of sharing knowledge. On one hand, national language is the best way for members of a nation to express themselves. It refers to signs, symbols and metaphors, readable by all its agents, which is the best way to communicate the progress of knowledge. However, this way of doing science “closes off” and restricts the flow of information to areas speaking other languages. On the other

hand, the language adopted in international communication puts at disadvantage those who are not native speakers, because they will never use the learned language as a first language. This raises the question of how far it is possible to fully “understand” the culturally diverse environment of academia.

2. Didactics. As a rule, it hinges upon the idiosyncrasies of a country’s educational system. That includes, among other things, the content assimilated at earlier levels of education, to which, we refer to in some extent, during our studies. In a culturally diverse environment, these fundamentals may differ from what we assume. In addition, the history and culture of a given community can affect the different ways in which the same phenomena are interpreted, especially in the humanities and social sciences subject

Стасенюк Жанетта. Навчальний процес в культурно різноманітному університетському середовищі.

У тезах актуалізовані такі аспекти навчання в культурно різноманітному середовищі, як мова та дидактика. В першому ракурсі поставлено питання про позитивні аспекти та обмеження використання базової мови країни навчання, мов міжнародного спілкування та інших мов. Позначено, що для подолання цих діалектичних протиріч важливим є розуміння культурно різноманітного освітнього середовища.

У другому аспекті показано, що методика викладання, зв’язки між різними рівнями освіти, вимоги до навчального процесу різняться в різних країнах. Більш того, вплив можуть мати різні субкультури, які формують певний зміст засоби інтерпретації одних і тих же явищ. Особливої значущості цей факт набуває в гуманітарній освіті.

Ключові слова: культурне різноманіття, університет, мова, дидактика.

Stasieniuk Żaneta. The process of education in a culturally diverse environment of university.

Such aspects of learning in a culturally diverse environment as language and didactics are actualized in theses. In the first perspective, the question is raised about the positive aspects and limitations of using the basic language of the country of study, languages of international communication and other languages. It is noted that to overcome these dialectical contradictions, it is important to understand the culturally diverse educational environment.

In the second aspect, it is shown that teaching methods, connections between different levels of education, requirements for the educational process differ in different countries. Moreover, different subcultures can have an influence, which form a certain content, means of interpretation of the same phenomena. This fact is especially significant in humanitarian education.

Key words: cultural diversity, university, language, didactics.

І. О. Степанець

ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВИКЛАДАЧА ПЕДАГОГІЧНОГО ЗВО

Динамізм сучасного суспільства, трансформація соціально-політичних, соціально-економічних, морально-духовних цінностей і насамкінець зміна правового режиму воєнного стану в Україні, викликана військовою агресією російської федерації проти нашої суверенної держави, викликали безліч проблем. Ці проблеми стосуються як усього українського суспільства, так і, безумовно, освітянської спільноти.

Значна кількість об’єктивних і суб’єктивних емоціогенних чинників негативно впливає на стан і педагогічну (освітню, наукову, виховну, організаційну тощо) діяльність науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів вищої освіти (ЗВО), зокрема, педагогічних.

Постійна емоційна напруга, стреси, інтелектуальна і психічна втома, зниження рівня резистентності до професійних й особистісних деформацій часто призводить до професійної кризи, виснаження і, як наслідок, до професійного вигорання.

Актуальності цієї проблемі додає і виникнення певної невідповідності між зростаючими вимогами до педагога, пов'язаними, зокрема, з реформуванням системи вищої освіти, упровадженням онлайн навчання, збільшенням частки «акме» у фаховій діяльності тощо та реальними можливостями конкретного викладача.

Якщо зважити ще й на той факт, що професія педагога є масовою, що система профвідбору у педагогічні ЗВО далека від досконалості, що престижність її також бажає кращого, сподіватися на якнайшвидше вирішення проблеми професійного вигорання марно.

Термін «професійне вигорання», як зазначає С. Машак [4], вперше використав американський психіатр Х. Дж. Фрейденберг для позначення психічного стану здорових людей, які постійно перебувають в емоційно перевантаженій атмосфері у зв'язку з тим, що їх професійна діяльність вимагає інтенсивного спілкування.

Трактуючи професійне вигорання як синдром фізичного й емоційного виснаження, професор Каліфорнійського університету (США) Х. Маслач [7] зазначає, що професійне вигорання – це не втрата творчого потенціалу, а емоційне виснаження, що виникає на тлі стресу у процесі міжособистісного спілкування.

По-суті, за понад 50 років ніхто, принаймні з відомих нам авторів, цей висновок не спростував, науковці лише додають чинники та симптоми професійного вигорання. Узагальнення наукових напрацювань [1; 2; 3; 4; 5; 7] вітчизняних і зарубіжних [8] учених дозволив нам визначити чинники і симптоми професійного вигорання викладача педагогічного ЗВО, які значною мірою стосуються усіх педагогів.

Чинники ми поділяємо на об'єктивні і суб'єктивні (табл. 1).

Таблиця 1

Чинники професійного вигорання викладача ЗВО

Об'єктивні	Суб'єктивні
1. Політичні, економічні, соціальні, культурні трансформації в Україні. 2. Ризик втрати місця роботи (постійного заробітку). 3. Перевантаженість обов'язками і завданнями на тлі неспіврозмірної заробітної плати. 4. Невизначеність оцінки виконуваної роботи та відсутність її стимулювання. 5. Обмеження професійної свободи й меж реалізації наявного особистісного та фахового потенціалу. 6. Монотонність роботи. 7. Відсутність умов для ефективної роботи та відпочинку. 8. Авторитарний стиль керівництва. 9. Ненормований робочий день. 10. Хронічно напружена психоемоційна діяльність педагога.	1. Незадоволеність соціальним статусом. 2. Низький рівень мотивації до педагогічної діяльності. 3. Несформованість професійних й особистісних ціннісних орієнтацій у роботі. 4. Невідповідність результатів професійної діяльності очікуванім, самооцінці. 5. Психологічна несумісність, міжособистісні конфлікти. 6. Загострення внутрішнього протиріччя між прагненням бути хорошим сім'янином та успішним працівником. 7. Виявлення деяких особистісних характеристик, таких як педантизм, перфекціонізм, тривожність, трудоголізм, сором'язливість тощо. 8. Почуття підвищеної відповідальності.

Досліджуючи проблему професійного вигорання, ми з'ясували і розширили перелік його фізичних, емоційних, інтелектуальних, поведінкових та соціальних симптомів (табл. 2).

Х. Маслач, Дж. Голдберг [9], виокремлюючи стадії професійного вигорання:

I – на рівні виконання професійних функцій, довільної поведінки (забування, збої у рухових діях тощо);

Симптоми синдрому професійного вигорання

№ п/п	Ключові групи ознаки синдрому професійного вигорання	Симптоми
1	Фізичні	Фізична втома, що набула хронічного характеру; безсоння; артеріальна гіпертензія; часті хвороби горла; патології серця та судин; загальне зниження фізичного тону організму; відчуття виснаження; часті головні болі.
2	Інтелектуальні	Апатія; нездатність оперативно й обґрунтовано ухвалювати рішення; зниження рівня творчості, інтересу до створення чи пошуку інновацій у роботі; відсутність потреби підвищення кваліфікації; пасивність до науки, інтелектуального самовдосконалення.
3	Поведінкові	Зниження рівня ініціативності; відсутність ентузіазму у вирішенні фахових і життєвих проблем; прагнення уникати посадових обов'язків, частіше відпочивати; байдужість до недавніх «радостей»; набуття шкідливих звичок; імпульсивність поведінки.
4	Емоційні	Відчуття розчарування, вини чи непотрібності; дратівливість; ригідність; почуття образи; невпевненість; песимізм; безпорадність; тривога; істерики; втрата надії на краще у роботі і житті; почуття самотності; байдужість.

II – зниження інтересу до професійної діяльності, спілкування на роботі і вдома, підвищена дратівливість тощо;

III – особистісне вигорання (повна втрата інтересу до роботи та життя), зазначають, що психокорекція професійного вигорання може бути достатньо ефективною лише на перших двох стадіях, а далі потрібна тривала глибока психотерапія.

Спираючись на результати досліджень вітчизняних і закордонних науковців пропонуємо розглянути фактори і способи мінімізації наслідків професійного вигорання викладача ЗВО, зокрема педагогічного [1–9] (табл. 3).

Зауважимо, що запобіганню професійного вигорання сприяє злагоджена робота таких підрозділів та органів ЗВО як медична частина, профспілковий комітет, науково-методичні і вчена ради, психологічна служба та інші.

З метою з'ясування чинників, що впливають на появу окремих симптомів професійного вигорання нами було проведено опитування науково-педагогічних і педагогічних працівників Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради та структурних підрозділів упродовж 2023 року. Всього було задіяно 79 респондентів зі стажем роботи 10-15 років. У питаннях анкети було запропоновано відповісти, зокрема, на такі: чи зменшився у Вас інтерес до педагогічної професії? На Ваше переконання, які чинники впливають на бажання залишитись у професії? Назвіть чинники, що найбільше впливають на Ваше бажання змінити (залишити) професію? Всього 2-3 варіанти відповіді.

Результати опитування було занесено до таблиці 4.

Узагальнення результатів досліджень науковців і досвіду роботи з викладачами КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» засвідчує актуальність і практичну значущість проблеми професійного вигорання науково-педагогічних і педагогічних кадрів.

**Фактори та способи мінімізації наслідків професійного вигорання викладачів
вищої школи**

З боку викладача ЗВО	З боку керівників стратегічних підрозділів та адміністрації
<p>Визначення мети власної професійної діяльності та пріоритетних життєвих цілей.</p> <p>Розробка режиму діяльності та його координація з режимом роботи ЗВО.</p> <p>Планування свого робочого дня з передбачення часу на відпочинок, саморозвиток тощо.</p> <p>Організація оптимального робочого простору у ЗВО та поза ним.</p> <p>Рівномірний розподіл професійних навантажень (оволодіння уміннями розподілу).</p> <p>Делегування повноважень.</p> <p>Дотримання вимог наукової організації праці, дисципліни та самодисципліни.</p> <p>Укладання особистого рефлексивного щоденника.</p> <p>Складання планів професійного розвитку.</p> <p>Оволодіння вміннями і навичками саморегуляції, релаксації.</p> <p>Розширення кола спілкування за межі професійного.</p> <p>Підтримання фізичної форми.</p> <p>Регулярна зміна видів професійної діяльності на непрофесійні.</p> <p>Періодичне підвищення професійної майстерності (кваліфікації) шляхом навчання чи самоосвіти.</p> <p>Вивчення, запозичення ефективного досвіду успішних колег.</p> <p>Не поширення професійної діяльності на життя у сімейному колі, взаємодію з друзями.</p>	<p>Формування цілей діяльності викладача щодо фахової діяльності.</p> <p>Мотивування діяльності викладача.</p> <p>Створення оптимальних (комфортних, безпечних, сприятливих тощо) умов для професійної діяльності викладача.</p> <p>Забезпечення необхідної підготовки, надання методичної допомоги викладачу.</p> <p>Застосування ефективної системи заохочень стосовно викладача (моральних, матеріальних тощо).</p> <p>Вивчення, корекція та підтримка оптимального (сприятливого) соціально-психологічного клімату в колективі.</p> <p>Використання технічних перерв, ділових ігор, тренінгів для збереження психічного і фізичного здоров'я викладача.</p> <p>Конструктивне вирішення конфліктних ситуацій.</p> <p>Зважання на індивідуально-психологічні характеристики особистості.</p> <p>Вивчення та врахування в управлінській діяльності характеру професійних деформацій та особливостей спілкування у професійному соціальному середовищі, домінуючих мотивів професійної діяльності.</p> <p>Залучення викладача до процесу прийняття рішень стосовно підвищення якості освітнього процесу тощо.</p> <p>Створення оптимальних (об'єктивних, адекватних) штатних розписів.</p> <p>Рівномірний розподіл обов'язків та залучень між викладачами.</p> <p>Навчання майбутніх і діючих викладачів способам самоорганізації та організації професійної діяльності.</p>

В умовах сьогодення виокремлюється досить значна кількість чинників, що впливають на даний синдром, як об'єктивних так і суб'єктивних. Разом з тим, вважаємо доцільним розробку й реалізацію комплексної програми соціально-психологічного супроводу педагогів в освітньому процесі ЗВО, важливими складовими якої, як переконує досвід академії, є створення сприятливого психологічно комфортного ефективного освітнього середовища, оптимальних умов для творчості викладачів, забезпечення ефективного функціонування внутрішньої системи підвищення кваліфікації, систематичне стимулювання працівників, регулювання навантаження.

Чинники, що спонукають викладачів змінити (залишити) професію педагога

№ п/п	Чинники	Абсолютний показник	Відносний показник (%)
1	Втома	54	68,3
2	Значне психологічне навантаження у процесі взаємодії, спілкування зі здобувачами освіти, адміністрацією, батьками.	50	63,3
3	Недостатнє фінансування сфери освіти, що позначається на рівні доходів педагогів.	45	56,9
4	Невідповідність зусиль і результатів професійної діяльності.	39	49,4
5	Надмірна завантаженість документацією, методичною, науково-методичною і суто науковою роботою, дорученнями, обов'язками, що часто не мають прямого відношення до освітньо-наукової діяльності.	35	44,3
6	Ненормований робочий день, зокрема пов'язаний з особливостями організації онлайн навчання, виховного процесу тощо.	30	37,9
7	Складнощі, пов'язані зі зростанням вимог до професійної діяльності викладача ЗВО з боку МОНУ, адміністрації, інших органів і осіб.	25	31,6
8	Обмеженість можливостей для кар'єрного зростання і, відповідно, підвищення заробітної плати.	17	21,5
9	Мої особистісні особливості, що спричиняють невпевненість, розчарування, стійке занепокоєння з приводу успішності роботи тощо.	20	25,3
10	Небажання здобувачів вищої освіти навчитися відповідно до вимог освітньо-професійних програм.	14	17,7
11	Усвідомлення неправильного вибору професії, зважаючи на нинішній час.	4	5,1
12	Спеціально не замислювались.	2	2,5

Список бібліографічних посилань

1. Булах, В. П. (2015). Синдром професійного вигорання як складний психофізіологічний феномен. *Медсестринство*, 4, с. 47–51.
2. Гриник, І. (2010). Психологічний аналіз синдрому професійного «вигорання» педагогічних працівників. *Проблеми гуманітарних наук*, вип. 25, с. 48–59.
3. Дудяк, В. (упоряд.). (2007). *Емоційне вигорання*. Київ: Главник, 128 с.
4. Машак, О. С. (2012). Професійне вигорання особистості як соціально-психологічна проблема. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, вип. 2 (1), с. 444–452.
5. Мирончук, Н. М. (2006). Педагогічні та психологічні чинники професійного здоров'я викладача вищої школи. *Проблеми освіти*, вип. 86, с. 386–393.
6. Мирончук, Н. М. (2017). Професійне вигорання викладача вищої школи: чинники, ознаки, способи протидії. У: *Теоретичні і методичні засади розвитку і самовдосконалення особистості педагога-новатора в контексті модернізації нової української школи*. Житомир: Вид-во Євенок О. О., с. 62–67.

7. Maslach, C. (1978). Job Burnout: How People Cope. *Public Welfare*, 36(2), pp. 56–58.
8. Maslach, C., Freudenberg, H. J. (1974). Staff Burnout. *Journal of Social issues*, v. 30, pp. 150–165.
9. Maslach, C., Goldberg, J. (1998). Prevention of Burnout: new perspectives. *Applied and Preventive Psychology*, vol. 7, pp. 63–74.

References

1. Bulakh, V. P. (2015). Syndrom profesiinoho vyhorannia yak skladnyi psykhofiziologichnyi fenomen [Professional burnout syndrome as a complex psychophysiological phenomenon]. *Medsestrynstvo* [Nursing], 4, pp. 47–51.
2. Hrynyk, I. (2010). Psykholohichnyi analiz syndromu profesiinoho «vyhorannia» pedahohichnykh pratsivnykiv [Psychological analysis of the syndrome of professional «burnout» of pedagogical staff]. *Problemy humanitarnykh nauk* [Problems of humanities], iss. 25, pp. 48–59.
3. *Emotsiine vyhorannia* [Emotional burnout] (2007) Ed. : V. Dudiak. Kyiv: Hlavnuk, 128 p.
4. Mashchak, O. S. (2012). Profesiine vyhorannia osobystosti yak sotsialno-psykholohichna problema [Professional burnout as a socio-psychological problem]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav* [Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs], 2 (1), pp. 444–452.
5. Myronchuk, N. M. (2006). Pedahohichni ta psykholohichni chynnyky profesiinoho zdorovia vykladacha vyshchoi shkoly [Pedagogical and psychological factors of professional health of a higher education teacher]. *Problemy osvity* [Problems of education], iss. 86, pp. 386–393.
6. Myronchuk, N. M. (2017). Profesiine vyhorannia vykladacha vyshchoi shkoly: chynnyky, oznaky, sposoby protydii [Professional burnout of a higher education teacher: factors, signs, ways of counteraction]. In: O. A. Dubaseniuk (ed.) *Teoretychni i metodychni zasady rozvytku i samovdoskonalennia osobystosti pedahoha-novatora v konteksti modernizatsii novoi ukrainskoi shkoly* [Theoretical and methodological foundations of development and self-improvement of the teacher-innovator's personality in the context of modernisation of the new Ukrainian school]: Scientific and methodological collection: Zhytomyr: Yevenok O.O. Publishing House, pp. 62–67.
7. Maslach, C. (1978). Job Burnout: How People Cope. *Public Welfare*, 36(2), pp. 56–58.
8. Maslach, C., Freudenberg, H. J. (1974). Staff Burnout. *Journal of Social issues*, v. 30, pp. 150–165.
9. Maslach, C., Goldberg, J. (1998). Prevention of Burnout: new perspectives. *Applied and Preventive Psychology*, vol. 7, pp. 63–74.

Степанець Іван Олексійович. Теоретичні і практичні аспекти проблеми професійного вигорання викладача педагогічного ЗВО.

У статті актуалізовано проблему професійного вигорання науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів вищої освіти, зокрема педагогічних. Звернено увагу на ключове протиріччя, яке зумовлює поширення професійного вигорання на більш широкий загал освітян.

Проаналізовано наукову літературу щодо виникнення і визначення сутності поняття професійного вигорання та розвитку його змісту.

На основі узагальнення результатів наукових досліджень виокремлено об'єктивні та суб'єктивні чинники професійного вигорання викладача. З'ясовано і розширено перелік фізичних, емоційних, інтелектуальних, поведінкових та соціальних симптомів професійного вигорання. Названо стадії професійного вигорання.

Спираючись, на зміст наукових здобутків з означеної проблеми та власний досвід, указано на фактори та способи мінімізації наслідків професійного вигорання викладачів вищої школи на I та II стадіях.

Окреслено перспективи подальших досліджень означеної проблеми, зокрема щодо розробки комплексної програми соціально-психологічного супроводу педагогів.

Ключові слова: заклад вищої освіти; професійне вигорання; професійна діяльність; чинники та симптоми професійного вигорання; мінімізація наслідків професійного вигорання.

Stepanets Ivan. Theoretical and practical aspects of the problem of professional burnout of a teacher of pedagogical higher education institution.

The article highlights the problem of professional burnout of academic and teaching staff of higher education institutions. The attention is drawn to the key contradiction that determines the spread of professional burnout to a wider range of educators.

The scientific literature on the emergence and definition of the essence of the concept of professional burnout and the development of its content is analysed.

Based on the generalisation of the results of scientific research, the objective and subjective factors of teacher's professional burnout are allocated. The list of physical, emotional, intellectual, behavioural and social symptoms of professional burnout is clarified and expanded. The stages of professional burnout are named.

Based on the content of scientific achievements on this problem and own experience, the factors and ways to minimise the consequences of professional burnout of higher education teachers at stages I and II are indicated.

Prospects for further research on this issue, in particular, the development of a comprehensive programme of social and psychological support for teachers, are outlined.

Key words: higher education institution; professional burnout; professional activity; factors and symptoms of professional burnout; minimisation of the consequences of professional burnout.

Д. І. Ткаченко

**ДИFUЗНА ОСВІТА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ:
ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ СПІЛЬНОТ**

Глобалізація глибоко вплинула на різні аспекти нашого життя, в тому числі й на освіту. Взаємопов'язаність світу трансформувала спосіб, у який ми вчимося, і породила концепцію дифузної освіти. Це зумовило наш інтерес до визначення викликів і можливостей дифузної освіти для університетських спільнот в контексті глобалізації.

Дифузна освіта означає фундаментальну зміну традиційних освітніх моделей у бік більш взаємопов'язаного та глобалізованого підходу. Вона підкреслює важливість міжкультурного розуміння, міждисциплінарної співпраці та набуття глобальних компетенцій. Цей підхід визнає, що знання і досвід більше не можуть бути обмежені національними кордонами, а повинні обмінюватися і поширюватися через кордони.

У світі, який стає все більш взаємопов'язаним, дифузна освіта дозволяє здобувачам освіти розвивати ширшу перспективу і глибше розуміти глобальні проблеми. Вона заохочує їх критично мислити, кидати виклик упередженим уявленням і брати участь у змістовних дискусіях з однолітками з різних культурних середовищ. Сприймаючи різні точки зору, студенти можуть розвинути більш повне розуміння складнощів сучасного глобалізованого суспільства.

Звісно, поширення освіти ставить перед університетськими спільнотами кілька викликів. По-перше, університети повинні адаптувати свої навчальні програми, щоб включити в них глобальні перспективи та міждисциплінарне навчання. Це вимагає розробки нових курсів, які інтегрують концепції та ідеї з різних дисциплін, дозволяючи студентам встановлювати зв'язки між різними предметними областями. Крім того, університети повинні також надавати студентам можливість брати участь у реальних практиках, які сприяють міжкультурному розумінню (наприклад, програми навчання за кордоном або віртуальна співпраця зі студентами з різних куточків світу).

Мовні бар'єри також становлять значну проблему для дифузної освіти. Хоча англійська мова стала *lingua franca* в академічних колах, не всі студенти та викладачі можуть добре володіти нею. Університети повинні інвестувати в програми мовної підтримки, щоб знання мови не

стало бар'єром для доступу до глобальних освітніх можливостей. Надаючи мовну підтримку та ресурси, університети можуть створити інклюзивне освітнє середовище, де не буде мовних бар'єрів. [2, с. 83-88]

Ще одним викликом є швидкий темп технологічного прогресу. Університети повинні впроваджувати цифрові навчальні платформи, онлайн-ресурси та віртуальні аудиторії, щоб дати можливість студентам ефективно взаємодіяти з глобальними мережами знань. Використовуючи технології, університети можуть надати студентам доступ до величезного обсягу інформації та сприяти спільному навчанню, яке виходить за межі географічних кордонів. Однак важливо, щоб технологічний прогрес не призвів до цифрового розриву і щоб усі студенти мали рівний доступ до цих ресурсів і можливостей.

Незважаючи на виклики, дифузія освіти також відкриває численні можливості для університетських спільнот. По-перше, вона дозволяє створити більш різноманітне та інклюзивне освітнє середовище. Студенти з різних культурних середовищ привносять унікальні перспективи, збагачуючи дискусії в аудиторіях і сприяючи глибшому розумінню глобальних проблем. Створюючи інклюзивне освітнє середовище, університети можуть підготувати студентів до успішної діяльності в мультикультурному середовищі та озброїти їх навичками, необхідними для орієнтації у професійній сфері. [1, с. 163-190]

По-друге, дифузна освіта відкриває двері для міжнародної співпраці та дослідницьких партнерств. Взаємодіючи з установами та науковцями з усього світу, університети можуть сприяти інноваціям, обміну знаннями та колективному вирішенню складних глобальних проблем. Спільні дослідницькі проекти дозволяють обмінюватися досвідом і ресурсами, що призводить до розробки нових ідей і рішень. Ці партнерства також надають студентам можливість долучитися до міжнародного дослідницького досвіду, розширюючи їхній кругозір та професійні мережі.

Крім того, дифузна освіта сприяє розвитку глобальних компетентностей у студентів. До них відносяться міжкультурна комунікація, адаптивність і навички критичного мислення, які високо цінуються в сучасному взаємопов'язаному світі. Розвиваючи їх у студентів, університети готують їх до успіху на все більш глобалізованому ринку праці. Роботодавці все частіше шукають кандидатів, які можуть орієнтуватися в різноманітних культурних контекстах, ефективно працювати в міжнародних командах і робити свій внесок у вирішення глобальних проблем. Надаючи студентам можливість розвивати глобальні компетентності, університети підвищують їхню здатність до працевлаштування та готовність позитивно впливати на світ.

Отже, дифузна освіта в умовах глобалізації несе як виклики, так і можливості для університетських спільнот. Вона вимагає зміни освітніх моделей, включення глобальних перспектив і розвитку глобальних компетентностей. Прийнявши ці зміни, університети можуть створити інклюзивне освітнє середовище, сприяти міжнародній співпраці та підготувати студентів до успіху в глобалізованому світі. Дифузна освіта не лише надає студентам навички та знання, необхідні для успішної комунікації у взаємопов'язаному світі, але й можливість стати громадянами світу, здатними творити позитивні зміни у своїх громадах та за їх межами.

Список бібліографічних посилань

1. Інститут освітньої аналітики (2022). Освіта України в умовах воєнного стану [Освіта України в умовах воєнного стану]. Інформаційно-аналітичний збірник. Київ. с. 163-190.
2. Когут, У., Сікора, О. та Вдовичин, Т. (2022). Викладання та навчання в умовах війни. Молодь і ринок, № 6 (204). с. 83-88.

References

1. Instytut osvitnoyi analityky (2022). Osvita Ukrainy v umovakh voyennoho stanu [Education of Ukraine under martial law]. Informatsiyno-analitychnyy zbirnyk. Kyiv. pp. 163–190.
2. Kohut, U., Sikora, O. & Vdovychyn, T. (2022). Vyklyky. Navchannya ta vykladannya v umovakh viyny [Challenges of teaching and learning in war conditions]. Youth & market, № 6 (204). pp. 83–88.

Ткаченко Денис Ігорович. Дифузна освіта в умовах глобалізації: виклики та можливості для університетських спільнот.

У статті досліджується роль дифузної освіти у контексті глобалізації та її вплив на університетські спільноти. Акцентовано увагу на тому, що глобалізація впливає на всі сфери життя, в тому числі й на освіту, яка стикається зі значними викликами й можливостями.

Зазначено, що одним із основних викликів є необхідність забезпечення якісної освіти в умовах глобального ринку праці, що зумовлює для університетів необхідність адаптуватися до змін, швидко впроваджувати нові технології та програми навчання, щоб забезпечити своїм студентам конкурентоспроможність на міжнародному ринку праці.

Визначено, що глобалізація також відкриває безліч можливостей для розвитку освіти. Серед яких: – дифузна освіта, яка передбачає доступ до навчання та обмін знаннями через глобальну мережу, стає все більш популярною; – університети можуть використовувати ці можливості для залучення студентів з усього світу, розширення співпраці з іншими університетами та впровадження інновацій у навчальний процес.

Зроблено висновок, відповідно до якого дифузна освіта в умовах глобалізації створює виклики та можливості для університетських спільнот. Університети повинні бути готові до змін, шукати нові шляхи розвитку та впроваджувати інновації у свою освітню систему, щоб успішно функціонувати у глобальному освітньому середовищі.

Ключові слова: освіта, дифузна освіта, глобалізація, університетські спільноти.

Tkachenko Denys. Diffusion in the Minds of Globalization: Wickles and Possibilities for University Communities.

This research paper explores the role of diffuse education in the context of globalization and its impact on university communities. Globalization affects all spheres of life, including education. Universities face significant challenges and opportunities that globalization has brought with it.

One of the main challenges is the need to provide quality education in a global labor market. Universities have to adapt to changes, quickly introduce new technologies and study programs to ensure that their students are competitive in the international labor market.

However, globalization also opens up many opportunities for the development of education. Diffuse education, which provides access to learning and knowledge sharing through a global network, is becoming increasingly popular. Universities can use these opportunities to attract students from all over the world, expand cooperation with other universities, and introduce new innovations in the educational process.

Thus, diffuse education in the context of globalization creates challenges and opportunities for university communities. Universities should be ready for changes, look for new ways of development and introduce innovations into their educational system in order to function successfully in the global educational environment.

Key words: education, diffuse education, globalization, university communities.

Роман Томашевський

(НЕ)МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ТРАНСФОРМАЦІЇ АКАДЕМІЧНИХ ВИКЛАДАЧІВ

Академічні викладачі – широке поняття, яке охоплює групу випускників академічних навчальних закладів на різних етапах їхньої наукової та викладацької кар'єри: від магістра до професора. У Східній Європі, включно з Польщею, у другій половині ХХ ст. вони користувались особливим соціальним статусом та мали відносно низьку фінансову винагороду. На Заході натомість академічний викладач асоціювався з високою повагою та задовільною оплатою праці. Майже усі члени академічної спільноти поділяли почуття приналежності до спільноти. Сьогодні різниця в оплаті праці залишається, однак етос професії послабився, особливо в університетах Центральної та Східної Європи.

Високий статус співробітника закладу вищої освіти раніше був зумовлений багатьма причинами, включно з тим, що доступ до академічного навчання був доволі обмеженим. З 1968 по 2000 рр. цей чинник втратив вплив у зв'язку зі швидким розвитком вищої освіти та її експансією на ринку освітніх послуг. Тоді, з одного боку, зріс попит на академічних викладачів, з іншого – знизився поріг відбору. Як наслідок, до цієї професійної корпорації потрапили погано підготовані, а нерідко й випадкові люди.

На початку XXI ст. ставлення до викладачів польських університетів стало переважно негативним. Нерідко негативні характеристики на адресу професорів продукувались навмисним чином. На той момент було створено каталог із 38 типажми академічних викладачів, серед яких 28 типажів були саме негативними¹.

На той момент темпи змін або реформ вищої освіти вже навряд чи можна було назвати раціональними. Швидше, їх можна було охарактеризувати як *«реформаторську лихоманку»*.

У період польської незалежності (1918-2024 рр.) реформи академічних університетів відбувалися кожні 14-17 років (1920-2005 рр.). Ця періодизація віддзеркалює повний цикл розвитку академічного викладача: асистент 5-7 років, ад'юнкт додатково 8-13 років. Отже, в середньому потрібно було 20 років, щоб стати доктором наук або професором. З 2005 року амплітуда змін зменшилася до 5-6 років. Незважаючи на те, що не були завершені попередні реформи, вже планувалися наступні реформи. Для викладача на першому етапі розвитку (асистент-ад'юнкт) це означало часті і різкі зміни у вимогах або стандартах. Можливо, це сформувало думку, що професура блокує розвиток талановитих молодих дослідників. Пізніше критика набула форм загального та колективного звинувачення у кумівстві на адресу професури. А дещо пізніше ця критика стала приводом/передумовою для реформи 2009-2011 р, яку підготувала міністр вищої освіти професорка Барбара Кудрицька². На цьому ґрунті виникло гасло *«університет, дружній до студентів»*. Ці зміни посилили критику молодих дослідників, які нерідко висловлювали звинувачення на адресу професорів.

Питання заробітної платні, яка була дуже низькою, перетворилось на важливий чинник розвитку академічних викладачів. Наразі асистент у польському вузі отримує зарплату, яка коливається на рівні мінімальної платні у Польщі, приблизно 800 євро на руки, а професор – приблизно 1500 євро на місяць. Оскільки зарплата асистентів чи ад'юнктів зростає швидше, ніж зарплата докторів наук та професорів, це означає зниження мотивації в усіх групах працівників. Ці зарплати є незадовільними, тим паче, що сучасний асистент чи ад'юнкт має не менше двох ступенів магістра з різних дисциплін. Навколо зарплат кружляє низка політичних суперечок, але головна проблема – відсутність охочих працювати у закладі вищої освіти. Швидші темпи зростання зарплат молодих науковців пов'язані лише з тим, що закон забороняє зарплату нижче офіційного мінімального розміру. Але сучасний академічний викладач зобов'язаний займатися науковою та публіцистичною діяльністю, яка обраховується за бальною системою. Це означає, що викладачі зобов'язані публікувати матеріали лише в авторитетних видавництвах або наукових журналах, які присуджують авторам мінімум 70 балів. Однак можливості отримати такі бали поза природничими або технічними науками дуже обмежені. Такого типу видань чи журналів небагато. Крім того, більшість із них вимагають плату за друк.

Ще одним елементом, який блокує задоволення викладачів від роботи, є система оцінювання працівників університетів. Навіть асистент із ступенем магістра зобов'язаний упродовж чотирьох років опублікувати кілька статей в авторитетних спеціалізованих виданнях і видати хоча б одну книгу. Це здається абсурдним, адже зазвичай першою книгою є публікація

¹ J. JaroD, *Pryba typologii nauczycieli akademickich w Polsce w kontekście podnoszenia jakości studiów*, Ethos inteligencji i meandry szkolnictwa wyższego w Polsce, red. E. Jarmoch, Siedlce 2009, s. 293-297.

² Ustawa z dnia 18.03.2011 r. *O zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowych oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie innych ustaw*, Dz.U. z 2011 r. Nr 84, poz. 455, Nr 112, poz. 654.

кандидатської дисертації – дослідження, яке писалося протягом 6-8 років. Тому асистенти та ад'юнкти чекають у видавництвах, поки ті приймуть їхні тексти, а одночасно вони повинні усвідомлювати, що рецензія на публікацію може виявитись негативною. Додатково викладачі повинні відповідати завищеним стандартам навчання. З цієї причини їх оцінюють студенти. Часто одна негативна оцінка призводить до негайного спостереження за викладачем (автоматичне відвідування занять), а дві негативні оцінки означають обов'язкове звільнення з роботи. Подібні випадки не такі вже й рідкісні та регулюються по-різному в окремих закладах вищої освіти. Однак вони трапляються і викликають дискомфорт у всіх викладачів. Студенти, які не дозріли до навчання у повній мірі, оцінюють науково-педагогічний склад, немов покупець оцінює продавця на фірмі чи у сфері послуг.

Донедавна академічна спільнота чітко класифікувала викладачів закладів вищої освіти на такі групи: 1 – управлінці та організатори науки, 2 – наукові працівники, 3 – вчені. Перші дві групи, хоча й узурпували право домінувати в цій системі, не формують етос середовища. На початку 1982 р. у Польщі під тиском «Солідарності» ухвалили ліберальний закон про вищу освіту. Як наслідок, науково-педагогічні колективи ЗВО мали у своєму розпорядженні правила та механізми внутрішнього позитивного відбору, які забезпечували стабільність і розвиток науково-педагогічних кадрів³. Починаючи з 2005 р. реформаторська лихоманка нівелювала такий стан речей⁴. Ймовірно, реформи 2011-2014 рр. (так звана реформа Барбари Кудрицької), 2016-2018 рр. (так звана реформа Ярослава Говіна) і можливі зміни до закону про вищу освіту, на які очікують цього року, призведуть до хаосу в управлінні. Адже у системі управління домінуючу роль стала відігравати центральна адміністрація. Цьому досі сприяють такі інструменти управління, як надзвичайна стандартизація академічного викладання (з 2010 р.), ідея Барбари Кудрицької ліквідувати так звану «*олигархію професорів*», бальна система оцінювання установ (наукових видавництв чи журналів)⁵ або викладачів. Сучасний молодший або середній академічний персонал не може відповідати цим критеріям через надмірні вимоги, а надто через швидку мінливість правил управління закладом вищої освіти. Можливо, це «постмодерністська мудрість», але, швидше за все, схоже на управління через конфлікт.

Інституційна трансформація системи відбувається у рази швидше, ніж здатність академічних викладачів адаптуватися до змін. Питання наукових досліджень і розробка окремих тем, які потребують часу та роботи, відсуваються в часі. Адже відбувається зміна правил чи балів, що присвоюються конкретній науковій продукції, або змінюють бали для видавництв, які друкують наукову продукцію. Більше того, це часто трапляється вже після виходу у світ книги чи статті! Ситуація на межі з патологією. Отже, природна реакція академічних викладачів – прагнення отримати високі бали. Якість або тематика наукової продукції в цьому контексті залишається другорядною. Крім того, викладачі та науковці намагаються отримати кошти на наукові дослідження і презентацію результатів (конференції чи наукові симпозиуми), що особливо важливо з огляду на низькі зарплати викладачів.

Деякі з них намагаються пристосуватися, посилюючи свою активність у спробах отримати т. зв «гранти» - сукупність фінансових ресурсів для розробки конкретної теми чи дослідницької програми, або для отримання стипендії, а отже, і грошей для дослідницької поїздки чи стажування. При цьому існує додатковий тиск з боку адміністрації, яка наполягає, щоб це була іноземна стипендія.

Час і зусилля, витрачені на пошуки грантів або стипендій, часто забирають і зменшують можливості проводити відносно регулярні дослідження в рамках академічної роботи. Ця група академічних викладачів, найчастіше молодих, вже отримала зневажливі/негативні прізвиська

³ Ustawa z dnia 04.05.1982 r. O szkolnictwie wyższym, Dz.U. z 1982 r. Nr 14, poz. 113.

⁴ Ustawa z dnia 27.07.2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz.U. z 2005 r. Nr 164, poz. 1365.

⁵ Це називається „punktoza” (від польського слова “punkt” – бал, очко). Хворобливе явище в системі наукової класифікації, коли замість того, щоб присвятити себе справжній науці, дослідники та викладачі повинні працювати на отримання балів у різноманітних рейтингах та звітах.

«грантоїди» та «стипендіаточки» („granciarze” i „stypenderki”). Однак наукові досягнення, отримані в результаті отриманих грантів чи стипендій – питання другорядне. Важливим є сам факт отримання фінансових ресурсів.

За результатами *Закону про вищу освіту* від 20 липня 2018 р. (так звана реформа Говіна)⁶ академічні викладачі польських вузів стали свідками руйнування наукової ієрархії. Вчене звання від магістра до професора фактично перестало мати значення. Викладач визначається кількістю набраних ним балів, а університет (або факультет чи інститут) – сумою балів його співробітників. Наукові права чи створення академічних статутів вже не залежить від складу вчених рад, в яких переважали би професори. Останні перестали бути гарантами прав, адже в базових навчальних підрозділах скасована мінімальна штатна чисельність докторів наук чи професорів. Теоретично кандидатську чи докторську роботу можна захищати в науковій раді, яка складається лише з кандидатів наук. Таке рішення, запозичене з англосаксонського світу, демотивує магістрів і кандидатів наук. Адже, якщо вони набирають необхідну кількість балів, зможуть залишитися вічними академічними викладачами.

У 2022 р. було проведено оцінювання усіх викладачів польських вузів за чотири роки, відповідно до міністерських критеріїв. Результат показав, що академічну кар’єру може почати кожний викладач: і талановитий, і випадковий. Після ще двох років роботи системи Говіна було вирішено відновити мінімальну штатну чисельність докторів наук та професорів, оскільки академічна спільнота опинилася перед загрозою колапсу.

Перетворення, описані вище, як у самих академічних установах, так і в середовищі викладачів, призвели до ситуації, яку можна охарактеризувати як «патову». Сумнівно, чи зможе пересічний академічний викладач польського вишу творчо пристосуватися до темпу і змісту змін, нав’язаних йому згори. Адже кожна спроба може бути знищена черговою зміною, запропонованою міністерством. Отже, наведена ситуація дозволяє зробити висновок, що системи вищої освіти повинні функціонувати протягом тривалого часу, а реформи можуть відбуватися рідко.

References

Jaroń, J. (2009). Próba typologii nauczycieli akademickich w Polsce w kontekście podnoszenia jakości studiów. In: E. Jarmoch, ed. *Ethos inteligencji i meandry szkolnictwa wyższego w Polsce*.

(1982). O szkolnictwie wyższym. *Dz.U.*, 14, poz. 113.

(2005). Prawo o szkolnictwie wyższym. *Dz.U.*, 164, poz. 1365.

(2011). O zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowych oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie innych ustaw. *Dz.U.*, 84, poz. 455; 112, poz. 654.

(2018). Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. *Dz.U.*, poz. 1668.

Томашевський Роман. (Не)Можливі шляхи трансформації академічних викладачів.

Текст ілюструє спробу окреслити основні чинники розвитку академічної кар’єри сучасного викладача закладу вищої освіти. Наведена перспектива проаналізована з польської точки зору з урахуванням місцевих умов польських університетів. Тим не менш, деякі з цих аспектів є універсальними і мають вплив у всій Європі. У Польщі, вірогідно, йдеться про результати помилки реформаторів (Барбара Кудрицька, Ярослав Говін), які намагалися вибірково пристосувати організаційні рішення з англосаксонського світу вищої освіти до польських реалій. Деякі з них, безсумнівно, характерні лише для місцевого польського освітнього простору. Текст спирається головним чином на аналіз законодавчих актів, які регулювали польську вищу освіту у перші десятиліття XXI ст. Головною загрозою для самотрансформації польських викладачів закладів вищої освіти, ймовірно, є надто високий темп цих змін. Другим важливим чинником є питання заробітків викладачів.

Ключові слова: університет, викладач, стратегії управління науковими кадрами.

⁶ Ustawa z dnia 20.07.2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, Dz.U. z 2018, poz. 1668.

Tomaszewski Roman. (Im)Possible Paths for Transformation of Academic Teachers.

The text attempts to outline the basic determinants of the development of the academic career of a modern WUZ teacher. This is a perspective presented from the Polish point of view and the local conditions of Polish universities. Nevertheless, some of them are universal and have different impact across Europe. This is probably the result of the mistake of reformers (Kudrycka, Gowin) who tried to selectively borrow organizational solutions from the Anglo-Saxon area of higher education. Some of them are undoubtedly only local in nature - Polish. The text was developed mainly on the basis of the analysis of legal acts regulating Polish higher education in the first decades of the 21st century. The main threat to the possibility of self-transformation of Polish academic teachers is probably too high pace of these changes. The second important determinant is the issue of teachers' earnings.

Key words: university, academic teacher, science staff management strategies.

Л. М. Хиженяк

**УНІВЕРСИТЕТСЬКА СПІЛЬНОТА В ПУБЛІЧНОМУ
КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ**

Присутність на публічних аренах – умова ефективного функціонування і розвитку соціальних організацій, у тому числі університету. Цю необхідність актуалізує феномен «примату публічності», щодо якого висунута така думка, яку ми поділяємо: «... прикметною ознакою глобального простору можна назвати «примат публічності», маючи на увазі те, що поява сучасних засобів зв'язку прискорила поширення інформації – отже, створила умови для впливу на переконання громадян у «глобальному масштабі» [1, с. 35].

Науковцями узагальнено поширені варіанти розуміння комунікативного простору [2]; розкрито як поняття комунікаційного простору щодо освітньої установи, так і його характеристики та структуру відповідно до світового досвіду розвитку в умовах цифровізації освітньої та наукової діяльності [3; 4]; акцентовано увагу на нову роль соціальної комунікації у сучасному інформаційно-комунікаційному просторі [5]; визначено роль соціальної інформаційної системи в управлінні комунікативним простором закладу вищої освіти [6]. Однак є потреба в удосконаленні вивчення зазначених тем.

Процесний підхід до соціальних комунікацій університету передбачає створення відповідної інформаційно-комунікативної системи, призначенням якої є своєчасне забезпечення та задоволення потреб користувачів в інформації про університет в умовах віртуалізації комунікативного простору. Варто погодитися з С. Лукіним, який розглядає віртуальний публічний простір як «нове комунікативне середовище, яке створює аудіовізуальну реальність публічного простору, що дозволяє людям взаємодіяти між собою і з представленими в ньому об'єктами, інноваційними засобами та цифровими технологіями» [7, с. 66]. До особливостей функціонування віртуального публічного простору відносяться медіатизація, масова-комунікація, електронна демократія, smart-технологій [8, с. 92–93]. Так, медіатизація передбачає не тільки репрезентацію стану університету, а й створення реальності (наприклад, його привабливості, відповідного іміджу); масова комунікація сприяє розширенню цільової аудиторії (реальної й потенційної); впровадження електронної демократії дозволяє розвивати партнерство; використання переваг smart-технологій осучаснює університет.

Наразі інтернет-середовище виступає також як комунікативний простір самопрезентацій університетської спільноти через комунікативні ролі її структур і окремих різних за статусом членів. Практично всі визначені комунікативні ролі – лідери думок, космополіти, сторожа, зв'язкові, містки – мають бути окреслені в університеті (як і в будь-якій соціальній організації, що включена у внутрішні і зовнішні, формальні і неформальні комунікації). Учасники цих комунікацій мають демонструвати активну комунікативну поведінку, тобто проводити пошук

інформації у всіх формах; максимізувати зусилля, спрямовані на отримання і використання нової інформації; розробляти нові напрямки, засоби використання інформації для розв'язання проблем (особливо в надзвичайних ситуаціях, які вимагають призначення єдиного спікера для комунікацій з навколишнім світом).

Системний підхід до публічних комунікацій університету дозволяє, по-перше, враховувати основні тренди соціальних комунікацій; по-друге, визначати та профілакувати пов'язані з ними ризики, особливо їх негативні наслідки (наприклад, втрата інтелектуального потенціалу із-за можливої незворотної інтелектуальної міграції здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних кадрів); по-третє, забезпечити керованість і, відповідно, прогнозованість наслідків комунікаційних взаємодій. Університетська спільнота відіграє визначальну роль в становленні і сталому розвитку інтелектуалізованого суспільства, адже «людина і суспільство природним шляхом утворюють цілісність або інтелектуальну систему» [9, с. 100]. Цьому сприяє здатність до партнерських взаємодій і соціальна згуртованість університетської спільноти, важлива «... імплементація європейських цінностей та кращих європейських практик соціальної згуртованості в освітнє середовище України» [10, с. 44].

Ситуаційний підхід до публічних комунікацій дає змогу університету відповідати на виклики конкретного часопростору, враховувати вимоги (організаційні, етичні, правові тощо), які висувуються до комунікантів.

Таким чином, ми спираємося на те, що однією з визначальних ознак доби глобалізації постає «примат публічності», що інтерпретується ... як залежність громадян від тієї інформації, що доноситься з публічного простору» [1, с. 32]. Відповідно до цього тренду, пов'язаного з приматом публічності в суспільстві, саме через артикуляцію університетом стану і стратегії розвитку в публічному комунікативному просторі університетська спільнота, що функціонує в межах установи вищої освіти, демонструє свою суспільну місію, розкриває своє покликання виступати важливим суспільним благом, без якого унеможливується інтелектуалізація людини і суспільства. Напрямок наукових пошуків стає дослідження впливу штучного інтелекту на публічний комунікативний простір та розробка комунікативного супроводу віртуального освітнього менеджменту.

Список бібліографічних посилань

1. Лозниця, С. (2012). Соціокультурні трансформації в добу глобалізації: примат публічності. *Мультиверсум. Філософський альманах*, 2 (1), с. 19–40.
2. Литвинова, Л. В. (2019). До питання наукового осмислення поняття комунікативного простору: сучасний стан та аналіз концепцій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, [online] 7. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1460> (дата звернення: 19.11.2024). DOI: 10.32702/2307-2156-2019.7.20
3. Ямполь, Ю. В., Косенюк, Г. В., Жукова, Г. В. та Булгакова, Т. М. (2023). Розвиток комунікаційного простору закладу освіти: світовий досвід розвитку професійного спілкування в умовах цифровізації освітнього процесу. *Академічні візії*, вип. 8.
4. Лукін, С. Ю. (2020). Публічний простір європейських країн у системі глобалізованого світу за дослідженнями зарубіжних авторів. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*, т. 31 (70), 2, с. 127–133.
5. Левченко, І. (2022). Соціальна комунікація як важлива складова інформаційно-комунікаційного простору. *Соціум. Документ. Комунікація*, (14), с. 253–265. Available at: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2022-14-253-265> [Accessed 10 December 2023].
6. Чайка, І. П. (2020). Управління інформаційно-комунікативним простором закладу вищої освіти. *Приазовський економічний вісник*, 1(18), с. 167–170. Available at: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/822> [Accessed 10 Dec. 2023].
7. Лукін, С. Ю. (2020). Віртуальний публічний простір та особливості його функціонування. *Публічне управління і адміністрування в Україні*, [online] вип. 15, с. 66–69. Available at: <http://pag-journal.iei.od.ua/archives/2020/15-2020/15.pdf> [Accessed 10 Dec. 2023].

8. Лукін, С. (2020). Сучасні аспекти цифровізації публічних просторів. *Аспекти публічного управління*. [online] 8(1 SI), с. 91–93. Available at: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/23.pdf [Accessed 10 Dec. 2023].

9. Чень, Ці (2022). Філософська характеристика процесу інтелектуалізації: генезис, сутність, зміст, форми, рівні та види. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 36, с. 96–102.

10. Нестерова, М, Деліні, М. та Заможський, А. (2019). Соціальна згуртованість університетської спільноти. *Вища освіта України*, 3, с. 42–50.

References

1. Loznytsia, S. (2021). Sotsiokulturni transformatsii v dobu hlobalizatsii: pryamat publichnosti [Sociocultural transformations in the era of globalization: the primacy of publicity]. *Filosofskiyi almanakh* [Philosophical almanac], 2 (1), pp. 19–40.

2. Lytvynova, L. V. (2019). Do pytannia naukovoho osmyslennia poniattia komunikatyvnoho prostoru: suchasnyi stan ta analiz kontseptsii [To the issue of scientific understanding of the concept of communicative space: current state and analysis of concepts]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok* [Public administration: improvement and development], [online] 7. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1460> [Accessed 10 December 2023].

3. Yampol, Yu V., Koseniuk, H. V., Zhukova, H. V. and Bulhakova, T. M. (2020). Rozvytok komunikatsiinoho prostoru zakladu osvity: svitovy dosvid rozvytku profesiinoho spilkuвання v umovakh tsyfrovizatsii osvithnoho protsesu [Development of the communication space of an educational institution: world experience in the development of professional communication in the conditions of digitalization of the educational process]. *Akademichni vizii* [Academic visions], iss. 18.

4. Lukin, S. Yu. (2020). Publichnyi prostir yevropeyskykh krain u systemi hlobalizovanoho svitu za doslidzhenniamy zarubizhnykh avtoriv [Public space of European countries in the system of the globalized world according to research by foreign authors]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Derzhavne upravlinnia* [Academic notes of TNU named after V.I. Vernadskyi. Series: Public administration], [online] vol. 31 (70), 2. pp. 127–133. Available at: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/23.pdf [Accessed 12 Dec. 2023].

5. Levchenko, I. (2022). Sotsialna komunikatsiia yak vazhlyva skladova informatsiino-komunikatsiinoho prostoru [Social communication as an important component of the information and communication space]. *Society. Document. Communication. Sotsium. Dokument. Komunikatsiia* [Society. Document. Communication] [online]. (14), pp. 253–265. Available at: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2022-14-253-265> [Accessed 10 December 2023].

6. Chaika, I. P. (2020). Upravlinnia informatsiino-komunikatyvnym prostorum zakladu vyshchoi osvity [Management of the information and communication space of the institution of higher education]. *Pryazovskiyi ekonomichnyi visnyk* [Pryazovsky Economic Bulletin] [online] 1(18), pp. 167–170. Available at: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/822> [Accessed 11 Dec. 2023].

7. Lukin, S. Yu. Virtualnyi publichnyi prostir ta osoblyvosti yoho funktsionuvannia [Virtual public space and features of its functioning]. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini* [Public management and administration in Ukraine.]. 2020. [online] iss. 15. pp. 66–69. Available at: <http://pag-journal.iei.od.ua/archives/2020/15-2020/15.pdf> [Accessed 10 December 2023].

8. Lukin, S. (2020). Suchasni aspekty tsyfrovizatsii publichnykh prostoriv [Modern aspects of digitalization of public spaces. Aspects of public administration]. *Aspekty publichnoho upravlinnia* [Aspects of public administration], [online] (1 SI), pp. 91–93. Available at: <https://doi.org/10.15421/152049> [Accessed 10 Dec. 2023].

9. Tsi, Ch. (2022). Filosofska kharakterystyka protsesu intelektualizatsii: henezys, sutnist, zmist, formy, rivni ta vydy [Philosophical characteristics of the process of intellectualization: genesis, essence, content, forms, levels and types], *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii* [Actual problems of philosophy and sociology] 36, pp. 96–102.

10. Nesterova, M, Dielini, M. and Zamozhskiy, A. (2019). Sotsialna zghurtovanist universytetskoji spilnoty [Social cohesion of the university community]. *Vyshcha osvita Ukrainy* [Higher education of Ukraine], 3. pp. 42–50.

Хижняк Лариса Михайлівна. Університетська спільнота в публічному комунікативному просторі.

У статті зазначено, що соціальні комунікації університету в публічному просторі мають на меті формування громадської думки щодо його привабливості, відповідного іміджу та ролі в реалізації суспільно значущих інтересів. Вивчення комунікацій у публічному просторі проведено на основі тріади загально наукових підходів – процесного, системного і ситуаційного. З точки зору процесного підходу ці комунікації повинні відповідати принципам неперервності, відкритості і бути доступними (особливо для стейкхолдерів). Системний підхід дозволяє враховувати багатий репертуар комунікацій, еволюцію й логіку їх розвитку і має спиратися на принципи партнерства, плюралізму щодо ідей і дій. А ситуаційний підхід до університетських комунікацій передбачає, що результати комунікацій можуть відрізнятись в різних ситуаціях, дозволяє виокремити функціонал і напрямки діяльності університету в залежності від характеристик зовнішнього середовища й інноваційного потенціалу самого закладу вищої освіти, згуртованості університетської спільноти, її комунікативної поведінки і реалізації комунікативних ролей (особливо в умовах надзвичайних ситуацій). Сучасні університети оволодівають віртуальними засобами взаємодії з навколишнім світом, у тому числі інноваційними технологіями соціальних комунікацій у публічному комунікативному просторі. Визначено ризики цих комунікацій та шляхи їх попередження (подолання).

Ключові слова: університет як соціальна організація, університетська спільнота, публічний комунікативний простір, віртуальний публічний простір.

Khyzhniak Larisa. The University Community in the Public Communicative Space.

The article states that the university's social communications in public space are aimed at forming public opinion regarding its attractiveness, appropriate image and role in realizing socially significant interests. The study of communications in public space was conducted on the basis of a triad of generally scientific approaches - process, system and situational. From the point of view of the process approach, these communications must comply with the principles of continuity, openness and be accessible (especially for stakeholders). The system approach allows taking into account the rich repertoire of communications, the evolution and logic of their development and should be based on the principles of partnership, pluralism in terms of ideas and actions. And the situational approach to university communications assumes that the results of communications may differ in different situations, allows to single out the functionality and directions of university activity depending on the characteristics of the external environment and the innovative potential of the higher education institution itself, the cohesion of the university community, its communicative behavior and the implementation of communicative roles (especially in emergency situations). Modern universities master virtual means of interaction with the surrounding world, including innovative social communication technologies in the public communication space. The risks of these communications and ways of their prevention (overcoming) are determined.

Key words: university as a social organization, university community, public communicative space, virtual public space.

А. О. Хільковська

СТУДЕНТСЬКІ СПІЛЬНОТИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ НАВЧАННЯ

Чи можна назвати академічну групу або людей, що спільно вивчають якусь дисципліну, спільнотою? Особливо в умовах дистанційного навчання, коли слухачі курсу ніколи не зустрічалися особисто. Згідно з визначенням поняття спільнота у словнику Вебстер (Merriam-Webster), в якому спільнота – це група людей, що мають спільну характеристику, так. У нашому випадку спільною характеристикою є вивчення певної дисципліни або ряду дисциплін.

Але є й інше визначення поняття спільнота як єдності, що будується на спільних інтересах та цінностях, викликаючи в учасників відчуття приналежності до спільноти (Merriam-Webster). Саме така спільнота може стати сприятливим середовищем для навчання, саме в ній кожний окремих учасник може досягнути кращих результатів, ніж ті, що могли б бути досягнуті індивідуально. Але така спільнота зазвичай не складається автоматично, а є результатом правильної фасилітації з боку викладача.

Фасилітація заради створення спільноти, яка не лише разом навчається, а водночас створює середовище найбільш сприятливе для набуття учасниками процесу нових навичок, для спільної творчості, для обміну ідеями та енергіями, що є невід'ємною частиною сучасної ефективної освіти, найбільш подібна до командо-утворення у бізнес середовищі, а тому має сенс уважніше придивитися до того, як створюються команди, які генерують ідеї, вирішують проблеми нестандартними методами, продукують інновації. Яскравим прикладом успішної діяльності у цій сфері є робота з командами у корпорації Гугл [1].

Намагаючись встановити, чим саме успішні команди відрізняються від менш успішних, фахівці Гугл здійснили глибоке та амбітне дослідження сотень груп протягом року (Aristotle project) [5] та дійшли висновку, який може бути важливим і для освіти в цілому, що основним чинником успіху є не кваліфікація учасників або наявність сильного лідера, як могло б здаватися, а внутрішні норми взаємодії, які складаються у групі. А якщо це так, то завжди є можливість ці норми зрозуміти і вплинути на них, аби змінювати їх на краще.

Не всі підходи, практики та інсайти, що стосуються бізнес середовища, можуть бути автоматично перенесені в середовище освітнє, але, здається, що учасники освітнього процесу схильні переоцінювати такі чинники, як рівень підготовки, з яким студенти приходять у навчальний заклад, їхнє вміння вчитися, досвід та кваліфікацію педагога, що працює з групою, та майже ніколи ми не чуємо про важливість встановлення та підтримання «здорових» способів взаємодії в групах під час і в ході навчання.

Дослідники використали статистичний підхід, який був розроблений для визначення індивідуального інтелектуального рівня, аби виміряти інтелектуальну спроможність проектних груп та творчих колективів, так званий колективний IQ, що виникає в групах в процесі спільної діяльності і не залежить від суми індивідуальних IQ учасників групи [5]. Результати дослідження показали, що «хороші команди» відрізняються від неефективних тим, яким чином в команді відбувається внутрішня взаємодія. Інакше кажучи, є «правильні» норми взаємодії, що сприяють підвищенню колективного IQ, і разом з тим існують інші «хибні» способи взаємодії, які його суттєво знижують навіть тоді, коли індивідуальний інтелектуальний рівень учасників є непересічним.

Які саме норми внутрішньої взаємодії виявилися ключовими чинниками успішної групової діяльності? Дослідження виявило дві ключові характеристики успішних команд: по-перше, це рівноправна участь у дискусії, можливість висловитися для кожного учасника команди, там де одна людина або декілька активних людей говорили постійно, колективний інтелектуальний потенціал виявився значно нижчим, по-друге, «високий рівень соціальної чутливості», здатність кожного розуміти, як відчувається інший учасник групи в той чи інший момент групової діяльності.

У психології ці характеристики вважаються аспектами психологічної безпеки, такої культури групової взаємодії, яку дослідники Гарвард Бізнес Школи визначають як «впевненість всіх учасників, що група є безпечною для ризикованої міжособистісної комунікації» [2]. Психологічна безпека – це відчуття, що група не змусить учасника ніяковіти, не відвернеться від нього і не каратиме за висловлення ним власної думки. «Це визначення внутрішнього групового клімату, що характеризується між особовою довірою, взаємоповагою, в якій учасникам комфортно бути собою» [2].

Результати дослідження, проведеного компанією Гугл, дуже важливі не тільки для бізнесу, але й для освітнього середовища також. Вони підтвердили те, що хороші вчителі знали завжди:

в освітньому процесі не завжди є можливість впливати на рівень підготовки тих, хто приєднується до курсу, на рівень мотивації до навчання, з яким учні/студенти приходять, не завжди навчальний заклад має доступ до найсучасніших технічних засобів освіти, але педагог завжди може забезпечити рівні можливості висловлювати власну думку та сприяти уважному ставленню до почуттів та психологічного комфорту учасників навчання. Дослідження Гугл озброює педагога практичними інструментами для побудови ефективного освітнього середовища шляхом створення спільноти, в якій, завдяки «правильним» нормам взаємодії та існуючій завдяки цьому психологічній безпеці стимулюється колективний творчий процес та підвищується колективний інтелектуальний потенціал і, як наслідок, мотивація до навчання та індивідуальні досягнення.

Серед інструментів, які сприяють встановленню та підтриманню «правильних» норм групової взаємодії в контексті навчального процесу можна визначити такі: довіра, наявність завдань, що вимагають співпраці (collaborative tasks), взаємна відповідальність (Accountability), оволодіння всіма учасниками навичкою коректного фідбеку (Feedback) та швидка реакція на проблеми або непорозуміння, що можуть виникати в процесі спільної діяльності (Agility) [3].

Підсумовуючи усе вищевикладене, наведемо ключові тези. Перетворення академічної студентської групи або групи слухачів, що об'єдналися для вивчення окремого курсу, в тому числі, в онлайн форматі, на навчальну спільноту потребує розуміння, зусиль та фасилітації з боку викладача. Під навчальною спільнотою в даному контексті ми розуміємо групу людей, об'єднаних спільною справою, спільними цінностями та підходами до виконання цієї справи, що забезпечує всім учасникам спільноти відчуття приналежності та впевненості, що групова діяльність дозволить кожному з них скоріше досягти власних освітніх цілей. Базуючись на дослідженнях в галузях психології та командо утворення в бізнесі, а також на результатах дослідження, проведеного компанією Гугл, можна зробити висновки щодо умов та норм взаємодії, які мають сприяти створенню ефективної команди. Серед ключових умов: наявність завдань, що вимагають співпраці; встановлення та підтримання взаємної довіри через взаємну відповідальність та миттєву реакцію на будь-які проблеми та непорозуміння, що можуть виникнути в процесі співпраці; оволодіння всіма учасниками навичками та мовою коректного, конструктивного та нетравматичного фідбеку. Серед норм взаємодії у команді, які легко встановити і контролювати та які безпосередньо впливають на успішність спільної діяльності, виділимо наступні: рівноправна участь у дискусії та високий рівень емпатії. Перелічені чинники позитивно впливають на рівень психологічної безпеки в групі та підвищують її колективний інтелектуальний коефіцієнт. Оскільки відчуття психологічної безпеки та груповий інтелектуальний потенціал є ключовими для творчості, генерування оригінальних ідей та рішень, обміну думками та роздумами, вважаємо, що ті самі чинники є необхідними для спільноти, що навчається, та ризикуємо стверджувати, що визначені умови та норми можуть бути застосовані до навчальної/академічної спільноти та сприятимуть її успішності.

References

1. Duhigg, Ch. (2016). What Google Learned from Its Quest to Build the Perfect Team. *The New York Times Magazine*. [online] Available at : <https://www.nytimes.com/2016/02/28/magazine/what-google-learned-from-its-quest-to-build-the-perfect-team.html> [Accessed 15.12.2023].
2. Edmondson, A. (2023). What is Psychological Safety? *Harvard Business Review*(2). [online] Available at : <https://hbr.org/2023/02/what-is-psychological-safety> [Accessed 15.12.2023].
3. Gabriel, T. (2023). Psychological Safety: How does it Impact Education and Learning? [online] Available at : <https://www.linkedin.com/pulse/psychological-safety-how-does-impact-education-learning-tony-gabriel> [Accessed 15.12.2023].
4. McKinsey & Co. (2023). What is Psychological Safety? [online] Available at : <https://www.mckinsey.com/featured-insights/mckinsey-explainers/what-is-psychological-safety> [Accessed 15.12.2023].

5. Vakil, T. (2020). What Makes Teams Successful? [online] Available at : <https://newageleadership.com/what-makes-teams-successful-googles-project-aristotle-came-up-with-these-five-factors-that-matter/> [Accessed 15.12.2023].

Хільковська Ася Олександрівна. Студентські спільноти та ефективність навчання.

Робота звертає увагу на визначення поняття спільнота в контексті освіти та спільної навчальної діяльності. Автор вважає, що перетворення академічної студентської групи або групи слухачів, що об'єдналися для вивчення окремого курсу, на навчальну спільноту не відбувається автоматично в момент зарахування на курс, а потребує зусиль та фасилітації з боку викладача. Під навчальною спільнотою автор розуміє групу людей, об'єднаних спільною справою, спільними цінностями та підходами до виконання цієї справи, що забезпечує всім учасникам спільноти відчуття приналежності та впевненості, що групова діяльність дозволить кожному з них скоріше досягти власних освітніх цілей. Базуючись на дослідженнях в галузях психології та командо утворення в бізнесі, а також на результатах дослідження, проведеного компанією Гугл, автор робить висновки щодо умов та норм взаємодії, які мають сприяти створенню ефективної команди. Серед ключових умов в роботі названі: наявність завдань, що вимагають співпраці; встановлення та підтримання взаємної довіри через взаємну відповідальність та миттєву реакцію на будь-які проблеми та непорозуміння, що можуть виникнути в процесі співпраці; оволодіння всіма учасниками навичками та мовою коректного, конструктивного та нетравматичного фідбеку. Серед норм взаємодії у команді, які легко встановити і контролювати та які безпосередньо впливають на успішність спільної діяльності, стаття виділяє наступні: рівноправна участь у дискусії та високий рівень емпатії. Перелічені чинники позитивно впливають на рівень психологічної безпеки в групі та підвищують її колективний інтелектуальний коефіцієнт, вони є ключовими для творчості, генерування оригінальних ідей та рішень, обміну думками та роздумами, тож автор стверджує, що визначені умови та норми забезпечать утворення ефективної навчальної/академічної спільноти.

Ключові слова: спільнота, фасилітація, норми взаємодії, колективний IQ, психологічна безпека.

Khilkovska Asia. Communities in Education and Effective Learning.

The paper deals with existing definitions of 'a community' in education. The paper suggests that turning an academic group or a group of people doing the same course into a community doesn't happen automatically upon enrolment, it takes certain teacher's effort and facilitation. According to the paper, a students' community is a group of people brought together by their common activity, common attitudes and approaches to the activity, which gives them a sense of belongingness, and confidence that group work is the best way of achieving their individual educational tasks.

Following modern researches in the field of psychology and teambuilding in business, and the project Aristotle, carried out by the Google company, the author makes conclusions about conditions and norms of group interaction making groups successful. The key conditions named in the paper include: having collaborative tasks, building and maintaining trust by assuring mutual accountability and prompt reaction to problems and misunderstandings that might occur in the course of interaction, mastering the skills of politically correct and non-traumatic feedback. Among the 'right' norms of interpersonal interaction the paper highlights: equal participation in discussion and a high level of social sensitivity (or empathy). The factors listed above foster the level of psychological safety within a group and enhance a collective group IQ, they are key factors for creativity, generating original ideas and solutions, sharing opinions and beliefs, so the paper states that the mentioned above conditions and norms are sure to form an effective students'/learning community.

Key words: community, facilitation, norms of interaction, collective IQ, psychological safety.

ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ОСНОВНИХ СУБ'ЄКТІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ

Можливість отримання освіти є тим фундаментом на якому ґрунтується майбутній доступ населення до матеріальних благ і послуг, формується конкурентоздатність на ринку праці, закладаються можливості для досягнення успіхів особи в дорослому житті.

Забезпечення державою вільного доступу до освіти та акцент на підвищення освітнього рівня населення сприяє зміні способу життя, в результаті чого відбувається покращення показників стану здоров'я, збільшується тривалість життя, знижується кількість передчасних смертей (викликаних вживанням алкоголю та тютюну), з рештою підвищується рівень та якість життя, в т.ч. серед найбільш вразливих категорій.

В Україні, як і в інших державах світу наявність вищої освіти у особи є чи не найбільш дієвим механізмом запобігання бідності. Сьогодні ж існує таке поняття, як «освітні втрати». Освітні втрати – проблема не лише окремих університетів. Вони можуть вплинути на добробут усієї держави, зокрема економічній. Наразі неможливо визначити, як саме війна вплинула на якість освіти в Україні. Проте можна навести певні аналогії. Дослідження наслідків Другої світової війни та війни у В'єтнамі показали, що бойові дії, міграція та інші чинники мають негативний вплив на людину та розвиток суспільства.

Окупація Донбасу, анексія Криму Російською Федерацією з 2014 року, повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році, погіршення соціально-економічних показників призвели до внутрішньої міграції більше 7 мільйонів українців, а глобалізаційні процеси, міжнародна криза, цілеспрямована політика держав світу, що спрямована на заохочення міграційної мобільності висококваліфікованих спеціалістів та активної молоді з України, змінили інтенсивність міграційних процесів в Україні [1].

Масова міграція внаслідок війни може мати значний вплив на сектор освіти в країні. Деякі можливі наслідки для освіти в Україні у зв'язку з масовою міграцією від війни включають:

- зменшення кількості учнів та студентів (масова міграція може призвести до зменшення кількості учнів та студентів в школах та вищих навчальних закладах. Це може вплинути на фінансування та роботу освітніх установ);
- виклики для шкільної інфраструктури (зменшення кількості учнів може призвести до потреби адаптації шкільної інфраструктури, такої як зменшення кількості класів, вчителів та інших ресурсів);
- потреба в підтримці психосоціального благополуччя (учні та студенти, які пережили війну та міграцію, можуть мати особливі потреби у психосоціальній підтримці. Освітні установи можуть стикатися з викликами у забезпеченні такої підтримки);
- неоднаковий доступ до освіти (міграція може призвести до різниці в доступі до освіти для дітей та молоді, зокрема для тих, хто знаходиться у зоні конфлікту або в місцях нового проживання);
- потреба в адаптованих програмах (навчальні програми можуть потребувати адаптації для врахування особливостей дітей та молоді, які пережили війну та міграцію);
- втрата кваліфікованих кадрів (втрата педагогічних та наукових кадрів через міграцію може вплинути на якість освіти в країні);
- міжнародна співпраця та допомога (ситуація може потребувати активізації міжнародної співпраці та гуманітарної допомоги в сфері освіти для забезпечення необхідної підтримки) [1].

Проблема відтоку молодих та висококваліфікованих кадрів за кордон набула свого загострення в останнє десятиріччя. Щорічний моніторинг кількості українських громадян, які навчаються у закордонних університетах на денній формі, охоплює 34 країни світу. Це число тих країн, де ведеться збір інформації щодо кількості студентів-українців. Чисельність українців на навчанні в іноземних університетах станом на 2013/2014 навчальний рік становить 47 724

осіб. Динаміка зростання кількості українських студентів за кордоном з 2009 по 2014 роки становить 79 % [2]. В 2022–2023 рр. взявши за орієнтир тих, хто складає ЗНО за кордоном (приблизно 10% від загальної кількості вступників) відповідно 10–15% студентів перебуває за кордоном на навчанні. Це приблизно 130–150 тисяч осіб [3].

Протягом останнього десятиліття в Україні спостерігається позитивна динаміка еміграції здобувачів вищої освіти з України, які отримують її за кордоном (рис. 1).

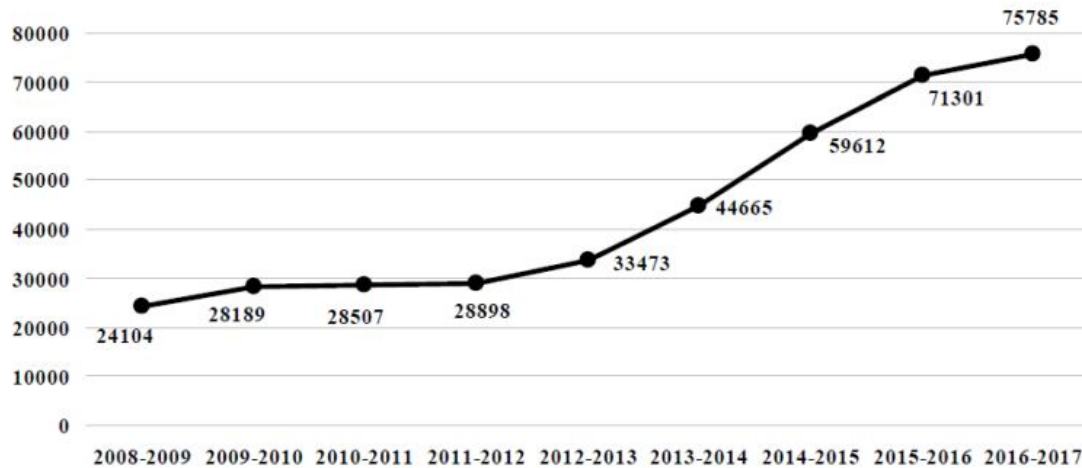

Рис. 1. Динаміка кількості здобувачів вищої освіти з України за кордоном [4]

На початку повномасштабного російського вторгнення вважалося, що так звана проблема «brain drain» (відтоку мозків) може мати негативні наслідки як у короткостроковій, так і довгостроковій перспективі. На початку квітня представники українських ЗВО, які брали участь у вебкасті Європейської асоціації міжнародної освіти (European Association for International Education) [5], висловили побоювання, що внаслідок агресії, значних руйнувань та вимушеної міграції українська вища освіта в довготривалій перспективі стикнеться з проблемою відтоку мозків.

На той час проблема виїзду з України і справді виглядала загрозливою через постійне збільшення частки українців, що перетинали український кордон із ЄС. Ситуація стабілізувалася лише в середині літа, коли кількість тих, хто повертався, почала перевищувати кількість тих, хто покидав країну. Як результат, система стала знову контрольованою, багато викладачів та студентів повернулися до своїх робочих/ навчальних місць, принаймні наскільки дозволяла безпекова ситуація. Українські університети зуміли напрацювати дієві механізми комунікації зі своїми студентами, які залишаються за кордоном і навчаються в Україні, так само і викладачі отримали можливість через дистанційний формат навчання працювати зі своїми студентами.

Однак очевидним залишається той факт, що продовження воєнних дій, постійні повітряні тривоги та обстріли енергетичної інфраструктури України навряд чи сприятимуть швидкому поверненню, а не навпаки – новій хвилі міграції. Станом на кінець осені уряди сусідніх з Україною країн готуються знову приймати біженців. Крім того, українські науковці, знаючи про проблеми української вищої освіти, які існували ще до війни (велика завантаженість паперовою роботою, низький рівень заробітної плати, соціального забезпечення тощо), ймовірно, не захочуть повертатися. Тому безперечно, що частина українських студентів та викладачів рано чи пізно постане перед вибором щодо повної асиміляції, що означатиме втрату певної частини наявних або майбутніх кадрів для української системи вищої освіти та економіки [5].

Важливим аспектом також є і навчання іноземних студентів в українських закладах освіти під час війни. За даними Державного підприємства «Український державний центр міжнародної освіти» (УДЦМО), кількість іноземних студентів у системі вищої освіти України з 2016/2017

навчального року з кожним наступним роком зростала, окрім 2020/2021 навчального року, коли у всьому світі діяли обмеження, пов'язані зі стрімким поширенням COVID-19. Станом на 25 жовтня 2022 року в Україні навчалось 68 712 іноземців, а у 2022 році, попри повномасштабну війну, додатково до українських ЗВО вступив 4 041 іноземець. За період з 24 лютого по 1 грудня 2022 року, попри повномасштабні воєнні дії на території України, УДЦМО зареєстрував 9 552 запрошення на навчання (що набагато менше від попередніх років) [6]. Географія громадян країн, які мали бажання отримати запрошення і почати процедуру вступу до українських ЗВО, сильно не змінилася. Країнами-лідерами за кількістю зареєстрованих запрошень стали Індія, Непал та Китай. Відчутніші зміни відбулися у пріоритетах обраних університетів та спеціальностей. Тепер іноземці надають перевагу приватним закладам та напрямам менеджменту або медицині. Понад 3 тисячі іноземців зареєструвалися на мовну підготовку [6]. Вступна кампанія до українських ЗВО серед іноземців стала можливою завдяки зміні формату подання документів: це можна було зробити в онлайн-режимі. Було розроблено і затверджено новий Порядок прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2022 році, з модернізованими до умов часу правилами та умовами вступу, в тому числі для іноземних студентів. Було змінено терміни вступу, а саме вступ для іноземців тепер можливий тричі на рік для здобуття ступенів молодшого бакалавра, бакалавра, магістра.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити висновки щодо наслідків масової міграції основних суб'єктів університетського сектору освіти України під впливом повномасштабної воєнної агресії: зменшення кількості студентів у закладах вищої освіти на підконтрольній Україні території; неоднаковий доступ до освіти студентів, які знаходяться у зоні конфлікту або в місцях нового проживання по відношенню до студентів на підконтрольній території; зниження міжнародної інтегрованості української освіти в міжнародний простір (зниження кількості іноземних студентів, що навчаються в українських закладах вищої освіти).

Всі наведені чинники можуть суттєво вплинути на фінансування освітніх установ з боку держави. Тому державі потрібно розробити ряд закладів щодо пошуку шляхів фінансування закладів вищої освіти з боку приватного бізнесу та міжнародних грантових організацій, також потрібно активізувати роботу щодо можливості реформування державної політики в напрямку нарощення кількості іноземних студентів у майбутньому, адже тут є величезний потенціал для розвитку, якщо українська система вищої освіти зможе запрацювати як надійний надавач освітніх послуг для густонаселених країн Африки, Латинської Америки та Азії.

Список бібліографічних посилань

1. Коваленко, О. В. (2017). Концептуальні підходи до аналізу міграційних процесів в умовах транзитивності глобалізованого суспільства. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*, 3 (17), с. 107–115.
2. Малиновська, О. А. (2017). *Зовнішня міграція громадян України в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: виклики та шляхи регулювання*. Київ: Відділ соціальної безпеки, Національний інститут стратегічних досліджень, 38 с.
3. Бабак, С. (2023). *Скільки українських учителів, студентів, учнів перебуває за кордоном* [online]. Available at: https://24tv.ua/education/ukrayintsi-za-kordonom-pid-chas-viyni-skilki-uchiteliv-studentiv_n2394182/amp [Accessed 01 Jan. 2024].
4. Стадний, Є. (2019). *Українське студентство за кордоном: дані до 2017/18 навчального року* [online]. Київ. Available at: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do201718-navchalnoho-roku> [Accessed 01 Jan. 2024].
5. Темнуську, М. (2022). *Ukraine Faces an Academic Crisis* [online]. Available at: <https://www.insidehighered.com/views/2022/08/12/ukraine-faces-academic-crisis-opinion> [Accessed 01 January 2024].
6. Ніколаєв, Є., Рій, Г., та Шемелинець, І. (2023). *Вища освіта в Україні: зміни через війну*. Київ: Київський університет ім. Бориса Грінченка, 156 с.

References

1. Kovalenko, O. V. (2017). Kontseptualni pidkhody do analizu mihratsiinykh protsesiv v umovakh tranzytyvnosti hlobalizovanoho suspilstva [Conceptual approaches to the analysis of migration processes in the conditions of transitivity of a globalized society]. *Filosofiiia i politolohiia v konteksti suchasnoi kultury* [Philosophy and political science in the context of modern culture], 3 (17), pp. 107–115.
2. Malynovska, O. A. (2017). *Zovnishnia mihratsiia hromadian Ukrainy v umovakh pohlyblennia yevrointehratsiinykh protsesiv: vyklyky ta shliakhy rehuliuвання* [External migration of citizens of Ukraine in the context of deepening European integration processes: challenges and ways of regulation]. Kyiv: Viddil sotsialnoi bezpeky, Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen [Department of Social Security, National Institute for Strategic Studies], 38 p.
3. Babak, S. (2023). *Skilky ukrainskykh uchyteliv, studentiv, uchniv perebuvaie za kordonom* [How many Ukrainian teachers, students and pupils are abroad]. Available at: https://24tv.ua/education/ukrayintsi-za-kordonom-pid-chas-viyni-skilki-uchiteliv-studentiv_n2394182/amp [Accessed 01 January 2024].
4. Stadnyi, Ye. (2019). *Ukrainske studentstvo za kordonom: dani do 2017/18 navchalnoho roku* [Ukrainian students abroad: data for the 2017/18 academic year]. Kyiv. Available at: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do201718-navchalnoho-roku> [Accessed 01 January 2024].
5. Temnycky, M. (2022). *Ukraine Faces an Academic Crisis* [online Available at: <https://www.insidehighered.com/views/2022/08/12/ukraine-faces-academic-crisis-opinion> [Accessed 01 January 2024].
6. Nikolayev, Y., Riі, G. and Shemelynets, I. (2023). *Higher Education in Ukraine: Changes Due to War* [Higher education in Ukraine: changes due to the war]. Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University, 156 p.

Цибульська Елеонора Іванівна, Овчаренко Катерина Вадимівна, Піковець Наталія Леонідівна. Вплив воєнних дій на міграційні процеси основних суб'єктів вищої школи в Україні.

Проблема відтоку молодих та висококваліфікованих кадрів за кордон набула свого загострення в останнє десятиріччя, але повномасштабна агресія Росії проти України посилила ситуацію. В дослідженні показано, що масова міграція основних суб'єктів університетського сектору освіти України під впливом повномасштабної воєнної агресії веде до зменшення кількості студентів у закладах вищої освіти на підконтрольній Україні території; до неоднакового доступу до освіти студентів, які знаходяться у зоні конфлікту або в місцях нового проживання по відношенню до студентів на підконтрольній території; до зниження міжнародної інтегрованості української освіти в міжнародний простір (зниження кількості іноземних студентів, що навчаються в українських закладах вищої освіти). Робиться висновок щодо пошуку шляхів фінансування закладів вищої освіти з боку приватного бізнесу та міжнародних грантових організацій, щодо реформування державної політики в напрямку нарощення кількості іноземних студентів у майбутньому. Показано, що в освіті України є величезний потенціал для розвитку, якщо українська система вищої освіти зможе запрацювати як надійний надавач освітніх послуг для густонаселених країн Африки, Латинської Америки та Азії.

Ключові слова: міграція, освіта, суб'єкти університетського сектору, воєнна агресія, потенціал розвитку, джерела фінансування.

Tsybulska Eleonora, Ovcharenko Katerina, Pikovets Natali. The influence of military operations on the migration processes of the main subjects of higher education in Ukraine.

The problem of the outflow of young and highly qualified personnel abroad has become more acute in the last decade, but Russia's full-scale aggression against Ukraine has exacerbated the situation. The research shows that the mass migration of the main subjects of the university education sector of Ukraine

under the influence of full-scale military aggression leads to a decrease in the number of students in higher education institutions in the territory controlled by Ukraine; to the unequal access to education of students who are in the conflict zone or in places of new residence in relation to students in the controlled territory; to a decrease in the international integration of Ukrainian education in the international space (a decrease in the number of foreign students studying in Ukrainian institutions of higher education). A conclusion is made regarding the search for ways of financing higher education institutions from the side of private business and international grant organizations, regarding the reform of state policy in the direction of increasing the number of foreign students in the future. It is shown that there is a huge potential for development in education in Ukraine, if the Ukrainian higher education system can work as a reliable provider of educational services for the densely populated countries of Africa, Latin America and Asia.

Key words: migration, education, subjects of the university sector, military aggression, development potential, sources of financing.

Н. Г. Чибісова

РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СПІЛЬНОТИ ВНЗ

На формування та становлення соціальної структури суспільства впливають різноманітні чинники, як зовнішні, так і внутрішні, серед яких політичні, економічні, соціокультурні умови буття людей. На думку Е. Дюркгейма саме сукупність і взаємодія соціальних фактів складає зміст суспільного життя, яке розуміється як соціальне середовище, в якому і треба шукати причини соціальних процесів [6].

Університетська спільнота, як соціальний, системний елемент суспільства, безумовно, також піддається впливу певних чинників. Мета статті – розглянути один із таких чинників, а саме – вплив культурно-освітнього середовища університету на спільноти ВНЗ.

Категорію «середовище» почали активно вивчати ще в 90-х роках ХХ століття. Але вперше дослідники звернули увагу на дану категорію і пов'язане з нею поняття «простір» в соціологічному сенсі ще в ХІХ столітті. Класичний підхід до понять «простір», «соціальний простір», «життєве середовище» було надане в роботах П. Бурдьє, М. Вебера, Е. Дюркгейма, Г. Зіммеля, О. Конта, Т. Парсонса, П. Сорокіна.

У сучасній західній соціології просторовий аналіз розвивали А. Лефлер, Е. Соя, Р. Аллен та ін.

В українській соціології проблемам соціального простору в різні часи приділяли увагу М. Шаповал, А. Стогній, М. Чурилов, Ю. Яковенко, Л. Малес та ін.

Починаючи з к. ХХ століття, в науковій літературі з'явилися такі поняття, як «інформаційне середовище», «гуманітарне середовище», «культурне середовище», «соціокультурне середовище», «культурно-освітнє середовище» тощо. Безсумнівно, інтерес до цих понять обумовлений перетвореннями, які відбуваються в інформаційному суспільстві, яке все більше поєднує людину з культурою, а вона все активніше пронизує усі сфери людського буття, в тому числі, і сферу освіти. Культура, базовими елементами якої виступають певні цінності, моральні норми, правила, поєднуючись з освітою, транслює їй відповідні елементи, а ті в свою чергу впливатимуть на людей. Е. Дюрхейм підкреслював, що соціальні факти (базові елементи культури – Н. Ч.) мають спільну рису – колективність, вони впливають на всіх, але їх субстратом є колектив [67].

Дійсно, освіта тісно пов'язана з суспільством, культурою. Вона відповідає суспільним нормам і пропагує культурні цінності. Структура суспільства визначає структуру системи освіти. Норми і цінності, які переломлюються в освітньому процесі, впливають і на суспільство.

Отже, університетське середовище можна визначити як просторовий континуум, в якому заломлюються цінності, моральні норми, правила, існуючі в суспільстві. Університетське

середовище – це конструкт, який характеризує культурно-освітній простір університету з якісного боку і розкриває його організацію [7]. Дж. Коулман вважав, що існують приховані зв'язки між цінностями університетів і цінностями суспільства. На його думку, роль навчального закладу полягає не лише в тому, щоб передавати культурні цінності, а й бути такими. Університетське середовище пов'язане, з одного боку, з суспільством, його культурою, а з іншого – з соціальними групами, спільнотами, які з ним взаємодіють.

До головних університетських спільнот можна віднести: викладачів, студентів, співробітників, частково батьків студентів. Ці університетські спільноти можуть виступати як суб'єктами, так і об'єктами цього процесу, бо вони – як сприймають цінності та норми, закладені в дане середовище, так і впливають на його існування та розвиток. Так, Т. Парсонс підкреслював, що індивід засвоює норми і цінності в процесі спілкування, до числа яких він відносив суспільство, освіту та інших особистостей [2]. Індивід також бере участь в процесі екстеріоризації, він вводить в суспільство нові форми і способи життя, в результаті створюються нові культурні зразки та цінності. На думку вченого, саме культура, як системне явище, володіє найбільшим особистісно-творчим потенціалом, а отже, і найбільший контроль над особистістю належить саме культурі, яка передає індивіду переконання, цінності і норми поведінки, необхідні для його життя в конкретному суспільстві. Освіта також належить до сфери культури. У сучасних умовах вона наповнена соціокультурним потенціалом і, таким чином, впливає на особистість. У зв'язку з цим університетське середовище можна уявити, як середовище, в основі якого лежить певний набір норм, цінностей, правил, які мають заломлюватися у всіх сферах університетського життя, впливати на всі його елементи: навчальні програми, підручники, діяльність викладачів та студентів.

Стабільність культурно-освітнього середовища університету залежить від сукупності цінностей його учасників (викладачів, студентів, адміністрації, співробітників). У кожного учасника цього процесу є свій набір моральних норм і цінностей. Цінності університету та цінності особистості можуть збігатися, а можуть і не збігатися. Р. К. Мертон вивчаючи нестабільні суспільства, звернув увагу на протиріччя між цінностями і соціальними інститутами. Він дійшов висновку, що будь-яке суспільство певною мірою аномічне, тому в ньому можливі зміни. Ця точка зору може бути поширена і на навчальні заклади. Отже, освітні установи мають певну систему цінностей, яка може збігатися, а може і не збігатися з цінностями індивідів, останні можуть приймати цінності даного соціального інституту, інакше можливий ціннісний конфлікт [3]. Тому для навчального закладу важливо ознайомити усіх суб'єктів університетської спільноти з тією системою цінностей і норм, яка в ньому склалася і існує. І чим більше співробітників, викладачів, студентів, батьків підтримуватимуть цю систему цінностей, тим стабільнішим буде середовище навчального закладу. Крім того, такий стан речей свідчатиме про значний вплив університетського середовища на формування ціннісної свідомості членів колективу. Якщо система цінностей основних спільнот не відповідає цінностям університету, то це може негативно позначитися на всій системі цінностей цього навчального закладу, і навіть призвести до порушення ціннісної системи університету. Але було б невірно думати, що соціальні спільноти абсолютно вільні у виборі набору цінностей та норм поведінки і мають вільно вирішувати, якими їм бути і на які норми, ціннісні засади, правила спиратися. Визначившись з освітнім закладом в якому вони збираються працювати або навчатися, суб'єкти освіти по суті мають обрати їх з поля вибору університетського середовища. В університетському середовищі вони знаходять культурні цінності та моральні норми різних поколінь, співробітників, які відрізняються за фахом, освітою тощо. Цінності університетського середовища включають: національні, регіональні, професійні, вікові, родинні цінності тощо. Ціннісна система буде спиратися на філософський принцип єдності загального, особливого та одиничного. В результаті історичного розвитку і взаємодії різних суб'єктів здійснюється процес формування єдиної університетської системи цінностей, яка включає в себе все найкраще, що накопичила університетська спільнота, спираючись на демократичні принципи розвитку, але безумовно в ній будуть присутніми і професійні цінності та норми.

Представники феноменологічної соціології знання П. Бергер і Т. Лукман вважають, що індивід здійснює всебічне і послідовне входження в об'єктивний світ суспільства або в окрему його частину [4]. Без цього «входу» немає особистості, суспільство «пускає коріння» в людині, визначає не тільки те, що він і як робить, але і те, що він собою являє. На думку дослідників, значну роль у процесі формування особистості відіграє такий соціальний інститут, як освіта.

Сучасні освітні установи різняться за формою власності: державні, приватні, комунальні. Тому і ціннісні засади їх будуть різнитися. Але всі навчальні заклади виконують державне замовлення щодо освітньої підготовки майбутніх фахівців, щодо проведення наукових досліджень. Отже і в системі цінностей університетського середовища будуть превалювати цінності, які важливі та значущі для країни та її громадян.

Вплив університетського середовища на спільноти відбувається не просто через прийняття ними стереотипів суспільної свідомості, а через усвідомлений вибір шляхів досягнення мети, вибір певних цінностей і норм.

Носіями цінностей університетського середовища насамперед мають виступати викладачі, які покликані не тільки їх підтримувати, але і транслювати студентам. Але процес цей двосторонній: середовище впливає на викладачів і їх ціннісні системи також здійснюють на нього вплив. Важливо, щоб підтримувалася рівновага і не відбувався дисбаланс цінностей.

Значну роль грає університетське середовище в становленні студентства. Середовище покликане допомогти молодим людям увійти в суспільне життя, освоїти різноманітні соціальні мережі з їх цінностями та нормами, успішно діяти в цьому середовищі. На думку німецького філософа-екзистенціаліста М. Хайдеггера, освіта покликана створити, зберегти і оновити все багатство духовних цінностей, охопити духовність людини в цілому, розкрити її сутність і гідність, зберегти істину і таємницю буття [5].

Важливу роль в формуванні молодих людей, безумовно, грає родина. Але сьогодні не завжди цінності навчального закладу співпадають з родинними цінностями. В сучасних умовах родини часто густо знаходяться в важких умовах та переживають серйозні соціальні та моральні проблеми, які, в свою чергу, потребують вирішення. Тому саме освіта взяла на себе роль союзника родини у формуванні молоді, у залученні її до процесів соціалізації.

Молоді люди, опинившись в університетському середовищі, в якому зустрічаються різні системи цінностей, здійснюють вибір і формують власний набір цінностей, які не тільки визначають їх сутність як особистості, але і допомагають ідентифікувати себе з певною соціальною групою. Таким чином, процес впливу університетського середовища виходить за межі формального інституту освіти і охоплює інші сфери людського життя.

Норми і цінності, як незмінні універсалиї культури, закріплюють як ціннісні засади соціальних спільнот, так і університетського середовища, і виступають гарантом його стабільності.

Університетське середовище має значний вплив на спільноти, які пов'язані з діяльністю ВНЗ, сприяє становленню різноманітних соціальних зв'язків, заснованих на взаємодії суб'єктів, і виступає їх невід'ємною основою, а, отже, впливає на їх становлення та розвиток.

Список бібліографічних посилань

1. Алексеєнко, Д. Д. (2017). Теорія соціального капіталу як методологічне підґрунтя дослідження результативності інституціональних реформ. *Економічний вісник*, 3, с. 22–27.

2. Альохін, Е. В. (2008). *Дослідження соціально-економічних та соціально-політичних процесів: соціологія управління* [online]. Available at: <http://elbib.in.ua/issledovanie-sotsialno-ekonomicheskikh.html> [Accessed 19 Dec. 2023].

3. Ліпич, Л.М. (2005). Соціалізація особистості за умов кривого соціуму. *Соціологія та профспілковий рух*, [online] 5, с. 5–11. Available at: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_2005_5-p3_100.pdf [Accessed 19 Dec. 2023].

4. Освіта та самоосвіта (2020). *Аналіз філософської праці Пітера Бергера і Томаса Лукмана «Соціальне конструювання реальності»* [online]. Available at: <https://referatss.com.ua/work/>

analiz-filosofskoi-praci-pitera-bergera-i-tomasa-lukmana-socialne-konstrujuvannja-realnosti/[Accessed 19 Dec. 2023].

5. Пономарьов, О.С., Костирия, І.В. (2019) *Практикум з філософії освіти* [online]. Харків, 105 с. Available at: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/6fa19084-4ce3-4187-9cee-64a1bd57564e/content> [Accessed 19 Dec. 2023].

6. Танчин, І. З. (2005). *Соціологія* [online]. Львів, 360 с. Available at: <http://politics.ellib.org.ua/pages-13083.html> [Accessed 04 Dec. 2023].

7. Чибісова, Н.Г. (2014). Культурно-образовательная среда вуза как условие формирования социального капитала студенческой молодежи. У: *Молодежь и культура*. 70 с.

References

1. Alekseenko, D. D. (2017). The theory of social capital as a methodological basis for the study of the effectiveness of institutional reforms. *Economic Bulletin*, 3, pp. 22–27.

2. Alokhin, E. V. (2008). *Research of socio-economic and socio-political processes: sociology of management* [online]. Available at: <http://elbib.in.ua/issledovanie-sotsialno-ekonomicheskikh.html> [Accessed 19 Dec. 2023].

3. Lipich, L.M. (2005). Socialization of the individual under the conditions of a crooked society. *Sociology and trade union movement*, [online] 5, pp. 5–11. Available at: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_2005_5-p3_100.pdf [Accessed 19 Dec. 2023].

4. Education and self-education (2020). *Analysis of the philosophical work of Peter Berger and Thomas Luckman «The Social Construction of Reality»* [online]. Available at: <https://referatss.com.ua/work/analiz-filosofskoi-praci-pitera-bergera-i-tomasa-lukmana-socialne-konstrujuvannja-realnosti/> [Accessed 19 Dec. 2023].

5. Ponomaryov, O.S., Kostyrya, I.V. (2019) *Workshop on philosophy of education* [online]. Kharkiv, 105 p. Available at: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/6fa19084-4ce3-4187-9cee-64a1bd57564e/content> [Accessed 19 Dec. 2023].

6. Tanchyn, I. Z. (2005). *Sociology* [online]. Lviv, 360 p. Available at: <http://politics.ellib.org.ua/pages-13083.html> [Accessed 04 Dec. 2023].

7. Chibisova, N.G. (2014). The cultural and educational environment of the university as a condition for the formation of the social capital of student youth. In: *Youth and culture*. 70 p.

Чибісова Наталія Григорівна. Роль університетського середовища та його вплив на спільноти ЗВО.

У статті розглядається вплив університетського середовища на спільноти навчального закладу. Автор акцентує увагу на понятті середовище, яке активно почали досліджувати з кінця ХХ століття. Він презентує свій підхід до цього явища і розуміє університетське середовище як просторовий континуум, в якому заломлюються цінності, моральні норми, правила, існуючі в суспільстві. Університетське середовище – це конструкт, який характеризує культурно-освітній простір університету з якісного боку і розкриває його організацію. Університетське середовище пов'язане, з одного боку, з суспільством, його культурою, а з іншого – з соціальними групами, спільнотами, які з ним взаємодіють.

До головних університетських спільнот автор відносить: викладачів, студентів, співробітників, частково батьків студентів. Ці університетські спільноти виступають як суб'єктами, так і об'єктами цього процесу, бо з одного боку, на них впливають цінності та норми, закладені в дане середовище, а, з другого, вони самі здійснюють вплив на його існування та розвиток. Вплив університетського середовища на спільноти відбувається не просто через прийняття ними стереотипів суспільної свідомості, а через усвідомлений вибір шляхів досягнення мети, вибір певних цінностей і норм.

Отже, норми і цінності, як незмінні універсалиї культури, закріплюють як ціннісні засади соціальних спільнот, так і університетського середовища, і виступають гарантом його стабільності.

Ключові слова: університет, вищий навчальний заклад, середовище, університетське середовище, цінності, моральні норми, студентство.

Chybisova Nataliia. The Role of the University environment and its impact on University Communities.

The article examines the influence of the university environment on the institution communities. The author focuses on the concept of environment, which has been actively studied since the end of the 20th century. The paper presents the author's approach to the phenomenon and interprets the university environment as a spatial continuum in which the values, moral norms, and rules existing in society are refracted. The university environment is a construct that characterizes the cultural and educational space of the university from a qualitative point of view and reveals its organization structure. The university environment is connected, on the one hand, with society and its culture, and on the other – with social groups and communities that interact with it.

The author refers to the main university communities: teachers, students, employees, partly students' parents. These university communities are both subjects and objects of this process, being, one hand, influenced by the values and norms embedded in the environment, and, on the other hand, being the ones that influence its existence and development. The influence of the university environment on communities occurs not simply through their acceptance of stereotypes of social consciousness, but through their deliberate choice of ways leading to achievement of a goal, their choice of certain values and norms.

The author concludes that, norms and values, as unchanging universals of culture, establish both value foundations of social communities and the university environment, acting as guarantors of its stability.

Key words: university, institution of higher education, environment, university environment, values, moral standards, studentship.

Л. В. Чурсіна

ЯКІСТЬ ОСВІТИ В ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ НАВЧАННЯ

Дистанційний формат навчання є вже реальністю. Вочевидь він удосконалюється й поступово інтегрується у загальну систему освіти. У добу пандемії й військової агресії в нашій країні така форма навчання виявляється оптимальною й підтримує освітній процес у належному стані, не дає йому згаснути. З одного боку це надає унікальні можливості для віддаленого формату навчання, з іншого боку створює певні перепони для здобувачів освіти, вищої зокрема, у питанні отримання якісної фахової підготовки високого рівня. Однак складно назвати цю вимогу щодо поліпшення якості освіти новою. В освітній галузі завжди в пріоритеті була її якість [1, с. 6].

Упродовж нетривалого часу людство пройшло належний вишкіл з користування Інтернетом. Утім цифровізація перебуває у постійному русі й охоплює практично всі сфери людського буття. Саме тому слід постійно удосконалювати навички володіння цифровими технологіями, бо це стає неодмінним атрибутом професійної кваліфікації. Наразі професія викладача тісно пов'язана з комп'ютерними технологіями. Студенти також мають удосконалювати навички користування гаджетами і комп'ютером у навчальних цілях. Застосування дистанційного формату навчання робить актуальним перехід до інтерактивного навчання з фронтальними й кооперативними формами навчальної діяльності.

Нині студент, де б він не знаходився, може приєднатись до занять за покликанням віддаленого доступу у мережі Інтернет. Сервіси ZOOM і SKYPE широко використовуються в умовах дистанційного навчання. До них ще можна додати популярні вебсервіси і навчальні платформи GOOGLE CLASSROOM, MOODLE, BUSUU, DUOLINGO і т. ін. Змінюються акценти: студентам доводиться більше читати вдома, доопрацьовувати дещо індивідуально. Самонавчання посідає провідну позицію в навчальному процесі.

Дистанційне навчання має відповідну специфіку і потребує певного перелаштування освітніх ресурсів у цьому форматі [3]. Заняття проходять у «віртуальній аудиторії». Безумовно, що спілкування через екран не додає атмосфери всеосяжного зорового контакту, унеможливує налагодження безпосередньої комунікації «обличчям до обличчя», що супроводжується з-поміж іншого невербальними засобами комунікації, якими є жестикуляція, міміка, виразний погляд, тембр, інтонація в голосі тощо. Втім, такий формат має також свої привабливі сторони. Так, функція «виставлення дидактичного матеріалу на екран», який підготовлений викладачем заздалегідь, допомагає сконцентрувати увагу студентів на головних складових теоретичного або практичного заняття. Екран «розповідає» більше завдяки візуалізації, ніж можна розповісти словами, не вдаючись до презентації. Структурований у потрібній послідовності електронний навчальний матеріал (з ефектними вставками в кольоровій гамі, з відповідними варіаціями шрифтового набору, зі вставленими малюнками, таблицями, схемами, доповнений відеорядом тощо) суттєво допомагає в проведенні якісних занять і досягненні поставленої мети. Курсор діє як указка і допомагає зорієнтуватися студентам, а також виділення тексту в Microsoft Word або виділення шрифтами, зокрема різними кольорами, забезпечує якісне зорове сприйняття навчального контенту. Сучасні електронні навчально-методичні матеріали є креативним доробком викладача, відповідно націлені на продукування потрібного дидактичного ефекту. Цифровізація освіти забезпечує безперервність оновлення й осучаснення навчальних програм і дидактичних матеріалів.

У кожного із суб'єктів вищої освіти є власна зона відповідальності. І є те, що доцільно назвати зоною спів-відповідальності, коли від викладача залежить безпосередньо організація якісного заняття, якісно підібраний навчальний матеріал, перфектно вибудована структура заняття, але й студент має зобов'язання уважно слухати пояснення, ставити питання у разі нерозуміння або для уточнення чи прояснення незрозумілого, якісно виконувати завдання, винесені на самостійне опрацювання, частіше обирати індивідуальні творчі завдання для досконалішого опанування навчального матеріалу, і насамкінець бути підготовленим до занять. Спів-відповідальність лежить у площині партнерської взаємодії і співробітництва задля здобуття якісних показників успішності студента/-ів.

Саме підготовлений до заняття студент виявляє активність під час практичного заняття, а не є пасивним споглядачем. Зрозуміло, що успішність навчальної діяльності здобувачів вищої освіти залежить від рівня сформованості навчальної мотивації на момент вступу до вищого навчального закладу, проте важливо зберегти і примножити мотивованість у виконуваний навчальній діяльності, що є проявом навчальної активності. Вмотивовані студенти краще справляються з поставленими навчальними завданнями.

В онлайн-форматі викладачеві складно утримувати у полі зору всю онлайн-аудиторію, стежити за роботою кожного студента упродовж заняття, оскільки з-поміж іншого йому належить розв'язувати низку організаційних завдань під час занять: підтримувати і не втратити темп заняття, опитати якомога більшу кількість студентів, вкласти з навчальним матеріалом у відведений для заняття час, максимально, наскільки це можливо, тримати в полі зору віртуальну аудиторію, стежити за присутністю-відсутністю студентів на онлайн-занятті тощо. У позааудиторний час викладач витрачає певний час на пошук якісного інтернет-контенту для полегшення сприйняття студентами навчального матеріалу на заняттях і для самостійного опрацювання.

Упродовж навчального семестру викладач підтримує зв'язок зі студентами через онлайн-ресурси, розсилає домашні завдання, дидактичні опорні конспекти занять з необхідними інтернет-посиланнями, що полегшує процес самопідготовки студента, який в один клік відкриває необхідний матеріал для самостійного опрацювання. Файли з домашніми завданнями, розписані за датами, з указівкою навчальних посібників, тривало зберігаються і дають можливість зорієнтуватися студентам, які пропустили заняття з певних причин.

Всесвітня мережа Інтернету накопичує все нові інтернет-ресурси для вивчення іноземних мов, зокрема французької мови. Для вивчення французької мови доцільно використовувати

навчальні сайти у вільному доступі, де можна підшукати потрібний автентичний дидактичний матеріал: Busuu, TV5Monde, Français facile, Le Pont du FLE, Français avec Pierre, Bonjour de France та деякі інші.

Якщо говорити про викладання іноземної мови у дистанційному форматі, то навчання таких аспектів як читання, усне мовлення й аудіювання може забезпечуватися на потрібному рівні, гірше з навчанням письма. З цим аспектом студентіві прийдеться працювати більше самостійно і достатньо наполегливо. Відповідно викладачеві складніше здійснювати контроль засвоєння навичок письма. Саме тому доцільно пропонувати студентіві виконувати гугл-диктанти з самоконтролем, вправи на підстановку складних фонем і буквосполучень на позначення специфічних іншомовних звуків, вправи на трансформацію мовних клішованих виразів, вправи на переклад з можливістю самоперевірки. Розвиток навичок іншомовного письма тісно пов'язаний з якісним навчанням інших видів мовленнєвої діяльності.

Серед недоліків дистанційного формату занять з іноземної мови слід назвати невважене і нераціональне використання гугл-перекладу. Деякі студенти вдаються до такого оманливого виконання завдань, попередньо не опрацювавши досконало навчальний матеріал. Звісно, що такий підхід є цілком невиправданим, тягне за собою низку проблем щодо якісного засвоєння навчального матеріалу. Студенти, які з якихось причин відволікаються від своїх безпосередніх обов'язків учитися і здобувати якісну освіту за фахом, допускають виконання похашцем домашніх завдань, уникають своєчасного відпрацювання пропущених занять, заганяють себе у глухий кут безвиході і, що найгірше, втрачають мотивацію до навчання. У таких випадках формальна пасивність, затягнена у часі, приводить до непереможних обставин прояву неуспішності.

Скільки б не було навчальних матеріалів в онлайн-доступі, викладачеві доводиться їх підлаштовувати під потреби студентів, урахуваючи їх рівень, зацікавленість, а також брати до уваги актуальність навчального матеріалу.

Отже, досягнення якісних показників успішності здобувачів вищої освіти у дистанційному форматі навчання є викликом сьогодення й вимагає застосування інтерактивних форм роботи у «віртуальній аудиторії», безперервного осучаснення навчальних програм, навчальних дидактичних матеріалів, які використовуються на заняттях.

Список бібліографічних посилань

1. Василюк, А., Дей, М., Базелюк, М. та ін. (2019). *Якість вищої освіти: теорія і практика*. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 176 с.
2. Lebrun, M. (2011). Impacts des TIC sur la qualité des apprentissages des étudiants et le développement professionnel des enseignants: vers une approche systémique. *Sciences et Technologies de l'Information et de la Communication pour l'Education et la Formation*, [online] 18. Pp. 287 – 316. Available at: https://www.persee.fr/doc/stice_1952-8302_2011_num_18_1_1028 [Accessed 10 Dec.2023].
3. Opanasenko, Yar., Novikova, V. (2023). L'enseignement à distance dans l'enseignement supérieur. L'expérience de la pandémie de COVID-19 et de la guerre en Ukraine. *Éducation et socialisation*, [online] 68. Available at: <https://doi.org/10.4000/edso.23390> [Accessed 17 Dec.2023].

References

1. Vasyliuk, A., Dei, M., Bazeliuk, M. et al. (2019). *Yakist vyshchoi osvity: teoriia i praktyka* [Quality of higher education: theory and practice]. Kyiv; Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M. M., 176 s.
2. Lebrun, M. (2011). Impacts des TIC sur la qualité des apprentissages des étudiants et le développement professionnel des enseignants: vers une approche systémique [Impacts of ICT on the quality of student learning and the professional development of teachers: towards a systemic approach]. *Sciences et Technologies de l'Information et de la Communication pour l'Education et la Formation* [Information and Communication Sciences and Technologies for Education and Training], [online] 18. Pp. 287 – 316. Available at: https://www.persee.fr/doc/stice_1952-8302_2011_num_18_1_1028 [Accessed 10 Dec.2023].
3. Opanasenko, Yar., Novikova, V. (2023). L'enseignement à distance dans l'enseignement supérieur.

L'expérience de la pandémie de COVID-19 et de la guerre en Ukraine [Distance learning in higher education. The experience of the COVID-19 pandemic and the war in Ukraine]. *Éducation et socialisation* [Education and socialization], [online] 68. Available at: <https://doi.org/10.4000/edso.23390> [Accessed 17 Dec.2023].

Чурсіна Людмила Василівна. Якість освіти в дистанційному форматі навчання.

У цьому дослідженні розглядається питання забезпечення якості освіти у дистанційному форматі навчання. Робиться акцент на синергії функційних зобов'язань викладача і сфери відповідальності студента, що в сукупності має бути націлено на досягнення якісних показників у навчальному процесі. У кожного суб'єкта вищої освіти власна зона відповідальності. На вістрі спів-відповідальності перебуває навчальна мотивація здобувачів вищої освіти, від неї залежить якість навчання. Рівень сформованості навчальної мотивації студента визначає характер його навчальної діяльності. Навчальна мотивація відіграє суттєву роль у заохоченні здобувача вищої освіти до регулярного виконання навчальних завдань, до виявлення активності під час заняття, до самонавчання.

Застосування дистанційного формату навчання робить актуальним перехід до інтерактивного навчання з фронтальними й кооперативними формами навчальної діяльності. Відповідно до цього викладач урізноманітнює структуру заняття і розробляє до нього навчальний дидактичний матеріал в електронному вигляді, з застосуванням наявних мультимедійних інструментів.

Ключові слова: дистанційне навчання, суб'єкт вищої освіти, якість освіти, зона відповідальності, навчальна мотивація, інтерактивне навчання.

Chursina Lyudmila. Quality of education in distance learning format.

The question of how to ensure the quality of education in a distance learning format has been examined in this study. The emphasis is on the synergy between the functional obligations of the teacher and the sphere of responsibility of the student, which collectively should be aimed at achieving quality indicators in the educational process. Each stakeholder of higher education has its own area of responsibility. Academic motivation of stakeholders of higher education is at the forefront of co-responsibility, the quality of education depends on it. The nature of a student's educational activity is determined by their level of educational motivation. Educational motivation is a crucial factor in encouraging stakeholders of higher education to regularly engage in educational tasks, actively participate in classes, and engage in self-study. It is the distance learning format that makes the transition to interactive learning with face-to-face and cooperative forms of educational activity relevant. To achieve this, the teacher varies the lesson structure and creates electronic educational materials using multimedia tools that are available.

Key words: distance learning, stakeholder of higher education, quality of education, area of responsibility, learning motivation, interactive learning.

І. С. Шевченко, І. В. Змілова

НАБУТТЯ СТУПЕНЮ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ: ВИКЛИКИ ДЛЯ НАУКОВОЇ СПІЛЬНОТИ В УКРАЇНІ

Наукова спільнота України переживає період важливих реформ, розпочатих і активно впроваджуваних Міністерством освіти і науки незважаючи на виклики війни. Дослідники у різних галузях знань мають не тільки вправно вивчати свою царину науки, робити відкриття, здобувати нове знання, а й опановувати нові правила адміністрування науки. В сучасних умовах вони знаходять для цього час і можливості, незважаючи на проблеми з устаткуванням, матеріальним забезпеченням дослідницької бази, що утворились для технічних наук, та в умовах необхідності повного переосмислення теоретичної бази, якщо вона викокристовувала здобутки радянських часів, – для наук гуманітарних.

З одного боку, сучасна реформа максимально наближує процедурні аспекти роботи над дисертацією доктора філософії і її захисту в Україні до американських відповідників. Роки експериментів, аналізу результатів і вивчення безлічі літератури ведуть здобувача до захисту дисертації – логічного завершення його власної освітньо-наукової траєкторії.

З іншого боку, процедурні вимоги набуття ступеню PhD в Україні суттєво відрізняються: порівняно з США вони ускладнені у частині обов'язкових публікацій. Згідно з Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти/ наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, велика роль приділяється публікації результатів дослідження здобувача у певних журналах, які не є обов'язковими для здобувача в США. На відміну від США, Порядок вимагає оприлюднення результатів дослідження у певних виданнях, до яких належать:

- періодичні наукові видання, проіндексовані у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus (крім видань держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором);
- видання, віднесені до першого – третього квартилів (Q1-Q3) відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports.

Належність наукового видання до першого – третього квартилів (Q1-Q3) відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports визначається згідно з рейтингом у році, в якому опублікована відповідна публікація здобувача або у разі, коли рейтинг за відповідний рік не опублікований на дату утворення разової ради, згідно з останнім опублікованим рейтингом.

Слід зупинитись на доцільності орієнтації українських реформ на публікації робіт українських дослідників у виданнях, індексованих у Web of Science Core Collection та/або Scopus. З одного боку, їх роль для науковців Заходу не є такою визначальною, як це зафіксовано МОН для вітчизняних дослідників; з іншого, стаття у таких виданнях, як правило, є закритою (closed access – платною для скачування), тобто автор не має права її розпоширювати навіть серед власних колег. Тож все більше науковців США і Європи сьогодні відмовляються у такий спосіб фактично «поховати» свої новітні досягнення. Нарешті, наукометричні бази даних Web of Science Core Collection та/або Scopus викликають чимало питань щодо їх ставлення до російської періодики та інших публікацій країни-агресора; як приклад, база Scopus індексує філологічний журнал як російський (!), хоча він видається після 2014 року в анексованому українському Криму.

Американські університети дають чимало порад щодо підготовки до захисту дисертації. Всі вони засвідчують, що захист є радше формальністю; це процедура, що (а) вузько сфокусована на дисертації здобувача, (б) не вимагає залучення топ спеціалістів і (в) не передбачає широкої наукової дискусії. А саме, вибір дисертаційного комітету (dissertation committee) в США здійснює сам здобувач, виходячи з того, як він оцінює очікування членів комітету щодо його роботи [1]. При цьому університети надають здобувачу пораду «уникайте популярних і видатних викладачів» як членів дисертаційного комітету і «обирайте тих, кого ви дуже добре знаєте» і хто може стати у нагоді у майбутньому [1].

На відміну від такого підкреслено утилітарного ставлення до захисту в США, в Україні захист дисертації донедавна передбачав змагальність, відкритість та широку наукову дискусію. (а) Постійна спеціалізована вчена рада налічувала, як правило, не менш 14 провідних спеціалістів певної галузі, (б) вони забезпечували глибокий і всебічний аналіз дисертації в ході захисту в режимі питань–відповідей; (в) процедура захисту завершувалась широкою дискусією, яка не тільки оцінювала роботу здобувача, але й виходила за її вузькі межі, надавала оцінки новітнім теоріям, окреслювала напрямки подальших наукових розвідок у певній царині. Останнє важко переоцінити: всі аспіранти і їх керівники у ЗВО, де функціонувала постійна спеціалізована вчена рада, мали своїм обов'язком відвідувати захисти і вчитись на їх прикладах. У такий спосіб наукова думка активно поширювалась, наукова спільнота безпосередньо залучалась до підготовки кадрів вищої кваліфікації.

Нарешті, набуття статусу доктора філософії на Заході повністю позбавлене вікової дискримінації, між тим, як в Україні необхідність навчання і виконання роботи в жорстко обмежений термін (4 роки з урахуванням захисту) фактично позбавляє здобувача можливості проводити дослідження за індивідуальною траєкторією (більше 4 років) або долучитись до наукової роботи людям старшого віку.

Сказане свідчить про важивість і актуальність реформування адміністрування наукових досліджень в Україні. Проведений короткий аналіз процедур захисту PhD дисертацій в Україні і США виявляє важливіші розбіжності, що закорінені у розумінні статусу доктора філософії як освітнього або наукового. Сьогодні в Україні PhD – третій освітній ступінь на відміну від його колишнього відповідника «кандидата наук» – наукового ступеня. Отже перспективою є подальше переосмислення вітчизняною науковою спільнотою місця у її лавах доктора філософії, організації освітньої і дослідницької діяльності здобувача і захисту його дисертації.

Список бібліографічних посилань

1. Sirisilla, S. (2022). *13 Tips to Prepare for Your PhD Dissertation Defense*. Available at: <https://www.enago.com/academy/tips-prepare-phd-dissertation-defense/> [Accessed 15 Nov. 2023].

Шевченко Ірина Семенівна, Зміїова Ірина Володимирівна. Набуття ступеню доктора філософії: виклики для наукової спільноти в Україні

Поданий матеріал сфокусовано на аналізі важливої і актуальної проблематики реформування адміністрування освітньо-наукових досліджень здобувачів в Україні. Автори проводять короткий аналіз вимог, рекомендацій і процедур захисту PhD дисертацій в Україні і США і вказують на важливіші розбіжності, що закорінені у розумінні статусу доктора філософії як освітнього або наукового. Вони показують, що чимало проблем викликані зміною у розумінні статусу PhD в Україні XXI століття як третього освітнього ступеня на відміну від його колишнього відповідника «кандидата наук», який був науковим ступенем. Автори вказують на необхідність для вітчизняної наукової спільноти продовжити переосмислення місця доктора філософії, а також оптимізації організації освітньої і дослідницької діяльності здобувача і процесу захисту його дисертації.

Ключові слова: наукова спільнота, реформування, доктор філософії, процедура, публікація.

Shevchenko Iryna, Zmiiova Iryna. Obtaining a PhD degree: challenges for the scientific community in Ukraine

The material presented here is based on the analysis of important and topical issues of reforming the administration of graduates' studies and research in Ukraine. The authors provide a brief analysis of the requirements, recommendations, and procedures for defending PhD dissertations in Ukraine and the United States and point out the most important differences that are rooted in the understanding of the status of a doctor of philosophy as educational or scientific. They claim that many problems are caused by the change in the understanding of the status of PhD in Ukraine in the twenty-first century as a third educational degree, as opposed to its former counterpart, the "candidate of sciences," which was a scientific degree. The authors point to the need for the national scientific community to continue rethinking the place of the Doctor of Philosophy, as well as to optimize the organization of the doctoral education and research activities and the process of defending his or her dissertation.

Key words: Doctor of Philosophy, procedure, publication, reform, scientific community.

ДИFUЗНІСТЬ ШКІЛЬНИХ УЧНІВСЬКИХ СПІЛЬНОТ ЯК НАСЛІДОК МАСОВОЇ МІГРАЦІЇ ПІД ВПЛИВОМ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ (на прикладі прикордонного міста)

Повномасштабна військова російська агресія докорінно змінила життя переважної більшості українців. Особливо вразливими виявилися мешканці прикордонних областей. Руїнування інфраструктури міст та містечок, втрата житла і близьких людей, страх за життя дітей змушувало родини мігрувати як в межах області і країни, так і далеко за кордон. Як свідчать дослідження Gradus Research, за перші одинадцять місяців війни кожен третій українець став мігрантом, при цьому понад 9 млн. – зовнішніми [1]. Із їх числа понад 600 тис. дітей шкільного віку. Міграційні процеси торкнулися майже 13 тис. родин вчителів [2].

У Харкові, який опинився в епіцентрі воєнних подій з першої хвилини війни, міграційні процеси торкнулися більшості школярів, при чому розподіл на окремі категорії в межах різних районів суттєво різниться в залежності від маркерів небезпеки, таких як ступінь руйнування інфраструктури та житлових будинків, відсутність спеціально обладнаних укриттів у житлових масивах, значна частота обстрілів, тощо (див. рис. 1).

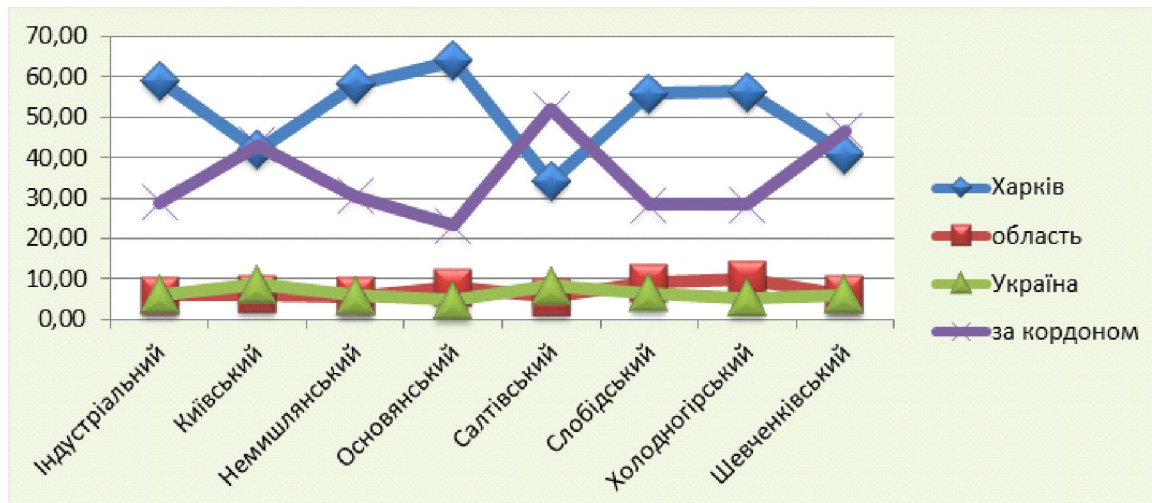

Рис. 1. Диференціація учнівських спільнот за місцем перебування (% від загальної чисельності учнів району), вересень 2022 [за статистичними даними]

Отже міграція як внутрішня, так і зовнішня призвела до суттєвих змін в учнівських шкільних спільнотах м. Харкова.

Саме поняття спільнота за українським тлумачним словником розуміється як об'єднання людей зі спільними умовами життя, інтересами, єдиною метою тощо [3]. Тож належність до спільнот базується на суб'єктивних характеристиках, прагненнях та інтересах осіб, які до нього належать [4]. У довоєнний час, у залежності від специфіки закладу освіти, його місії, належність до шкільної спільноти означала не лише подібність роду діяльності, а й схожість в освітніх традиціях, спільність у дотриманні соціальних норм, єдність інтересів та цінностей, дотичність до формування корпоративної культури, в переважній мірі слідування аналогічному способу життя, наявність специфічної сукупності соціальних зав'язків та ін.

Міграція та часткове повернення, в тому числі і тимчасове призвело до певного розшарування освітньої спільноти, зокрема учнівської, на рівнях міста, району, окремого закладу (див. рис.2).

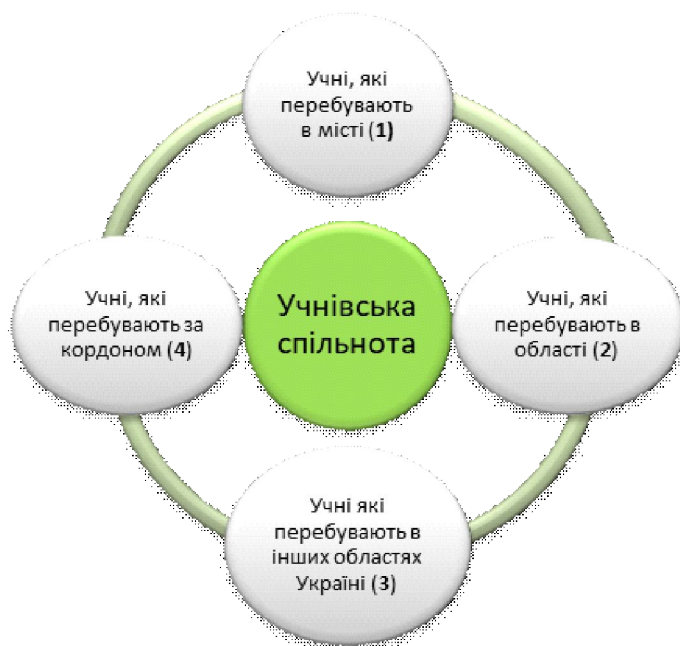

Рис. 2. Компоненти учнівської шкільної спільноти, вересень 2022

Конкретизація цих процесів на прикладі Харківського ліцею №14, де у січні 2022 року навчалось більш ніж 1300 учнів, демонструє, що на сьомому місяці війни відбулося кількісне зменшення учнівської спільноти більше ніж на 15 %. При цьому виїхало за кордон від 36 до 56% школярів, залишилися в місті від 11% до 28 % в окремих паралелях. Через рік відсоток тих, хто перебуває в Харкові збільшився до 39–55%, а тих, хто продовжує проживати за кордоном зменшився до 29–40%. Проте останній показник залишається високим і тримається у межах третини учнівської спільноти (див. табл.).

Таблиця

Розподіл учнівської спільноти Харківського ліцею №14 за міграційними групами (% від загальної кількості учнів)

Паралель класів	Групи							
	Перебувають в Харкові		Перебувають в Харківській області		Перебувають в інших областях України		Перебувають за кордоном	
	09.2022	09.2023	09.2022	09.2023	09.2022	09.2023	09.2022	09.2023
1	23	39	9	7	29	21	39	33
2	20	52	11	5	29	8	40	35
3	21	48	10	4	26	9	43	39
4	11	47	14	10	36	14	39	29
5	23	41	9	11	32	13	36	35
6	22	44	9	7	17	8	52	40
7	20	50	7	6	26	6	47	38
8	17	45	13	6	25	12	45	37
9	27	55	6	5	14	6	53	34
10	28	51	17	9	11	5	44	35
11	15	-	6	-	23	-	56	-

Встановлення єдиного формату здобуття освіти, дистанційного, надало можливість школярам належати одночасно як до «довоєнних» спільнот, так і до нових, за іншим місцем

перебування. Отже достатньо значима частка дітей шкільного віку опинилися як у віртуально-звичному середовищі, так і в іншому, реально-конкретному просторі, яке включає в себе нове просторове, поведінкове, дійове та інформаційне соціокультурне оточення. Саме категорія школярів, які перебувають за кордоном й продовжують здобуття освіти в новому освітньому закладі, відчули себе в іншому «соціокультурному просторі», де задовольняються потреби в контактах з соціальним світом, відбувається освоєння і присвоєння можливостей іншого соціального середовища (в тому числі у дозвілєвій сфері) на основі суб'єктивного їх сприйняття [5]. І чим тривалішим є інтегрування особистості в інший (європейський, американський, східний) освітній простір, тим в більшій мірі відбудеться трансформування її особистісної культури, системи цінностей, моделей поведінки, руйнування попереднього звичного способу життя, і в загалі становлення нової культурної ідентичності.

Якщо взяти до уваги широку географію міграції представників учнівської шкільної спільноти: від Австралії та Японії до Канади і Америки, тож можна припустити проникнення доволі різних культур й прихильність діаметрально протилежним життєвим цінностям.

Розглянемо даний процес крізь призму поняття дифузії, яке в соціологічному енциклопедичному словнику розглядається як «поширення та прийняття об'єктів (інновацій, інформації, елементів культури) у соціальній системі або запозичення, засвоєння елементів іншої культури» [6].

У зв'язку з дифузійністю шкільних спільнот, сенс якої полягає в запозиченні та поширенні певних культурних рис, зразків й просуванні їх в середині спільноти від однієї групи осіб до іншої як компонентів конкретних об'єднань, може відбуватися витиснення/заміщення тих культурних й ментальних категорій, з якими індивід себе ототожнює. З одного боку, привнесення в українську культуру елементів різних культурних систем може мати позитивний ефект у післявоєнний період відбудови нашої держави. З іншого боку, є ризик просування дестабілізуючих наративів, що з великою часткою вірогідності може призвести до девальвації базових цінностей і норм українського суспільства.

Зрозуміло, що частина учнівської спільноти, яка залишається в місті в період постійних сирен та обстрілів, або та, яка повернулась до Харкова із найбільш безпечного місця України в призабуту військову реальність мають підвищений рівень тривожності, суттєві психотравми, вони не впевнені в своєму світлому майбутньому і в більшій мірі схильні до впливу емоційно стабільних однолітків, які майже за два роки адаптувались до іншої реальності. Отже перед інституціями, дотичними до шкільної освіти, зокрема університетами, постає проблема щодо визначення важелів урівноваження ризиків як неповернення українських громадян старшого шкільного віку до України, так і часткового відтоку тих, які в даний час перебувають в межах країни.

Список бібліографічних посилань

1. Морозов, О. (2023). *Кожен третій українець став мігрантом з початку повномасштабного вторгнення*. The Village. [online] Available at: <https://www.village.com.ua/village/city/city-news/335717-kozhen-tretiy-ukrayinets-stav-migrantom-z-pochatku-povnomasshtabnogo-vtorgnennya> [Accessed 22 Januri]
2. Астахова, К. В. (2023) *Інституціональне забезпечення розвитку освітніх структур в умовах зростаючої невизначенності*. В: Привабливість навчального закладу : складові та тренди. Харків, с.9 -12
3. *Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ – Ірпінь : Перун, 2005.*
4. Kenny, E.L. (July 23, 2007). Instituting school reform; program trains and supports parents to improve schools. The News Journal. Wilmington, DE.
5. Міхеєва, О., Мищак, Л.(2023). *Нові умови соціокультурного середовища студентської молоді*. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота», (1(52)), 115–118. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2023.52.115-118>.

6. *Соціологія: короткий енциклопедичний словник*. Уклад.: В.І.Волович, В.І.Тарасенко, М.В.Захарченко та ін. Під заг.ред.В.І.Воловича <https://sociology.knu.ua/en/library/sociologiyakorotkiy-enciklopedichniy-slovnikukladvivolovich-vitarasenkommvzaharchenko-ta-pid> [Accessed 21 Januri]

References

1. Morozov, O. (2023). Kozhen tretii ukrainets stav mihrantom z pochatku povnomasshtabnoho vtorhnennia [One in three Ukrainians has become a migrant since the beginning of a full -scale invasion]. The Village. [online]. Available at: <https://www.village.com.ua/village/city/city-news/335717-kozhen-tretyi-ukrayinets-stav-migrantom-z-pochatku-povnomasshtabnogo-vtorgnennya> [Accessed 22 Jan 2024].
2. Astakhova, K. V. (2023) Instytutsionalne zabezpechennia rozvytku osvitych struktur v umovakh zrostaiuchoi nevyznachennosti [Institutional support for the development of educational structures in conditions of growing uncertainty]. V: Pryvablyvist navchalnoho zakladu :skladovi ta trendy [The attractiveness of the school: components and trends]. Kharkiv, s.9 -12.
3. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great Interpretative Dictionary of Modern Ukrainian Language] : 250000 / uklad. ta holov. red. V. T. Busel. Kyiv – Irpin : Perun, 2005.
4. Kenny, E.L. (July 23, 2007). Instituting school reform; program trains and supports parents to improve schools. The News Journal. Wilmington, DE.
5. Mikheieva, O., Myshchak, L.(2023). Novi umovy sotsiokulturnoho seredovyscha studentskoi molodi [New conditions of socio -cultural environment of student youth]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: «Pedagogika. Sotsialna robota» [Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series: «Pedagogy. Social work»], (1(52), 115–118. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2023.52.115-118>.
6. Sotsiologhiia:korotkyi entsyklopedychnyi slovnyk [Sociology: a short encyclopedic dictionary]. Uklad.: V.I.Volovych, V.I. Tarasenko, M.V. Zakharchenko ta in. Pid zah.red.V.I.Volovycha <https://sociology.knu.ua/en/library/sociologiyakorotkiy-enciklopedichniy-slovnikukladvivolovich-vitarasenkommvzaharchenko-ta-pid> [Accessed 21 Jan 2024].

Шкурпет Наталія Іванівна. Дифузність шкільних учнівських спільнот як наслідок масової міграції під впливом повномасштабної військової агресії (на прикладі прикордонного міста).

Автором здійснена спроба розкриття особливості «міграційних груп» як складових компонентів шкільної учнівської спільноти, розшарування яких відбулося в період інтенсивних міграційних процесів у прифронтовому місті, що викликані повномасштабною військовою російською агресією. Висловлено припущення щодо багатовекторного впливу тривалості перебування значної частини дітей шкільного віку в іншому соціокультурному просторі, зокрема на їхню українську громадянську ідентичність, вірогідності їхнього поступового ототожнення з різними культурними та ментальними категоріями. Окреслено переваги та ризики подальшого «дифузійного поєднання» різних міграційних груп. Актуалізується проблема неповернення українських громадян старшого шкільного віку та міграції тих, які в даний момент перебувають в межах країни в разі довготривалого військового конфлікту. І в зв'язку цим відзначається необхідність розроблення програм інституціями щодо нівелювання ризиків девальвації базових цінностей і норм українського суспільства.

Ключові слова: учнівська спільнота, ідентичність, міграційні групи, дифузність шкільних спільнот.

Shkurpet Nataliya. Diffusion of School Student Communities as a Consequence of Mass Migration under the Influence of Full-Scale Military Aggression (on the Example of a Border City).

The author tried to reveal the peculiarities of “migration groups” as components of the school student community, the stratification of which occurred during the period of intensive migration processes in the front-line city, caused by full-scale Russian military aggression. Assumptions are made regarding the multi-vector influence of the length of stay of a significant part of school-age children in another socio-cultural

space, in particular, on their Ukrainian civic identity, the probability of their gradual identification with various cultural and mental categories. The advantages and risks of the further “diffusion combination” of various migration groups are outlined. The problem of the non-return of Ukrainian citizens of high school age and the migration of those who are currently within the country in the event of a long-term military conflict is being updated. And in this connection, the need to develop programs by institutions to level the risks of devaluation of basic values and norms of Ukrainian society is noted.

Key words: student community, identity, migration groups, diffuseness of school communities.

О. Л. Яременко

ІДЕНТИЧНІСТЬ І СУВЕРЕНІТЕТ ЯК МОДАЛЬНОСТІ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Ідентичність як історично надана соціальна реальність розвивається під зворотним впливом всієї сукупності породжених нею ціннісно-інституційних ресурсів суспільства, включаючи його активну суб’єктність, інтегруючий потенціал національного інтересу, процесуючий суверенітет, стійку інституційну структуру та динамічний чинник ендегенних реформ. Відбиток актуальності на історичній сутності національної ідентичності адаптує її до потреб сьогодення, але водночас існують межі адаптації, які соціуму не можна переступити без втрати ідентичності [4, с. 22].

Сучасним трактуванням ідентичності не вистачає розуміння її як елементу спільного буття людських груп, таких як етноси, нації та країни. Є сенс поглянути на ідентичність більш широко, не лише як на елемент індивідуальної реальності, а ще й важливий чинник стійкості та гнучкості соціально-економічної системи як цілісності. Саме чинники ідентичності покладені в основу системи розпізнавання “свій-чужий”, і тому ідентичність структурує систему не лише статично, але й динамічно, в процесі пристосування до змін, забезпечуючи потрібну узгодженість реакцій.

Не можна зводити ідентичність лише до чинників унікальності, тому що будь-який суб’єкт є живим втіленням єдності всезагального, особливого та унікального [1]. Ідентичність виступає як фундаментальна сукупність відносно жорстких соціально-генетичних програм, що сформувалися у ході історичного розвитку, проявляються як стійкі стимули та очікування людей та їх груп у соціальному середовищі і забезпечують відтворення суб’єктів на довгих інтервалах еволюції (як мінімум, упродовж життєвого циклу). Розгортання та відтворення ідентичності нації через її суб’єктність, національний інтерес, інституційну структуру і ендегенні реформи кристалізується у національному суверенітеті як способі дій держави у зовнішньому та внутрішньому середовищі. З одного боку, суверенітет як діяльність з відтворення ідентичності є процесом зняття невизначеності життєдіяльності національної господарчої системи у процесі її функціонування і еволюції. З іншого боку, суверенітет може розглядатися як національний внесок у зниження невизначеності глобального розвитку.

Ідентичність як гранична соціальна структура (своєрідна межа “зернистості”) виступає внутрішньою межею гібридної системи “мирвійна” в умовах загроз потенційно деструктивних трансформацій. Небезпека “гібридної” ідентичності полягає в тому, що вона як чинник невизначених та нестійких очікувань не є інструментом зниження загальної невизначеності, а є її додатковим джерелом. Прямим проявом нормальної *спільної ідентичності* всередині оптимально цілісної господарської системи є, по-перше, більш-менш оптимальний рівень трансакційних витрат, по-друге, переважний вектор спрямованості інституційної довіри: він або спрямований всередину системи, якщо система самодостатня, або у зовнішній простір – якщо система перебуває у стані пошуку зовнішньої інформації та зовнішніх ресурсів.

На підставах такого розуміння ідентичності та її місця у національній соціально-економічній системі виникає можливість послідовного розроблення критеріїв узгодженого використання

інструментів внутрішньої довіри як таких, що мають прямо корелювати з національною ідентичністю: стійкість грошової одиниці, стабільність податкового режиму, стимулююча державна інвестиційна політика, політика соціальних гарантій, зовнішньоекономічна стратегія. Це надає можливість істотно підвищити ступінь узгодженості основних напрямів державної регуляторної політики.

Суттєвою характеристикою будь-якої господарської системи та її ідентичності є її *інституційна ємність* як кількість змістовних норм, які здатний засвоїти суб'єкт без порушення ідентичності; інституційна ємність не є нескінченною; норми, що не засвоюються через перевищення інституційної ємності, будучи формально імplementовані шляхом максимально точного копіювання, є джерелом хаосу гібридної системи “мир-війна”; у цьому випадку енергія трансформації у вигляді зовнішніх інституційних та фінансових ресурсів може перетворюватися на внутрішній хаос у вигляді масового рейдерства, інноваційних форм корупції, деградації системи соціальних статусів, соціопатії. Характерно, що Дж. Акерлоф і Р. Крентон розглядають ідентичність (*identity*) у контексті глибокої вкоріненості (*deeply held*) [2]. Гібридна система не має глибокої вкоріненості, й тому породжує ентропійні процеси у суспільстві та економіці.

Адаптивно-динамічний аспект інституційної основи економіки характеризується *змiнами* норм та правил [3]. Інституційна система економіки має певний *запас змінності* як потенціал збереження та відтворення основних функціональних зав'язків суб'єктів у ході пристосування до змін; його перевищення виступає як *зайві зміни*, які порушують цілісність функціональних структур соціуму (норму реакції), що призводить до падіння ефективності; накопичений запас змінності є функцією часу історичного існування соціуму.

Соціум може витримати порівняно більш широкий спектр змін, якщо у минулому він вже пройшов аналогічні або близькі за глибиною, тривалістю та напрямом інституційні зміни, що може розцінюватися як своєрідне щеплення. Прикладом може слугувати сучасний Китай, в історії якого можна знайти зразки та аналоги державно-ринкових реформ, що відбуваються в країні останні 45 років, починаючи з реформ Ден Сяопіна. Врахування ризику зайвих змін потребує від регуляторних органів держави організації інституційного моніторингу та аналізу макроекономічної стабільності й інвестиційної привабливості у контексті реакції на реформи. Складовою такого моніторингу має стати розроблення та використання критеріїв фактичного рівня мобільності ресурсів.

Здатність більш-менш замкнутої господарської системи до національно вкоріненого розвитку залежить від її резервів та запасу мінливості. Інтенсивні зміни інституційного, структурного та технологічного устрою економіки потребують значних ресурсів, які використовуються з відносно низькою ефективністю з точки зору поточних критеріїв. Справа в тому, що в момент перебування в стані мобільності ресурс не використовують за призначенням. Виникає дилема: або розвиток, який вимагає аномальної мобільності ресурсів, або висока поточна ефективність, що вимагає зв'язування ресурсів за їх прямим призначенням. Підкреслимо, що маються на увазі не поточні адаптивні покращення системи, а вихід її на якісно новий рівень рівноваги із середовищем. Тому макроекономічна політика в країнах з економікою, що розвивається, має будуватися на основі врахування складної сукупності наявних інституційних передумов та механізмів, що впливають на канали взаємодії та еластичність макроекономічних параметрів, а відповідно – на характер та тісноту їхнього зв'язку.

Якщо елемент господарської системи здатний витримувати та відтворювати ідентичність на інтервалах, що не нижчі за його життєвий цикл, то такий елемент отримує шанс набутти атрибута *суб'єктності*. Суб'єктність – це забезпечена ресурсами та компетенціями практична здатність приймати рішення щодо відтворення власної ідентичності на підставах утримання актуальних та довгострокових цілей та критеріїв всередині соціуму.

Суб'єкт – це активний елемент господарської системи, що володіє декількома ступенями свободи, рух у яких детерміновано внутрішніми умовами його відтворення, і лише в кінцевому

підсумку входить в умови відтворення системи загалом. Свобода є корінною ознакою суб'єкта, яка свідчить про належну повноту його відповідальності.

Системний зміст "суб'єктного принципу" побудови системи полягає у більш високій здатності до адаптації та саморозвитку (гетерогенного ускладнення). Системи, які побудовані на суб'єктному механізмі відтворення, здатні допускати більш високий рівень невизначеності, що не руйнує їх як цілісність. Завдяки суб'єктному механізму функціонування системи, вона має можливість декомпозиції генеральної невизначеності в сукупність часткових невизначеностей, які прив'язуються до окремих суб'єктів, набуваючи саме тим форму ризику.

У цьому випадку сума окремих невизначеностей може виявитися меншою за вихідну величину, тобто відбувається процес з негативною синергією. Виявляється це у розподілі невизначеностей у часі: час існування суб'єктів менший за час існування системи загалом. У цьому своєрідна визначеність – суб'єкт обов'язково загине. Загибель окремого суб'єкта є законом життя системи.

Національний інтерес є формою практичної рефлексії фундаментальної ідентичності й актуальної суб'єктності у їх конкретно-історичній єдності. Система, що функціонує на підставах національного інтересу, має можливість більш-менш ефективно знімати невизначеність життєдіяльності в умовах конфліктного нестійкого глобального середовища. Слід зробити застереження щодо невизначеності сучасного фазового переходу глобальної системи, який може супроводжуватися десуб'єктивацією та народжуванням нових ідентичностей. Але у цьому нашому аналізі ми будемо виходити з того, генезис та структурування нових ідентичностей ще не зайшов настільки далеко, щоби визначати тенденції та напрями глобального розвитку.

Проведені оцінки дають підстави визначити національний суверенітет як законодавчо та інституційно забезпечений спосіб професійних дій держави та громадянського суспільства у зовнішньому та внутрішньому середовищі на підставах суб'єктності та національного інтересу, що формує умови національного вкоріненого розвитку.

Практичне значення поняття "запас змінності" як потенціалу збереження та відтворення основних функціональних зав'язків у ході пристосування до змін надає розуміння важливості межі змін та реформ, за котрою може початися руйнація національної інституційної структури економіки. Ідеологія "чим більше реформ, тим краще" не може мати місця в системі державного управління. Фактичні результати реформ останніх 30 років дають підстави для підозр, що ця межа в Україні вже була неодноразово порушена. Цей «ризик перевищення» суттєво підсилюється в умовах початку процедур інтеграції України до ЄС.

Список бібліографічних посилань

1. Яременко, О. Л., Панкратова О. М. (2007). Інститути й економічна свобода господарювальних суб'єктів. *Економічна теорія*, 3, с. 56–71.
2. Akerlof, G. A., Kranton, R. E. (2010). *Identity Economics: How Our Identities Shape Our Work, Wages, and Well-Being*. Princeton University Press, 192 p.
3. Hill, C. (2007). The Law and Economics of Identity. *Queen's Law Journal*, vol. 32, 2.
4. Huntington, S. (2004). *Who are We? The Challenges to America's Identity*. Simon and Schuster, 428 p.

References

1. Yaremenko, O. L., Pankratova O. M. (2007). Institutions and economic freedom of business subjects. *Economic theory*, 3, pp. 56–71.
2. Akerlof, G. A., Kranton, R. E. (2010). *Identity Economics: How Our Identities Shape Our Work, Wages, and Well-Being*. Princeton University Press, 192 p.
3. Hill, S. (2007). The Law and Economics of Identity. *Queen's Law Journal*, vol. 32, 2.
4. Huntington, S. (2004). *Who are We? The Challenges to America's Identity*. Simon and Schuster, 428 p.

Яременко Олег Леонідович. Ідентичність і суверенітет як модальності локалізації глобального розвитку.

Розкрито зміст ідентичності суб'єктів як фундаментальної сукупності жорстких соціально-генетичних програм, що сформувалися у ході історичного розвитку, проявляються як стійкі стимули та очікування людей та їх груп у соціальному середовищі і забезпечують відтворення суб'єктів на довгих інтервалах еволюції (як мінімум, упродовж життєвого циклу). Показано, що ідентичність як історично надана соціальна реальність розвивається під зворотним впливом всієї сукупності породжених нею ціннісно-інституційних ресурсів суспільства, включаючи його активну суб'єктність, інтегруючий потенціал національного інтересу, процесуючий суверенітет, стійку інституційну структуру та динамічний чинник ендегенних реформ. Обґрунтовано висновок, що відбиток актуальності на історичній сутності національної ідентичності адаптує її до потреб сьогодення, але водночас існують межі адаптації, які соціуму не можна переступити без втрати ідентичності. На підставі такого розуміння доведено можливість послідовної розробки критеріїв узгодженого використання інструментів внутрішньої довіри, що прямо корелюють з національною ідентичністю: стійкість грошової одиниці, стабільність податкового режиму, стимулююча державна інвестиційна політика, політика соціальних гарантій, зовнішньоекономічна стратегія.

Ключові слова: ідентичність, межі адаптації суб'єктів, національний інтерес, суверенітет, інституційна ємність, запас змінності.

Yaremenko Oleh. Identity and sovereignty as modalities of localization of global development.

The content of subjects' identity as a fundamental set of rigid social and genetic programmes that are developed through history and manifest themselves as stable expectations of people and their groups in social environment, enabling subjects' iterations at long evolution spans. It is shown that identity as historically given social reality develops under reverse influence of all totality of valued and institutional resources of society generated by it, including its active subjectivity, integrating potential of national interest, sovereignty seen as a process, stable institutional structure, and dynamic factor of exogenous reforms. The author comes to the conclusion that the imprint of actuality on historical essence of national identity adapts it to the necessities of the present time, but at the same time there are limits of adaptation that cannot be stepped over by society without a loss to the identity. On the basis of such understanding, possibility of successive development of criteria of the concerted use of internal trust instruments which directly correlate with a national identity is well-proven as such: firmness of monetary unit, stability of the tax mode, stimulant public investment policy, social guarantees polices, external economic strategy.

Key words: identity, limits of adaptation of subjects, national interest, sovereignty, institutional capacity, supply of changeableness.

Відомості про авторів

Артеменко Анна Броніславівна

д-р філософії (з соціології), Житомирський економіко-гуманітарний інститут Університету «Україна»
a.b.renkas@ukr.net

Астахов Віктор Вікторович

канд. юрид. наук, проф., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
rector@nua.kharkov.ua

Астахова Валентина Ілларіонівна

д-р іст. наук, проф., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
rector@nua.kharkov.ua

Астахова Катерина Вікторівна

д-р іст. наук, проф., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
rector@nua.kharkov.ua

Батаєва Катерина Вікторівна

д-р філос. наук, проф., Житомирський економіко-гуманітарний інститут Університету «Україна»
bataevaekaterina72@yahoo.com

Башкір Ольга Іванівна

д-р пед. наук, проф., Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
olga.bashkir@hnpu.edu.ua

Бережна Світлана Вікторівна

д-р філос. наук, проф., Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
prorector_berezhna@hnpu.edu.ua

Берест Тетяна Миколаївна

канд. філол. наук, доц., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
tmberest@ukr.net

Бочарникова Тетяна Федорівна

канд. пед. наук, доц., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
tatyana.bocharnikova1982@gmail.com

Бриневич Віолета

д-р гуманітарн. наук, Інститут соціології Щецинського університету (Польща)

Artemenko, Anna

PhD. in Sociology, Zhytomyr Institute of Economics and Humanities of the University “Ukraine”

Astakhov, Victor

Ph.D. (Law), Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Astakhova, Valentyna

Dr.Sc. (History), Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Astakhova, Kateryna

Dr.Sc. (History), Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Bataeva, Ekaterina

Dr.Sc. (Philosophy), Professor, Zhytomyr Institute of Economics and Humanities of the University “Ukraine”

Bashkir, Olga

Dr.Sc. (Pedagogy), Professor,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

Berezhna, Svitlana

Dr.Sc. (Philosophy), Professor,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

Berest, Tetiana

Ph.D. (Philology), Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Bocharnikova, Tetiana

Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Bryniewicz Wioleta

Doctor of Humanities, Institute of Sociology of Szczecin University (Poland)

Величко Катерина Юрївна
канд. екон. наук, доц., Державний
біотехнологічний університет
eklevyna@gmail.com

Вертеши Лазло
Dr. habil, PhD з економічних наук,
PhD з юридичних наук, доц., Угорський
університет сільського господарства та
природничих наук

Віпке Клаудія
д-р екон. наук, проф., Педагогічний університет
Карлсруе (Німеччина)
claudia.wierpcke@ph.-karlsruhe.de

Войно-Данчишина Ольга Леонідівна
канд. юрид. наук, доц., Харківський
гуманітарний університет «Народна українська
академія»
kcentr@nua.kharkov.ua

Гога Наталія Павлівна
канд. психол. наук, доц., Харківський
гуманітарний університет «Народна українська
академія»
kleona1811@gmail.com

Голіков Олександр Сергійович
д-р соціол. наук, доц., проф., Харківський
національний університет імені В. Н. Каразіна
a.s.golikov@gmail.com

Губарєва Ірина Олегівна
д-р екон. наук, проф., Науково-дослідний центр
індустріальних проблем розвитку НАН України
gubarievairyna@gmail.com

Дорошенко Ганна Олександрівна
д-р екон. наук, проф., Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна
anyadoroshenkonev@gmail.com

Єременко Юлія Вікторівна
канд. соціол. наук, фізико-математичний
науковий ліцей №27 Харківської міської ради

Задніпровська Ганна Ігорівна
канд. екон. наук, доц., Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна

Velychko, Kateryna
Ph.D. (Economics), Associate Professor, State
Biotechnological University

Vértesy, László
Associate Professor, Hungarian University of
Agriculture and Life Sciences, MATE

Wiepcke, Claudia
Dr.Sc. (Economics), Professor, Pädagogische
Hochschule Karlsruhe (Germany)

Voino-Danchishina, Olha
Ph.D. (Law), Associate Professor, Kharkiv
University of Humanities “People’s Ukrainian
Academy”

Hoha, Nataliia
Ph.D. (Psychology), Associate Professor, Kharkiv
University of Humanities “People’s Ukrainian
Academy”

Golikov, Alexander
Dr.Sc. (Sociology), Associate Professor,
V. N. Karazin Kharkiv National University

Hubarieva, Iryna
Dr.Sc. (Economics), Professor, Research Centre of
Industrial Problems of Development of NAS of
Ukraine, Kharkiv, Ukraine

Doroshenko, Hanna
Dr.Sc. (Economics), Professor, V. N. Karazin
Kharkiv National University

Yeremenko, Yuliya
Ph.D. (Sociology), Physical and Mathematical
Scientific Lyceum No. 27 of the Kharkiv City
Council

Zadnieprovskya, Ganna
Ph.D. (Economics), Associate Professor,
V. N. Karazin Kharkiv National University

Зверко Тамара Василівна

канд. соціол. наук, доц., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
sm@nua.knarkov.ua

Зеленська Людмила Дмитрівна

д-р пед. наук, проф., Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
zelenskaya_ludmila@ukr.net

Змійова Ірина Володимирівна

канд. філол. наук, проф., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
izmiyova@ukr.net

Зобова Галина Миколаївна

спеціаліст вищої категорії, старший учитель, Харківський приватний ліцей «Народна українська академія» Харківської області
gzobova09@gmail.com

Іванова Ольга Анатоліївна

канд. екон. наук, доц., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
olgaiva.nua@gmail.com

Ільїна Олена Вікторівна

канд. філол. наук, доц., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»

Калініченко Людмила Леонідівна

д-р екон. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Dkl11905@gmail.com

Китиченко Тетяна Сергіївна

канд. іст. наук, КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»
e-mail: tetyanakytychenko@gmail.com

Кірвас Віктор Андрійович

канд. техн. наук, проф., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
vic.kirvas@gmail.com

Ковальчук Олена Сергіївна

д-р пед. наук, проф., Національний університет харчових технологій, Університет Екс Марсель
olenok@ukr.net

Zverko, Tamara

Ph.D. (Sociology), Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Zelenska, Liudmila

Dr.Sc. (Pedagogy), Professor, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

Zmiyova, Iryna

Ph.D. (Philology), Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Zobova, Halyna

specialist of the highest category, senior teacher, Kharkiv private lyceum “People’s Ukrainian Academy”

Ivanova Olha

Ph.D. (Economics), Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Ilna, Olena

Ph.D. (Philology), Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Kalinichenko, Lyudmyla

Dr.Sc. (Economics), Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University

Kytychenko, Tetyana

Dr.Sc. (History), Kharkiv Academy of Continuing Education

Kirvas, Victor

Ph.D. (Engineering), Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Kovalchuk, Olena

Dr.Sc. (Philology), Professor, National University of Food Technologies, University of Aix-Marseille,

Козиренко Віктор Петрович

канд. техн. наук, доц., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
kvp@pua.kharkov.ua

Козиренко Світлана Іванівна

канд. техн. наук, доц., Харківський національний університет радіоелектроніки
kozyrenko.c@gmail.com

Коллін Свен-Олоф

PhD, проф., Сканийський вільний університет (Швеція), афільований проф., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
svencollin@yahoo.com

Коморі-Глац Мія

доктор філософії (PhD), Віденський університет економіки та бізнесу (WU)
mkomori@wu.ac.at

Компанієць Вікторія Віталіївна

д-р екон. наук, проф., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
victorya.kom.ek@gmail.com

Красновський Микита Сергійович

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
krasnovskiyunik@gmail.com

Кукай Кендреса

аспірант, Угорський університет сільського господарства та природничих наук

Купрікова Галина Віталіївна

канд. філол. наук, доц., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
mifonim@ukr.net

Ляшенко Олександра Миколаївна

д-р екон. наук, проф., Український католицький університет
Lan911@ukr.net

Майборода Роман Вадимович

аспірант, Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
Info.malinovka1@gmail.com

Kozyrenko, Victor

Ph.D. (Engineering), Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Kozyrenko, Svitlana

Ph.D. (Engineering), Associate Professor, Kharkiv National University of Radio Electronics

Collin, Sven-Olof Yrjö

Ph.D. (Corporate Governance), Professor, Free University of Scania (Sweden), Affiliate Professor of the Department of Economics and Law, Kharkiv University of Humanities, the “People’s Ukrainian Academy”

Komori-Glatz, Miya

PhD, Senior Lecturer, WU Vienna University of Economics and Business (WU)

Kompaniets, Victoria

Dr.Sc. (Economics), Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Krasnovkyi, Mykyta

Undergraduate of higher education of the first (bachelor) level of higher education, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

Kukaj, Qendresa

PhD student, Hungarian University of Agriculture and Life Sciences, MATE

Kuprykova, Halina

Ph.D. (Philology), Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Liashenko, Oleksandra

Dr.Sc. (Economics), Professor, Ukrainian Catholic University

Maiboroda, Roman

ostgraduate student, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Михайлова Людмила Вілїївна

канд. філол. наук, доц., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
germ-rom-nua@ukr.net

Михайльова Катерина Геннадїївна

д-р соціол. наук, проф., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
emihaileva@gmail.com

Міттельштедт Евальд

д-р екон. наук, проф., Південно-Вестфальський університет прикладних наук (Німеччина)
claudia.wierpcke@ph.-karlsruhe.de

Молодча Наталя

канд. філол. наук, доц., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія», Віденський університет економіки та бізнесу (WU)
natalia.molodcha@gmail.com

Монастирський Георгій Олександрович

аспірант, Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»

Нестерова Марья Олександрівна

д-р філос. наук, проф., Український державний університет імені Михайла Драгоманова
marja@nesterova.com.ua

Нікітіна Віра Вікторівна

канд. філос. наук, доц., Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
vera.victor.nikitina@gmail.com

Овчаренко Катерина Вадимівна

аспірантка, Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
kateshylo96@gmail.com

Опришко Наталя Олексїївна

канд. філол. наук, доц., Харківський національний автомобільно-дорожний університет
nataopryshko21.11@gmail.com

Пасієшвілі Нана Мерабівна

д-р мед. наук, Комунальне некомерційне підприємство Харківської обласної ради «Обласний клінічний перинатальний центр»

Mykhailova, Luidmila

Ph.D. (Philology), Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Mykhaylyova, Kateryna

Dr.Sc. (Sociology), Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Mittelstaedt, Ewald

Dr.Sc. (Economics), Professor, South Westfalia University of Applied Science (Germany)

Molodcha, Natalia

Ph.D. (Philology), Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”, Vienna University of Economics and Business (WU)

Monastyrskiy, Heorhii

Postgraduate student, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Nesterova, Marja

Dr.Sc. (Philosophy), Professor, Dragomanov Ukrainian State University

Nikitina, Vira

Ph.D. (Philosophy), Associate Professor, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

Ovcharenko, Kateryna

Postgraduate student, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Opryshko Natalia

PhD (philology), Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University

Pasiyeshvili, Nana

Dr.Sc. (Medicine), Communal non-profit enterprise of the Kharkiv Regional Council “Regional Clinical Perinatal Center”

Писарчук Оксана Володимирівна
канд. екон. наук, доц., Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
oksana.pysarchuk@hneu.net

Піковець Наталія Леонідівна
викладач, Комунальний заклад «Харківський фаховий коледж спортивного профілю»
Харківської обласної Ради
natali.pikovets@gmail.com

Покросва Любов Денисівна
канд. пед. наук, проф., КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

Пономаренко Володимир Степанович
д-р екон. наук, проф., Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
oksana.pysarchuk@hneu.net

Пономарьова Галина Федорівна
д-р пед. наук, проф., Комунальний заклад Харківська гуманітарно-педагогічна академія
rector-hgpa@kharkov.com

Посохов Сергій Іванович
д-р іст. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
sposokhov@karazin.ua

Радогуз Сергій Анатолійович
канд. іст. наук, доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
Serhii.Radohuz@khpі.edu.ua

Решетняк Олена Іванівна
д-р екон. наук, доц., Науково-дослідний центр індустриальних проблем розвитку НАН України
reshetele@ukr.net

Рубан Ліна Олегівна
канд. екон. наук, доц., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
linchik.ruban@gmail.com

Савош Галина Петрівна
канд. соціол. наук, доц., Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
galinasavos7@gmail.com

Сас Наталія Миколаївна
д-р пед. наук, доц., Федеральний інститут Парана (м. Курітіба, Бразилія)

Pysarchuk, Oksana
Ph.D. (Economics), Associate Professor, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Picovets, Natali
lecturer, Communal Institution «Kharkiv Vocational College Sports Profile» of the Karkiv Regional Council

Pokroieva, Liubov
PhD (Pedagogy), Professor, Kharkiv Academy of Continuing Education

Ponomarenko, Volodymyr
Dr.Sc. (Economics), Professor, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Ponomarova, Halyna
Dr.Sc. (Pedagogy), Professor, Municipal Establishment “Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy” of Kharkiv Regional Council

Posokhov, Sergiy
Dr.Sc. (History), Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University

Radohuz, Serhii
Ph.D. (History), Associate Professor, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”

Reshetnyak, Olena
Dr.Sc. (Economics), Associate Professor, Research Center for Industrial Problems of Development of the National Academy of Sciences of Ukraine

Ruban, Lina
Ph.D. (Economy), Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Savosh, Halyna
Ph.D. (Sociology), Associate Professor, Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture

Sas, Nataliia
Dr. Sc. (Pedagogy), Associate Professor, Federal Institute of Paraná (Curitiba, Brazil)

Серяков Сергій Олегович

канд. іст. наук, доц., Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
seriakov76@ukr.net

Смирнова Марина Євгенівна,

канд. пед. наук, КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»
e-mail: mvs50898@gmail.com

Сокол Євген Іванович

д-р техн. наук, проф., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
Yevgen.Sokol@khipi.edu.ua

Сокурянська Людмила Георгіївна

д-р соціол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
sokuryanska@karazin.ua

Стасенюк Жанетта

д-р гуманітар. наук, Інститут соціології Щецинського університету (Польща)

Степанець Іван Олексійович

канд. пед. наук, проф., Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
i.o.stepanets28@gmail.com

Сукрушева Ганна Олегівна

канд. екон. наук, доц., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
anyadoroshenkonew@gmail.com

Ткаченко Денис Ігорович

аспірант, Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
tkachenko1388@gmail.com

Томашевський Роман

д-р іст. наук, проф., Поморський університет (Польща)
trop3@op.pl

Хижняк Лариса Михайлівна

д-р соціол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Хільковська Ася Олександрівна

доц., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
asia.khilkovska@gmail.com

Seryakov, Sergiy

Ph.D. (History), Associate Professor,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

Smyrnova, Maryna

Ph.D. (Pedagogy), Kharkiv Academy of Continuing Education

Sokol, Yevhen

Dr.Sc. (Engineering), Professor, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

Sokurianska, Lyudmila

Dr.Sc. (Sociology), Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University

Stasieniuk, Żaneta

Doctor of Humanities, Institute of Sociology of Szczecin University (Poland)

Stepanets, Ivan

Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor, Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy»

Sukrusheva, Ganna

PhD (Economics), Associate Professor,
V. N. Karazin Kharkiv National University

Tkachenko, Denys

Postgraduate student, Kharkiv University of Humanities "People's Ukrainian Academy"

Tomaszewski, Roman

Dr.Sc. (History), Professor, University Pomorska (Poland)

Khyzhniak, Larisa

Dr.Sc. (Sociology), Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University

Khilkovska, Asia

Associate Professor, Kharkiv University of Humanities "People's Ukrainian Academy"

Цибульська Елеонора Іванівна

канд. екон. наук, доц., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
ellatsib@gmail.com

Чибісова Наталія Григорівна

канд. філос. наук, доц., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
chibisova@ukr.net

Чурсіна Людмила Василівна

канд. філол. наук, доц., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
lchursina592016@gmail.com

Шевченко Ірина Семенівна

д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
izmiyova@ukr.net

Шкурапет Наталія Іванівна

канд. соціол. наук, Комунальний заклад «Харківський ліцей № 14 Харківської міської ради»

Шумейко Олена Анатоліївна

канд. філол. наук, доц., Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Яременко Олег Леонідович

д-р екон. наук, проф., Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
v.o.yaremenko@gmail.com

Tsybulska, Eleonora

Ph.D. (Economy), Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Chybisova, Nataliia

Ph.D. (Philosophy), Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Chursina, Lyudmila

Ph.D. (Philology), Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

Shevchenko, Iryna

Dr.Sc. (Philology), Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University

Shkurapet, Nataliya

Ph.D. (Sociology), Communal Institution “Kharkiv Lyceum No. 14 of the Kharkiv City Council”

Shumeyko, Olena

Ph.D. (Philology), Associate Professor, Yaroslav Mudryi National Law University

Yaremenko, Oleh

Dr.Sc. (Economics), Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

ЗМІСТ

<i>Астахова, К.В., Сидоренко О.Л.</i> Корпоративна політика та корпоративна робота сучасного університету: особливості взаємодії внутрішніх стейкхолдерів	5
<i>Астахова В. І.</i> Музей історії навчального закладу як одна з ключових ланок формування взаємодії університетських спільнот	10
<i>Астахов В. В.</i> Взаємодія університетських суспільств: правовий аспект	14
<i>Батаєва К. В., Сокурянська Л. Г., Голіков О. С., Артеменко А. Б.</i> Проектні засади соціальної підтримки ветеранів-студентів у західних та українських університетах	17
<i>Бережна С. В., Баукир О. І.</i> Роль ради молодих учених у консолідації наукової роботи закладу вищої освіти	21
<i>Берест Т. М., Купрікова Г. В., Шумейко О. А.</i> Наукова комунікація: проблема дотримання мовних норм	23
<i>Бочарникова Т. Ф.</i> Навчання іншомовного спілкування в сучасному освітньому контексті	26
<i>Bryniwicz Wioleta.</i> Czynniki determinujące proces umędzynarodowienia uczelni wyższej	30
<i>Величко К. Ю.</i> Симбіоз теорії та практики: основа для створення сучасних освітньо-професійних програм на основі дуальної моделі	31
<i>Vértesy László, Kukaj Qendresa.</i> Micro-credentials: navigating new frontiers for skill acquisition and lifelong learning	35
<i>Войно-Данчишина О. Л.</i> Дорослі слухачі і корпоративна культура університету	38
<i>Гога Н. П.</i> Особливості психологічної підтримки та емоційної безпеки суб'єктів освітнього процесу в сучасних умовах	40
<i>Дорошенко Г. О., Калініченко Л. Л., Сукрушева Г. О.</i> Трансформація громадської свідомості на засадах ESG-менеджменту	43
<i>Єременко Ю. В.</i> Потенціал соціального партнерства університетів та наукових ліцеїв у роботі з обдарованими учнями	46
<i>Заднепровська Г. І.</i> Вплив цифрової трансформації на психологічну безпеку персоналу закладу вищої освіти	49
<i>Зеленська Л. Д., Серяков С. О., Красновський М. С.</i> Студентське наукове товариство як ключова спільнота з розвитку науково-дослідної діяльності здобувачів вищої освіти факультету історії і права ХНПУ імені Г. С. Сковороди	52
<i>Зобова Г. М.</i> Взаємодія викладацьких спільнот старшої школи та ЗВО	56
<i>Іванова О. А.</i> Наукові школи як складова освітнього середовища та їх трансформація	59
<i>Львіна О. В.</i> Університетські спільноти: ретроспектива крізь призму української літератури	62
<i>Китиченко Т. С.</i> Головні акценти регіонального освітнього проекту «Створення сприятливих умов для організації безпечного освітнього процесу в закладах освіти Харківської області»	64
<i>Кірвас В. А.</i> Університетська спільнота: запровадження інформаційно-комунікаційних технологій та їх роль в умовах дифузності сучасної освіти	67
<i>Ковальчук О. С.</i> Забезпечення права на вищу освіту для внутрішньо переміщених осіб в Україні ..	70
<i>Козиренко В. П., Козиренко С. І.</i> Інформаційне забезпечення мережевих спільнот в університетському контексті: стан та актуальні напрями розвитку	76
<i>Collin Sven-Olof Yrjö.</i> Methods of Bringing the Present to the University	79
<i>Komori-Glatz Miya, Molodcha Natalia.</i> Ukrainian-Austrian Business Negotiations in the Format of Intercultural Educational Collaboration	82
<i>Компанієць В. В.</i> Про настрої та думки міленіалів і зумерів для роботодавців та освітян	85
<i>Ляшенко О. М.</i> Трансформаційна освіта: очікування vs реальність українського контексту	88
<i>Майборода Р. В.</i> Волонтерство як нова форма взаємодії та об'єднання університетських спільнот	92
<i>Михайлова Л. В.</i> Випускники та освітній процес: форми взаємодії	95

<i>Михайльова К. Г., Зверко Т. В.</i> Мікроконтексти сучасних макрозмін університетського середовища	98
<i>Mittelstädt Ewald, Wiepcke Claudia.</i> Hackathons as a method to foster collaboration between Secondary-Level-Schools and Universities	102
<i>Nesterova Marja.</i> Social Innovation in Education for the Development of University-Community Cooperation	105
<i>Нікіміна В. В.</i> Проблеми залучення сучасних студентів до університетської спільноти як носіїв академічної культури	108
<i>Opryshko Natalia.</i> Challenges and Prospects of Teaching Foreign Citizens at Preparatory Departments of Ukrainian HEIs: Kharkiv Context	112
<i>Пасієшвілі Н. М.</i> Цифровізація освіти: погляд за допомогою Google Trends	116
<i>Писарчук О. В.</i> Диспропорції фінансування підготовки фахівців з вищою освітою в контексті формування людського капіталу	119
<i>Покроєва Л. Д.</i> Наступність вищої та післядипломної освіти як умова становлення кваліфікованого фахівця	124
<i>Пономаренко В. С.</i> Вплив освітніх втрат на формування людського капіталу	128
<i>Пономарьова Г. Ф.</i> Моніторинг освітньої діяльності викладача і здобувача вищої освіти як ключових суб'єктів якісного освітнього процесу	132
<i>Посохов С. І.</i> Доля класичного університету в постнекласичному світі	139
<i>Решетняк О. І., Губарєва І. О.</i> Цифровізація та її вплив на формування віртуальних спільнот в університетах	142
<i>Рубан Л. О., Цибульська Е. І., Монастирський Г. О.</i> Діджитал-трансформація академічної спільноти в умовах повномасштабної воєнної агресії	145
<i>Савош Г. П.</i> Суб'єкти університетського сектору освіти в умовах дифузності викликів сучасності	149
<i>Сас Н. М.</i> Розвиток сприйнятливості до нового (та управління ним) як професійна компетентність керівника закладу, організації, установи	153
<i>Смирнова М. Є.</i> Узгодження ціннісних орієнтацій учасників освітнього процесу як основа формування сприятливого освітнього середовища	157
<i>Сокол Є. І., Радозуз С. А.</i> Інноваційний кампус НТУ «ХП» як кейс ефективного формування індивідуальної траєкторії	160
<i>Stasieniuk Zaneta.</i> Proces edukacji w zróżnicowanym kulturowo środowisku uczelni wyższej	164
<i>Степанець І. О.</i> Теоретичні і практичні аспекти проблеми професійного вигорання викладача педагогічного ЗВО	165
<i>Ткаченко Д. І.</i> Дифузна освіта в умовах глобалізації: виклики та можливості для університетських спільнот	171
<i>Томашевський Роман.</i> (Не)Можливі шляхи трансформації академічних викладачів	173
<i>Хижняк Л. М.</i> Університетська спільнота в публічному комунікативному просторі	177
<i>Хільковська А. О.</i> Студентські спільноти та ефективність навчання	180
<i>Цибульська Е. І., Овчаренко К. В., Піковець Н. Л.</i> Вплив воєнних дій на міграційні процеси основних суб'єктів вищої школи в Україні	184
<i>Чибісова Н. Г.</i> Роль університетського середовища та його вплив на спільноти ЗВО	188
<i>Чурсіна Л. В.</i> Якість освіти в дистанційному форматі навчання	192
<i>Шевченко І. С., Змійова І. В.</i> Набуття ступеню доктора філософії: виклики для наукової спільноти в Україні	195
<i>Шкурапет Н. І.</i> Дифузність шкільних учнівських спільнот як наслідок масової міграції під впливом повномасштабної військової агресії (на прикладі прикордонного міста)	198
<i>Яременко О. Л.</i> Ідентичність і суверенітет як модальності локалізації глобального розвитку	202
Відомості про авторів	206

**Інтелектуальний потенціал суспільства
в умовах перманентних соціальних змін:
шляхи збереження й розвитку
(ДР № 0117U005126)**

**МАТЕРІАЛИ
XXII МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**УНІВЕРСИТЕТСЬКІ СПІЛЬНОТИ
ТА ЇХ РОЛЬ В УМОВАХ ДИФУЗНОСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ**

Матеріали подано в авторській редакції

Підписано до друку 05.02.2024. Формат 60×84/8.
Папір офсетний. Гарнітура «Таймс».
Ум. друк. арк. 25,71. Обл.-вид. арк. 23,90.
Тираж 300 пр. Зам. №

Видавництво
Народної української академії
Свідоцтво № 1153 від 16.12.2002.

Надруковано у видавництві
Народної української академії

Україна, 61000, Харків, МСП, вул. Лермонтовська, 27.